
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 12 08 04 005 2

v. 2 sent to

Bdg. JRaic

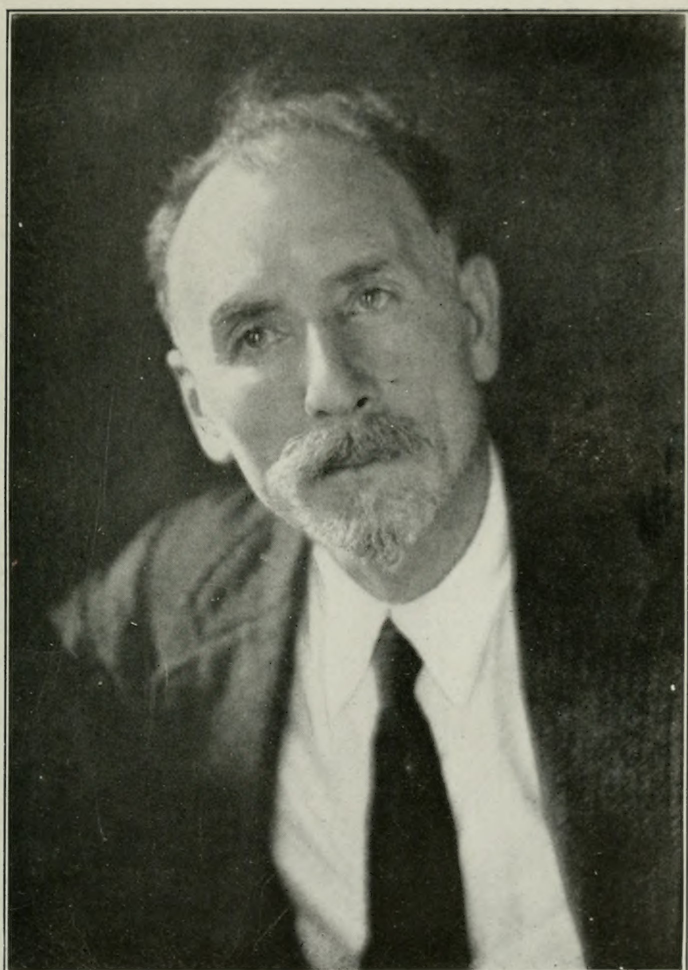
20.5.86

ET

—

RY

—



מ. מ. ראָזענבאַום.

ערינערונגען

פון

אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער

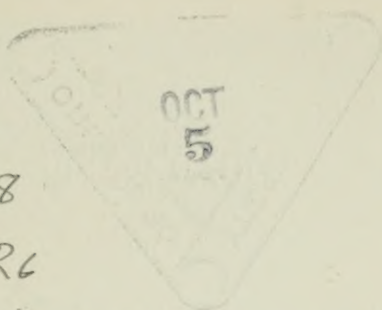
פון

מ. מ. ראזענבאום

ערשטער באנד

דר. ח. זשיטלאָווסקי — פארלאג

ניו־יאָרק — 1921


OCT
5

אינהאלט:

די אנשטעהונג פון דעם
„סאָיוז רוסקיך סאָציאַליסטאָוו־רעוואָליוציאָנעראָוו"

אײנלײטונג פון דר. ח. זשיטלאָווסקי

אויב אלע צייכענס פון דער צייט נארען אונז ניט אפּ, איז די וועלט שוין אריינגטראטען אין דעם פעריאד פון דער סאָציאליסטישער־רעוואָלוציע. אויף דעם קאָלאָסאלען קאָמוניסטישען עקספּערימענט, וועלכען די באָל׳שעוויקעס ווילען דורכפיהרען אין רוסלאנד, — מיט וואָס ער זאָל זיך ניט ענדיגען אין דעם לויפענדען פעריאָד, — דארפען מיר קוקען, ווי אויף איהר ערשטען שריט צו פארווירקליכען איהרע וועלט־באפרייענדע אידעאלען אומעטום אויף דער גאנצער וועלט.

אויב דאָס איז אזוי, וועט קיין צוקונפטיגער היסטאָריקער ניט קאָנען לייקענען, אז די ריכטונג, וואָס די רוסישע סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען האָבען פּראָקלאמירט אין לעבען, האָט געשפּיעלט אן אונגעהויערע ראָליע אין דעם ארויסרוף פון אָט דער ריין סאָציאליסטישער רעוואָלוציע.

די ראָליע, וואָס די סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען האָבען דערביי געשפּיעלט, באגרעניצט זיך ניט מיט דעם וואָס זיי האָבען אין דער ערשטער גרויסער רעוואָליוציאָנערער באוועגונג, אין די יאָהרען 1901 ביז 1908, אזוי גלעצענד געקעמפט אנטקעגען דעם צארישען רעזשים, דער פעסטעסטער שויז־וואנד פון דער אלטער בורזשואזער וועלט, און האָבען פאנאנדערגעטרייסעלט די דאָזיגע וואנט ביז צו איהרע יסודות; ניט נאָר אין דעם, וואָס זיי האָבען פאר דער גאנצער צייט פון זייער טעטיגקייט אומאויפהערליך געזעיט דעם געדאנק פון סאָציאליזם אין אלע ווינקעלעך פון דעם רוסישען לעבען, ביז די ווייטסטע און פארוואָרפענסטע; ניט נאָר אין דעם, וואָס זיי האָבען ניט געמאכט קיין נפקא מיניה אין זייער סאָציאליסטישער פּראָפּאגאנדע צווישען דער אָדער יענער שיכט פון דער בעפעלקערונג און האָבען מיט א פולער האנד געוואָרפען די זריעה פון דעם סאָציאליסטישען אידעאל אומעטום, וואו זיי האָבען נאָר געהאט א צוטריט; אפילו ניט

מיט דעם באַגרעניצט זיך זייער אומגעהויערער ווערטה פאַר דער סאָציאַליסטישער רעוואָליוציע, וואָס דער גאַנצער לינקער פליגעל פון דער פאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען האָט זיך דירעקט באַטייליגט אין דעם סאָוועטישען איבערקעהר און האָט געוואונען דעם צוטרוי פון דעם פויערטום פאַר דער רעוואָלוציע פון אָקטאָבער 1917.

דעם הויפּט פאַרדיענסט פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען פאַר דער צייטיג־מאַכונג פון דער סאָציאַלער רעוואָלוציע זעה איך אין דעם, וואָס זי האָט אין איהר פּראָפּאַגאַנדע אָפּגעטראָגען יענע אינוועניגסטע וואַנט, וועלכע איז אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג געשטאַנען צווישען דעם סאָציאַליזם און דער רעוואָלוציע, — יענע איבערצייגונג, אַז אין רוסלאַנד קאָן ניט געמאַלט זיין קיין סאָציאַליסטישער איבערקעהר, ביז דאָס לאַנד וועט זיך ניט איבערקאָכען אין דעם קעסעל פון קאַפּיטאַליזם, — אַן איבערצייגונג, וואָס איז אַרויסגעוואַקסען פון דעם מאַרקסיזם און איז געווען דער וויכטיגסטער „אני מאמין“ אין דער וועלט־אַנשויאונג פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, סיי דער „באָל׳שעוויסטישער“, סיי דער „מענ׳שעוויסטישער“.

דער קאַמף אַנטקעגען יענער פעלזען־פעסטער איבערצייגונג, ווי אַנטקעגען אַלע אַנדערע מאַרקסיסטישע דאָגמען, וואָס האָבען געפיהרט צו איהר, האָט זיך אָנגעהויבען מיט דעם ערשטען אַרויסטריט פון אַ נייער ריכטונג אין דער רעוואָלוציאָנערער עפענטליכקייט, מיט דער גרינדונג פון דעם „פאַרבאַנד רוסישע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען“ אין דעם יאָהר 1893 אָדער שפּעטסטענס 1894 אין שווייצאַריע.

דער טעאָרעטישער קאַמף אַנטקעגען דעם מאַרקסיזם האָט זיך אייגענטליך אָנגעהויבען נאָך פריהער: אין 1889 אָדער 1890, אין אַ רייהע עפענטליכע רעפעראַטען. פון יענע רעפעראַטען איז דאָס סוף־כל־סוף אַרויסגעוואַקסען דער „סאָיוז“, וואָס האָט געהאַט אַזוי פיעל צו פאַרדאַנקען ראָזענבאום׳ס טעטיגקייט.

אין יענעם טעאָרעטישען קאַמף האָב איך גענומען דעם טעטיגסטען אָנטייל. ער איז פון מיר אַרויסגערופען געוואָרען. איך

רעכען דעריבער, אז א באריכט וועגען מיינע דעמאָלדיגע מאָטי־
ווען, ווי אויך א פּאָר ערינערונגען פון יענער צייט, קאָנען דיענען
פאר א פאסענדען אריינפיהר אין חבר ראָזענבאום׳ס בוך.

אין רוסלאנד האָב איך מיך, ווי יעדער סאָציאליסט, גע־
האלטען פאר אן אנהענגער פון קארל מארקס, ניט נאָר פון זיינע
עקאָנאָמישע לעהרען, נאָר אויך פון זיין געשיכטס־פילאָזאָפישען
גרונט־בליק, אז די עקאָנאָמישע אומשטענדען און די קלאסען־
איינטיילונג פון דער געזעלשאפט זיינען די הערשענדע קרעפטען,
וואָס באשטימען דעם גאנצען גורל פון דער געשיכטליכער אנט־
וויקלונג.

מיט דעם בליק איז געווען דורכגעזאפּט מיין ערשטע גע־
שיכטליכע ארבייט: „געדאנקען וועגען די היסטאָרישע שיקזאלען
פון דער אידענהייט" פונ׳ם יאָהר 1887, — דער עיקר זיין דער־
קלערונג פון דער מיסטישער סעקטע, די „איסיים", וואו איך האָב
געזוכט צוריקצופיהרען אלע אייגענטימליכקייטען פון זייער פּראָג־
ראם און זייער וועלט־אנשויאונג צו די סאָציאל־עקאָנאָמישע אומ־
שטענדען און לעבענס־נויטען פון זייער צייט.

ווי ביי דאָס רוב מארקסיסטען איז אויך מיין „מארקסיזם"
געווען מעהר א גלויבען אין די גרונט־געדאנקען, איידער א קלאָ־
רער וויסען פון יענע באווייזען, אויף וועלכע יענע גרונט־
געדאנקען רוהען. פון מארקס שריפטען זיינען מיר דעמאָלט בא־
קאנט געווען נאָר דער ערשטער באנד „קאפּיטאל" און זיין „עלענד
דער פילאָסאָפיע" (אין דייטשען אָריגינאל). אין יענע שריפטען
זיינען געווים דאָ גענוג שטעלען, וואָס שפּיגלען אָפּ די טיעפע
און אָריגינעלע געשיכטס־פילאָסאָפישע און די ריין פילאָסאָפישע
מיינונגען פון זייער מחבר. אָבער יענע שטעלען זיינען געווען
ניט גענוג בולט, זיי זאָלען זיך ווארפען אין די אויגען פון א דע־
מאָלטדיגען רוסישען לעזער. דער הויפּט איינדרוק פון דעם
מארקסיזם איז געווען אזא, אז ער האָט זיך געקאָנט גוט אריינ־
פּאסען אין דער אלגעמיין־סאָציאליסטישער וועלט־אנשויאונג, ווי
זי איז ארויסגעטראָטען פאר אונז אין די ווערק פון א טשערני־
שעווסקי, א דאָבראָליובאָוו, א לאווראָוו, א מיכאאילאָווסקי.

שפּעציעל מיכאאילאָווסקי'ס ענטוזיאסטישע פּארטיידיגונג פון קארל מארקס עקאָנאָמישע און סאָציאַליסטישע אנשויאונגען אנט־קעגען זיינע בורזשואזע געגנער האָט נאָך מעהר פארשטארקט דעם איינדרוק, אז עס זיינען ניטאָ קיין גרויסע חלוקי דיעות צווישען דער „רוסישער שוהלע אין דער סאָציאָלאָגיע" און דעם מארקסיזם, אָדער נאָך ריכטיגער: דער אַלגעמיינער איינדרוק איז געווען, אז די „רוסישע שוהלע" גופא איז ניט קיין אנדער זאַך, ווי א געווויסער ארט „מארקסיזם", אַן ארויסוואקס און שפּעציעלע אָנווענדונג אויף די רוסישע צושטענדען פון יענע עקאָנאָמישע לעהרען, וואָס זיינען אנטוויקעלט געוואָרען אין דעם ערשטען באנד „קאפּיטאל". דערהויפּט איז דאָס בולט געווען אין יענעם אנאַליז פון די צושטענדען אין דער רוסישער דאָרף, וואָס זיינען געמאכט געוואָרען פון מארקס' באגייסטערטען תלמיד אין רוס־לאנד, פון ניקאָלאַי — אָן'ען. דער „מארקסיזם" איז אין יענער צייט געווען „אונזערער".

געוויס, איז מיר באקאנט געווען דער פאקט, אז אין דער רוסישער רעוואָליוציאָנערער וועלט האָט זיך באוויזען א ריכטונג, וואָס האָט אָנגעגריפען איינעם פון די גרונטפּעסטען פון דעם מארקסיזם: דאָס איז געווען די דיורינגיאנישע ריכ־טונג, צו וועלכער עס זיינען צוגעשטאנען א סך „נאראָדאָוואָל־ציעס". דיורינג האָט געלייקענט, אז דער עקאָנאָמישער פאקטאָר איז דער הערשענדער אין דער געשיכטע, און האָט געזוכט צו באווייזען, אז ניט די „עקאָנאָמיק", נאָר די „פּאָליטיק", די „געוואַלט" פון דער פּאָליטישער הערשאפט, שפּיעלט די הויפּט־ראָליע אין איהר.

אין די ראדיקאַלע זשורנאַלען פון יענער צייט, — דער־הויפּט אין דעם „דיעלאָ" און דעם „סלאָוואָ", — איז געפיהרט געוואָרען א הייסע פּאָלעמיק וועגען דעם ענין. דעם דיוהריגי־אנישען שטאנד־פּונקט האָט מיט פיעל גלאַנץ פארטיידיגט דער מיטגליעד פון דעם עקזעקוטיוו־קאָמיטעט פון דער פארטיי „נא־ראָדנאיא וואָליא", טיכאָמיראָוו, וואָס האָט געשריבען אונטער דעם פּסעוודאָנים „קאָל'צאָוו". מיט ווייניגער גלאַנץ, אָבער מיט א סך מעהר וויסען און געזונטער לאָגיק, האָט דעם „עקאָנאָמישע שטאנד־פּונקט" פּארטיידיגט נ. רוסאנאָוו, וואָס

איז שפעטער איבערגעגאנגגען אויף קאָל׳צאָוו׳ס זייט. שטארק אונטער געשטראָכען דעם עקאָנאָמישען שטאנד־פונקט האָט אויך דער געלערנטער נ. זיבער.

אין די „קרייזלעך פאר זעלבסט־אנטוויקלונג", וועלכע די „נאראָדנאָוואָל׳צעס" פלעגען אָנפיהרען, פלעגט יענע פאָלעמיק אויפמערקזאם שטודירט און דיסקוטירט ווערן. אין יענער צייט איז דאָס ניט געווען קיין פאָליעמיק צווישען צוויי סאָציאליסטישע פארטייען, אפילו ניט צווישען צוויי סאָציאליסטישע ריכטונ־גען. דאָס איז געווען אַן אינגוועניגסטע נאראָדאָוואָלישע אנגע־לעגענהייט, וואָס האָט ניט געהאט קיין שיכות צו דעם באזיס פון דער סאָציאליסטישער וועלט־אנשויאונג, די עקאָנאָמישע לעהרען פון קארל מארקס׳ „קאפיטאל".

דיזעלבע פאָלעמיק צווישען קאָל׳צאָוו׳ן און רוסאנאָוו׳ן איז אויך שטודירט און דיסקוטירט געוואָרען אין יענעם דאָבראָוואָלי־שען קרייזעל, אין וועלכען איך האָב גענומען אַן אנטייל אין 1885, און גראָד יענע דיסקוסיעס האָבען מיך געמאכט פאר אַן אָנהענגער פון דער „עקאָנאָמישער אויסטייטשונג פון דער געשיכטע", וואָס אין איהר ליכט, — ווי איך האָב זי פערשטאנען, — האָב איך גע־פרואווט אויסטייטשען די אַלטע געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק אין ארץ־ישראל.

איך וויל דאָ נאָך אַ מאָל אונטערשטרייכען, אַז איך האָב ניט געזעהן אין איהר קיין גרויסען אונטערשייד לגבי די אַנשויאונגען פון אַ לאַווראָוו און אַ מיכאאילאָווסקי. עס איז געווען קלאָר, אַז דאָס לעבען פון די פעלקער און דער געזעלשאפט ווערט באהערשט פון דעם עקאָנאָמישען פאַקטאָר. אַז ניט — וואָס קאָכען מיר זיך אַזוי אין יענער עקאָנאָמישער רעוואָליוציע, וועלכע דער סאָציאליזם וויל דורכפיהרען און פון וועלכער ער דערוואַרט אַ גאַנצען איבערקעהר אין אַלע פעלדער פון דער מענשליכער קולטור?

עס איז אויך געווען קלאָר, אַז אין רוסלאַנד דאַרף מען אויף דעם שאַרפסטען אופן און מיט די שאַרפסטע מיטלען קעמפען אַנטגעגען דער צאַרישער זעלבסט־הערשאַפט. אַז ניט — וואָס וואָלט קאַרל מאַרקס געזונגען אַזעלכע התלהבות׳דיגע שבחים דעם עקזעקוטיוו־קאָמיטעט פון דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ"?

און עס איז אויך געווען קלאָר, אז די אינטעליגענץ, די „קריטיש־דענקענדע פערזענליכקייטען", דארפען מקריב זיין זייער גאנצען לעבען פאר דער דורכפיהרונג פון דעם סאָציאליזם און דער פרייהייט, פונקט ווי דאָס האָבען געלערנט לאווראָוו און מיכאילאָווסקי. — נישים קאָן אזא לעהרע געהן להיפך צו דעם מארקסיזם? נישיים וואָלט אזא זאך געלייקענט קארל מארקס?

וואו איז אָבער די ראיה אז די הערשענדע קראפט אין אלע היסטאָרישע פאסירונגען איז דער עקאָנאָמישער פאקטאָר? אין דעם ערשטען באנד „קאפיטאל" און אין דעם „עלענד דער פילאָסאָפיע" איז אזא באווייז ניט געווען. ער איז אויך ניט געווען אין די ביכער און ארטיקלען, וואָס האָבען פארטיידיגט דעם שטאנד־פונקט. דאָרטען פלעגען געבראכט ווערען נאָר ביישפיעלען און איליוסטראציעס, וואָס האָבען קלאָרער געמאכט דעם ענין, האָבען אָבער ניט נאָכגעוויעזען, פאר וואָס מען מוז גלויבען אין דער אויבערהארשאפט פון דער עקאָנאָמיק.

פון דעסטוועגען בין איך דעמאָלט געווען זיכער, אז אלע נויטיגע באווייזען פאר דער באגרינדונג פון דער טעאָריע זיינען פאראן... אין דער אויסלענדישער סאָציאליסטישער ליטעראטור און וויסענשאפט, וואָס קאָן, מחמת דער צענזור, ניט איבער־געזעצט ווערן אין רוסיש.

אויף אזא'ן אופן האָב איך א ברעקעל ניט געצווייפעלט אין דער וויסענשאפטליכקייט פון דעם געשיכטס־פילאָסאָפישען מארקסיזם, און האָב איהם באהאנדעלט ווי, לאָמיר זאָגען, די קאָפּערניקאנישע שיטה אין דער אסטראָנאָמיע: א זאך, וואָס איז א דבר ידוע אין דער וויסענשאפט. און אויב איינעם זיינען ניט באקאנט די טעמים, וואָס צווינגען ארויף דעם געדאנק אז ניט די זון, נאָר די ערד דרעהט זיך, מעג ער זיך מטריח זיין און אריינבליקען אין די ווערק פון דער אסטראָנאָמישער וויסענשאפט, וועט ער געפינען אלץ, וואָס איהם פעלט.

אין דער אסטראָנאָמיע בין איך ניט געווען פאראינטערעסירט, איך בין דאָס נאָך ניט עד היום. ארען מיך ניט די באווייזען פאר קאָפערניקס טעאָריע, אין וועלכע איך גלויב, ווייל די גאנצע וויסענשאפטליכע וועלט גלויבט אין איהר. און עס וועט מיך ניט ארען, ווען די גאנצע וויסענשאפטליכע וועלט וועט אויפהערען

צו גלויבען אין דעם, דעמאָלט וועל איך אויך אויפהערען צו גלויבען אין איהר.

אָבער די געשיכטס־פילאָסאָפיע איז ניט אסטראָנאָמיע. זי האָט צו טהאָן מיט לעבעדיגע מענשען און פעלקער. אין איהר בין איך פאראינטערעסירט און זי האָב איך געוואָלט אויסשטודירען אין איהר גאנצער טיעף, ווייל איך האָב מיך דעמאָלט ארומגע־טראָגען מיט דעם געדאנק, וויסענשאפטליך צו באארבייטען די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק און אוועק שטעלען זי אויף דער הויך פון דער נייער געשיכטס־פילאָסאָפישער טעאָריע.

האָב איך געטרוימט וועגען דער צייט, ווען איך וועל מיך קאָנען אריינוואַרפען אין דעם ים פון דער מארקסיסטישער וויסענ־שאפט, וועל באקאנט ווערן מיט איהרע וועגען און פאָרשונגס־מעטהאָדען, מיט איהרע אמת׳ען און די שטרענג־וויסענשאפטליכע באווייזען, און וועל דערנאָך קאָנען אָנווענדען דיזעלביגע אמת׳ען, וועגען און פאָרשונגס־מעטאָדען אויף דעם שטודיום פון אונזער אייגענער געשיכטע.

ווי אזוי האָט געדארפט אויסזעהן די מארקסיסטישע גע־שיכטס־פילאָסאָפיע אין דער וויסענשאפטליכער ליטעראטור? עס קאָן זיין די גאנצע וועלט־געשיכטע איז שוין באארבייט גע־וואָרען פון דעם נייען שטאנד־פונקט. באם ניט, זיינען לפחות אפּאָר וויכטיגע פעריאָדען איהרע באארבייט געוואָרען אזוי, אז עס קאָן ניט בלייבען קיין ברעקעל ספק וועגען דער ריכטיגקייט פון דעם נייען וועג און די נייע רעזולטאטען, צו וועלכע ער פיהרט.

ווי אן ערך דארף אויסזעהען אזא וויסענשאפט? לאָמיר אָננעהמען, עס זיינען אויסגעפאָרשט געוואָרען צוויי אָפּשניטען פון דער אלטוועלטליכער געשיכטע: דער אויפבליה און דער פאַ־נאנדערפאל פון דער גריעכישער וועלט־הערשאפט און דער נאָך דער אויפבליה און דער פאנאנדערפאל פון דער רוימישער וועלט־הערשאפט, — די צייט, אין וועלכער עס זיינען אויסגעארבייט געוואָרען די יסודות פון דער אלטער גריעכיש־רוימישער ציוויל־זאציע.

דער מארקסיזם לערנט, אז אלץ אין דער געשיכטע שפּיעלט זיך אָפּ לויט דעם, וואָס עס קומט פאָר אין די עקאָנאָמישע פּראָ־צעסען פון דעם געזעלשאפטליכען לעבען, איז מסתמא אין דער

מארקסיסטישער געשיכטס־שרייבונג קלאָר אויפגעדעקט געוואָרען די אַנטוויקלונג פון דער באַלאַבאַטישקייט אין גריעכענלאַנד און אין דער רוימישער אימפעריע, קלאָר אויפגעוויעזען געוואָרען, ווי אַזוי אָט די באַלאַבאַטישקייט האָט אַלע מאָל באַשטימט דעם סאָציאַלען בנין פון יענער צייט; ווי אַזוי אין יענעם סאָציאַלען בנין האָט געמוזט פאָרקומען דער קאמף פון די פארשיידענע קלאַסען; ווי אַזוי דאָס האָט געווירקט אויף די אויסארבייטונג פון דער גריעכישער און רוימישער געזעצגעבונג; ווי אַזוי דאָס האָט אין גריעכענלאַנד אַרויסגעבראַכט דעם וואונדערבארען פאַנאַנדער־בליה פון וויסענשאַפט, קונסט און פילאָסאָפישען געדאַנק; ווי אַזוי אין רוים האָט אַן אַנדער עקאָנאָמישע באַלאַבאַטישקייט גע־פיהרט צו דעם פאַנאַנדערבליה פון יוריספּרודענץ און מיליטערישע טעכניק; ווי אַזוי די ריכטונגען פון דעם גייסטיגען לעבען האָבען אָפּגעשפּיגעלט די ענדערונגען אין דער עקאָנאָמישער סטרוקטור; ווי אַזוי די פארשיידענע זייטען פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען האָבען געווירקט איינע אויף דער אַנדערער; לויט וועלכע געזעצען דאָס האָט געמוזט פאָרקומען, און ווי אַזוי אַלע עהנליכקייטען און פארשיידענקייטען פון דער גריעכישער און דער רוימישער גע־שיכטע דערקלערען זיך דורך די עהנליכקייטען און פארשיידענ־קייטען אין די עקאָנאָמישע פּראָצעסען...

אָנהויב זומער 1888 האָב איך פארלאָזען רוסלאַנד און האָב פארבראַכט א היבשע פּאָר חדשים אין בערלין. מיט דעם ענ־טוזיאַזם און דער וויסענדאָרשט פון דער יוגענט האָב איך מיך דאָרטען אריינגעוואָרפען אין דעם שטודיום פון דער דייטשער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור בכלל און פון קאַרל מארקס שריפ־טען בפרט. איך בין געוועזען איבערראַשט און ניט ווייניג אנט־טוישט פון דעם בילד, וואָס האָט זיך אַנטפּלעקט פאַר מיר.

עס איז אין דער גאַנצער מארקסיסטישער ליטעראַטור אפילו קיין אָנהויב ניט געווען פון היסטאָריש־וויסענשאַפטליכע פאָרשונ־גען, וואָס מען האָט געהאַט א רעכט צו דערוואַרטען פון איהר.

די טעאָריע פון דעם געשיכטס־פילאָסאָפישען מארקסיזם איז געווען פ א נ א נ ד ע ר ג ע ר ע ד ט אין א סך ב ר אָ ש ו ר ע ן, ארטיקלען און א פּאָר ביכער. דאָס רוב מעהר אָנגעסטריגעוועט, איידער סיסטעמאַטיש דורכגעפיהרט; דאָס רוב מעהר איבער־

געבאַזערט דיזעלביגע געדאַנקען און אויסדריקען, איידער פאַר־טיעפט, אַנאַליזירט און אין אַלע פּרטים אָפּגעקלערט זייער אייגענטליכען מיין און באַדייט.

דאָס וויכטיגסטע פון דער גאַנצער ליטעראַטור, וואָס האָט אַ שם פון אַן ערנסטען וויסענשאַפטליכען ווערטה, איז באַשטאַנען אין דעם „קאָמוניסטישען מאַניפעסט“, דעם פאָר־וואָרט, וואָס קאַרל מאַרקס האָט געשריעבען צו אַ ריין אַבסטראַקט־עקאָנאָמישער אונטערזוכונג: „צור קריטיק דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע“ און אין ענגעלס׳עס פּאָלעמיק אַנטגעגען דיורינגען.

דער גאָר וויכטיגסטער טייל איז געווען — מאַרקס „פאָר־ווארט“, — אַ באמת וואונדערבאַרער שטיק צענויפגעפּרעסטע, קריסטאַל־קלאָרע געדאַנקען־אַרבייט. אָבער — וואָס גיט דער פאָרוואָרט? אַ סקיצע פון גרונט־פּרינציפּען, וועלכע ער מאַרקס, באַטראַכט פאַר ריכטיגע און וואָס האָבען איהם, מאַרקסען, שטאַרק געהאָלפען, ווי ער פאַרזיכערט, אין זיין היסטאָרישע אונ־טערזוכונגען. קיין סימן ניט פון אַ באַוויז, פאַר וואָס מען מוז יענע פּרינציפּען האַלטען פאַר ריכטיגע, פאַר וואָס מען מוז דענקען אַזוי און ניט אַנדערש. פון וויסענשאַפטליכקייט, ד. ה. פון דעם באַוויז פאַר וואָס מען מוז דענקען אַזוי און ניט אַנדערש, איז אין יענער גאַנצער ליטעראַטור ניט געווען אפילו קיין זכר.

עס איז פאַר מיר באַלד קלאָר געוואָרען, אַז איך האָב געהאַט אַ דאָפּעלטען טעות בנוגע דעם מאַרקסיזם: סאַי אין זיין אינ־האַלט, סאַי אין זיין וויסענשאַפטליכען כאַראַקטער. דער מאַרקסי־זם האָט אין זיך אַ סך אַנדערע געדאַנקען, פון וועלכע איך האָב פריהער גאָר קיין ברעקעל אהנונג ניט געהאַט און וועלכע שליעסען אויס אַ סך אמת׳ען, אין וועלכע איך האָב געגלויבט. איך האָב מיך דערמאָהנט, אַז אָנדייטונגען אויף יענע געדאַנקען האָבען זיך געפונען אי אין דעם „קאַפּיטאַל“ אי אין דעם „עלענד דער פילאָסאָפיע“, אָבער איך האָב דעמאָלט ניט פאַר־שטאַנען ניט זייער אמת׳ען זין, ניט די באַדייטונג, וואָס זיי האָבען פאַר דעם גאַנצען מאַרקסיסטישען סיסטעם. און נאָך מעהר בין איך געווען אין טעות אין דעם וויסענשאַפטליכען

כאראקטער פון דעם מארקסיזם. עס איז געווען גענוג איבערצײ־ לייענען אין ענגעלס'עס פּאָלעמיק אנטגעגען דיורינגען אז די געשיכטע פון דער אַלטוועלטליכער עקאָנאָמיק דאַרף נאָך ערשט געשריבען ווערען, עס איז געווען גענוג אריינצוטראכטען זיך אין דעם, וואָס דאָס באדייט אזוינס, כדי אויפ'ן שטעל איינצוזעהן, אז עס איז נאָך גאָר ניט אוועק געלעגט געוואָרען דער פונדא־ מענט פאר א וויסענשאפטליכער געשיכטע פון דעם מארקסיס־ טישען שטאנד־פּונקט.

אויב אָבער די היסטאָרישע ווירקליכקייט האָט נאָך גאָר ניט געקאָנט אויסגעפאָרשט ווערען, ווייל מען איז נאָך גאָר ניט באקאנט מיט די היסטאָרישע פאקטען, וואָס זיינען נויטיג דערצו, — ווי אזוי האָט דער געשיכטס־פילאָסאָפישער מארקסיזם געקאָנט שטאָלצירען מיט דעם נאָמען וויסענ־ שאפט? און ווי אזוי איז מארקס בכלל געקומען דערצו, אויס־ צוארבייטען אזא בליק אויף דער געשיכטע און צו גלויבען אין איהם?

דיזעלביגע מארקסיסטישע ליטעראטור גיט אונז א וועג ווי צו געפינען דעם ענטפער אויף די דאָזיגע צוויי שאלות, דערהויפּט ענגעלס'עס ארבייט וועגען פייערבאך'ן. פון דאָרטען דערוויסט מען זיך, אז דער געשיכטס־פילאָסאָפישער מארקסיזם איז ארויסגעוואקסען ניט פון וויסענשאפטליכע פאָרשונגען, נאָר פון פילאָסאָפישע באטראכטונגען; אז דעם נאָמען „וויסענ־ שאפט" געברויכט מארקס ניט אין דעם זין, וועלכער איז אָנגענו־ מען אין דער מאָדערנער נאטור־וויסענשאפט, נאָר אין יענעם זין, אין וועלכען ער ווערט געברויכט אין דער דייטשער מעטאפיזיק, דער עיקר, ביי פיכטע'ן און העגעל'ן; מיט אנדערע ווערטער (ווי איך האָב דאָס שפּעטער פארמולירט אין מיין דייטשער אר־ בייט: „בייטרעגע צור געשיכטע און קריטיק דעם מארקסיזמוס" פון דעם יאָהר 1894): דער מארקסיזם איז ניט קיין וויסענשאפט־ ליכע פילאָסאָפיע פון דער געשיכטע, נאָר א מעהר אָדער ווייני־ גער אינטערעסאנטער קאפּיטעל אין דער געשיכטע פון דער פילאָסאָפיע.

וועלכע ריין פילאָסאָפישע באטראכטונגען האָבען געפיהרט מארקס'ען צו זיין געשיכטס־פילאָסאָפישען גרונט־בליק? פון

וואנען זיינען זיי געקומען צו איהם? — אויף די שאלות האָט יענע ליטעראַטור געהאַט זעהר אַ אויבערפלאַכען און אָרעמען ענטפער. עס האָט שפּעטער גענומען ביי מיר אַ פּאָר יאָהר פון ערנסטען שטודיום פון פילאָסאָפישע פּראָבלעמען און פילאָסאָ־פישע סיסטעמען, — אַ שטודיום, וועלכען איך האָב, פאַר־שטעהט זיך, אונטערגענומען ניט נאָר צוליעב דעם מאַרקסיזם, נאָר, דער עיקר, צוליעב מיין אייגענער פילאָסאָפישער בילדונג, — ביז איך בין מיר קלאָר געוואָרען, ווי אַזוי און פאַר וואָס מאַרקס האָט געגלויבט אין דאָס, וואָס ער האָט געגלויבט.

אָבער שוין אין בערלין איז פאַר מיר געוועזען ניט שווער אויס־צוגעפינען, אַז צו די גרונט פּרינציפּען פון מאַרקס'עס געדאַנקען־גאַנג, געהערען אַזעלכע פילאָסאָפישע טעאָריעס, אין וועלכע איך קאָן ניט גלויבען, וואָס זיינען פאַר מיר שוין אַ פון לאַנג דורכגע־טראַכטע און אָפּגעפּרעגטע זאַך: די יסודות פון דער מאַטעריאַליסטישער פילאָסאָפיע.

איך האָב שוין דעמאָלט געוואוסט דאָס, וואָס איז איצטער קיין נייס ניט פאַר קיין פילאָסאָפיש געבילדעטען מענשען, אַז דער מאַטעריאַליזם איז אַקוראַט אַזאַ מעטאַפיזיק, ווי דער אידעאַליזם, און אין מיינע אויגען איז דער מאַטעריאַליזם שוין דעמאָלט געווען איינע פון די ערגסטע אַרטען מעטאַ־פיזיק, ווייל ער איז אַם ווענינגסטען באַגרינדעט פון אַן ערקענטניס־טעאָרעטישען שטאַנד־פּונקט.

אַזוי אַרום בין איך אין בערלין אָרעמער געוואָרען מיט אַ גלויבען (דעם גלויבען אין מאַרקסיזם), אָרעמער געוואָרען מיט אַ האָפענונג (אַז איך וואָלט געקאָנט שוין צוטרעטען צו דעם וויסענ־שאַפטליכען אויפבוי פון דער אידישער געשיכטע). דערפאַר בין איך רייכער געוואָרען מיט נייע גייסטיגע האָריזאָנטען, וואָס האָבען זיך אַנטפּלעקט פאַר מיר בעת'ן שטודירען, אַנאַליזירען און איבערטראַכטען די ווערק פון דער מאַרקסיסטישער ליטעראַטור.

אָבער ניט נאָר אויף דעם פעלד פון דער טעאָריע, אויך אויף דעם פעלד פון דער פּראַקטישער רעוואָלוציאָנערער פּאָליטיק, האָב איך דעמאָלט אַ סך געלערנט אין בערלין.

די צייט איז דעמאָלט געווען — די לעצטע חדשים פון דעם סאָציאַליסטען־געזעץ. איך האָב געוואוינט ביי אַן אַרבייטער אַ

סאָציאַל־דעמאָקראַט, און ניט קוקנדיג דערויף, וואָס עפּענטליך איז די סאָציאַליסטישע באַוועגונג געווען זעהר איינגעענגט אין איהר אַרויסווייז, האָב איך פּאָרט געקאָנט אַריינבליקען אַ ביסעל טיעפער אין דער שטאַרק רעוואָליוציאָנער געשטימטער אַרבייטער־באַוועגונג.

אך! ווען מיר וואָלטען שוין אין רוסלאַנד געהאַט אַזאַ׳ן אַרבייטער־באַוועגונג! האָבען מיר שוין אין רוסלאַנד אַלץ געטהאָן, כדי צו געווינען פאַר אונזערע אידעאַלען די רוסישע אַרבייטערשאַפט?

איך האָב געמוזט מודה זיין, אַז אין דעם פּרט איז די רוסישע רעוואָליוציאָנערע באַוועגונג געווען שטאַרק אָפּגעשטאַנען. די גאַנצע צייט פון 1884 אָן, ד. ה. זינט דעם פאַנאַנדערפאַל פון דער לאָפּאַטין׳שער אָרגאַניזאַציע, האָבען די נאַראָדאָוואָלישע קרייזלעך געלעבט מיט האָפנונגען, אַז באַלד וועט ווידער אויפשטעהן אַן עקזעקוטיוו־קאָמיטעט און וועט ווידער אָנהויבען דעם טעראָריסטישען קאַמף; די גאַנצע טעטיגקייט זייערע איז באַשטאַנען אין פּראָפּאַגאַנדע צווישען דער שטודירענדער יוגענט און אין איבער דרוקען און פאַרשפּרייטען די רעוואָליוציאָנערע ליטעראַטור. אמת, עס איז שוין דעמאָלט געווען אין פּעטערבורג (וועגען אַנדערע ערטער האָב איך ניט געוואוסט) איינצעלנע מענשען, וואָס האָבען זיך גערופען סאָציאַל־דעמאָקראַטען און האָבען גערעדט וועגען דער נויטווענדיגקייט צו אָרגאַניזירען דעם רוסישען אַרבייטער־קלאַס. אָבער אַפילו קיין ערנסטע גרופען אַזעלכע זיינען נאָך ניט געווען און עס איז נאָך ניט געמאַכט געוואָרען קיין ערנסטער פּרואוו אין אָט דער ריכטונג.

ווען איך בין אין הערבסט פון דעמזעלביגען יאָהר געקומען פון בערלין קיין ציוריך, האָט זיך דאָרטען שוין געפונען אויסבילדען אַ טיעפער תהום צווישען די אַלטע רעוואָליוציאָנערען, די „נאַראָדאָוואָלצען“, און די אָנהעננגער פון אַ נייער ריכטונג אונטער דער פיהרערשאַפט פון ג. פּליעכאַנאָוו׳ן.

איך בין גלייך צוגעשטאַנען צו די נאַראָדאָוואָלצען און אַריינגעצויגען געוואָרן אין די טעאָרעטישע פּראָבלעמען פון רעוואָליוציאָנערן קאַמף, — וואָס האָט זיך געגרופּירט אַרום די פאָלגענדע הויפּט־פראַגען: מוז רוסלאַנד דורכמאַכען ביז צום סוף דעם

פאזיס פון דער קאפּיטאַליסטישער אַנטוויקלונג? מוזען די רוסישע אַגראַפאַרהעלטניסען פאַרלירען זייער איצטיגען כאַראַקטער און קאָן מען נאָך באַטראַכטען די רוסישע פּויערימשאַפט פאַר אַ רעוואָליוציאָנערער קראַפט? וואָס איז דער כאַראַקטער פון דעם שטאָטישען פּראָלעטאַריאַט אין רוסלאַנד און וואָס פאַר אַ ראָליע דאַרף ער שפּיעלען אין דעם רעוואָליוציאָנערען קאַמף? וואָס פאַר אַ ראָליע דאַרף און זאָל שפּיעלען די רעוואָליוציאָנערע אינטעליגענץ? ווער זאָל קעמפּען פאַר דער פּאָליטישער פרייהייט און וועלכע מיטלען זאָלען אָנגעווענדעט ווערען אין יענעם קאַמף?

דער ענטפער פון די פּליעכאַנאָווצעס אויף די אַלע פראָבלעמען איז אין יענער צייט געווען אַזאַ:

רוסלאַנד מוז דורכמאַכען ביז צום סוף דעם פּאַזיס פון דער קאַפּיטאַליסטישער אַנטוויקלונג, פּונקט ווי אין מעריב־אייראָפּאַ. די צושטענדען אין דער רוסישער דאָרף, וואָס טראָגען נאָך אויף זיך סימנים פון דעם פאַנאַנדערגעפאַלענעם אוראַלטען קאָמוניזם („די אָבשצינא"), פאַלען אַליץ מעהר און מעהר פאַנאַנדער אונטער דעם איינפלוס פון דער קאַפּיטאַליסטישערווירטשאַפט. די פּויערים־וועלט צופאַלט אין דריי קלאַסען: דעם רייכערען, דעם אָרעמערען און דעם, וואָס מוז אין גאַנצען פאַרלאָזען די דאָרף. אויף די ערשטע צוויי קלאַסען איז אַבסאָליוט ניטאָ וואָס צו רעכענען אין דעם רעוואָליוציאָנערען קאַמף. דער איינציגער קלאַס, וואָס קאָן און וועט דורכפיהרען די סאָציאַלע רעוואָליוציע אין רוסלאַנד, איז דער פּראָלעטאַריאַט, וואָס ווערט טאָג טעגליך פערשטאַרקט סאַי דורך דער אַנטוויקלונג פון דעם קאַפּיטאַליזם אין די שטעדט, סאַי דורך דעם סאָציאַלען פאַנאַנדערפאַל פון דער דאָרף. די רעוואָליוציאָנערע אינטעליגענץ קאָן דעריבער נאָר דעמאָלט שפּיעלען אַ וועלכע עס איז היסטאָרישע ראָליע, ווען זי וועט זיך באַוואוסטזיניג אַוועקשטעלען אין דעם דיענסט פון דער נויטווענדיגער עקאָנאָמישער עוואָליוציע. אַ טייל איהרער וועט אַוועק געהן צו דעם אַליץ מעהר אָנוואַקסענדען קאַפּיטאַליסטישען קלאַס און אַ געוויסער טייל פון איהר וועט צושטעהן צו דעם פּראָלעטאַריאַט, וואָס וועט מוזען באַלד ארויפטרעטען אויף דער ביהנע פון דער רוסישער געשיכטע, ווי אַ

זעלבסטשטענדיגע פּאָליטישע קראַפט. קעמפּען פאַר פּאָליטישע פריייהייט אין רוסלאַנד, וועט קודם כל דער קאַפּיטאַליסטישער קלאַס, און אין דערינען וועט ער געפינען די הילף און די קרעפטי־גע אונטערשטיצונג מצד דעם פּראָלעטאַריאַט. וועגען די מיטלען אָבער, וואָס דאַרפען אָנגעווענדעט ווערן אין דעם פּאָליטישען קאַמף, איז איצטער נאָך פריה צו רעדען. עס קאָן זיין, מען וועט דאַרפען אָנווענדען טעראָר, עס קאָן זיין אָבער, אז דער קאַמף וועט זיך אָפּשפּיעלען אין דיזעלביגע פאָרמען, ווי אין מעריב־אייראָפּאַ. איצטער אָבער האָט די סאָציאַליסטישע אינ־טעליגענץ נאָר איין אויפגאַבע פאַר זיך: געהן צו די ארבייטער און אָרגאַניזירן זיי אין אַ רעוואָליוציאָנערע סאָציאַל־דעמאָקראַ טישע פּאַרטיי.

אָט די געדאַנקען האָבען פּליעכאַנאָוו און זיינע אָנהענגער געזוכט צו באַגרינדען דורך דעם אַנאַליז פון דער רוסישער ווירק־ליכקייט, וואָס ווייזט אויף קלאָהרע סימנים, אַז רוסלאַנד איז שוין אריינגעטראָטען אין דער פּאַזע פון דער קאַפּיטאַליסטישער עוואָלוציע.

דער אַנאַליז פון דער רוסישער ווירקליכקייט איז אָבער געוועזען ביי פּליעכאַנאָוו'ן אונטערשטיצט פון דער גאַנצער מאַרקסיסטישער וועלט־אַנשויאונג, וואָס האָט באַוויעזען, אַז ווי־באַלד רוסלאַנד איז שוין אריינגעטראָטען אין דעם קאַפּיטאַליס־טישען פּאַזיס, קאָן שוין קיין מאַכט אין דער וועלט ניט אראָפּ־שלאָגען זי פון אָט דעם וועג, און וועניגער פאַר אַלץ קאָן דאָס טאָן די רעוואָליוציאָנערע אינטעליגענץ. זי, די אינטעליגענץ, ווערט אַ היסטאָרישע מאַכט, ווען זי געהט האַנט אין האַנט מיט דער עקאָנאָמישער עוואָליוציע; געהט זי אָבער להיפך צו די אייזערנע געזעצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער אַנטוויקלונג, ווערט זי פּשוט פאַרוואַנדעלט אין אַ נול, וועמעס גאַנצע ענערגיע געהט אַוועק לאַבוד אומזיסט און אומנישט.

די פראַגען פון דער רוסישער רעוואָליוציע, וואָס האָבען דע־מאָלט אינטערעסירט די רעוואָליוציאָנערע יוגענט, זיינען דעריבער געוועזען ניט נאָר פּראַקטישע, — דאָס שטודיום פון דער רוסישער ווירקליכקייט, — נאָר אויך ריין טעאָרעטישע און געשיכטס־פילאָסאָפישע: דאָס זיינען געוועזען פראַגען וועגען די געזעצען

פון דער געשיכטליכער אנטוויקלונג, וועגען דער ראָליע פון דעם איינצעלנעם יחיד און זיינע אידעאַלען, וועגען מאַטעריאַליזם און אידעאַליזם בכלל.

עס איז כאַראַקטעריסטיש, אַז די טעאָרעטישע פראַגען האָבען דערביי געהאַט די בכורה לגבי די פראַקטישע. כדי צו האָבען אַן אייגענע מיינונג וועגען דעם מצב פון דעם קאַפּיטאַליזם און דער דאָרפישער ווירטשאַפט אין רוסלאַנד, האָט מען געדאַרפט שטודירען ספּעציעלע ווערק און זיך קאָנען פאַנאַנדערקלייבען אין סטאַטיסטישע אונטערזוכונגען. דאָס איז אַ פראַגע פון פאָרשען און וויסען. די פראַגען אָבער פון געשיכטס־פילאָסאָפיע זיינען ש כ ל ׳ ד י ג ע זאַכען, און יעדער איינער, — אַזוי האָט מען געגלויבט, — קאָן זיך אריינטראַכטען אין דעם ענין, אַרום טראַכטען איהם, און אויסבילדען זיין מיינונג. דאָס איז אַ זאַך פון טראַכטען און פאַרשטעהן.

אויף די אויבען אויסגערעכענטע פראַגען האָבען נאָר די „פּליעכאַנאָווצעם“ געהאַט אַן איינהייטליכען אויסגעהאַלטענעם בליק, וואָס האָט כולל געווען אין זיך אַלע נויטיגע ענטפערס. גאַנץ אַנדערס האָט דאָס אויסגעזעהען אין דעם לאַגער פון די נאַראָדאָוואָלצען.

די „גדולים“ אונזערע וואָס האָבען געוואוינט אין פאַריזש, האָבען, אָנגענומען אַ פולען מויל וואַסער און האָבען געשוויעגען. זיי האָבען געשוויעגען מיט אַזאַ גדלות׳דיגער מינע, פונקט ווי זיי וואָלטען גאָר ניט האָבען באַמערקט דעם פאַקט, אַז דאָרטען ערגעץ־וואו אין שווייצאַריע איז פאַראַן עפּעס איינער אַ פּליעכאַנאָוו, וואָס רעדט און שרייבט עזות׳קייטען אויף דער פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“, אויף איהרע טעאָרעטישע פיהרער, און אויף איהרע אַנשויאונגען. עס האָט אויסגערוכט, אַז זיי, די „גדולים“ זיינען געווען זיכער, אַז אָט די אַלע חוצפּה׳דיגע נייסען קאָן אַ ברעקעל ניט איבערבייטען דעם גאַנג פון די היסטאָרישע פּאַסירונגען אין רוסלאַנד, און אַז יענע פּאַסירונגען וועלען, פאַרשטעהט זיך, פאָרקומען ניט ווי פּליעכאַנאָוו און זיין מאַרקסיזם זעהט זיי פאָראויס, נאָר ווי זיי, די נאַראָדאָוואָלצען, ריכטען זיך אויף זיי.

עס האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען אַ משונה'דיג פּאַראַ־דאָקסאַלע ערשיינונג. די נאַראָדאָוואָלצען, וואָס האָבען געלעגט אַזוי פיעל געוויכט אויף דער ראָליע פון אידעען און אידעאַלען אין דער געשיכטע, האָבען דעמאָלט אַ פינגער אָן פינגער ניט אַ קלאַפּ געטהאָן, כדי צו פאַרשפּרייטען מינדליך און שריפטליך זייערע אידעען און אידעאַלען; בעת די סאָציאַל־דעמאָקראַטען, וואָס האָבען אַלץ געבויט אויף דעם סטיכישען עקאָנאָמישען פּראָ־צעס און זיינע אייזערנע געזעצען, וואָס האָבען כלומרשט, אַזוי ווייניג געהאַלטען פון אידעען און אַנשויאונגען, זיינען געווען אַזוי אומדערמיערליך אין דער פּראָפּאַגאַנדע פון זייערע אידעען און אַנשויאונגען.

אין ציוריך גופא האָבען זיך די נאַראָדאָוואָלישע קרעפטען ניט אויסגעצייכענט דורך אַ וועלכער עס איז ערנסטער סיסטעמאַטישער פּראָפּאַגאַנדע. די וואָס זיינען געווען איינגעהייליגט אין די סודות פון דער באַוועגונג, האָבען געוואוסט, אַז דאָ, אין שטאָט גופא, ווערט פאָרגעגרייט פאַר רוסלאַנד, עפּעס אַזוינס, וואָס וועגט אריבער אַלע פּראָפּאַגאַנדעס און טעאָרעטישע וויכוחים: אַ פּאָר רוסישע און פּוילישע רעוואָלוציאָנערען (צווישען זיי דער איד דעמבאָ און דער פּויל דעמסקי) זיינען געווען באַשעפטיגט מיט פאַרפאַרטיגען און אויספּרואווען אַ נייע מין באָמבע... זאָלען נאָר אָט די באָמבעס ווערן פאַרטיג! זאָלען זיי נאָר בשלום אריבער־געפיהרט ווערן אין רוסלאַנד! זאָל נאָר דאָרטען ווידער אַ דונער טאָן דער אַלטער דונער פון דעם ערשטען מאַרט 1881 — און אַלע נייע אַפּיקורסות'ען וועלען פאַרשווינדען ווי רויך...

אָט דאָס איז געווען די גייסטיגע לאַגע אין דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין ציוריך, ווען איך בין געקומען אַהין און בין אריינגעטראָטען אין דעם קרייז פון די נאַראָדאָ־וואָלצען. אייגענטליך בין איך שוין דעמאָלט ניט געווען קיין ריינער נאַראָדאָוואָל און איך האָב ניט אין אַלץ געקאָנט איינשטימען מיט מיינע חברים. אַ חוץ דער פּרינציפּיעלער פאַרשיידענקייט אין דער נאַציאָנאַלער פראַגע בכלל און אין דער אידישער פראַגע בפרט, וואָס האָט געהערשט צווישען אונז (איך וועל באַלד רעדען וועגען דעם) און אַ חוץ זייער פאַלשער אויפפאַסונג פון דעם מאַרקסיזם, בין איך זיך נאָך פאַנאַנדערגעגאַנגען מיט זיי אין דער

פראגע, וועגן דעם, וואָס אזוינס מיר — די רוסישע אינטע־ליגענץ אין אויסלאנד — דארפען איצטער טהאָן קודם כל. די נאראָדאָוואָלען האָבען געוואָלט באשאפען א סאָציאליסטישע ליטעראטור פאר דער אינטעליגענץ און שפּעציעל פאר דער שטודירענדער יוגענט. איך האָב ניט געלייקענט די נויטיגקייט פון אָט דער אויפגאבע, האָב אָבער גערעכענט, אז נאָך נויטיגער איז באשאפען א סאָציאליסטישע רעוואָליוציאָנערע ליטעראטור פאר דער ארבייטערשאפט. דערויף אָבער האָבען דעמאָלט די נאראָדאָוואָלען ניט געוואָלט איינגעהן.

ווי א קליינע איליוסטראציע צו זייער בליק אויף דעם ווערטה פון דער ליטעראטור פאר ארבייטער, קאָן דיענען דער פאָלגענ־דער פאל, קיין ציריך בין איך געקומען אייגענטליך צוליעב דעם, איך זאָל איבערנעהמען די פיהרונג פון א רעוואָליוציאָנערען פארלאג פאר אידישע ארבייטער, וואָס איז געגרינדעט גע־וואָרען פון דעם פויליש־אידישען סאָציאליסט ראבינאָוויטש, וועלכער האָט שוין איבערגעזעצט און ארויסגעגעבען די ערשטע בראָשור: דיקשטיינס „פון וואָס איינער לעבט". ווען איך בין געקומען אהין, איז שוין ראבינאָוויטש ניט געווען דאָרטען (ער איז געווען ארעסטירט אויפ'ן גרעניץ מיט פארבאָטענער ליטע־ראטור און איז שוין געזעסען אין ווארשעווער תפיסה), עס איז אויך ניט געווען קיין שפור פון א וועלכער עס איז אָרגאניזאציע, וואָס זאָל העלפען ווייטער אָנגעהן מיט דער ארבייט.

מען האָט אלץ געדארפט אָנהויבען ווידער פון אָנהויב און דער עיקר געפינען מענשען, וואָס זאָלען איינזעהען די נויטווענ־דיגקייט פון פארשפרייטען דעם סאָציאליסטישען אידעאל צווישען די אידישע ארבייטער. אזעלכע זיינען אָבער דעמאָלט געווען ניט בנמצא. אָבער־אפילו ניט אויף א רפואה! צווישען דער אידי־שער שטודירענדער יוגענט האָבען זיך דעמאָלט געפונען א פּאָר נאציאָנאליסטען, זיינען דאָס אָבער געווען שאָוועניסטישע „פּא־ליעסטינאָפילען" (אזוי האָבען זיך פאר הערצלען גערופען די ציוניסטען). מיט זיי איז געווען אוממעגליך אפילו צו רעדען וועגען אזא זאך, ווי סאָציאליזם, און וועגען א רעוואָליוציאָנערער אידישער טעטיגקייט אין די גלות־לענדער.

איך האָב מיך געמוזט ווענדען צו מיינע אייגענע חברים

פון דעם נאראָדאָוואָלישען קרייז, וועמעס גרעסטע מאַיאָריטעט איז באַשטאַנען פון אידען. צום אומגליק זיינען זיי אַלע געווען פאַרביסענע אסימיליאַטאָרען און אויף אַלע מיינע טענות און טעאָרעטישע ארגומענטען פלעג איך באַקומען איין איינציגען קאַטעגאָרישען אָפּשנייט: ניטאָ קיין אידיש פאָלק, ניטאָ קיין אידישע שפראַך, ניטאָ קיין אידישע ארבייטער.

איך האָב גענומען טראַכטען צו גרינדען אין איינעם מיט די פּאַליעסטינאָפילען אַ אידישען אומפּאַרטייאישען שטודענטישען קלוב, מיט דעם צוועק צו אינטערעסירען זיך מיט דער געשיכטע און דעם לעבען פון דעם אידישען פאָלק. אין אָט דעם קלוב, האָב איך געהאָפט, וועל איך קאָנען פאַנאַנדערוויקלען מיין אידיש־נאַציאָנאַל פּראָפּאַגאַנדע און געווינען די נויטיגע קרעפטען פאַר דער סאָציאַליסטישער טעטיגקייט צווישען די אידישע מאַסען. אזא געזעלשאַפט איז אויך געגרינדעט געוואָרען מיט אַ צעהן־פופצעהן מיטגליעדער אונטער דעם נאָמען „פעראיין פיר וויסענשאַפט אונד לעבען דעס אידישען פאָלקעס".

באַלד נאָך דער ערשטער פערזאַמלונג פון יענעם פעראיין איז אָבער צו מיר געקומען אַ חבר פון די נאראָדאָוואָלען, מיט אזא פאָרשלאַג און אזעלכע רעיד:

— זשיטלאָווסקי, פאַרפיהרט ניט קיין נייע אָרגאַניזאַציעס, וואָס טראָגען אריין צוטומלעניש אין די מוחות פון דער שטודירענדער יוגענט! מיר ווייסען דאָך, וואָס איהר ווילט: איהר ווילט געלט־מיטלען אויף ארויסגעבען ארבייטער־ליטעראַטור אין אידיש. מיר ווייסען אָבער אויך, וואָס דערפון וועט אין בעסטען פאַל ארויסקומען: אין בעסטען פאַל וועט איהר צענויפקלייבען די נויטיגע הונדערט פראַנק; איהר וועט אָנשרייבען די ערשטע בראָשיור און וועט זי ארויסגעבען. דערנאָך וועט זי זיך וואַלגערן דאָ אין אויסלאַנד, ווייל קיין מענש וועט זי ניט אריבערפיהרען אַהין, מחמת קיין מעניש דאַרף זי דאָרטען ניט האָבען, און דער־מיט וועט זיך ענדיגען דער ענין. אַ־מעהר, נאַט אייך די הונדערט פראַנק! שרייבט אָן און דרוקט אָפּ די בראָשיורע שוין, נאָך איידער דער ווינטער איז דאָ. אז עס וועט קומען דער ווינטער, וועלען לפּחות אַ פּאָר חברים אונזערע האָבען מיט וואָס צו הייצען די אייוועלעך...

לײדער האָב איך ניט געקאָנט אָננעהמען דעם פאָרשלאַג.

אָט דאָס איז געװען דער בליק פון נאַראָדאָװאָלען ניט נאָר אויף דער אידישער ארבײטער־ליטעראַטור, נאָר אויך אויף דער רוסישער. זײ האָבען געװים ניט געלײקענט, אז ס'איז דאָ א רוסיש פאָלק און א רוסישע שפּראַך און א רוסישער ארבײטער. אָבער דער רוסישער ארבײטער קאָן ניט לײענען קײן רוסיש און איז נאָך ניט מסוגל אויפצונעהמען די אידעאַלען פון פרײהײט און סאָציאַליזם. דער גאַנצער ארבײטער־קלאַס אין רוסלאַנד איז װי א סאָציאַל־פּאָליטישע קראַפט, א גאָרנישט מיט א נישט און קאָן בשום אופן ניט פארגליכען װערן מיט דער אויפװאַכענדער אינטעליגענטישער יוגענט, װאָס װעט באַלד װיעדער אויפהויבען דעם אמאָליגען גלאָר־רײכען טעראָריסטישען קאַמף.

צו אָט די פּרינציפּעלע פאַרשײדענקײטען, װאָס האָבען געהערשט צװישען מיר און די ציוריכער נאַראָדאָװאָלען, דאַרף מען צורעכענען נאָך אַן אומשטאַנד, װאָס האָט ניט דערלאָזען, איך זאָל קאָנען אינטים צענויפגעהן זיך מיט מײנע נאַראָדאָװאָ־לישע חברים. דאָס איז געװען די גײסטיגע אטמאָספערע און די גײסטיגע אינטערעסען, װאָס האָבען געהערשט בײ זײ.

יענע אטמאָספערע איז געװען א קלאָרע, א רײן רעװאָליוציאָנערע, אָבער אַן ענגע... גאָט מײנער, װי ענג! בעת מײן קאָפּ איז געװען פול מיט אַלערלײ פּראָבלעמען פון דער גאַנצער מענשליכער װעלט־אנשויאונג, זײנען פאַר מײנע חברים שוין גאָר ניט געװען מעהר קײן פּראָבלעמען, אויף װעלכע מען דאַרף נאָך זוכען אַן ענטפער. אַלץ איז געװען קלאָהר און פאַרענטפערט אין די שריפטען פון דער רוסישער ראַדיקאַלער ליטעראַטור, — דער עיקר, באַי מיכאַילאָװסקי'ן און לאַװראָװ'ן. עס איז אויך געװען קלאָר, מיט װאָס א רעװאָליוציאָנער דאַרף זיך אינטערעסירען. זײן מוח דאַרף זײן פאַרנומען מיט די פראַגען, װאָס האָבען א דירעקטע שײכות צו דעם פּאָליטישען און דעם סאָציאַל־רעװאָליוציאָנערען קאַמף. דער עיקר: פּאָליטישע עקאָנאָמיע און סאָציאָלאָגיע. אַלץ, װאָס דערװײטערט זיך אפילו אויף א האָר פון די געװעהנליכע פראַגען, איז שוין באַגעגענט געװאָרען מיט בטול אָדער מיט חשד.

איך דאָס האָט געפיהרט צו א געוויסער קאַלטקייט און פרעמדקייט צווישען אונז, אַפילו צו קליינע צענויפשטויסען.

צייטענווייז — איך מוז מיך אין דעם מודה זיין — פלעגט דורכפליעהען אין געדאַנק א רוח שטות, איך זאָל מיך אָנשליעסען אָן דער יונגער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער ריכטונג. ניט דערפאַר, וואָס דאָרטען וואָלט איך געפונען א גרעסערע פרייהייט פון געדאַנק און רייכערע גייסטיגע אינטערעסען. איך האָב געוואוסט, אַז אין דעם פּרט פון דאָקטרינערן דאָגמאַטישען גלויבען זיינען די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען נאָך ענגערע, נאָך פאַנאַטישערע קלייזעל־מענשען, איידער די נאַראָדאָוואָלצען.

נאָר עס איז געוועזען איין פונקט, אין וועלכען איך בין געוועזען איינס מיט די „פּליעכאַנאָווצעס" און פאַר וועלכען איך האָב געפונען וועניג פאַרשטענדעניס באַי די נאַראָדאָוואָלצען: די נויטיגקייט פון סאָציאַל־רעוואָליוציאָנערער פּראָפּאַגאַנדא און אַגיטאַציע צווישען דעם שטאָדטישען פּראָליעטאַריאַט.

אָט דער פונקט איז פאַר מיר געוועזען דאָפּעלט טייער: אי מצד זיין וויכטיגקייט פאַר דער רוסישער רעוואָליוציע, אי מצד זיין באַדייטונג פאַר דער אידישער נאַציאָנאַלער וויעדערגעבורט.

מיינע געדאַנקען וועגען דער וויכטיגקייט פון דער ארבייטער־באַוועגונג פאַר דעם רוסישען רעוואָליוציאָנערן קאַמף איז דאָ ניט נויטיג צו דערקלערען; איך וויל נאָר באַמערקען, אַז אויך דע־מאָלט ווי איצטער איז פאַר מיר דער פּראָלעטאַריאַט ניט צוזאַמענגעפאַלען אין גאַנצען מיט דעם ארבייטער־קלאַס. ער איז פאַר מיר געוועזען נאָר א טייל פון דער ארבייטער־קלאַס, וואָס דאַרף אין איינעם מיט דער סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ זיין דער אַוואַנגאַרד פון אַלע אַרבייטענדע שיכטען אין רוסלאַנד פאַר דער באַפרייאונג פון דער מענשליכער ארבייט. און שפּעציעל אין יענער צייט איז דער פּראָלעטאַריאַט געוועזען פאַר מיר „דער פונקט פון קראַפט־אָנווענד" פאַר דער אינטעליגענץ, וואָס האָט ניט געקאָנט דירעקט אריינדרינגען אין דער פויערישער דאָרף.

די שייכות אָבער צווישען סאָציאַל־רעוואָליוציאָנערער פּראָ־פּאַגאַנדע אין די שטעדט און דער נאַציאָנאַלער וויעדערבאַלעבונג פון דעם אידישען פאָלק קאָן דאָ קלאָר געמאַכט ווערן אין א פּאָר ווערטער.

דעם הויפט־אומגליק פון דער אידישער לאגע, די הויפט מניעה פאר דער אידישער נאציאָנאַל־פּראָגרעסיווער ווידער־געבורט האָב איך דעמאָלט געזעהען נאָר אין איין איינציגער ער־שיינונג: אין דער אסימיליאציע, אין דעם, וואָס דער אסימיליאטאָרישער סאָציאַליזם רייסט אַוועק פון אונז די בעסטע קינדער פון אונזער פאָלק און צווינגט זיי צו ארבייטען פאר זייערע אידעאלען צווישען די ניט אידישע פעלקער, בעת זיי וואָלטען דיזעלביגע אלגעמיין־מענשליכע ארבייט געקאָנט טהאָן אין די רעהמען פון זייער אייגענעם פאָלק.

בלייבען מיר ביי די פּראָגראמען פון די אלטע רעוואָליוצי־אָנערע פארטייען, — דעם טשאָרני פערעדיעל״ און דער „נאַ־ראָדנאיא וואָליא״, איז דעמאָלט דאָ זעהר ווייניג האָפנונג, אז די רעוואָליוציאָנערע ארבייט גופא זאָל אומקעהרען די אידישע קינדער צו דעם אידישען פאָלק.

דער ריין טעראָריסטישער קאמף און די ארבייט, וואָס ער רופט ארויס, קאָן ניט האָבען אין זיך קיין איין נאציאָנאל פאנאנדער־טיילענדען עלעמענט. די שפּראַך פון דער באָמבע איז קאָסמאָפּאָליטיש. אויף איהר פארפארטיגונג, טראנספּאָרטירונג און אָנווענדונג אין דירעקטען קאמף קאָנען אָהן א ברעקעל אומ־באקוועמליכקייט ארבייטען דער איד דעמבאָ מיט דעם פויל דעמבסקי.

די פּראָפּאגאנדיסטישע ארבייט אין דאָרף ווידער, וועלכע די אמאָליגע „טשאָרנאָ־פּערעדיעל׳צעס״ האָבען פארלאנגט און גע־פּרואווט דורכפיהרען, טראָגט שוין אמת אין זיך א נאציאָנאל פאנאנדערשיידענדען עלעמענט. אין דער רוסישער דאָרף קאָנען ארבייטען נאָר רוסיש־רעידענדע חברים, אין דער פּוילישער נאָר פּויליש־רעידענדע. אָבער אין אָט דער אגראר־סאָציאליסטישער ארבייט איז ניטאָ קיין פּלאַץ פאר׳ן אידישען פאָלק, ווייל עס זיינען ניטאָ קיין אידישע דערפער און קיין אידישע פּויערים.

ערשט די פּראָפּאגאנדע און אגיטאציע אין די שטעט און שטעטלעך צווישען דעם פּראָלעטאריאט, באשאפט א פּלאַץ פאר׳ן אידישען פאָלק אין דער רעוואָליוציאָנערער ארבייט און א מאגנעט פאר׳ן אידישען רעוואָליוציאָנער אומצוקעהרען זיך צו זיין פאָלק. אמת, אין דער ערשטער צייט וועט ער זיין דאָס, וואָס מען רופט

איצטער אַן „אידיש־רעדענדער" קאַסמאָפּאָליט, און זיין גאַנצע צוגעבונדענקייט צו דעם פאָלק וועט באַשטעהן נאָר אין דער שפּראַך־געמיינשאַפט. אָבער וואָס מעהר עס וועט אָנגעפיהרט ווערן די ארבייט צווישען די מאַסען, אַלץ מעהר וועט דער אידי־שער נאַציאָנאַלער לעבען, וואָס ברויזט אין זיי, מיט די ספּעציפישע נויטען פון דעם אידישען נאַציאָנאַלען לעבען נאַצי־אָנאַליזירען די אינטעליגענץ, וואָס ארבייט צווישען זיי, און סוף־כל־סוף וועט אַ דאַנק דער סאָציאַליסטישער אויפקלע־רונגס־טעטיגקייט, זיך מוזען באַווייזען ביי דעם אידישען פאָלק אַ נייע איינענע סאָציאַליסטישע אינטעליגענץ, וואָס האָט ניט געדאַרפט דורכמאַכען דעם אַבנאָרמאַלען קראַנקהאַפטען אַסימילאַטאָרישען פּעריאָד און וואָס וועט גלייך פון דער אידיש רעליגיעזער וועלט־אַנשויאונג אריבער געהן צו אַ פּראָגרעסיוו סאָציאַליסטישער אין דיזעלבינע פאָרמען פון דער אידישער שפּראַך, ד. ה. אין די פאָרמען פון דער אידישער נאַציאָנאַלער עקסיסטענץ. די נייע סאָציאַליסטישע אינטעליגענץ וועט גאָר ניט דאַרפען טראַכטען צי זי איז אַ אידישע אָדער ניט קיין אי־דישע, ד. ה. מיט אַנדערע ווערטער, איהר וועט גאָר אויפ׳ן זין ניט ארויף, אַז זי איז ניט קיין אידישע, און אויף אַזאַ׳ן אופן וועט די אידישע פּראָגרעסיווע ווייטערעאויפלעבונג ווערן אַקוראַט אַזוי נאַטירליך, ווי עס איז נאַטירליך נאַציאָנאַל דער פּראָגרעס ביי אַלע פעלקער פון דער וועלט.

אָט דעם גרונט־געדאַנק האָב איך דעמאָלט געפּרעדיגט אויף רעכטס און אויף לינקס, און האָב בפירוש אויסגעטייטשט, אַז איך מאַך אַ גרויסען אונטערשייד צווישען „נאַציאָנאַל" און „נאַציאָנאַליסטיש"! „נאַציאָנאַליסטיש" האָט פאַר מיר דעמאָלט געהאַט דעמזעלבינען טייטש, וואָס „שאָוועניסטיש", וואָס איז „אַנטי־אינטערנאַציאָנאַל". עס איז אָבער געווען זעלבסט־פאַרשטענדליך, אַז מיין אידישע אַגיטאַציע איז געשטאַנען פעסט ווי אַ פעלז אויף דעם באָדען פון דעם ריינעם אינטערנאַציאָנאַליזם.

פלעגען טאַקי אָפּט חברים און באַקאַנטע, מיט וועמען איך האָב גערעדט וועגען דעם, מיר אויפווייזען, אַז אויב זיי וואָל־טען געטראַכט אַזוי ווי איך, וואָלטען זיי אַ מינוט ניט געקאָנט זיין ביי דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" און וואָלטען זיך גלייך אָנ־געשלאָסען אָן דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע.

איניגע פון מיינע באַקאַנטע האָבען אונטער דעם איינפלוס פון אָט דעם געדאַנקען־גאַנג טאַקי אַזוי געטאָן: זיי זיינען צוגע־שטאַנען צו דער סאָציאַל דעמאָקראַטיע און זיינען שפּעטער גע־וואָרען טעטיגע מיטגליעדער אין דעם „בונד“. פאַר מיר אָבער איז אַזאַ אויסוועג געווען אוממעגליך סיי מחמת רעוואָליוציאָ־נערע, סיי מחמת ריין אידישע טעמים.

פון אַ ריין סאָציאַל־רעוואָליוציאָנערען שטאַנד־פּונקט האָב איך בשום אופן ניט געקאָנט מסכים זיין מיט דעם גרונט־געדאַנק פון די „פּליעכאַנאָוועצעס“, אַז לויט די אייזערנע געזעצען פון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג מוז רוסלאַנד דורכמאַכען די קאַפּיטאַליסטישע אַנטוויקלונגס־פּאַזע און אַז די פּאָליטישע פרייי־הייט וועט אין רוסלאַנד אויסגעקעמפּט ווערן פון דער קאַפּיטאַ־ליסטישער בורזשואַזיע.

איך האָב ניט איינגעזעהען (און זעה עד היום ניט איין), פאַר וואָס מען האָט ארויסגעלאָזען אַזאַ שם רע אויף די „אייזערנע געזעצען פון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג“ און פאַר וואָס מען זאָל אין איהר נאָמען מעגען מקריב זיין די אינטערעסען פון דער גרעסטער מאַיאָריטעט פון דעם רוסישען פאָלק (פון דעם פויער־טום) אויף דעם מזבח פון דעם קאַפּיטאַליזם. נאָך וועניגער האָב איך געקאָנט איינזעהען, ווי אַזוי מען קאָן זיין נאַאיוו און גלויבען אין דעם רעוואָליוציאָנער־פּאָליטישען כאַראַקטער פון דער רוסי־שער בורזשואַזי, וואָס האָט ווי דער גאַנצער רוסישער קאַפּיטאַ־ליזם, זיך געהאַלטען און אַנטוויקעלט נאָר אַ דאַנק די חסדים פון דער צאַרישער רעגיערונג.

אויב אין רוסלאַנד קאָן און זאָל אָנגעפיהרט ווערן אַ די־רעקטער אַקטיווער פּאָליטישער קאַמף קאָן דאָס געמאַלט זיין נאָר אין דער פאָרם פון טעראָר, ווי ער איז געפיהרט געוואָרען פון דער פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“.

אָט די ריין סאָציאַל־רעוואָליוציאָנערע טעמים האָבען אָבער אויך געהאַט אַ געוואַלטיגע באַדייטונג פאַר די אינטערעסען פון דער אידישער פּראָגרעסיוו־נאַציאָנאַלער ווידערבאַלעבונג.

אַזאַ ווידערבאַלעבונג פון דעם אידישען פאָלק אין רוסלאַנד איז דענקבאַר,—האָב איך גע'טענה'ט,—נאָר אויף דעם באָדען פון אַ פאָלקסטימליכען („נאַראָדניטשעסקען“) פּראָגראַם, וואָס שרעקט

זיך ניט פאר די בלומרשט'דיגע אייזערנע אנטוויקעלונגס־ געזעצען, וואָס מאכט ניט צו קליין־געלט די באוואוסטזיניגע טעטיגקייט פון דער אינטעליגענץ און שטעלט אוועק דעם אגראר־סאָציאליזם אין דעם צענטער פון איהר פראָגראם.

פון דעם מארקסיסטישען שטאנד־פונק האָט מען אויך אויף דעם אידישען פאָלק ארויסגעזאָגט די נבואה, אז ער מוז פארשווינדען, „א דאנק די אייזערנע געזעצען פון דער געשיכטליכער אנטוויקלונג". אויך אין אָט דעם פּרט איז דאָס ניט מעהר, ווי א בייזער רכילות אויף דער מענשליכער געשיכטע. זי איז גאָר ניט אזוי שלעכט. ניטאָ אין איהר אזעלכע געזעצען, וואָס זאָלען פאר'משפט'ען א גאנצען פאָלק צום טויט. דאָס אידישע פאָלק האָט תמיד געקעמפט פאר זיין נאציאָנאלער עקסיסטענץ. צוליעב אָט דער נאציאָנאלער עקסיסטענץ זיינער האָט ער זיך רעליגיעז ארום געצאמט פון דער גאנצער וועלט. און אָט דעם קאמף וועט ער קיינמאָל ניט אויפגעבען, ווי איך האָב דאָס קלאָר געמאכט אין מיין רוסישער ארבייט: „מיסלי אָב איסטאָריטשעסקיך סוד'באך יעווריסטוואַ" פון דעם יאָהר 1887.

עס איז אָבער א גרויסע נפקא מיניה פאר דער פראָגרעסיווער וועלטליכער אנטוויקלונג פון דעם אידישען פאָלק, צי ער וועט דארפען קעמפען פאר זיין נאציאָנאלע עקסיסטענץ אין א קאפּיטאליסטישען רוסלאנד אָדער אין אן אנטי־קאפּיטאליסטישען, וואו די אינטערעסען פון דער ארבייטערשאפט און דער פּויערימשאפט וועלען שטעהן אויף דעם ערשטען פּלאַן.

אין א קאפּיטאליסטישען רוסלאנד מיט דער ריין בירגערליכער גלייכבארעכטיגונג, וואָס מען האָט צו דערווארטען פון איהר, וועט דער גרעסטער טייל פון דעם אידישען פאָלק אריבער צו דער בורזשואזי. די אידישע ארבייט וועט זיך דעמאָלט נאָך ווייניגער אָנזעהען, איידער איצטער. די אידישע אינטעליגענץ וועט זיך נאָך מעהר רוסיפיצירען איידער איצטער.

וואָס וועט זיין דער פּועל־יוצא דערפון? — די פארשטארקטע אידישע בורזשואזי וועט ארויסרופען נאָך א שרעקליכערען אנטי־סעמיטיזם, איידער איצטער; און דער נאָמען „איד" וועט ווערן גלייכבאדייטענד מיט „בורזשוא" און „סאָציאלער רעאקציאָנער". די גרויסע פאָלקס־מאסען, וואָס וועלען בלייבען לעבען

אין דחקות, נויט און עקאָנאָמישען פּאַראַזיטיזם, וועלען זיין די איינציגע טרעגער פון דער אידישער נאַציאָנאַלער עקסיסטענץ. פאַרלאָזען פון דער אינטעליגענץ, וועלען זיי נאָך מעהר אונטער־פאַלען אונטער דער רעאַקציאָנערער גייסטיגער מאַכט פון די רבנים און צדיקים. און אויף אַזאַ'ן אופן מוז דעמאָלט די אידישע נאַציאָנאַלע עקסיסטענץ אָננעהמען אַ קלאָר אויסגעשפּראָכענעם רעאַקציאָנערען כאַראַקטער. סאָציאַל וועט דער איד זיין דער אָנהענגער פון דעם סוחרישען קלאַס און זיינע אידעאַלען; קולטורעל וועלען די אידישע מאַסען זיין די פּאַרטיידיגער פון דער שוואַרצער קלעריקאַלער מאַכט.

אַ גאַנץ אַנדער גורל קאָן ערוואַרטען דאָס אידישע פאָלק, ווען די אידישע אינטעליגענץ, ווי אַ שאַפענדער כח פון דער אידישער געשיכטע, זאָל זיך איצטער אומקעהרען צו דעם אידישען פאָלק און זאָל זיך אַוועק שטעלען די אויפגאַבע, עס פּראָג־רעסיוו־נאַציאָנאַל ווידער אויפצובויען אויף די יסודות פון ערד־אַרבייט און דער אידישער שפּראַך. די אידישע פויערים־שאַפט וועט אָפּשאַפען דעם בורזשואַזען, ניט אַרבייטאָרישען כאַראַקטער פון דער אידישער נאַציאָנאַלער עק־סיסטענץ. די נויט אין אינטעליגענטע כוחות וועט צוציעהען צו דער אידישער דאָרף די בעסטע קינדער פון אונזער פאָלק, וואָס וועלען זיין פאַראייניגט מיט איהם דורך איין און דערזעלביגער פּראָגרעסיווער גייסטיגער אַטמאָספערע אין דער אידישער שפּראַך. אָט די ביידע זאַכען: די ספּעציעלע באַדינגונגען פון דעם דאָרפס־לעבען און די אידישע קולטור אין דער אידישער שפּראַך וועלען פון זיך אַליין אָפּהיטען די נאַציאָנאַלע עקסיסטענץ פון אונזער פאָלק, און ער וועט זיך מעהר ניט נויטיגען אין קינסט־ליכע דערהאַלטונגס־מיטלען פון אַן איזאָלירענדען רעליגיעזען לעבען.

אַזאַ נייער גורל פאַר'ן אידישען פאָלק און אַזאַ פּראָגרעסיוו־נאַציאָנאַלע ווידערגעבורט זעצט אָבער פאָראויס דעם זיעג פון דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“. דער טעראָריסטישער קאַמף וועט ברענ־גען די פּאָליטישע באַפרייאונג און די אָפּשאַפונג פון אַלע באַ־גרעניצונגען אין דער אידישער גלייכבאַרעכטיגונג. פון דער אַנדער זייט וועלען די אַגראַר־רעפאָרמען פון דער „נאַראָדנאַיאַ

וואָליא" וואָס וועלען, ווי אן ערשטער שריט צו דעם סאָציאַליס־טישען שטאַאט, זיין געציעלט צו פארטיידיגען די עקאָנאָמישע פּאָזיציעס פון דער פּויערימשאַפט, עפענען אויך פאַר דעם אידישען פאָלק א פרייען צוטריט צו דער ערד, און דער אידישער איבער־גאנג צו דער ערד־ארבייט וועט מוזען קרעפטיג געשטיצט ווערן פון א פויערים־פריינדליכער רעגיערונג שוין אין די אינטערעסען פון דער פויערימשאַפט גופא: כדי פטור צו ווערן פון דעם אידי־שען „לופט־מענשענטום" וואָס איז איצטער געצוואונגען צו לעבען פאַראַזיטיש אויף דעם קערפער פון דעם רוסישען פאָלק.

איך וויל דאָ ניט אונטערזוכען, וואָס די מעהר איידער דריי־סיג־יעהריגע פעריאָדע, וועלכע טיילט מיך איצטער אָפּ פון יענע יוגענט־געדאַנקען מיינע, האָט אָפּגעפרעגט אין זיי און וואָס זי האָט אין זיי באַקרעפטיגט, אָבער דאָס זיינען געווען — אין די הויפּט־שטריכען — די געדאַנקען, וואָס איך האָב דעמאָלט מינדליך פאַרשפרייט צווישען דער אידישער שטודירענדער יוגענט, און וואָס א טייל פון זיי האָב איך אין א קאָנצענטרירטער פאָרם פאַרעפענטליך אין 1892 אין מיין „יעוורעי ק' יעווריאַם". דאָס זיינען אָבער אויך געווען די געדאַנקען, וואָס האָבען געמאַכט אוממעגליך פאַר מיר אָנצושליעסען זיך אָן דער מאַרקסיסטישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. אַלע מיינע האָפנונגען, — סאַי די סאָ־ציאַל־רעוואָליוציאָנערע, סאַי די אידיש־נאַציאָנאַלע, — זיינען געווען פאַרבונדען מיט דעם שיקזאַל פון דער פאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליא", מיט איהרע אידעאַלען און איהרע קאַמף־מעטאָדען. ס'איז אמת, זי לעבט איצטער איבער א קריזיס. זי וועט דאַרפען איבערקוקען איהר פּראָגראַם. דער עיקר וועט זי דאַרפען מאַכען מעהר פּלאַץ אין איהם פאַר דער נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ר גלייכבאַ־רעכטיגקייט פון די אונטערדריקטע פעלקער אין רוסלאַנד און פאַר דער שטאָדטישער פּראָפּאַגאַנדע צווישען דער ארבייטער־שאַפט, וועלכע זי וועט מוזען זעהן צו געווינען פאַר איהרע סאָצי־אַליסטישע ציעלען.

דאָס זיינען אַלץ פונקטען וואָס געהן ניט להיפך צו דעם עיקר פון דעם נאַראָדאָוואָלענטום. אדרבה: זיי ליעגען אויף דער ליניע פון זיין אנטוויקלונג, און עס איז ניטאָ קיין ברעקעל גרונט פאַר מיר, איך זאָל פאַרלאָזען איהרע רייהען.

אזוי איז דעמאָלט געווען מיין שטעלונג צו דיביידע פיינד־ליכע אָרגאַניזאַציעס, ווען דער פיהרער פון די ציוריכער „אָסוואָ־באָזשדיענצעס“, קאַלמאַנסאָן, האָט מיר געמאַכט דעם פאָרשלאַג, איך זאָל אַריינטרעטען אין אַ נייער אומפּאַרטייאישער גרופּע, וואָס איהר ציעל זאָל זיין צו באַשאַפען אַ סאָציאַל־רעוואָ־ליוציאָנערע ליטעראַטור פאַר דער אַרבייטערשאַפט. די ערשטע אויפגאַבע זאָל דערווייליע זיין — העלפען אַרויסגעבען די „אַרבייטער־ביבליאָטעק“ אונטער פליעכאַנאָוו'ס רעדאַקציע, וואָס איהר ערשט ביכעל: „פּיאָטר אַלעקסעיעוו'ס רעדע“ געפינט זיך שוין אין דרוק.

דעם פאָרשלאַג האָב איך אָנגענומען, הגם מיינע חברים פון דעם נאַראָדאָוואָלישען פאָנד האָבען מיך געוואָרענט: „איהר וועט זעהן, אין וואָס פאַר אַ זומף זיי וועלען אייך אַריינשלעפּען!“ איך האָב מיר אָבער בשום אופן ניט געקאָנט מישער זיין, וואו אזוינס דאָ קאָן ערגעץ שטעקען אַ זומף. „איהר קענט ניט פּליע־כאַנאָוו'ן“ — איז געווען זייער ענטפער דערויף.

און אזא זומפּ איז טאַקע געווען. דעם אַרבייטער אַלעקסעי־עוו'ס רעדע, געהאַלטען פאַר'ן געריכט אין די זיעבעציגער יאָהרען, וואָס איז געווען ניט נאָר אַן שאַרפער אַנקלאָג אַנטקעגען דער קאַפּיטאַליסטישער רויבער־וועלט און דער צארישער מערדער־רעגיערונג, נאָר אויך אַ הימן פאַר דער פאַראייניגונג פון אַר־בייטערשאַפט און איטעליגענציע אין דעם סאָציאַל־רעוואָליו־ציאָנערן קאַמף, — אָט די רעדע האָט פּליעכאַנאָוו געהאַלטען פאַר נויטיג צו באַלייטען מיט אַ פאָרוואָרט, וואָס איז געווען ניט קיין אַנדער זאַך, ווי אַ פּראָוואָצירענדער קאַמף־אויפרוף אַנטקעגען דער גאַנצער רוסישער רעוואָליוציאָנערער אינטעליגענץ. לויט דער פאָרם אַ פּאָלעמיק אַנטגעגען בורצעוו'ן און זיין „סוואָבאָד־נאַיאַ ראָססיאַ“, וואָס האָט גערופען די רעוואָליוציאָנערען צו פאַראייניגען זיך מיט די ליבעראַלען, איז אָבער דער תוך פון דעם פאָרוואָרט געווען אַ העפטיגער אָנפאַל אויף אַלע פריהערדיגע דורות פון דעם רעוואָליוציאָנערן קאַמף, וועמעס אַנדענק עס איז אונז אַלעמען געווען אַזוי טייער. און דערצו איז דער אָנפאַל געווען נאָך אין אַזאַ מאוס'ער דעמאַגאָגישער פאָרם.

נאָך איידער די בראָשורע האָט פאַרלאָזען דעם דרוק, האָט

א חבר, א נאראָדאָוואָל, געבראַכט מיר אַן עקזעמפּליאַר איהרען, געבעטען איך זאָל איבערלייענען דעם פאָרוואָרט און זאָגען, ווי ער געפעלט מיר. איך בין גלייך מיט דער בראָשורע אוועק צו קאַלמאַנסאָנען פאָדערן א דערקלערונג. קאַלמאַנסאָן האָט מיר קורץ און אָפען מיטגעטיילט, אַז „געאָרגי וואַליענטאָוויטש" (פּליעכאַנאָוו) האָט געפונען פאַר נויטיג צו דערקלערען א קריעג דער אינטעליגענץ (ד. ה. דעם גלויבען אין איהר רעוואָליוציאָנערער מיסיע און איהר רעוואָליוציאָנערער ראָליע) „אויף לעבען און טויט", און אַז דאָס איז נאָך ערשט דער אָנהויב...

איך האָב געמוזט ניט נאָר פאַרלאָזען יענע „אומפּאַרטייאישע גרופּע", נאָר אויך ארויסטרעטען אַנטקעגן דער „ארבייטער ביבליאָטעק" אין אַן אָפענעם קאַמף.

פון אָט דעם עפּיזאָד אָן האָב איך אָנגעפאַנגען מיין אָפענעם קאַמף אַנטגעגען דעם מאַרקסיזם בכלל און דער פּליעכאַנאָוו'שער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע בפרט.

א געלעגענהייט פאַנאַנדערצואוויקלען אַלע טעאָרעטישע און פּראַקטישע פּונקטען פון אונזערע סכסוכים האָט מיר געגעבען דער ערשטער ביכעל פון פּליעכאַנאָוו'ס „סאָציאַל־דעמאָקראַט", וואָס איז באַלד דערנאָך אַרויס. איך האָב אָנגעקינדיגט א רעפעראַט וועגען דעם ביכעל, און עס האָט זיך אָנגעהויבען א דיסקוסיע מיט ענטפערס און געגען־ענטפערס, וואָס האָט זיך פאַרצויגען אויפ'ן גאַנצען ווינטערסעמעסטער 1889 — 1890. (צוויי און זיעבעציג אָוונטען פון אַזייגער 9 ביז 2־3 נאָך האַלבע נאַכט).

וועגען דער אויסערליכער זייט פון דער זאַך וויל איך דאָ נאָר זאָגען, אַז זעלטען־ווען איז אַן עפענטליכע דיסקוסיע געוועזען אַזוי באַלעהרענד און ערציעהעריש. זעלטען־ווען האָבען די דיס־קוטאַנטען פאַרלאָזען די אָביעקטיווע הויך און דעם טיעפען ערנסט פון דעם ענין און זיך געלאָזט הינרייסען פון סוביעקטיווע ביטערע פּערזענליכע אָנגריפען. דער עולם פּלעגט אַזעלכע אומפּאַסיגקייטען אויפנעהמען מיט א שניידענדיגער קעלט, און זיי פּלעגען באַלד פאַרשטומען. אין דער דעבאַטע זיינען אַריינגעצויגען געוואָרן כמעט אַלע ענינים וואָס האָבען געהאַט א שיכות צו דעם „וויסענ־שאַפטליכען סאָציאַליזם" (א חוץ די ריין עקאָנאָמישע טעאָריעס

פון קארל מארקס, ווייל קיינער פון די קעמפענדע צדדים האָט זיי ניט געלייקענט) און צו דער רוסישער ווירקליכקייט, שפּעציעל צו דער לאַגע פון דעם רוסישען פּויערטום. אויב אין די פּראַקטי־שע פראַגען בנוגע דער לאַגע פון דער רוסישער דאָרף, האָב איך נאָך געהאַט מיטהעלפער צווישען די חברים נאַראָדאָוואָלצען, איז דער גאַנצער טעאָרעטישער טייל — די קריטיק פון דעם מארק־סיזם — אויסגעפּאַלען נאָר אויף מיר אליין: צום טייל דערפאַר ווייל איך בין געווען מעהר באַהאַוועט אין דער זאַך און צום טייל אויך מחמת דעם, וואָס די איבעריגע חברים מיינע האָבען זיך ניט געוואָלט אידענטיפיצירן מיט מיין נעגאַטיווען בליק אויף מארק־סיזם.

מיין שטאַנד פּונקט אין דער פּאָליעמיק אַנטקעגען דער רוסי־שער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע איז דעמאָלט געווען אַזאַ:

איך בין ניט ארויסגעטראָטען מיט דער באַהויפּטונג, אַז דער מארקסיזם איז פּ אַ ל ש, אַז גערעכט אין דער געשיכטס־פילאָ־סאָפיע איז נאָר דיורינג, אָדער אַ וועלכער עס איז אַנדער דענ־קער. איך האָב נאָר געזוכט צו באַווייזען, אַז דער מארקסיזם איז ניט וויסענשאַפטליך, אַז ער איז אויפגעבויט אויף ריין פילאָסאָפישע סברות, וואָס זיינען אריבער גענומען געוואָרען אַ טייל פון העגעל'ן, אַ טייל פון דעם מאַטעריאַליזם. דער מאַטעריי־אַליזם איז אָבער פּונקט אַזאַ מעטאַפיזיק, וואָס האָט ניט צו טהאָן מיט אמת'ער וויסענשאַפט, ווי דער העגעל'שער אידעאַליזם.

דער וויסענשאַפטליכער סאָציאַליזם, האָב איך גע'טענה'ט, טאָר איבערהויפּט ניט געבויט ווערן אויף דער אָדער יענער גע־שיכטס־פילאָסאָפיע. דאָס וואָלט געהייסען, אַז מיר זיינען פאַר דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל נאָר דערפאַר, ווייל דער סטיכישער פּראָצעס טרייבט צו זיין פאַרווירקליכונג, אַלץ איינס, צו מיר ווילען דאָס אָדער ניט; אַלץ איינס, צו דער סאָציאַליסטישער אידעאַל איז ווערטה, מאָראַליש ווערטה, מיר זאָלען קעמפּפען פאַר איהם, אָדער ניט.

מיר טאָהרען זיך ניט שטעלען אויף אַזאַ שטאַנד־פּונקט מחמת צוויי טעמים. ערשטענס, קאָן מען ניט איינזעהען, פאַר וואָס איינער דאַרף ווערן אַ סאָציאַליסט און מקריב זיין לעבען פאַר איהם, אפילו ווען מען באַווייזט איהם אויף דעם וויסענשאַפט־

ליכען אופן, אז דער שטראָם פון דער מענשליכער געשיכטע טראָגט זיך צו דעם סאָציאַליסטישען ענד־ציעל און קאָן מיט קיין זאַך ניט אויפגעהאַלטען ווערן. עס טאָר ניט פארגעסען ווערן, אז דאָ האנדעלט זיך וועגען אונזער אייגענעם לעבען, וועגען די אומגעהויערע קרבנות, וואָס ווערן פארלאנגט פון אונז. אָט די קרבנות דארפען מיר, רעוואָליוציאָנערען, פרייוויליג ברענגען אויף דעם מזבח פון דעם סאָציאַליזם. דארפען מיר דאָך פריהער וויסען און זיין זיכער, אז דער סאָציאַליזם איז ווערטה, מיר זאָלען אוועקגעבען אונזער לעבען פאר זיין פארווירקליכונג.

אָנגענומען, מיר זעהען איין, אז דער סאָציאַליזם מוז ברענגען אומגליק אויף דער וועלט אנשטאָט גליק; א צוריקקעהר צו א חיה׳שען לעבען, אנשטאָט א געשטייגערטער מענשליכער אנטוויקלונג, א נייע פארשקלאַוואונג פון דעם מענש׳ען, אנשטאָט זיין באפרייאונג. איז־וואָס וועט אונז דעמאָלט העלפען דער באַ־ווייז, אז דער סאָציאַליזם וועט סאַי־ווי־סאַי מקוים ווערן? מיר וועלען דעמאָלט מוזען זאָגען, אז אין דער מענשליכער וועלט איז ניטאָ קיין פראָגרעס. אז אין איהר געהט אַלץ פון גוט צו ערגער און נאָך ערגער. אויב מיר קאָנען נאָך ווי עס איז שטערן דעם סטיכישען היסטאָרישען פראָצעס, וואָס פיהרט צו דעם אומגליק־ברענגענדען סאָציאַליזם, איז דאָס אודאי אונזער חוב צו טהאָן: זאָל דער אומגליק אריינטרעטען וואָס שפעטער. אויב אָבער מיר קאָנען דעם היסטאָרישען פראָצעס אפילו ניט פארלאנגזאמען, איז דעמאָלט דארפען מיר א מאַך טהאָן אויף איהם מיט׳ן האנט, און זעהען ווי עס איז צו מאַכען אונזער איי־גענעם פערזענליכען חשבון מיט א וועלט און מיט אן אומפאר־מיידליכען היסטאָרישען פראָצעס, וואָס פון איהם קאָן קיין גוטס פאר דער מענשהייט ניט ארויסקומען. זיך נאָך מקריב זיין פאר אזא פראָצעס וואָלט געווען די ריינסטע משוגעת.

מיט אנדערע ווערטער הייסט עס: מיר, די קינדער פון דער בורזשואזי און פון דעם אדעל, וואָס האָבען זיך אָפּגעזאָגט פון די אונמאָראַלישע אידעאַלען פון אונזערע עלטערן און פון אונזער סביבה, וואָס זיינען גרייט אוועק צו געבען אונזערע יונגע לעבענס פאר דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל, קאָנען דאָס טהאָן ניט אויס געשיכטס־פילאָסאָפישע סברות און אויסרעכענונגען, —

ווי וויסענשאַפטליך זיי זאָלען ניט זיין, — נאָר אויס דעם געפיהל פון אַ מאָראַלישען חוב, אויס דעם באַוואוסטזיין, אַז דער סאָציאַליזם איז דער העכסטער סאָציאַל־עטישער אידעאַל, ווייל ער ברענגט גליק און פרייהייט און גערעכטיגקייט פאַר דער ליידענדער מענשהייט. פאַר דעם גליק פון דער מענשהייט זיינען מיר זיך מקריב און ניט פאַר דעם בלינדען סטיכישען פּראָצעס.

הייסט עס, אַז די טעאָרעטישע באַגרינדונג פון דעם סאָציאַליזם דאַרף קודם כל זיין אַן עטישע און ערשט ד ע ר נ אָ ך אַ געשיכטס־פילאָסאָפישע. און די געשיכטס־פילאָסאָפישע וועט נאָר דעמאָלט קאָנען האָבען אַ ווערטה פאַר אונז, ווען זי וועט צענויפפאַלען מיט דער עטישער באַגרינדונג אָדער, לכל הפחות, ניט געהן להיפך צו איהר.

אָבער אויך אָט דעם באַגרעניצטען ווערטה קאָן אונז די געשיכטס־פילאָסאָפיע ניט געבען, און אין דעם ליעגט דער צווייטער טעם, פאַר וואָס מיר זאָלען זיך אין גאַנצען אָפּזאָגען פון איהר.

דער גאַנצער באַדייט פון דער געשיכטס־פילאָסאָפיע הענגט אָפּ פון דעם, צי זי קאָן ז י כ ע ר פאָראויסזעהען, וואוהין עס טראָגט דער געשיכטליכער שטראָם, — אויב ס'איז דאָ אַזאַ מעכטיגער סטיכישער שטראָם, וועלכען קיין מענשליכע קראַפט קאָן ניט אָפּהאַלטען און ניט פאַרקירעווען ערגעץ־וואו אין אַן אַנדער ריכטונג. אַזאַ זיכערען וויסענשאַפטליכען פאָראויסזעהען קאָן אָבער ק י י ן געשיכטס־פילאָסאָפיע אונז ניט געבען, און וועניגער פאַר אַלין קאָן דאָס טהאָן דער מאַרקסיזם. אַלע זיינע חשבונות פאַר דער צוקונפט גרינדעט ער אויף זיין הויפּטזאַץ, אַז אין דער געשיכטע קומט אַלץ פאַר לויט דעם פאַרלויף פון דעם ע ק אָ נ אָ ־ מ י ש ע ן פּראָצעס, אָבער אָט דעם גרונט־זאַץ זיינעם האָט דער מאַרקסיזם ערגעץ ניט באַוויעזען. עס זיינען נאָך ניט געמאַכט געוואָרען קיין ערנסטע געשיכטליכע אויספאָרשונגען פון אַ מאַרקסיסטישען שטאַנדפּונקט, — אויספאָרשונגען וואָס זאָלען דעקען גרויסע און וויכטיגע פעריאָדען אין דער מענשליכער אַנטוויקעלונג. ביז אָבער אַזעלכע געוויסענהאַפטע פּינקטליכע אויספאָרשונגען וועלען געמאַכט ווערן, איז דער מאַרקסיזם ניט קיין אַנדער זאַך, ווי אַ פ אַ ר ל ו י פ י ג ע ס ב ר א וואָס קאָן פאַר'אמת'ט

ווערן, קאָן אָבער אויך אָפּגעפרעגט ווערן אין דער וויסענשאַפט־ליכער פאָרשונג.

אזא פאָרלויפיגע סברא איז זייער א ניצליכע זאך אין די הענט פון דעם וויסענשאַפטליכען פאָרשער. זי גיט איהם די מעג־ליכקייט, צו שטעלען באשטימטע פראגען, בעת ער געהט אויספאָרשען די ווירקליכקייט. אָבער די פאָרלויפיגע סברה קאָן איהם ניט דיקטירען קיין ענטפער אויף די געשטעלטע פראגען. דעם ענטפער דאַרף ער זוכען אין דעם אנאַליז פון דער היסטאָרישע ערשיינונגען גופא.

ווייל דער סאָציאַליזם ווערן א וויסענשאַפט, ווייל ער גרינדעט זיך אויף א געשיכטס־פילאָסאָפיע, דאַרף קודם כל די געשיכטס־פילאָסאָפיע ווערן א וויסענשאַפט. זי קאָן דאָס אָבער נאָר דע־מאָלט, ווען זי וועט בויען איהרע לעהרען אויף דעם אנאַליז פון אלע היסטאָרישע פאַקטען און ניט אויף פילאָסאָפישע סברות, ווי דאָס איז דער פאַל מיט דעם מאַרקסיזם.

דער געוועהנליכער מאַסען־סאָציאַליסט ווייס נאָך ניט אָט פון דעם קאַרדינאַלען פאַקט, אז די מאַרקסיסטישע געשיכטס־פילאָסאָפיע איז נאָך ניט קיין וויסענשאַפט; אז אין דעם פּרט פון אויסשטודירען די ווירקליכקייט אין דעם מענשליכען היסטאָ־רישען עבר שטעהט דער מאַרקסיזם זעהר ווייט הינטער זיינע אויפגאַבען. בשום אופן קאָן מען דעם מאַרקסיזם ניט פאַרגלייכען אין דעם פּרט פון וויסענשאַפטליכקייט, מיט דעם דאַרוויניזם, ווי דאָס ווערט אָפט געטהאָן. דער מאַסען־סאָציאַליסט מערקט ניט די פאַלשקייט פון אזא פאַרגלייך. סאַי דער דאַרוויניזם, סאַי דער מאַרקסיזם ווערען איהם געגעבען אין פּאָפּולערע ביכלעך און בראָ־שורען. אנשטאָט אַן איבערבליק איבער די פאַקטען, וואָס דאַרפען באַרעכטיגען די אָדער יענע סברה, ווערן אין יענע ביכלעך גע־בראַכט איינצעלנע ביישפּיעלען, וואָס איליוסטרירען דעם גע־דאַנק. אויף אזא'ן אופן ווערט געוואונען דער איינדרוק, אז דער מאַרקסיזם איז אקוראַט אזוי סאָליד איינגעפונדעוועט אין דעם פאַקטיישען מאַטעריאַל, ווי דער דאַרוויניזם. אָבער דאָס איז נאָר א פאַרבלענדעניס, וואָס שטאַמט פון אומוויסענהייט.

דער דאַרוויניזם איז אין דער פּאָפּולערער ביכלעך־און־בראָ־שיורען־ליטעראַטור ווי א קרעדיט־דביליעט, וועלכען מען קאָן איינ־

קאסירן אין דער באנק פון וויסענשאפטליכער פאָרשונג. זיין „קורס“ קאָן זיך הויבען אָדער פאַלען, אָבער מען באַקומט פאַר איהם דעם ריינעם גאָלד פון פאַקטישען וויסען. דער מארקסיזם איז אָבער ניט ווי א קרעדיט־ביליעט, נאָר ווי אַן אַקציע פון א נייער אונטערנעהמונג, זאָגען מיר, פון א גאָלד־מינע. די אַקציע זאָגט צו, אַז אויב מען וועט גראָבען וועט מען געפינען גאָלד. די אונטערנעהמונג קאָן זיך אָבער אויסלאָזען מיט א וויסענשאפט־ליכען באַנקראָט.

אָט דאָס איז געווען אין קורצען די אַרגומענטאַציע פון מיין ערשטען ארויספאָהר.

איך ווייס ניט, ווי אזוי מיינע אַרגומענטען האָבען געווירקט אויף די צוהערער. אויף די דיסקוטאנטען פון דעם מארקסיסטישען צד האָבען זיי אָבער קיין גרויסען רושם ניט געמאַכט. איינער פון זיי, — דער פויל מארכליעווסקי, — האָט זיך אויסגעלאַכט פון אָט דער פאָדערונג, אַז דער מארקסיזם זאָל צאָהלען „מזומנים“, אנשטאָט פּאַפּיערענע סברות וועגען די אַלגעמיינע געזעצען פון דער געשיכטליכער אַנטוויקלונג — געבען אונז ערנסטע היסטאָרישע פאָרשונגען וועגען אַלע איהרע וויכטיגע פּעריאָדען.

„זשיטלאָווסקי“, האָט ער געזאָגט, „איז געוואוינט צו גרויסע גראָבע תלמוד׳ישע פּאָליאַנטען, און די געוואוינהייט זיינע טראָגט ער אויך אריבער אויף דער טעאָריע פון דעם וויסענשאפטליכען סאָציאַליזם“.

איך וויל דאָ באַמערקען, אַז די פראַגע וועגען דער וויסענ־שאַפטליכקייט פון דעם מארקסיזם, וועלכע איך האָב אויפגע־הויבען אין די ציוריכער דיסקוסיעס, האָט זיך נאָכדעם אריבער געטראָגען אין דער דייטשער און דער רוסישער סאָציאַליסטישער פּרעסע.

א באַריכט וועגען מיין שטאַנד־פּונקט און די פּאַקטען אויף וועלכע איך שטיץ מיך, האָב איך אוועק געשיקט מיכאַילאָווסקי׳ן און שפּעטער פאַרעפענטליכט אין דייטש אין פערנעסטאָרפערס „דייטשע וואָרטע“. אין דער דייטשער סאָציאַליסטישער ליטע־ראַטור האָט נאָר עדוואַרד בערנשטיין אויפגענומען ערנסט מיין אַרבייט. קאַוטסקי האָט זי אָפּגע׳פּטר׳ט מיט אַן אויסרעד, אַז די סאָציאַל דעמאָקראַטישע פּאַרטיי איז א קאַמף־פּאַרטיי און האָט

ניט קיין פיעל צייט אויף טעאָרעטיש־וויסענשאַפטליכע אונטער־זוכונגען.

נאָר אין רוסלאַנד איז די פּאָליעמיק געוואָרען א היציגע און א שאַרפע. מיכאַילאָווסקי האָט דעם גאַנצען פאַקטישען מאַ־טעריאַל און א טייל פון מיין ארגומענטאַציע אריינגעאַרבייט אין זיין פּאָליעמיק אַנטקעגען דעם מאַרקסיזם. דאָס האָט ארויסגע־רופען פּליעכאַנאָוו׳ס ענטפער אין זיין באַריהמטען בעלטאָוו־בוך, וואָס האָט דעם מאַרקסיזם באַגרינדעט אויף וואָס ער איז געווען באַגרינדעט ביי מאַרקס׳ען גופא: אויף דער מאַטעריאַליסטיש־מאָניסטישער פילאָסאָפיע.

דער קאַמף פאַר און געגען דעם מאַרקסיזם האָט זיך פאַנאַנ־דערגעקאָכט און האָט געפיהרט צו א קלאָרערער און רייגערער פאַנאַנדערשיידונג אין די ליניעס פון דעם סאָציאַליסטישען גע־דאַנק. די אויפדעקונג פון די פילאָסאָפישע גרונט־לאַגען, אויף וועלכע דער מאַרקסיזם איז געבויט, האָט ארויסגעבראַכט יענע קלאָרע פאַנאַנדערשיידונג.

די וואָס זיינען געבליעבען אָדער געוואָרען מאַרקסיסטען האָבען דאָס געטאָן מיט דעם פולען באוואוסטזיין, אז זיי נעהמען אָן אויך די גאַנצע מאַטעריאַליסטישע דיאַלעקטיק, ווי דעם נויטי־גען פונדאַמענט פון זייער געשיכטס־פילאָסאָפישער און סאָצי־אַליסטישער אָנשויאונג.

די אָבער, וואָס האָבען בשום אופן ניט געקאָנט צושטימען צו דער מאַטעריאַליסטיש־דיאַלעקטישער מעטאַפיזיק, וועלכע מאַרקס האָט אויסגעאַרבייט, האָבען זיך געמוזט אָפּזאָגען פון דעם מאַרקסיזם בכלל (א חוץ, פאַרשטעהט זיך, די ריין עקאָנאָמישע טעאָריעס אין דעם „קאַפּיטאַל“, וואָס האָבען גאָר קיין שיכות ניט צו די פילאָסאָפישע און געשיכטס־פילאָסאָפישע פראַגען).

טריי צו דעם אַלטען, פאַרשוואומענעם, האַלבען און שלעכט־פאַרשטאַנענעם מאַרקסיזם, וואָס האָט באַהערשט מיט זעהר קליינע אויסנאַהמען די גאַנצע סאָציאַליסטישע וועלט אין רוסלאַנד אין די זיעבעציגער און אכציגער יאָהרען, איז געבליעבען נאָר די גרופּע „אַלטע נאַראָדאָוואָלציעס“ אין פאַריז. אפילו ווען יענע גרופּע האָט זיך שפּעטער אָנגעשלאָסען אָן דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָליוציאָנערען, האָט זי אַלײן נאָך ניט אויפגעגעבען איהרע

האָפּנונגען און פאַרזוכען, צו מאַכען **איהר** מאַרקסיזם פאַר דעם אָפיציעלען טעאָרעטישען פונדאַמענט פון דער פּאַרטיי. אָבער דאָס האָט זיך איהר קיינמאָל ניט איינגעגעבען.

נאָר לאָמיר זיך אומקעהרן צו די ציוריכער דיסקוסיעס. זיי האָבען זיך פאַרצויגען אַזוי לאַנג, אַז זיי האָבען לסוף אין גאַנצען אַריבערגעשוויטען יענע לאָגישע גרעניצען, וואָס זיינען געווען דיקטירט דורך זייערע אוממיטעלבאַרע פּראַקטיש־רעוואָליוציאָנע־רע ציעלען. מענשען האָבען גענומען דאָס וואָרט און געלייענט גאַנצע רעפעראַטען וועגען ענינים, וואָס האָבען געהאַט גאָר אַ קנאַפּע שיכות צו די אויפגעוואָרפענע פראַגען. דער ענין איז מיר אַליין נמאס געוואָרען און איך האָב אויפגעהערט צו באַזוכען די פאַרזאַמלונגען.

אין איין זיצונג האָט אויך דער פּאָרזיצענדער טשערנישאָוו גענומען אַ וואָרט און האָט אָפּגערעדט אַ גאַנצען אָוועגט. זיין רעפעראַטען איז באַשטאַנען נאָר אין דעם, וואָס ער האָט אויס־גערעכענט עפּעס אַ גוזמא פראַגען (אויב מיין זכרון נאַרט מיך ניט אָפּ, — איבער אַ הונדערט), וועלכע די דיסקוסיע האָט אויפ־געוואָרפען און וועלכע זי האָט, פאַרשטעהט זיך, ניט געקאָנט פאַרענטפערט אין גאַנצען. ער האָט אויפגעוויעזען אויף די פּאַר־פלאָנטערטקייט פון אַלע יענע פראַגען און אויף דער האָפנונג־לאָזינקייט, אַז די וויטערע דיסקוסיע זאָל קאָנען געפינען פאַר זיי אַן אָפּשליסענדען ענטפער. ער האָט דעריבער געמאַכט דעם פאָרשלאַג, אַז מען זאָל ווי עס איז פאָרמעל פאַרענדיגען דעם זיך אַזוי לאַנגען פאַרצויגענעם גייסטיגען טורניר. עס איז באַ־שלאָסען געוואָרען, אַז נאָר אַ קליינע צאָהל פון די דעבאַטאַנטען באַקומען שלוס־וואָרטען, אין וועלכע זיי זאָלען רעזיומירען זייער שטאַנדפּונקט.

און אַזוי האָט זיך טאַקי פאַרענדיגט די גרויסע ציוריכער דעבאַטע, אין וועלכער עס איז צום ערשטען מאָל אָנגעהויבען גע־וואָרען אַ רעוויזיע פון דעם מאַרקסיזם אויס אַ ריין סאָציאַליס־טישען שטאַנד־פּונקט.

אין דער צייט, ווען די דעבאַטע האָט זיך שוין גענעהענט צו איהר פאָרמעלען שלוס, איז קיין בערן געקומען פון פּאַריז חנן ראַפּאָפּאָרט, — דער איצטיגער טעאָרעטיקער פון די פראַנצויזישע

קאָמוניסטען, — מיט זיין פרוי פאני ראטנער. אויב איך בין מיך ניט טועה, האָט ער נאָך אויך פארכאפּט א וואָרט פאר א רעפע־ראט אין איינעם פון יענע אָווענטען, וועלכע איך האָב דורכגע־לאָזען. ער האָט אָבער ניט געקאָנט אין גאנצען פאנאנדערוויקלען זיין טעאָרעטישע פּאָזיציע, און אין די צאָהל פון די שלום־דעבא־טאנטען איז ער ניט אריין.

שפּעטער בין איך געוואָרען נעהענטער בעקאנט מיט איהם, און מיר האָבען געהאט גענוג געלעגענהייט דורכצולופטערן צווי־שען זיך די אלע פארפלאָנטערטע פּראָבלעמען. אין יענער צייט האָט חנן ראפּאָפּאָרט איינגענומען א פארמיטלענדע שטעלונג אין דעם געשיכטס־פילאָסאָפישען פּראָבלעם.

אין איינעם מיט דעם מארקסיזם האָט ער געגלויבט, אז די געשיכטס־פילאָסאָפיע קאָן באהאנדעלט ווערן ווי א ריינע וויסענ־שאפט, און יענע וויסענשאפט קאָן שוין איצטער ארויסטרעטען מיט דעם אבסאָליוט זיכערן פּראָגנאָז, אז א סאָציאליסטישע רעוואָלוציע מוז אומפארמיידליך אריינטרעטען אין לעבען. אָט דער פּראָגנאָז קאָן באגרינדעט ווערן אקוראט אזוי וויסענ־שאפטליך פעסט, ווי די פּראָגנאָזען אין דער וועלט פון די ריינע נאטור־ערשיינונגען.

ראפּאָפּאָרט האָט אָבער איינגעשטימט מיט מיר, אז די געשיכטס־פילאָסאָפיע פון דעם מארקסיזם קאָן דאָס ניט טהאָן, כל זמן זי האלט זיך פאר איהר גרונט־כלל, אז דער איינ־ציגער פאקטאָר, וואָס באשטימט די אנטוויקעלונג פון די געזעל־שאפטליכע לעבענס־פאָרמען איז דער עקאָנאָמישער. צו דעם עקאָנאָמישען פאקטאָר מוז צוגעגעבען ווערן דער אידעאליסטי־שער, — דער עיקר, — דער מאָראלישער.

דער סאָציאליזם מוז פארווירקליכט ווערן, ווייל ער איז א געזעלשאפטליכע אומפארמיידליכקייט. אומפארמיידליך אָבער איז ער ניט דערפאר אליין, וואָס נאָר ער קאָן פארענטפערן גע־וויסע עקאָנאָמישע לעבענס־נויטען, וועלכע זיינען ארויס־געוואקסען א דאנק דער קאפּיטאליסטישער אנטוויקעלונג. זיין אומפארמיידליכקייט שטאמט נאָך מעהר פון דעם פאקט, וואָס אויך געוויסע מאָראלישע לעבענס־נויטען פון דער מענ־הייט, וועלכע זיינען אם שארפסטען ארויסגעטרעטען אין דער

קאפיטאליסטישער צייט, קאָנען פארענטפערט ווערן נאָר אין א סאָציאליסטישער געזעלשאפטס־פאָרם.

די מאָראלישע וויסענשאפט איז אקוראט אזא פּינקטליכער און זיכערער צווייג פון דער מענשליכער דערקענטניס, ווי יעדער אנדער צווייג איהרער: אויב ניט ווי די מאטעמאטיק, איז ווי די נאטור־וויסענשאפט. אויך זי, די מאָראלישע דערקענטניס, ברענגט ארויס „אמת'ען", וואָס זיינען א חוב פאר יעדען דענקענדען מענשען, אויב ער קאָן ארומנעהמען אין זיין געדאנק אלע יענע מאָמענטען, וואָס דיקטירען דעם אָדער יענעם מאָראלישען אמת. דער חלוק צווישען זיי איז נאָר דער, וואָס דער מאָראלישער „אמת" דערצעהלט אונז ניט נאָר וועגען דעם וואָס עס איז, נאָר אויך וועגען דעם וואָס עס זאָל זיין. ער פאָדערט פון אונז ניט נאָר עפּעס צו פארשטעהן, נאָר אויך עפּעס צו טהאָן. אין דעם ארויסברענגען פון א מאָראלישען אמת דארף זיך דעריבער באטייליגען ניט נאָר דעם מענשענס שכל, נאָר אויך דעם מענשענס געוויסען. און דער געוויסען איז אקוראט אזא געוועהנליכע מענשליכע פעהיגקייט, ווי דער פארשטאנד. אין דורכשניט איז ער גלייך ביי אלע מענשען. אָבער עס זיינען דאָ גאונים פון געוויסען, ווי עס זיינען דאָ גאונים פון פארשטאנד, פונקט ווי עס זיינען דאָ אידיאָטען, וואָס קאָנען ניט דענקען, און געוויסענלאָזע, וואָס קאָנען זיך ניט דערהויבען צו א מאָראלישער דערקענטניס.

דער פאקט, וואָס עס זיינען דאָ אזויפיעל פארשיידענע סוביעקטיווע מיינונגען וועגען די פאָדערונגען פון דער מאָראל, איז קיין באווייז ניט, אז די מאָראלישע אמת'ען זיינען נאָר סוביעקטיווע מיינונגען, אָדער זיינען וועניגער אָביעקטיוו באגרינדעט, איידער די ריין טעאָרעטישע אמת'ען. אויב מען זאָל מאכען א סטאטיסטיק, וואָס יעדער איינער פון די ניט געלערנטע וויים אָדער איז זיך משער וועגען דעם אָדער יענעם נאטור־געזעץ, וועלען מיר אויך אויף דעם פעלד פון דער טעאָרעטישער דערקענטניס געפינען ניט וועניגער סוביעקטיווע מיינונגען, איידער אין דער מאָראל.

דעם ריינעם אָביעקטיווען אמת אויף ביידע פעלדער פון דער מענשליכער דערקענטניס ברענגען ארויס די גאונים: די

גאונים פון דעם פארשטאנד און די גאונים פון דעם געוויסען. די אמת'ען, וואָס זיי געפינען ארויס, זיינען די אָביעקטיווע אמת'ען, וואָס דארפען אויסשטעהען א לאנגען קאמף, ביז די גרויסע מאסען פארשטעהען זיי און נעהמען זיי אויף. און ניט אין אלע שיכטען פון די מאסען קאָנען די נייע אמת'ען אריינדרינגען מיט דערזעלביגער לייכטקייט. פארשיידענע שיכטען האָבען צו פארשיידענע צייטען א פארשיידענע ווידערשטאנדס־קראפט אנטגעגען די נייע אמת'ען.

די מאָראלישע אמת'ען פון דעם סאָציאליזם זיינען אויסגעפונען געוואָרען פון די גאונים, פון די סאָציאליסטישע טעאָרעטיקער: פון אַן אָווען, א סען־סימאָן, א פוריע, א מארקס, א לאווראָוו. זיי האָבען אנדעקט דעם סאָציאליסטישען אמת, ווייל זיי זיינען געווען ניט נאָר גאונים פון פארשטאנד, נאָר אויך גאונים פון געוויסען.

זייערע אמת'ען דרינגען איצטער אריין אין די מאסען און געפינען אין די פארשיידענע שיכטען, אָדער קלאסען א פארשיידענעם ווידערשטאנד.

עס איז גאנץ אויסגעשלאָסען, אז דער קאפיטאליסטישער קלאס, ווי א קלאס, זאָל קאָנען פארשטעהן די מאָראלישע אמת'ען פון דעם סאָציאליזם. דער קאפיטאליזם פארקריפעלט דעם מענשליכען געוויסען, און עס איז פונקט אזוי נאאיוו צו האָפען, אז א פארקריפעלטער געוויסען וועט אויפנעהמען די סאָציאליסטישע מאָראל, ווי עס איז נאאיוו צו דערווארטען, אז א פארקריפעלטער פערשטאנד וועט איינזעהען דעם אמת פון דער קאָפערניקאנישער טעאָריע.

זעהר ווייניג האָפנונגען קאָן אויך געלעגט ווערן אין דעם פרט אויף די פויערים און די קליין־בירגער: אויך ביי זיי פארשטויבט דער מקח־וממכר די ריינקייט און קלאָרקייט פון דעם מאָראלישען יושר.

די איינציגע שיכטען, וואָס קאָנען איצטער אויפנעהמען דעם סאָציאליסטישען מאָראלישען אמת, זיינען ערשטענס די דעקלאסירטע אינטעליגענץ, ד. ה. יענע אינדיווידועןן, ביי וועמען דער יושר־געפיהל איז אזוי שטארק — דערהויפט

אין די יונגע יאָהרען — אז דער קאפּיטאַליזם האָט איהם ניט געקאָנט פאַרהויקערן. דאָס איז אָבער אַ קליינינקער, ווען אפילו זעהר אַ וויכטיגער מעוט.

דער וויכטיגסטער פאַקט פאַר דעם סאָציאַליזם באַשטעהט אין דעם, וואָס עס איז דאָ אַ גאַנצער קלאַס, ביי וועמען דער קאפּיטאַליזם האָט ניט געקאָנט פאַרטונקלען דעם יושר־געפיהל: דאָס איז דער קלאַס פון דעם שטאָטישען פּראָלעטאַריאַט, וואָס ליידעט אזוי שטאַרק פון דעם קאפּיטאַליזם.

דער מאַרקסיזם איז דעריבער אַבסאָליוט גערעכט, ווען ער בויט זיין וויסענשאַפטליכע אויסרעכענונג אויף דעם שטאָטישען פּראָלעטאַריאַט: נאָר די לוין־ארבייטער קאָנען ווי אַ גאַנצער קלאַס, אויפנעהמען די פאָדערונגען פון דעם סאָציאַליסטישען יושר, ד. ה., פון יענעם מאָראַלישען אָביעקטיווען אמת, וועלכען די גאונים פון דעם מענשליכען געוויסען האָבען אויסגעפונען, און נאָר דער פּראָלעטאַריאַט איז יענער קלאַס, וועמעס יושר־געפיהל עס קאָן דערהיצט ווערן צו אַ רעוואָליוציאָנערען פייער וואָס זאָל אין אַ רעוואָליוציאָנערן קאַמף פאַרווירקליכען — מיט אומגעהויערע קרבנות — דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל.

אויף אזוי פיעל, האָט ראַפּאָפּאָרט גע'טענה'ט, איז דער מאַרקסיזם גערעכט. דער גרונט־פעהלער אין דעם מאַרקסיזם, איז זיין טעאָרעטישער טעות, וואָס באַטראַכט די מאָראַל ניט מעהר ווי אַ שאָטען, וועלכער געהט נאָך נאָך דער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג. דער מאַרקסיזם קומט דעריבער צו אַ פאַלשער אָפּשעצונג פון יענער ראָליע, וועלכע דער מאָראַלישער געוויסען און די מאָראַלישע דערקענטנים שפּיעלען אין דער מענשליכער געשיכטע. און אָט דער גרונט־טעות איז אויך שעדליך אין דער סאָציאַליסטישער פּראַקטיקע.

דער גלויבען, אַז דער סאָציאַליזם מוז אַרויסוואַקסען פון דעם שפּיעל פון די עקאָנאָמישע קרעפטען אליין, פאַרשאַרפט ניט דעם יושר־געפיהל, נאָר טעמפּט איהם אָפּ. „דער מאַרקסיזם", האָט אמאָל ראַפּאָפּאָרט געזאָגט אין אַ געשפּרעך מיט ראָזענבאַומען, „איז אַ ווייכע פּערענע, אויף וועלכען דער רעוואָליוציאָנערער געוויסען ווערט געשמאַק איינגעשלאָפען".

די אויפגאַבע איז דעריבער אזאַ: בלייבענדיג אויף דעם

באַדען פון דעם ריין־פּראָלעטאַרישען קלאַסען־קאַמף, ניט לאָזען איינשלאָפען דעם רעוואָלוציאָנערן יושר געפיהל, נאָר שטענדיג אויפהיצען איהם, ווייל נאָר אין דעם ברען פון זיין רעוואָלוציאָנערן געוויסען וועט דער פּראָלעטאַריאַט פאַר־ווירקליכען דעם סאָציאַליזם.

אַט די סקיצע פון ח. ראַפּאָפּאָרט׳ס טעאָרעטישע אָנשוי־אונגען פון יענער צייט, וואָס איך וואָלט זיי כאַראַקטיזירט ווי אַ מין לאַווריסטישען מאַרקסיזם, האָב איך דאָ צענויפגעשטעלט אויף דעם סמך פון מיינע ערינערונגען וועגען אונזערע פּערזענליכע דיסקוסיעס. עס איז באמת אַ שאָד, וואָס ער האָט זיינע מיינונגען דעמאָלט ניט אויסגעאַרבייט סיסטעמאַ־טיש אין אַ טעאָרעטישער אונטערזוכונג. אַליז וואָס ער האָט פאַרעפענטליך וועגען דעם איז — אַ קליין ביכעל אין דייטש: „די עטיק און די סאָציאַלע פראַגע“, וואָס האָט זיך מעהר אָפּגע־געבען מיט דער געשיכטע פון דעם פּראָבלעם, איידער מיט זיין טעאָרעטישער באַגרינדונג.

איך ווייס ניט, צו דער איצטיגער דר. שאַרל ראַפּאָפּאָרט, האַלט זיך נאָך פאַר יענע טעאָרעטישע גרונטלאַגען, וועלכע ער פלעגט פאַרטיידיגען אין אונזערע פּערזענליכע וויכוחים. אָבער יעדער לעזער מוז צוגעבען, אַז זיי זיינען גאָר ניט קיין שלעכטער טעאָרעטישער סאָוס פאַר אַ באָל׳שעוויסטיש־קאָמוניסטישער פּאַרטיי. און איך מוז דאָ קאָנסטאַטירען, אַז עס איז מיר ניט באַקאַנט קיין איין פאַל אין דר. ראַפּאָפּאָרט׳ס רעוואָלוציאָנערער קאַריערע, וואו ער זאָל האָבען געווען אומטריי צו די אויבען כאַראַקטעריזירטע גרונט־פּרינציפּען. ניט ווען ער האָט — אין איינעם מיט מיר — געגרינדעט דעם רוסישען סאָציאַל־רעוואָליו־ציאָנערען סאָיוז, ניט ווען ער האָט שפּעטער העפטיג באַקעמפט די פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען אין דער „איסקראַ“; ניט ווען ער איז געגאַנגען האַנט אין האַנט מיט זשאָרעס׳ן פאַר זיין עטישען שטאַנדפּונקט אין דעם סאָציאַליזם, ניט ווען ער האָט ביטער פּאָלעמיזירט אַנטגעגען איהם פאַר זיין אָפּאָרטוניס־טישער טאַקטיק אין דער מילעראַן־אַפּערע („איהר האָט געקאָנט“ האָט איהם ראַפּאָפּאָרט אַ מאָל צוגעשריען, „שפּיעלען די ראָליע פון אַ סאָציאַליסטישען לייב, איצטער אָבער שפּיעלט איהר די

ראַליע פון אַ סאָציאַליסטישען פוקס"). ראַפּאָפּאָרט האָט ניט גע־דארפט פארלייקענען זיינע גרונט־פּרינציפּען ניט דעמאָלט, ווען ער האָט באַקעמפט דעם באָל'שעוויזם, ווי אַ „בלאַנקיזם מיט אַ טאָטערשען סאָוס", ניט איצטער ווען ער פאַרטיידיגט אַזוי הייס די פּאָזיציע פון דעם דריטען אינטערנאַציאָנאַל.

אונזער פערזענליכע באַקאַנטשאַפט האָט זיך באַלד אויס־געטיעפט צו אַן אינטימער ערנסטער פריינדשאַפט. צו ראַפּאָ־פּאָרט'ן האָט מיך געצויגען ניט נאָר זיין ריינער ערנסטער רע־וואָליוציאָנאַריזם, זיין כמעט באַקונינשע רעוואָליוציאָנערע ליי־דענשאַפט, נאָר אויך זיין העלער פרייער טעאָרעטישער קאָפּ.

נאָר מיט איהם האָב איך געקאָנט רעדען פריי, ווייל נאָר ביי איהם האָב איך געפונען יענעם גייסטיגען קוראַזש, וואָס קאָן ניט איינגעצאַמט ווערן אין פאַרגליווערטע דאָגמען; וואָס האָט ליעב פון צייט צו צייט אַ שאָקעל צו טהאָן די זיילען פון דעם אייגענעם בנין, כדי צו זעהן, צי זיי שטעהען נאָך פעסט; וואָס קאָן פאַנאַנדעררייסען צענויפגעוואַקסענע אידעען־פאַרבינדונגען און פאַרבייטען זיי אויף נייע. ער האָט באַלאַנגט צו יענע דענקער־טיפּען, וועלכע איך שעץ אַם העכסטען אין דער געשיכטע פון דעם אינטעלעקטועלען פּראָגרעס, וואָס זיינען ניט קיין „פריי־דענקער", נאָר „פרייע דענקער".

עס איז מיר געווען אינטערעסאַנט צו זעהן, ווי אַזוי ער נעהמט אָן אין דער פילאָסאָפיע אַ מעכאַניש מאַטעריאַליסטישע וועלט־אַנשויאונג און אין דערזעלביגער צייט פאַרטיידיגט ער די לעהרע פון דעם פ ר י י ע ן ו ו י ל ע ן, ניט ווי אַן אומ־פאַרמיידליכען דמיון אין אונז, ווי דאָס לערנט צ. ב. לאַווראָוו, נאָר ווי אַ פאַקטישע וועלט־רעאַליטעט, און ווי אַזוי ער האָט קיין מורא ניט צו פאַרבינדען די דאָזיגע צוויי היפכים אין איין־איינ־ציגען וועלט־בילד.

צו אַ פולען אויסגלייך פון אונזערע טעאָרעטישע אַנשויאונ־גען זיינען מיר קיינמאָל ניט געקומען. ראַפּאָפּאָרט האָט מיך ניט געקאָנט אָראָפּשלאָגען פון מיין דערקענטניס־טעאָרעטישער פּאָ־זיציע, וואָס שליעסט אויס יעדע מעגליכקייט צו בויען מעהר אָדער ווענינער זיכערע געשיכטס־פילאָסאָפישע נביאות. נאָך שאַרפער זיינען מיר זיך פאַנאַנדער געגאַנגען אין דער נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ר

פראגע בכלל, און אין דער אידישער פראגע בפרט. ראפאָפּאָרט איז געוועזן און איז געבליעבען א קאָנסעקוועטנטער קאָסמאָפּאָליט. שטארקע וויכוחים פלעגען מיר פיהרען וועגען די יסודות פון דעם אגראר־סאָציאליזם און דער ראָליע פון דעם פויערטום אין א כאָציאליסטישער רעוואָלוציע. עס פארשטעהט זיך, אז די פאר־איינינגונג פון אידישען נאציאָנאליזם און אגראר־סאָציאליזם, וועל־כע איך האָב דעמאָלט געפּרעדיגט דער אידישער שטודירענדער יוגענט, האָט ניט געקאָנט ארויס רופען ביי איהם קיין באזונדערס סימפּאטישע התלהבות. נאָך אין דעם זומער פון 1892, ווען עס איז ארויס פון דרוק מיין „יעווריי ק׳יעווורעיאם“, וואו איך האָב געפּרעדיגט די נאציאָנאלע ווידערבאלעבונג פון דעם אידישען פאָלק אויף די יסודות פון ערד־ארבייט, פלעגט ער מיר מאכען אָפטע פאָרוואורפען, נאכסאל איך „באגראָב מיין טא־לאנט אין דער ערד“...

און פון דעסטוועגען האָבען זיך אנטפלעקט פאר אונז דריי וויכטיגע פאקטען, וואָס האָבען אונז צענויפגעבונדען אין איינעם.

ערשטענס איז דאָס געוועזן דער גלויבען אין דער היסטאָרישער קראפט פון דעם סאָציאל־רעוואָלוציאָנערן אידעאל און אין דער נויטווענדיגקייט צו באטאָנען די אידעאליסטיש־עטישע זייט אין דער סאָציאליסטי־שער באוועגונג.

צווייטענס איז דאָס געוועזן די טיעפסטע איבערצייגונג, אז דער שטאָטישער פּראָלעטאריאט מוז שפּיעלען די וויכטיגסטע ראָליע אין דעם סאָציאליסטישען איבערקעהר; אז דער סאָציאל־רעוואָלוציאָנערער קאמף מוז טראָגען א ריינעם און קלאָרן כא־ראקטער פון א קלאסען־קאמף פון דער ארבייטערשאפט אנטגעגען דער עקספּלואטירענדער בורזשואזיע און אז אָט דער קלאסען־קאמף מוז זיך אָפּשפּיעלען גלייכצייטיג און גלייכמאָסיג סאי אויף דעם עקאָנאָמישען פעלד, סאי אויף דעם פּאָליטישען.

אין אָט דעם פּונקט איז צווישען אונז אין דער ערשטער צייט נאָך געוועזן א חלוקי־דיעות. פאר ראפאָפּאָרט׳ען איז די צעשייד־דונגס־ליניע פון די קלאסען געגאנגען אין דער געוועהנליכער מארקסיסטישער ריכטונג: לוין ארבייטער פון איין זייט, בורזשואזי פון דער אנדערער. פאר מיר איז געלעגען די צעשיי־

דונגס־ליניע אין יענער איינטיילונג, וועלכען מארקס האָט אָנגע־ווענדט פאר דער באטראכטונג פון דער געשיכטע פון דער מענשליכער ארבייט: אייגענע ארבייט פון איין זייט, די עקספּלאָטאציע פון דעם אנדערן'ס ארבייט אויף דער אנדערער.

פאר ראפּאָפּאָרט'ן, ווי פאר אלע מארקסיסטען, איז דער ארבייטער־קלאס באשטאנען נאָר פון לוין־ארבייטער. לויט מיין שטאנדפּונקט האָט ער איינגעשלאָסען אין זיך, א חוץ די לוין־ארבייטער, אויך יענע זעלבסטשטענדיגע באלמעלאָכעס און פּויערים, וואָס לעבען פון זייער אייגענער ארבייט, ניט עקס־פּלאָאטירענדיג קיינעם ניט. דער פּראָלעטאריאט אָבער איז דער אוואנגארד פון דער גאנצער ארבייטערשאפט.

א דריטער פּונקט, אויף וועלכען מיר האָבען זיך באלד גע־איינינגט איז געווען די נויטווענדיגקייט פון דעם טעראָריס־טישען קאמף אין רוסלאנד צוליעב די ציעלען פון פּאָלי־טישער פרייהייט. ראפּאָפּאָרט האָט לאנג און ערנסט דעבא־טירט דעם דאָזיגען פּונקט און שפּעציעל זיין שייכות צו דעם קלא־סען־קאמף פון דעם פּראָלעטאריאט. סוף־כל־סוף האָט ער צוגע־שטימט צו איהם, איינזעהענדיג, ווי ער האָט זיך אי׳זגעדריקט, אז „קיסרים'שע קעפּ פאלען ניט, ווי קעפּלעך קרויט". מען דארף נאָר זעהן, אז אזא וויכטיגע און קראפטפולע היסטאָרישע טהאט, ווי דער טעראָריסטישער קאמף, זאָל געפיהרט ווערן פון א סאָציאליסטישער ארבייטער פּארטיי, ווי א מאָמענט אין דעם סאָציאליסטישען קלאסען־קאמף, אונטער דעם שארפסטען קאָנ־טראָל פון דער סאָציאליסטישער ארבייטער־פּארטיי.

אויף אזא'ן אופן האָט זיך אויסגעבילדעט פאר אונז א באָדען פאר געמיינשאפטליכע ארבייט, — א באָדען, וואָס האָט אין דער־זעלביגער צייט אונז שארף אָפּגעשיידט פון די צוויי הערשענדע ריכטונגען, — סאי פון דער נאראָדאָוואָלישער, סאי פון דער סאָציאל־דעמאָקראטישער.

דערווייל האָט זיך אונטערגערוקט דאָס יאָהר 1891 מיט דער שרעקליכער הונגערס־נויט, וואָס האָט ארומגעכאפּט כמעט גאנץ רוסלאנד. דער הונגער האָט אויפגעטרייסעלט די געזעלשאפטליכע פאר'חלש'טקייט, וואָס איז ארייגגעטראָטען מיט דעם אויפהערן פון דעם רעוואָליוציאָנערן קאמף. די ליבעראלע עלעמענטען,

וואָס האָבען זיך גרופירט — דער עיקר — ארום די זעמסטוואָ׳ס און די שטאָט פארוואלטונגען, האָבען גענומען זיך מאָבאָליזירען צוליעב דער אָרגאניזאציע פון געזעלשאפטליכע הילף פאר דער הונגערנדער באפעלקערונג. אָבער גראָד אויף דעם — אין זיך גופא — ווייניג פאָליטישען־פעלד האָבען זיך באלד גענומען בא וויזען ערנסטע רייבונגען צווישען דער ביוראָקראטישע רעגיערונג און די ערוואכטע געזעלשאפטליכע כוחות פון דעם לאנד.

די ביוראָקראטישע אדמיניסטראציע האָט מורא געהאט צו־צולאָזען די אָפאָזיציאָנעלע קרעפטען נאָהענט צום פאָלק און נאָך אין אזא׳ן ארבייט, וואָס וועט מוזען פארשטארקען זייער פאָזיציע אין פאָלק און געבען זיי אין די הענט אזא אויסגעצייכענטען מאטעריאל פאר א פרייהייטליכער פראָפאגאנדע און אגיטאציע: זי האָט, גאנץ גוט געוואוסט, אז דער אמת׳ער שולדיגער אין דער הונגער־נויט ווי אין דעם געזונקענעם, עקאָנאָמישען מצב פון דער פויערימשאפט בכלל, איז ניט קיין אנדערער, ווי נאָר זי אליין מיט איהר פארברעכערישער אינוועניגסטער פאָליטיק; איז דען ניט דער הויפט־ציעל פון איהר פאָליטיק געווען צו האלטען די פויערים פארשקלאפט און פארדומט, כדי צו פארזיכערן די עקאָנאָמישע און פאָליטישע איבערהערשאפט פון דעם פריצישען קלאס און כדי צו פארזאָרגען איהם מיט וואָלוועלע ארבייטס־הענט?

די ליבעראלע כוחות פון דער אנדער זייט וואָלטען אפשר גאָר ניט געטראכט צו פארוואנדלען די הילפס־ארבייט אין א פאָליטישער פראגע און וואָלטען אפשר געווען וויליג איבערצולאָזען די גאנצע ארבייט אין די הענט פון דער אדמיניסטראציע, ווען זיי וואָלטען ניט געוואוסט, אז די מאָראלישע צעפוילטקייט און אומפעהיגקייט פון דער ביוראָקראטיע מוז אויך די הילפס־אקציאָן פארוואנדלען אין א נייעם קוואל פון קאריעריזם און גניבה פאר די „טשינאָווניקעס“, וואָס וועלען ניט זיין אים שטאנד צו ברענגען דעם פאָלק אפילו א מאָמענטאנע דערלייכטערונג.

דער קאמף פאר מעגען עקאָנאָמיש העלפען דעם פאָלק מיט די אייגענע כוחות פון דער געזעלשאפט אונטער דער קאָנטראָל פון דער געזעלשאפט האָט ווידער שארף אוועקגעשטעלט אויף דעם סדר היום די פראגע וועגען דער אומענדערונג פון דעם גאנצען

צארישען רעזשים, און ריין רעוואָליוציאָנערע שטרעמונגען האָבען גענומען ווידער ערוואַכען אין דעם געזעלשאַפטליכען לעבען.

אין אויסלאַנד האָבען די באַריכטען וועגען דעם, וואָס עס קומט פאָר אין דער היים, געמאַכט אַ שטאַרקען רושם אויף די רעוואָליוציאָנערע קאָלאָניעס. אין ביידע לאַגערען האָט ניט איי־נער זיך געמוזט שטעלען די שאלה: „וואָס פאַר אַ שיכות האָבען אונזערע טעאָרעטישע און טאַקטישע סכסוכים און וויכוחים צו דער מאוים'דיגער טראַגעדיע, וואָס שפּיעלט זיך אָפּ אין דער היים? וואָס האָבען מיר צו טאָן אין אָט דעם געגעבענעם מאָמענט?"

ראַפּאָפּאָרט איז געווען איינער פון די וויניגע, — אויב ניט דער איינציגער, — וואָס האָט מיט זיין גאַנצען רעוואָליוציאָנערן וועזען דערפיהלט, אַז ניט איצטער איז די צייט פאַר פּאַרטיי־רייסערייען, ווייל פאַר אַלע רוסישע סאָציאַליסטען און רעוואָליו־ציאָנערן איז אויסגעוואַקסען איין־איינציגע אויפגאַבע: אויפ־צוקלערן די געזעלשאַפט און דאָס פאָלק וועגען די אמת'ע, סאָציאַלע און פּאָליטישע אורזאַכען פון דער הונגערס־נויט און וועגען דער ראָליע פון דעם הערשענדען צאַריסטישען רעזשים אין זיי.

ער האָט דעריבער גענומען אויף זיך די איניציאַטיווע צו באַשאַפען אַ מין ליגע, אין וועלכער עס זאָלען קאָנען נעהמען אַן אָנטייל רעוואָליוציאָנערען פון אַלע ריכטונגען. די ליגע האָט זיך גערופען: „געזעלשאַפט פאַר אַ קאַמף אַנטקעגען הונגער" („אָב־שטשעסטוואָ באָר'בי ס'גאָלאָדאָם").

קענענדיג גוט די פּסיכאָלאָגיע פון די רעוואָליוציאָנערע עמיגראַנטען, האָט זיך מיר ניט געגלויבט, אַז אַ פאַראייניגונג פון אַזעלכע העטעראָגענע עלעמענטען זאָל קאָנען פיהרן צו עפּעס ערנסטעס און דויערהאַפטעס. אין אַ בריעף פון בערן האָב איך ארויסגעזאָגט ראַפּאָפּאָרט'ען מיינע ספקות וועגען דעם ענין און האָב ציטירט אַ פערז פון אַן אַלטען רוסישען ליעד: „וו'אָרנו וואָזניצו ווּפּריאַטש ניע מאָזשנאָ וואָלאַ אי טרעפּעטנויאו לאַן" („אין איין פוהר קאָן מען ניט איינשפּאַנען אַן אָקס מיט אַ ציטע־ריגער אינד"). ראַפּאָפּאָרט האָט געענטפערט דערויף אויף זיין ליעבען וויציגען שטייגער, האָט אויסגע'חוזק'ט די „ציטעריגע אינד" (ווייל דער „אָקס" איז דאָך גאַנץ זיכער די סאָציאַל־דע־

מאָקראַטיע...), און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז אויך איך האָב מיך אָנגעשלאָסען אָן דער דאָזיגער געזעלשאַפט.

אָבער עס האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזען, אַז מיינע ספקות זיינען געווען באַרעכטיגט. די „גדולים" פוןביידע לאַגערן, האָבען נאָר געגעבען אַ „פּריוואַטע הסכמה" צו דער געזעלשאַפט. אָפּיציעל אָנשליסען זיך אָן איהר האָבען זיי ניט געוואָלט. זיי האָבען נאָר צוגעזאָגט זייער מיט־אַרבייט.

די „געזעלשאַפט" האָט באַלד באַשטעלט ביי רוסאַנאָוו'ן פון דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" און ביי פּליעכאַנאָוו'ן פון דער „סאָציאַל דעמאָקראַטיע", צוויי אַרבייטען פאַר דער אינטעליגענץ, און האָט פאַרעפּענטליך די דאָזיגע אַרבייטען.

רוסאַנאָוו'ס און פּליעכאַנאָוו'ס אָפּהאַנדלונגען וועגען דער הונגער נויט אין רוסלאַנד האָבען קיינעם פון אונז ניט באַפרידיגט. די ערשטע האָט זעהר טאַלאַנטפול געקריטיקירט די רוסישע רעגיערונג, איהר גאַנצע פּאָליטיק און שפּעציעל איהרע שריט אין דעם קאַמף אַנטקעגען דעם הונגער, אָבער אין דעם גאַנצען טאָן פון דער בראָשיור האָט זיך געמערקט אַ געפיהל פון אומזיכערקייט, פון ניט קאָנען זאָגען באַשטימט און קלאָר, וואָס עס דאַרף איצטער געטאָן ווערן, כדי צו מאַכען אַן ענד צו דער צאַרישער ווילד־ווירטשאַפט. עס קאָן זיין, אַז אָט די אומבאַשטימטקייט פון זיין פּאָליטישען אויספיהר האָט געשטאַמט דערפון, וואָס דער מחבר האָט געהאַט אין זין, אַז ער שרייבט פאַר אַן אומפּאַרטייאישער אָרגאַניזאַציע.

פיעל באַשטימטער און קלאָרער האָט גערעדט פּליעכאַנאָוו. אָבער אויך ער האָט ניט אַלץ דעררעדט ביז צום סוף, אפשר מחמת דעמזעלביגען טעם. אין קלאָרע שטריכען ווייזט פּליעכאַנאָוו אויף, ווי אַזוי דער גאַנצער בנין פון דעם צאַריזם איז געווען אויפגעבויט „אויף דעם חוט השדרה פון דעם פויער"; ווי אַזוי זיינע לאַסטען האָבען געמוזט וואַקסען פון יאָהר צו יאָהר, בעת די דאָרף האָט געמוזט ווערן אַלץ אָרעמער און אָרעמער. אַזאַ פּאָליטיק מוז פיהרען צו אַ מאָמענט, ווען דער חוט השדרה פון דעם פויער קאָן מעהר ניט אויסהאַלטען די לאַסט און ווערט איבערגעבראָכען. דער הונגער איז דער באַווייז, אַז אָט דער מאָמענט איז שוין געקומען: די חוט השדרה פון דעם פויער האָט זיך

איבערגעבראָכען. די ארבייט ענדיגט זיך מיט דער ניט גאָר קלאָרער אויסזיכט, אז די רעגיערונג וועט זיך דארפען ווענדען צו די אנדערע קלאסען פון דער געזעלשאפט און יענע וועלען מיט איהר רעדען גאנץ אנדערע דיבורים. דער עיקר וועלען זיין קלאָר און שארף די רעיד פון דעם פראָלעטאריאט, וואָס ווערט געבאָרען אין דעם עקאָנאָמישען חורבן פון דער דאָרף.

באזונדערס האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען אָט די איינזייטיגע שטעלונג פליעכאנאָוו'ס צו דער דאָרף. ביי דער פוי־ערימשאפט, וואָס איז די גרעסטע מאיאָריטעט פון דעם רוסישען פאָלק, איז איבערגעבראָכען געוואָרען דער חוט השדרה. נו — וואָס זאָל זיין מיט איהר? אָפּשינדען די פעל און ארויסווארפען דעם פגר פאר די הינט? — מיט קיין וואָרט באריהרט ניט פליע־כאנאָוו די פראגע, ווי עס דארף פארענטפערט ווערן דער אגראר־פראבלעם אין רוסלאנד.

מיר האָבען באלד איינגעזעהען, אז די צוויי אלטע פארטייען קאָנען ניט צענויפגעשפאנט ווערן אין איינעם און אז פון זיי האָט מען בכלל ניט פיעל צו ערווארטען פאר א פארניפטיגען ווייטער פיהרען פון דעם רעוואָליוציאָנערן קאמף. ראפּאָפּאָרט'ס פאָר־שלאג, מיר זאָלען גרינדען א נייע רעוואָליוציאָנערע אָרגאניזאציע, וואָס זאָל זיין פריי פון די פריהערדיגע איינזייטיגקייטען און זאָל בעסער פארענטפערן די לעבענס־נויטען פון דער רעוואָליו־ציאָנערער באוועגונג, איז דעריבער געווען גערעכטפערטיגט, און איך האָב גלייך צוגעשטימט דערצו.

אָבער ניט אזוי גיך טוט זיך, ווי עס רעדט זיך. אויסארבייטען די יסודות פון דעם נייען פראָגראם און קומען צו א פולער פאר־שטענדיגונג אין אלע וויכטיגסטע פונקטען איז געווען ניט אזוי גרינג. סוף־כל־סוף האָבען מיר זיך געאייניגט אויף די פאָלגענדע גרונט־פרינציפען:

א) די נייע אָרגאניזאציע זאָל ניט האָבען קיין אָפיציעל אָנדערקענטע פילאָסאָפישע און געשיכטס־פילאָסאָפישע באגרינ־דונג פון איהר פראָגראם, פונקט ווי דאָס האָט ניט קיין איין פאָ־ליטישע פארטיי אין אויסלאנד, — א חוץ דער קלעריקאל־קאָ־טוילישער און דער מארקסיסטישער. דער פראָגראם זאָל אנטהאל־טען אין זיך די ציעלען און די מיטלען פון אונזער טעטיגקייט און

די דערקלערונג פון יענע ר ע א ל ע לעבענס־נויטען און אומ־שטענדען, וואס געךעכטפארטיגען די ציעלען און די מיטלען.

ב) דער סאציאליזם איז אונזער עקאנאמישער ענד־ציעל און דער ר ע וו א ל י ו צ י א נ ע ר ע ר קלאסען־קאמף דער איינ־ציגער וועג פאר זיין רעאליזירונג. די באטאנונג פון דעם נאמען „רעוואליוציאנערען" האט אויך געדארפט באדייטען, אז מיר זעהען ניט איין די נויטווענדיגקייט צו ווארטען מיט דער סאציאליסטי־שער רעוואליוציע, ביז דער „סטיכישער פראצעס" וועט אויס־קאכען רוסלאנד אין דעם קאפיטאליסטישען קעסעל.

ג) מיר באטראכטען די פאליטישע פרייהייט, ווי א גלייכ־בארעכטיגטען ענדציעל און זעהען איין די נויטווענדיגקייט פון דעם טעראריסטישען קאמף, ווי א י י נ ע ם פון די מיטלען אין דעם פאליטישען קאמף אין ר ו ס ל א נ ד.

ד) די רוסישע באוועגונג דארף זיין א טייל פון דער אינ־טערנאציאנאלער באוועגונג און זיך אנשליעסען אן דעם אינטער־נאציאנאל.

ה) מען מוז צופאסען די סאציאליסטישע באוועגונג צו די ספעציפישע סאציאלע און פאליטישע אומשטענדען אין רוסלאנד; דערהויפט איז נוטיג אויסצואַרבייטען א סאציאליסטישען אגראר־פראגראם. אט דער פונקט האט ארויסגערופען א סך אונטער־רעדונגען צווישען אונז, דער עיקר זיינען מיר זיך פאנאנדערגע־נאנגען אין אונזער שטעלונג צו דער רוסישער „אבשצינא", אויף וועלכער ראפאפארט האט געקוקט מיט א סך מעהר „פליעכא־נאוו'שע" בליקען איידער איך. איך האב אבער גערעכענט, אז איך קאן איינגעהן אויף דעם קאמפראמיס, די פויערים־פראגע און דער אגראר־סאציאליזם זאלען אויף א ו ו י י ל ע פארבלייבען א דיסקוסיאנס־פונקט אין דער ארגאניזאציע גופא. איך בין געווען זיכער, אז ראפאפארט וועט זיך, לויט דער גאנצער ריכטונג פון זיין געדאנקען־גאנג, אפזאגען פון דעם ריינעם פראלעטאריזם.

ניט אזוי האט אבער דערויף געקוקט מיין פרוי, וויערא סעווערינאווא זשיטלאווסקאיא, וואס איהר אריינטריט אין דער ארגאניזאציע איז פאר אונז געווען פון דעם גרעסטען באדייט. ווען מיר האבען איהר פארגעלעגט אונזער פראגראם, האט זי זיך קאטעגאריש אפגעזאגט אריינצוטרעטען אין א וועלכער עס איז

רעוואָליוציאָנערער אָרגאַניזאַציע, וואָס וועט זיך ניט שטעלען צום ציעל, צו פאַרטיידיגען די אינטערעסען פון דער זעלבסט־אַרביי־טענדער פויערימשאַפט, אַרויסצושטעלען אַ קלאָר פאָרמולירטען אַגראַר־סאָציאַליסטישען פּרינציפּ, צו געווינען די פויערימשאַפט פאַר יענעם פּרינציפּ און אַריינצוציהען זי אין דעם סאָציאַל־רעוואָליוציאָנערען קאַמף.

אַזאַ קאַטעגאָרישע דערקלערונג האָט געפיהרט צו ווייטער־דיגע אונטערהאַנדלונגען וועגען דעם ענין. סוף־כל־סוף האָבען מיר צוגעשטימט צו דעם אולטימאַטום פון פרוי זשיטלאָווסקאַיאַ. עס איז אָנגענומען געוואָרען, אַז די אָרגאַניזאַציע שטעלט אַרויס די פאָדערונג פון נ א צ י אָ נ א ל י ז י ר ע ן דעם גרונט־און באָדען; אַז עס דאַרף געפיהרט ווערען אַן אינטענסיווע סאָציאַל־רעוואָליוציאָנערע טעטיגקייט אין די דערפער; אַז דאָרטען דאַרף אויך אָרגאַניזירט ווערען דער קלאַסען־קאַמף פון די זעלבסט־אַרבייטענדע פויערים אַנטקעגען די פּריצים און די רייכע „קולאַקעס", וואָס עקספּלאָאַטירען זיי; אַז די שטאָטישע אַרבייטערשאַפט דאַרף פאַראינטערעסירט ווערען אין די פּראָבלעמען פון דעם אַגראַר־סאָציאַליזם, כדי יענער טייל איהרער, וואָס קעהרט זיך אום צוריק אין דאָרף, זאָל קאָנען ווערען דער טרעגער און פאַרשפּרייטער פון אונזערע סאָציאַל־רעוואָליוציאָנערע פאָדערונגען צווישען די פויערים, און אַז עס מוז אונטער אַלע אומשטענדען באַטאָנט ווערען די קלאַסען־סאָלידאַריטעט פון דעם שטאָטישען פּראָלעטאַריאַט און דער אַרבייטאָרישער פויערימשאַפט.

בנוגע דער „אָבשצינאַ" אָבער ווערט דערקלערט, אַז וואָס עס זאָל ניט זיין איהר איצטיגער מעמד און איהר צוקונפט, מוז מען צוגעבען, אַז דער לאַנג־יעהריגער לעבען אונטער אַ קאָלעקטיוויס־טישער אייגענטומס־פאָרם האָט געמוזט איבערלאָזען געוויסע שפּורען אין דער פּסיכאָלאָגיע פון דעם פויער, וואָס מאַכען איהם אַ סך גענייגטער אָנצונעהמען אַ סאָציאַליסטישען פּראָגראַם, איי־דער דאָס איז דער פאַל מיט דעם מערב־אייראָפּעאישען פויערטום, און אַז די רוסישע סאָציאַליסטען דאַרפען זיך רעכענען מיט אָט דעם פאַקט.

עס איז אויך באַשלאָסען געוואָרען, אַז דער נאָמען פון דער אָרגאַניזאַציע זאָל זיין „פערבאַנד פון ר ו ס י ש ע סאָציאַליסטען־

רעוואָליוציאָנערן". („סאָיוז רוסקיך סאָציאַליסטאָוו־רעוואָליר־ציאָנעראָוו"), כדי אויך אין נאָמען אָנצודייטען, אז מיר רעכענען זיך מיט די ספּעציפּישע אומשטענדען אין רוסלאַנד.

אונזערע ערשטע שריט דארפען אָבער ניט באשטעהן אין שריפטליכע דיסקוסיעס און פּראָגראַם־דערקלערונגען פאר דער אינטעליגענץ. דערצו וועט אויף דער ערשטער צייט זיין גענוג אונזער מינדליכע פּראָפּאַגאַנדע אין אויסלאַנד. די הויפּט אויפ־גאַבע פון דעם סאָיוז דארף זיין — באשאַפען אַן אַגיטאַציאָנס־ליטעראַטור פאַר די מאַסען. די שריפטליכע פּאַרטיידיגונג פון אונזער פּראָגראַם פאַר דער רעוואָליוציאָנערער אינטעליגענץ זאָל אָפּגעלעגט ווערן אויף שפּעטער.

אַן ערך אין אָט דער צייט איז פון רוסלאַנד געקומען ראפּאָ־פּאָרט'ס אַ פריינד און אַ חבר, מענדעל ראָזענבאום, וואָס האָט זיך גלייך אָנגעשלאָסען אָן אונזער פאַרבאַנד.

דער כאַראַקטער פון מיין פאָרוואָרט צו זיינע מעמואַרען פאַרוועהרט מיר צו שרייבען לענגער וועגען ראָזענבאום'ען ווי אַ פּערזענליכקייט און אַ רעוואָליוציאָנער, אפילו ווען איך וואָלט מיך געוואָלט האַלטען אין די ענגע גרעניצען פון „מקצת שבחיו בפניו".

זעלטען־ווען אין איין פּערזאָן גיעסען זיך צענויף אַזעלכע גלענצענדע מעלות פון קאָפּ און האַרץ. אַ שטרענג לאָגישער קאָפּ, אַ קרעפטיגע העלע דענקקראַפט, וואָס קאָן זיך אויפהויבען צו די העכסטע הויכען פון דער פילאָסאָפישער אַבסטראַקציע און זיך פאַרטיעפען אין די טיעפסטע אָפּגרונטען פון אַן אַלגעמיין־וויסענ־שאַפטליכען פּראָבלעם; אַ קוראַזשירטער גייסט, וואָס שרעקט זיך ניט אָפּ פאַר קיינע צאַמען און קאָנסעקווענצען, — דאָס אַלץ געפּאָרט מיט אַ שטאַרקער ליעבע צו אַלע ליידענדע און פאַר־פאָלגטע, מיט אַ שאַרף אויסגעשפּראָכענעם פליכט־געפיהל און אַן אַלץ אין קאָן שטעלענדער רעוואָליוציאָנערער ליידענשאַפט. ניט אומזיסט האָט ראַפּאָפּאָרט, דער מייסטער פון דער קורצער שאַרפ־זיניגער כאַראַקטעריסטיק, געזאָגט אויף איהם, אז „מענדעל האָט אַן אומבאַרעמהאַרציגסטען שכל און אומ'שכל'דיגסטע האַרץ". („או מענדעליא בעזסערדיעטשניי אום אי ביעזומנאָיע סערדצע").

איך ווייס ניט, וואָס וואָלט געוואָרען פון אונזער „סאָיוז“, ווען ראָזענבאום וואָלט ניט צוגעשטאַנען צו איהם. דער פאַקט איז אָבער, אז נאָר מיט זיין צושטעהן, איז אריין אין „סאָיוז“ יענע קראַפט, וואָס האָט פארזיכערט זיין לעבען און זיין ווייטערדיגע אנטוויקעלונג.

אין די ערשטע יאָהרען זיינען מיר געווען אָנגעוויזען אויף דער מינדליכער פראָפּאַגאַנדע צווישען דער רעוואָליוציאָנערער אינטעליגענץ אין אויסלאַנד און אין רוסלאַנד. וויכטיגער פאַר אַלץ איז פאַר אונז, פאַרשטעהט זיך, געווען רוסלאַנד. פאַרשפּרייטען די קערענדליך פון אונזערע לעהרען דאָרטען, געפינען און אָרגאַניזירען אין רוסלאַנד די ערשטע אָנהענגער פון אונזער פּראָגראַם, אריבער פיהרען אהין אונזער ליטעראַטור און די ליטעראַטור פון דער אונז נאָהענטער ריכטונג פון דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“, — דאָס אַלץ האָט גענומען אויף זיך ראָזענבאום און דאָס אַלץ האָט ער אין אַ קורצער צייט דורכגעפיהרט אין זיינע טראַנספּאָרטיר־נסיעות אויף דעם גלענצענדסטען אופן. אין רוסלאַנד איז מ. ראָזענבאום געווען יענע ערשטע שוואַלב, וואָס האָט טאַקי „געמאַכט דעם פריהלינג“.

און בעת אונזער פּראָפּאַגאַנדע אין אויסלאַנד האָט זיך אין דער ערשטער צייט געקאָנט בריהמען נאָר מיט דער צו־ציעהונג צו אונז פון אַזעלכע קרעפטען, ווי וויקטאָר טשערנאָוו, און זיין פרוי, האָט מענדעלס טהעטיגקייט אין רוסלאַנד געוואונען פאַר אונז: די באַבושקאַ, גערשוני, באָנטש־אָסמאָלאָווסקין; דיאַקאָוו'ן און דיזשור'ן אין קיעוו; וואָזנעסענסקי'ן אין פּעטערבורג; אַרגונאָוו'ן און פּערעווערזיעוו'ן אין מאָסקווע; די ראַקיטניקאָווס אויף דער וואָלגאַ און נאָך אַ סך אַנדערע חברים, אָהן וועמעס טעטיגקייט עס וואָלט געווען אוממעגליך דער אויפבליה פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָליוציאָנערען.

די אויסלענדישע טוערס פון דעם נאַראָדאָוואָלישען לאַגער, ווי מ. גאָץ און זיין פרוי, אָסיפּ מינאָר און זיין פרוי, רוסאַנאָוו און רובאַנאָוויטש, ווי אויך טשערנאָוו'ס שוואָגער, סליאָטאָוו, זיינען צוגעשטאַנען צו דער פּאַרטיי, ערשט ווען גערשוני איז געקומען קיין אויסלאַנד, און די עמיגראַנטען פון דעם עלטערן דור ווי וואָלכאָווסקי, טשאַיקאָווסקי, פּירסט כילקאָוו, ראַפּאָפּאָרט־

אנסקי, ד. סאַסקיס, טערעשטשקאָוויטש, זיינען אריין אין איהר ערשט דורך דער „אגראר־סאָציאליסטישער ליגע", ווען זי האָט זיך אָנ־געשלאָסען אָן דער פארטיי, אונטער דעם איינפלוס פון גערשוני'ס א בריעף.

אין ראָזענבאומ'ס ערינערונגען וועגען די ערשטע שריט פון אונזער טעטיגקייט וועט דער לעזער געפינען א קלאָרען בילד פון די דעמאָלטדיגע פאסירונגען, ווי אויך א באריכט וועגען זיין איי־גענער ראָליע אין זיי. אָט דער לעצטער באריכט גיט אָבער זעהר א שוואכען בילד פון דער מאגנעטישער ווירקונג, וועלכע זיין פערזענליכקייט און זיין פראָפּאגאנדע האָבען געהאט אויף די, מיט וועלכע ער האָט זיך צענויפגעטראָפען און וועלכע ער האָט געוואונען פאר אונזער ריכטונג. וועגען דעם וועלען דארפען שריי־בען אנדערע, אין זייערע פערזענליכע ערינערונגען...

צום שלוס וויל איך נאָך מאכען איין קליינע באמערקונג:

דער אלטער נאטאנסאָן — וואָס איז צוגעשטאנען צו אונז ערשט אין 1904 אָדער 1905 — פלעגט, רעדענדיג וועגען איינעם פון די ערשטע אויסלענדישע עס־ער'ען, קיינמאָל ניט דורכלאָזען דעם שמייכעלהאפטען קאָמפּלימענט: „אָדין איז אָסנאָוואָפּאָ־לאָזשניקאָוו נאשעי פארטיאי" („איינער פון די גרונט לעגער פון אונזער פארטיי").

אויב ווער פון אונז האָט פארדיענט אזא עהרענהאפטען טיטעל, האָט איהם גאנץ זיכער פארדיענט מענדעל ראָזענבאום אויף דעם כשר'סטען און גלעצענדסטען אופן.

מיט דער באַבושקאַ

פון אדעס ביז קאָנסטאַנצא

ערשטער קאַפּיטעל

אין באַלניצאַ ניקאָלאַיאַ טשודאָטוואָרצאַ. — אַ חלום אויפ׳ן וואַהר.

ווי אַ גרויסע מחנה פויגלען, וואָס זיינען געווען אַ לאַנגע צייט פערשפּאַרט, האָבען זיך מיינע זכרונות גענומען רייסען אויף דער פריי, ווען די וואונדערבאַרע נייעס וועגען דער גרויסער רוסישער רעוואָלוציע זיינען געקומען. פריהער, ווען די שווערע פינסטערניש איז געהאַנגען איבער רוסלאַנד, און ווען עס האָט זיך אָפט געדאַכט, אַז די אַלע ליידען און קרבנות, וואָס זיינען געבראַכט געוואָרען אין קאַמף פאַר דער פרייהייט פון דעם גרויסען לאַנד, זיינען געווען אין גאַנצען נוצלאָז, האָט זיך גע־וואָלט אָן אַלעס פערגעסען. און איבערהויפּט האָט זיך געוואָלט דערשטיקען די עראינערונגען פון יענער צייט, ווען מיין שווער־מוטיגע פאַנטאַזיע האָט, אונטער דעם דרוק פון דער בלייענער איינזאַמקייט אין טרובעצקאָי באַסטיאָן פון דער פּעטראָפּאַוולאָוו־סקער קרעפּאָסט, צעריסען די וועגד פון דער ווירקליכקייט און מיך אַריינגעוואָרפען אין דעם אָפּגרונד פון אַ גיהנום, וואו עס זיינען נישט געווען קיין גרעניצען צו שרעקען און ליידען.

ווען די דעפּעשען האָבען געבראַכט די בשורה פון דעם גרויסען אונערוואַרטעטען זיעג פון דער רוסישער רעוואָלוציע, פון אַ זיעג, וואָס האָט אַריבערגעשטיעגען אַלע אָפּטימיסטישע ערוואַרטונגען און האָפנונגען, און דער שווערער קאַמף פון די פערגאַנגענע יאָהרען האָט בעקומען אַ טיעפען, ווערטפולען זין, און אַ יום־טוב׳דיגע ליכטיגקייט האָט זיך צעגאָסען אין אַלע ווינקעלעך פון דער נשמה, האָבען זיך אַלע ערלעבניסען — די ווירקליכע ווי די פאַנטאַסטישע — אויפגעהויבען פון זייערע דונקעלע קברים און זיך אַ לאָז געטאָן צום פאָרדערגרונד.

צווישען די עראינערונגען זיינען בולט׳ער פון אַלע אַנדערע ארויסגעטראָטען יענע, וואָס זיינען פאַרבונדען מיט דער באַבושקאַ.

און קלאָרער פון אַלע זיינען ארויפגעשוואומען די זכרונות פון יאָהר 1903, ווען איך האָב ארויסגעפיהרט די באבושקא פון רוסלאנד, וואו די זשאנדארמעריע האָט זי דאן געזוכט ווי מיט ליכט.

נאָך לעבעדיגער פיליכט שטעהט אויף אין מיין זכרון איהר פיגור, ווי איך האָב זי געזעהן אין איינעם פון מיינע משוגענע חלומות אין א צעל פון דער „באָלניצא ניקאָלאיא טשו־דאָטוואָרצא“, וואוהין מען האָט מיך אריבערגעפיהרט פון דער פעסטונג אין סוף 1904. און איידער איך געה איבער צו די עראי־נערונגען וועגען מיינע בעגעגענישען מיט איהר אין דער ווירקליכ־קייט, ווילט זיך מיר איבערגעבען דעם חלום, וואו עס האָט, ווי מיר דאכט, זיך אָבגעשפּיגעלט דאָס געטרייעסטע און שעהנסטע בילד פון יעקאטערינא ברעשקאָווסקאיא, וועגען וועלכער מיינער א חבר האָט מיר אמאָל געזאָגט, אז „זי טראָגט זיך איבער רוסלאנד ווי דער הייליגער גייסט פון דער רעוואָלוציע“.

...עס דאכט זיך מיר, אז אַלע טויטע ווערען לעבעדיג — די שלעכטע אזוי ווי די גוטע. עס שטעהן אויף תחית המתים פּעראָווסקאיא און זשעליאבאָוו און באלמאשאָוו, אָבער אויך פּלעווע, סיפּיאגין און אלעקסאנדער דער צווייטער, ווייל א גשמיות'דיגע שטריק, א באָמבע, אָדער א קויל קאָנען נישט פארניכטען קיין לעבען, וואו עס איז דאָ דער ווילען צו לעבען. נאָר יענע זיינען ווירקליך פערשוואונדען, וואָס האָבען געוואָלט פארשווינדען, וואָס זיינען באגאנגען זעלבסטמאָרד. די טויטע, וואָס זיינען געוואָרען לעבעדיג, זיינען געבליבען די זעלבע ווי זיי זיינען געוועזען פאר'ן טויט, דעריבער איז דער גאנצער טעראָ־ריסטישער קאמף געוועזען אומזיסט, ווייל דאָס שלעכטע אין דער וועלט איז געבליבען ווי געוועזען.

א סנהדרין פון די בעסטע מענשען, מיט דער באבושקא אן דער שפּיץ, זוכט מיטלען ווי אזוי צו צעשטערען אויף אייביג דאָס שלעכטס, און קומט צו דעם בעשלוס, אז דערצו איז דאָ בלויז איין וועג: איינער מוז אויסזויגען פון אלעמען דאָס שלעכטע וואָס איז אין זיי, אריינזאפּען עס אין זיין נשמה און דערנאָך זיך אליין טויטען. דאָס קאָן געטאָן ווערען גאנץ פּשוט:

ער דאַרף נאָר קוקען אויף זיי און אויף אַן אמת ו ו ע ל ע ן אריבערגיסען דעם ר ע פון זייערע נשמות אין זיין אייגענע נשמה.

דער גורל איז געפאַלען אויף מיר. מען פירט־צו צו מיר צוערשט פאַן־וואל'ן, פלעווען און איוואַן גראָזני. איך קוק זיי אין די אויגען אריין און קאָנצענטריר מיין ווילען ארויסצוזויגען דאָס שלעכטס פון זייערע נשמות. צו מיין שרעק באמערק איך, אז פון מיין בליק ווערען זייערע געזיכטער נאָך שוידערהאפטער און זיי הויבען אָן אויסצוזעהן ווי ווילדע בעסטיעס. אַ חבר גיט אַ געשריי צו מיר: „גזלן, וואָס טוסטו! אָנשטאָט דאָס שלעכטע, נעהמסטו ביי זיי צו דאָס ביסעלע גוטע וואָס זיי האָבען געהאַט!"

די באַבושקאַ געהט צו צו מיר און מיט אַ טיפען וועהטאָג אין איהר שטימע זאָגט זי:

„אַך, מענדיל, מענדיל! דיין ווילען אוועקנעהמען דאָס שלעכטס פון די מענשען איז אַ פאַלשער, אַ געמאַכטער. דיר ווילט זיך דאָס זיסינקע, דאָס שעהנינקע, דאָס עסטעטישע פאַר דיין אייגענער קליינינקער נשמה'לע. און לעבען ווילט זיך דיר. ציטערסט פאַר'ן פארשווינדען פון דיין איכ'עלע. איך זעה, אז איך וועל דאָס מוזען טאָן אליין."

און זי הויבט אויף איהרע אויגען פול מיט טיעפען טרויער אויף פאַן־וואל'ן. די הארטע גרויזאַמקייט פארשווינדט פון זיין פנים און זיין געזיכט ווערט קלאָר און איידעל...

איך פיהל, וואָס פאַר אונגעהייערע יסורים די באַבושקאַ לעבט דורך, וואָס פאַר אַ שרעקליכער עקעל עס פילט אָן איהר נשמה, ווען זי זאַפּט אריין אין זיך דאָס שלעכטס. אזוי ווי זי וואָלט דאַרפען שלינגען ווערים און שלאַנגען און עקדישען, און עס כאַפּט מיך אָן אַ שרעק, ווען איך דערמאָן זיך, אז זי, די בעסטע און שענסטע צווישען אונז, וועט דאַרפען פארשווינדען אויף אייביג, ווען אלע וועלען בלייבען לעבען אין אַ וואונדערבאַר־ריינער און שעהנער וועלט. און א י ך בין שולדיג אין דעם — איך, שוואַכער, פאַלשער מענש!

די באַבושקאַ געהט אָן מיט איהר ארבייט. זי רייניגט די מענשען־נשמות איינע נאָך דער אנדערער. איך מאַך צו מיינע אויגען. איך האָב מורא אַ קוק צו טאָן אויף איהר, ווייל איך

קאָן ניט צוזעהן איהרע יסורים. און נאָך מעהר שרעקט מיך דער געדאַנק, אַז נאָך דעם ווי זי האָט אַריינגעזויגען אין זיך דאָס עקעלהאַפטע און שלעכטע פון אַזוי פיעל מענשען, האָט זיך איהר פנים געמוזט מורא'דיג פאַרענדערען...

„סלאַווא באָגו, קאָנטשענאָ!“ — האָט די באַבושקאַ מיר אַרויסגעזאָגט.

די ריינוגונג פון די מענשליכע נשמות איז געווען צו ענד. מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ האָב איך געעפענט די אויגען. איך האָב ערוואַרט צו זעהן דער באַבושקאַס געזיכט אין גאַנצען אומגעביטען און צו הערען דעם פאַטאַלען שאָס, וואָס וועט אויף אימער טויטען דאָס שלעכטע און מיאוסע אין דער וועלט, אָבער צו דער זעלבער צייט מאַכען אַ סוף אויך צו איינער פון די שענסטע נשמות פון דער מענשהייט. דער געדאַנק איז געווען אומדערטרעגליך...

צו מיין ערשטוינען, האָב איך דערזעהן, אַז באַבושקאַ'ס פנים איז ניט נאָר ניט געוואָרען ערגער, נאָר איז געוואָרען נאָך שעהנער און ליכטיגער. פון הינטער דעם רויטען גוי'אישען טיכעל, וואָס זי האָט געטראָגען אויפ'ן קאָפּ, האָבען געלויכטען איהרע אויגען מיט טיפער הייליגער ליבע.

איך האָב דערפיהלט, אַז אַ גרויסער נס איז געשעהן. די שטראַלענדע פרייד, וואָס האָט געשיינט אויף אַלע פנים'ער, האָט מיר געזאָגט, אַז אַלע האָבען פאַרשטאַנען דעם וואונדער, וואָס איז פאָרגעקומען פאַר אונזערע אויגען: אין דער ריינער נשמה פון דער באַבושקאַ האָט זיך דאָס בייזע און עקעלהאַפטע, וואָס זי האָט אַרויסגעזויגען פון דער מענשהייט, אין גאַנצען אויסגעלייטערט און זיך פאַרוואַנדעלט אין דאָס שענסטע און איידעלסטע. דער וועלטליכער רע האָט געפונען זיין אייביגען תיקון.

אַ פייערליכע שטילקייט האָט געהערשט אַרום. קיינער האָט אַ וואָרט ניט אויסגערעדט. נאָר געפיהלט האָט מען ווי אין אַלע הערצער יובעלט אַ שמחה:

די וועלט איז געריינוגט, און אונזער באַבושקאַ בלייבט מיט אונז און וועט לעבען צווישען אונז אין די ליכטיגע אייביגקייטען!



יעקאטערינא ברעשקאָווסקאיא.

צווייטער קאַפּיטעל

אין רוסלאַנד מיט אַן ענגלישען פּאַספּאָרט. — די באַבושקאַ אין געפאַהר. — זי ווילינגט איין צו פאַהרען מיט מיר אין אויסלאַנד.

אין פריהלינג פון 1903 בין איך געפאָהרען קיין רוסלאַנד, וואו איך האָב זיך געדאַרפט זעהן מיט די פאָרשטעהער פון די גרופּען סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען אין פאַרשיידענע שטעט פון דרום־רוסלאַנד און אויף דער וואָלגאַ. איינע פון מיינע הויפּט־אויפגאַבען איז געווען צו געפינען מענשען, וואָס זאָלען קומען אָפּנעמען די אומלעגאַלע ליטעראַטור, וועלכע איך פלעג אריבערשמוגלען פון גאַליציע. געהאָלפען אין דעם האָבען מיר רוטענישע פּויערים, וואָס האָבען סימפּאַטיזירט מיט דער רוסישער באַפרייאונגס באַוועגונג. איך האָב מיך אויך געדאַרפט זעהן מיט איינינגע מיטגלידער פון דעם צענטראַלען קאָמיטעט און זיי איבערגעבען אַ ספּעציעלע שליחות פון דעם אויסלענדישען קאָ־מיטעט.

איך בין דאָס מאָל געפאָהרען אונטער דעם נאָמען האָבסאָן, אַן ענגלענדער, וועמעס פּאַספּאָרט איך האָב באַקומען דורך פעליקס וואָלכאָווסקי'ן. דער פּאַס איז געווען וויזירט ביי דעם רוסישען קאָנסול אין לאָנדאָן. ווי געוועהנליך אין מיינע נסיעות נאָך רוסלאַנד, בין איך ניט געפאָהרען מיט ליידיגען. צווישען די דאָפּעלטע ווענטלעך פון מיינע טשעמאָדאַנעס זיינען געווען פּאַרפאַקט די לעצטע אויסגאַבען פון דער פּאַרטיי, הויפּטזאַכליך דער לעצטער נומער „רעוואָלוציאָנאַיאַ ראָסיאַ“.

כדי אויסצוזעהן וואָס מעהר ווי אַן ענגלענדער און כדי צו פאַרענדערען אין דער זעלבער צייט מיין געזיכט, וואָס איז שוין געווען ניט אומבאַקאַנט דער רוסישער פּאָליציי (זי האָט מיך שוין געהאַט איין מאָל אין איהרע לאַפּעס אין די יאָהרען 1898־

1899), האָב איך מקריב געווען אויף דעם מזבח פון דעם פאָטער־לאַנד מיין באָרד און אפילו מיינע וואָנסעס, וועלכע איך האָב פריהער אזוי פיעל געכאָליעט: זיי זיינען מיר געווען זעהר נוצליך פריהער, ווען איך פלעג פאָהרען נאָך רוסלאַנד פון דייטשלאַנד און האָב זיך געסטאַרעט אויסצוזעהן וואָס מעהר ווי א דייטשער האנדעלס־רייזענדער.

אין יענע צייטען האָט די רוסישע פאָליציי נאָך געהאַט דרך ארץ פאַר אויסלענדער, בפרט פאַר אן ענגלענדער. מען האָט מיך באַהאַנדעלט אויף'ן גרעניץ מיט א באַזונדערער העפליכ־קייט און דורכגעקוקט מיין באַגאַזש מעהר ניט ווי פאַר יוצא וועגען. אפילו די פּאָאַר ענגלישע צייטונגגען, וואָס איך האָב מיט א כיון אַוועקגעלעגט פון אויבען אין איינעם פון מיינע טשעמאָ־דאַנעס, האָט מען דורכגעלאָזען אָהן צענזור. מיט דעם זשאַנ־דאַרמסקען אָפיצער, וואָס האָט ביי מיר גענומען דעם פּאַס, האָב איך גערעדט א פראַנצויז, וואָס איז געווען גוט גענוג פאַר אן ענגלענדער. אָבער מיט די איבעריגע באַאמטע פון טאַמאָזשנע און מיט די טרעגערס, וועלכע האָבען קיין פראַנצויז ניט פארשטאַנען, האָב איך על פי הרחק געמוזט רעדען עטליכע ווערטער רוסיש. איך האָב זיך באַמיהט צו רעדען א געבראָכענעם רוסיש, אזא, וואָס זאָל זיין שלעכט גענוג אפילו פאַר אן ענג־לענדער. ערפאַרונג אין רעדען א שלעכטען רוסיש האָב איך שוין געהאַט פון פריהער. איינע פון די חבר'טעס, מיט וועלכער מיר איז איינמאָל אויסגעקומען צו רעדען אזא שפּראַך, האָט מיך געמאַכט דעם קאָמפּלימענט, אז איך קאָן רעדען רוסיש שלעכט נאָך בעסער איידער גוט — „ווי גאָוואָריטע כאָראָשאָ פאָ רוסקי, נאָ פלאָכאָ פאָ רוסקי ווי גאָוואָריטיע יעשטשאָ לוטשע טשעם כאָראָשאָ“.

מיין ענגלישער רוסיש האָט ניט נאָר ניט ארויסגערופען קיין געלעכטער, נאָר ער האָט נאָך דערזועקט א געוויסען רעס־פּעקט. איך האָב זיך דערמאָהנט אז מיט עטליכע יאָהר פריהער, ווען איך בין אריבערגעפאָהרען דעמזעלבען גרענעץ מיט א אידישען פּאַספּאָרט און מיט א טלית־און־תפילין אין טשעמאָ־

דאַן אנשטאַט ענגלישע צייטונגען, האָט מיין געבראָכענער אידישער רוסיש ארויסגערופען שפּאָט און פאראכטונג.

אין קאָמענענץ־פּאָדאָלסק איז געלעגען א גרויסער פּאַק ליטע־ראטור וואָס איך האָב אריבערגעשיקט דורכ'ן „דיעד". דער „דיעד" איז געווען אַן אַלטער רוטענישער פּויער מיט לאנגע סיווע וואָנסעס, וואָס האָט מיר געהאָלפען מעהר צוליב זיין סימפּאטיע מיט דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג ווי צוליב דעם קליינעם שכר וואָס ער פלעגט באקומען. איך האָב באשלאָסען צו פאָהרען אהין און מיטנעהמען די פאַרבאָטענע ביכער און צייטונגען.

אַלץ איז געגאנגען ווי געשמירט. די ליטעראטור האָב איך געפונען אין דער באשטימטער אכסניה און האָב עס צופיהרט איבער די שטעדט וואו מיר האָבען געהאַלטען אונזערע סקלאַדען.

פון די שמועסען, וואָס איך האָב געהאט מיט אייניגע חברים, האָב איך מיך דערוואוסט, אז די פּאָליציי זוכט איצט די באבושקאַ זעהר ענערגיש. זיי זיינען געווען זיכער אז, אויב זי וועט ניט אָפּפאָהרען פון רוסלאַנד וואָס גיכער, וועט מען איהר געוויס ארעסטירען. מען האָט גענוג גע'טענה'ט מיט איהר זי זאָל פארלאָזען דאָס לאַנד, אָבער זי האָט בשום אופן נישט געוואָלט פאָלגען. מען האָט מיך געבעטען, אז איך זאָל פּרובען זי איבערצורעדען. איך האָב סיי ווי סיי זיך געדאַרפט זעהן מיט איהר און האָב גענומען אויף זיך די אויפגאַבע.

צוערשט האָט זי ניט געוואָלט הערען דערפון.

— וואָס רעדסטו? — האָט זי מיר געענטפערט. — ווי קאָן איך איצט פארלאָזען רוסלאַנד, ווען עס איז דאָ אזוי פיל וויכטיגע ארבייט.

איך האָב גענומען איהר אויסרעכענען וואָס זי וואָלט געקאָנט טאָן פאַר אונז אין אויסלאַנד און ווי ניצליך איהר ארבייט דאָרט וואָלט פאַר אונז געווען. אייניגע מאָנאטען שפּעטער, האָב איך איהר געזאָגט, ווען מען וועט זי אויפהערען צו זוכען, וועט זי קאָנען בשתיקה קומען צוריק און ווידער אָנפירען איהר ארבייט אין דער היים. אזוי האָב איך גערעדט צו דער באבושקאַ. אין הארצען אָבער האָב איך געהאָפט, אז ווען זי וועט שוין זיין אין

אויסלאַנד, וועט זיך איינגעבען זי דאָרט צו פאַרהאַלטען און ניט דערלאָזען, אַז זי זאָל אויף איהרע עלטערע יאָהרען ווידער אריינ־פאַלען אין די הענט פון דער רוסישער זשאַנדאַרמעריע.

זי האָט ענדליך איינגעווילִיגט. מיר האָבען באַשלאָסען צו פאָהרען צוזאַמען נאָך רומעניע דורך אָדעס.

די באַבושקאַ האָט געהאַט אַ „וואָגוטרעננעם" פּאַספּאָרט פון אַ סטאַטסקאַיאַ סאָוויעטניצאַ, אַן אלמנה פון אַ פּראָפעסאָר פון פעטערבורגער אוניווערסיטעט. איך האָב געוואוסט פון אַ אידען אין קאָוונע, אַ געוויסען לעווין, וועמעס געשעפט עס איז געווען צו מאַכען גובערנאַטאָרסקע פּאַספּאָרטען. פאַר אַ קליינער „דאַנק־באַרקייט" פלעגט ער מעלדען דעם אינערליכען פּאַס פון דער באַטרעפענדער פּערזאָן (וואָס האָט זיך דערווייל גאַנץ רוהיג געוואוינט ערגעץ־וואו אין האַנדריקעווקע) אין איינעם פון די קאָוונער אוטשאַסטקעס, קריגען די נויטיגע פּאַפּירען פון פּריסטאַוו, און דערנאָך ארויסנעמען דעם אויסלענדישען פּאַספּאָרט פון דער גובערנאַטאָרסקער קאַנצעלאַריע, וואו ער איז געווען אַן אמת'ער בן־בית.

ער פלעגט מאַכען גובערנאַטאָרסקע פּאַספּאָרטען „אָפּטאָם", אָדער „האָלסייל", ווי מען זאָגט אין אַמעריקע. ער פלעגט פאַר זיך נעמען אַ גאַנץ קליינעם ריוח — אַ צוויי דריי רובעל — און דורך איהם האָט מען געקאָנט קריגען אַן אויסלענדישען פּאַס אַ סך שנעלער און אפילו ביליגער איידער אויף דעם „זאַקאָננעם" אופן. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, וואָס פון פאַרשיידענע שטעט פלעגט מען צושיקען לעווין'ען אינלענדישע פּאַספּאָרטען, וועלכע ער פלעגט פאַרוואַנדלען אין אויסלענדישע. ער האָט אויף דעם אופן געהאַט שעהן פּרנסה און די קאָוונער פּריסטאַווען און דער דיעלאָפּראָאיזוואָדיטיעל פון דער גובערנאַטאָרסקער קאַנצע־לאַריע האָבען געהאַט אַ שעהנעם צוגאָב צו זייער קליינעם געהאַלט. די פּאָליציייסקע ארכיוועץ פון יענע יאָהרען פון לעווין'ס טעטיגקייט מוזען צייגען, אַז פון קאָוונע זיינען אָפּגעפאָהרען נאָך אויסלאַנד צוויי מאָל אַזוי פיעל איינוואוינער ווי זי האָט באַזעסען אין דער ווירקליכקייט.

דורך דעם דאָזיגען לעווין'ען האָב איך באַשלאָסען צו קריגען דעם אויסלענדישען פּאַס פאַר דער באַבושקאַ. איך האָב נאָך

געדאַרפט באַזאָרגען פאַרשיידענע אַנדערע זאַכען אין רוסלאַנד און, הגם דער באַבושקאַ'ס פּאַספּאָרט איז פאַרטיג געוואָרען אין צוויי טעג, האָבען מיר געקאָנט אָפּפאָהרען ערשט אין דריי וואָכען אַרום.

לויט דעם אָפּרעד האָבען מיר זיך צונויפגעטראָפען אין וואָראָניעזש, וואו מיר האָבען געהאַט אַ קליינעם צוזאַמענפאָהר פון צענטראַלען קאָמיטעט מיט אַ פּאָאָר פאָרשטעהער פון דער „באָיעוואַיאַ אָרגאַניזאַציאַ", און פון דאָרט זיינען מיר אָפּגע־פאָהרען צוזאַמען נאָך אָדעס. פון אָדעס האָבען מיר באַשלאָסען צו פאָהרען מיט דער שיף נאָך קאָנסטאַנצאַ, רומעניע.

דריטער קאַפּיטעל

אין אדעס. — אן אונערוואַרטעטע בענגעניש מיט אזעוו'ען. — אויפ'ן שיף קיין קאָנסטאַנצא. — די זשאַנדאַרען פאַרהאַלטען אן אמת'ען פראַנצויז און לאָזען דורך א פאַלשען ענגלענדער.

קיין אָדעס זיינען מיר געקומען א טאָג איידער די שיף האָט געדאַרפט פאַרלאָזען דעם פּאָרט. מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אין צוויי פאַרשיידענע פלעצער, ביי נישט „קאָמפּראָמיטירטע" סימפּאַטייזערס. אויף מאָרגען אין דער פריה בין איך אוועק אין קאַנצעלאַריע פון גראַדאָנאַטשאַלניק און האָב אָהן שוועריגקייטען באַקומען אויף מיין פּאַס די ציינגנים אז צו מיין — ריכטיגער, צו מיסטער האָבסאָן'ס — אָפּפאָהר פון רוסלאַנד זיינען קיין הינדערניסע ניטאָ — א צייגנים וואָס יעדער אויסלענדער האָט געמוזט האָבען אויף זיין פּאַס איידער ער האָט פאַרלאָזט דאָס לאַנד.

פון דער קאַנצעלאַריע בין איך געקומען צו דער באַבושקא און האָב דאָרט, צו מיין פאַרוואונדערען, געטראָפען דעם „דיקען", ווי מיר האָבען גערופען אזעוו'ן. ער איז שוין דעמאָלט געווען איינער פון די וויכטיגסטע מיטגלידער אין צענטראַלען קאָמיטעט און אויף איהם איז נאָך ניט געווען קיין שפּרינקעל פון א חשד. איך האָב איהם קיינמאָל ניט האָלד געהאַט, און איך געדענק, אז מיר איז די באַגעגנונג געווען ניט אַנגענעם. איך האָב איהם געקאָנט, ווען ער איז נאָך געווען א סטודענט אין דאַרמשטאַטער פּאָליטעכניקום, און אזוי ווי מיר האָבען זיך ניט געזעהן א לאַנגע צייט האָבען מיר זיך צוקושט. איך האָב נאָך איצט אן אונאַנגענעם געפיהל אויף מיין רעכטער באַק פון דעם קוש פון זיינע פייכטע גראָבע ליפּען...

מיר האָבען גערעדט אַ צייט וועגען פאַרשיידענע פּאַרטיי־ענינים. ווען די באַבושקאַ איז אויף אַ ווײַלע אַרויס פון צימער, האָט אַזעוו אַ זאָג געטאָן צו מיר:

— מען האָט מיר איבערגעגעבען, אַז איהר ווילט אַריבער־נעמען די באַבושקאַ אין אויסלאַנד. איך מוז אייך זאָגען, אַז איהר שטעלט צופיעל אויף זיך. א י ך וואָלט מורא געהאַט צו נעהמען אויף זיך אַזאַ גרויסע פאַראַנטוואָרטליכקייט. שטעלט אייך פאָר, מען זאָל אייך פאַרהאַלטען אויף דעם גרענעץ. איהר וואָלט דאָך זיך קיינמאָל ניט געקאָנט מוחל זיין וואָס די באַבושקאַ איז אַריינגעפאַלען איבער אייך — עפּעס אַ קלייניגקייט די באַבושקאַ!

איך האָב געענטפערט, אַז אַלץ איז אַראַנזשירט זעהר גוט; אַז איך האָב עפּעס אַ געפיהל פון זיכערקייט, אַז עס וועט אַראָפּ־געהן גלאַט. און אַזוי ווי אין רוסלאַנד איז זי דאָך, ווי מען האָט מיר געזאָגט, אין אַ גרויסער געפאַהר, רעכען איך, אַז מען מוז פּרובירען זי אַרויסכאַפּען פון דאַנען.

דאָס איז אפילו אמת, האָט ער צוגעגעבען — נאָר איך וואָלט אַזאַ ריזיקע אויף זיך ניט גענומען.

אָפּגעזעגענט זיך מיט אַזעוו'ן, בין איך אַוועק זעהן זיך מיט אַ פריינד, פריילין בעקער, די טאָכטער פון אַ רייכען אידי־שען סוחר, מיט וועלכער איך האָב צוזאַמען שטודירט אין בערן. זי איז געווען איינע פון אונזערע סימפּאַטיזירערינס. די שיף האָט געדאַרפט אָפּגעהן ערשט זעקס אַ זייגער פאַרנאַכט און אַזוי ווי איך האָב געהאַט פריי דעם גאַנצען נאָכמיטאַג, האָב איך איהם פאַרבראַכט ביי די בעקערס, אין זייער זומער־וואוינונג אויפ'ן שוואַרצען ים. זיי האָבען מיר פאַר'ן אַוועקפאָהר געגעבען אַ פּרעזענט — אַ גרויסען בוקעט פון וואונדערשעהנע איריסען, וועלכע איך האָב מיטגענומען מיט פאַרגניגען, ערשטענס ווייל איך האָב ליב בלומען און צווייטענס ווייל איך האָב בלומען אַלע־מאָל באַטראַכט ווי אַ גוט מיטעל אָפּצואָווענדען דעם פאַרדאַכט מצד דעם רוסישען זשאַנדאַר. איך האָב געדונגען אַ פאַרמאַכטע קאַרעט און מיט דעם פּרעכטיגען בוקעט איריסען אין האַנד בין איך צוגעפאָהרען נאָך דער באַבושקאַ. זי האָט זיך דאָס מאָל

אויסגעפּוצט יום־טוב׳דיג און האָט אפילו איינגעוויליגט צו קויפען זיך א נייעם הוט.

מיר זיינען צוגעפאָרען צום פּאָרט און ארויף אויף דער קליינער שיף. נאָך דעם ווי איך האָב געקויפט צוויי בילעטען ערשטע קלאַס נאָך קאָנסטאנצא, האָב איך געהייסען דעם קעלנער ברייננגען אין דעם אלגעמיינעם זאַל א קרוג מיט וואסער פאר די בלומען, וועלכע איך האָב אָוועקגעשטעלט אויפ׳ן טיש. אויף דעם זעלביגען טיש האָב איך פאנאנדערגעלייגט א פּאַק ענגלישע ציימונגען וועלכע איך האָב געקראָגען אין א רעסטאָראַן אין אָדעס. איך האָב מיך איבערהויפּט געהאלטען אזוי ווי די גאנצע שיף וואָלט געהערט צו מיר — ווי עס פּאסט פאר אן ענגלענדער.

די באבושקא האָט די לעצטע צייט געהאט געוואוינט אין דעם הויז פון א רייכען חבר אין סאראטאָוו אלס א כלומרש׳דיגע קעכין און האָט אויסגעצייכענט געשפּילט די ראָליע פון א דאָר־פישער באבא. איצט האָט זי מיט דערזעלביגער נאטירליכקייט זיך געהאלטען אלס א „גראנד דאם“ און גערעדט צו מיר די גאנצע צייט אין א ריינעם פראנצויז.

באלד איז צו אונז צוגעקומען א זשאנדארמסקער אונטער־אָפיציער, א פעטער גוטמוטיגער כאָכאָל, און געבעטען אונזערע פּאספּאָרטען. די באבושקא האָט ניט אונטערבראָכען דעם לעב־האפטען פראנצויזישען געשפּרעך, ארויסגענומען איהר פּאס פון איהר האנד־טאש און איהם דערלאנגט. איך האָב ארויסגענומען מיסטער האָבסאָן׳ס פּאס פון מיין בוזים־קעשענע. דער זשאנדארם איז אוועק מיט די פּאספּאָרטען.

אין א פערטעל שטונדע ארום, וואָס איז, ווי מיר האָט זיך געדאכט, באשטאנען ניט פון פופצעהן מינוט, נאָר פון א פופ־צעהן שטונדען, איז ער געקומען צוריק און האָט אונז אָפּגעגעבען די פּעסער מט א העפליכען „פּאָזשאלויטע!“ עס איז געוואָרען גרינגער אויפ׳ן הארצען. נאָר די שיף איז נאָך אלץ געשטאנען אין אָדעסער פּאָרט און איך האָב מיט אומגעדולד געווארט, אז זי זאָל ארויסשווימען אויף די פרייע וואלען פון דעם שווארצען ים.

מיין זייגער האָט שוין געצייגט זעקס און די שיף האָט זיך ניט גערירט. איך בין געוואָרען אומרוהיג.

מיטאמאָל געהט אריין דער דיקער זשאנדארמסקער אונטער־אָפיצער, הינטער איהם — א מאן פון א יאָהר פערציג מיט א שפיציג בערדיל. זיי געהן גלייך צו צו מיר און דער זשאנדאר זאָגט:

— ווייזט מיר אָקאָרשט אייער פּאספּאָרט!

עס איז מיר איינגעפאלען דאָס הארץ. די באבושקא איז געזעסען אנטקעגען מיר און האָט אריינגעקוקט אין א צייטונג. זי איז געבליבען אויסערליך גאנץ רוהיג. איך האָב ארויסגענומען דעם פּאס און האָב איהם דערלאנגט דעם אונטער־אָפיצער, אָנשטרענגענדיג מיין גאנצע ווילענס־קראפט ניט ארויסווייזען קיין צייכען פון אומרוה. ביי מיר איז געווען זיכער, אז דער מאן מיט דעם שפּיציגען בערדיל איז אן אגענט פון דער געהיים־פּאָליציי און אז אלץ איז פארלאָרען. דער זשאנדאר האָט פאנאנדערגעעפענט מיין פּאס און, אָנווייזענדיג מיט א פינגער אויף דער „וויזע" פון אָדעסער גראדאָנאטשאלניק, געזאָגט צו דעם ציווילען:

— אָט דאָס איז וואָס איהר מוזט האָבען אויף אייער פּאס. אָהן דעם קאָנט איהר ניט פארלאָזען רוסלאנד.

— וואָס טוט מען! וואָס טוט מען! — האָט דער מאן געשריען אין פראנצויז.

איך האָב פארשטאנען, אז פאר מיר שטעהט א פראנצויז, וואָס האָט פארגעסען צו וויזירען זיין פּאס, און ניט קיין אגענט פון דער געהיים־פּאָליציי. איך האָב פריי אָפּגעאָטעמט. די באבושקא האָט איהם געפרעגט אין פראנצויז וואָס מיט איהר איז דער מעהר; האָט ער זיך זעהר דערפרעהט, ווען ער האָט דערהערט די קלאנגען פון זיין מוטער שפּראך. ער איז, ווי עס האָט אויסגעוויזען, טאקע געווען אן אמת'ער פראנצויז און ניט אזא פראנצויז ווי איך אן ענגלענדער.

ער האָט ערקלערט, אז ער מ ו ז זיין מאָרגען אין קאָנסטאנצא און אז מען לאָזט איהם ניט אָפּפאָהרען אָהן דער „וויזע" פון דער פּאָליציי. די באבושקא האָט געבעטען דעם זשאנדאר

ער זאָל פּרואווען אָפּטעלעפאָנירען צום גראַדאָנאַטשאַלניק. ער איז אוועק און דער פראַנצויז האָט זיך אוועקגעזעצט נעבען אונז ווארטען. ער האָט אַלץ געקוקט אויפ׳ן זייגער און פון צייט צו צייט צוטראָגען אויסגערופען:

— אך, גאָט מיינער! וואָס מאַכט מען! וואָס טוט מען!

אין א ווײַלע אַרום איז געקומען דער זשאַנדאַר און געזאָגט אין א פּויערשען רוסיש:

„מי ניטשעוואָ ניע מאָגים דיעלאַט! מי מאָגים טאָלקאָ ניע פּושטשאַט". („מיר קאָנען גאָרניט מאַכען. מיר קאָנען נאָר ניט לאָזען".)

ער האָט געהייסען דעם פראַנצויז פאַרלאָזען די שיף. די באַבושקאַ און איך זיינען געבליבען אַליין ביים טיש. זי האָט זיך צוגעבויגען צו מיר און שטילערהייד געזאָגט אין רוסיש:

— „א קאָוואָ ניע פּושטשאַט, ניע זנאַיוט". (און וועמען ניט צו לאָזען, ווייסען זיי ניט.)

באַלד האָבען מיר דערהערט א פּייף, און די שיף האָט זיך גענומען ריהרען. א האַלבע שטונדע שפּעטער זיינען מיר שוין געווען ווייט פון אָדעס, אויף די אָפענע וואַסערען פון שווארצען ים.

פערטער קאַפּיטעל

אויפ'ן שווארצען ים. — אַן ערינערונג פון מיינע קינדערשע יאהרען. — אין קאָנסטאַנצאַ. — די נייעס וועגען באָנדאַנאָוויטש'עס הינריכטונג. — ביי די איוואַנאָווס. — אין בוקארעסט. — ארבאַרע־ראַלי. — פאהר צוריק אין אַדעס מיט ליטעראַטור. — ארעסטירט. — אין פּעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג.

מיר זיינען אַרויס אויפ'ן דעק. עס איז געווען א וואונדער־שעהנע, ווארימע לבנה־נאַכט. די באַבושקאַ איז געזעסען א פאַרטראַכטע און געקוקט אין דער ווייט, אויף צוריק, אין דער ריכטונג, וואו עס האָט געמוזט ליגען דער רוסישער ברעג. איהר געזיכט אז געווען אומעטיגליך. עס האָט אויסגעוויזען, אז איהר איז געווען שווער זיך צו שיידען מיט דעם לאַנד, וואו זי האָט פאַרבראַכט אזוי פיעל יאָהרען אין תפיסה און אויף קאַטאָרגע; וואו זי איז אייביג געוועזן אין דער געפאַהר ווידער אַרעסטירט צו ווערען און צו געהן נאָכאַמאָל מיט'ן עטאַפּ דעם לאַנגען וועג אין די קאַלטע וויסטענישען פון סיביר.

איך האָב מיך געזעצט נישט ווייט פון איהר און אויפגעהויבען די אויגען צום בלויען דרום־הימעל. די לבנה האָט רוהיג געגאָסען איהר קאַלט ליכט און די שטילע שטערען האָבען גלייכגילטיג געפינקעלט. און זיי האָט גאָרנישט געאַרט: צי איך בין טאַקע האָבסאָן צי נישט; צי מיר האָט זיך איינגעגעבען אַריבערנעהמען די באַבושקאַ נאָך אויסלאַנד, צי נישט; צי די רוסישע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען וועלען זיגען, צי זיי וועלען צודריקט ווערען פון די ראָמאַנאָווס און זייערע משרתים.

איך בין געווען זעהר מיעד, אָבער שלאָפען האָט זיך מיר ניט געוואָלט. מיינע געדאַנקען האָבען זיך א לענגערע צייט געטראָגען אין אומאָרדנונג איבער פאַרשיידענע עפּיזאָדען פון מיין לעבען און מיר איז מיט אַמאָל געוואָרען זעהר אומעטיג

אויפ׳ן הארצען. די לאַנגע יאָהרען פון וואָגלען, שטרעבען און קאמף, האָבען אויסגעוויזען זינלאָז און צוועקלאָז. עס האָט זיך געגומען בענקען נאָך דער מאמען, נאָך דער היים . . .

איך האָב צוגעמאכט די אויגען און מיר האָט זיך געדאכט, אז איך בין צוריק א קליין חדר־איינגעל אין פלעשצעניץ, אז איך שפּיל מיך ווידער מיט מיינע חברים אין אונזער נייעם הויז, וואָס מען האָט נאָך ניט געענדיגט בויען. עס איז אַ שעהנער פּסח־פארנאכט. עס ווערט מיר מיאוס צו שפּילען אין קאמער־קאמער־הויז, און איך שלאָג פּאָר חיים יודע יאָשע מיכעל׳ס און מענדיל חיים ניסן דעם איינבינדער׳ס, וועמען איך האָב ערב פּסח דורכגעלייענט די מעשה פון ר׳ יוסף דילי ריינא, מיר זאָלען תפילה טאָן צו גאָט און אראָפּברענגען משיח׳ן.

מיר שטעלען זיך אלע אַוועק אין מזרח־וואנט און הויבען אָן צו טענה׳ן צו גאָט און זאָגען איהם, אז מיר וועלען ניט אָפּ טרעטען פון איהם ביז משיח וועט ניט קומען. מיינע העלפערם ווערט אינגיכען נמאס דאָס תפילה־טאָן. זיי לויפען אוועק שפּילען אין סאָלדאטען. איך בלייב אויף מיין פּאָסט אביסעל לענגער. נאָר באלד ווער איך מיעד און זעץ זיך אוועק אויף דער נייער פּאָדלאָגע. מיינע אויגען הויבען זיך אָן צו קלעפּען און מיין תפילה ווערט שטילער . . . אין די רויטע שטראַלען פון דער אונטערגעהענדער זון באוויזט זיך א הויכער מאן מיט לאַנגע גאָלדענע האָאר, וואָס פאלען אראָפּ אויף זיינע שול־טערען, און מיט א לאַנגער געקרייזעלטער באָרד ווי ביי ר׳ יוסף דעם חזן. רייטענדיג אויף א ווייסען אייזעל פאָהרט ער צו צו מיר און זאָגט: „קום!“ מיט גרויס שמחה געה איך נאָך איהם. די מינסקער גאס איז געפּאקט מיט אידען. זיי האלטען לאַנגע שטעקענס אין זייערע הענט און טראָגען פּעקלאך אויף זייערע אקסלען. א יובעלענדער געשריי פילט אָן די גאס:

— משיח איז געקומען! משיח איז געקומען!

— מענדיל אברהם חיים׳ס האָט אראָפּגעבראכט משיח׳ן...

— „מענדיל, פּאָרא וסטאַוואט!“ — וועקט מיך די מאמע. — „מי אוזשע וו׳קאָנסטאנציע!“ (מענדיל, שוין ציינו אויפשטעהן! מיר זיינען שוין אין קאָנסטאנצא!).

איך קאָן ניט פאַרשטעהן, פאַר וואָס די מאַמע רעדט צו מיר אין רוסיש און ווי אַזוי איך קום אין קאָנסטאַנצאַ, אַז מיר געהען גאָר אין ירושלים. איך עפען די אויגען און אַנשטאָט דער מאַמען זעה איך די באַבושקאַ.

— דו האָסט געשמאַק אַ שלאָף געטאָן, — זאָגט זי צו מיר. — קום, מיר פאָהרען שוין־צו צו קאָנסטאַנצאַ.

די פינקעלנדע שטערען זיינען שוין אַלע פאַרשוואונדען פון בלויען הימעל, נאָר דער מאָרגענשטערען לייכט נאָך רוהיג נעבען דער בלאַסער לבנה. אַ רויטער פייער־קנויל שווימט אַרויס פון הינטער די דונקעלע רוהיגע וואַסערען. די שיף גיט זיך אַ שאָקעל פון רעכטס צו לינקס און פון לינקס צו רעכטס און קלאַפּט זיך אָפּ אָן די ברעגען פון רומעניע.

מיר זיינען אַוועק דורך די פאַרשלאָפענע גאַסען פון קאָנ־סטאַנצאַ אין ס ט ר א ד א ר א ה אָ ו ו י א, צו דעם געוועזענעם שטונדיסט און איצטיגען הייסען סאָציאַליסט־רעוואָ־לוציאָנער איוואַנאָוו. אויפ׳ן וועג האָב איך געקויפט אַ צייטונג אין וועלכער עס איז מיט גרויסע בוכשטאַבען געווען געדרוקט די טעלעגראַמע, אַז דער אופימסקער גובערנאַטאָר באָגדאַנאָוויטש, וועלכער האָט געהייסען שיסען אויף די זלאַטאָאוסטער סטריי־קערס, איז דערשאָסען געוואָרען פון די סאָציאַליסטען־רעוואָלו־ציאָנערען. מיר האָבען געוואוסט, אַז דער אַטענטאַט דאַרף די טעג געמאַכט ווערען. די באַבושקאַ איז געווען זעהר צופרידען, וואָס די באָיעוואַיאַ אָרגאַניזאַציאַ, וועלכע האָט די לעצטע מאָנאַטען גאָרניט אויפגעטאָן, האָט ענדליך געלאָזט פון זיך הערען. נאָר מעהר פון אַלץ האָט זי זיך געפרעהט, וואָס מען האָט קיינעם ניט געכאַפּט.

איוואַנאָוו׳ן האָבען מיר געפונען אויפ׳ן הויף מיט פולע עמער מילך אין די הענט. ער האָט נאָר־וואָס געהאַט אויסגעמאָל־קען זיינע בהמות. ווען איך האָב איהם פאָרגעשטעלט די באַ־בושקאַ, האָט זיך זיין געזיכט באַגאָסען מיט פרייד און ער האָט שיער ניט אַרויסגעלאָזט פון די הענט די עמערס.

— קום אַקאָרשט אַהער, נאַסטאַסיאַ: זעה ס׳אַראַ טייערען גאַסט מען האָט אונז געבראַכט! — האָט ער גערופען זיין ווייב.

נאַסטאַסיאַ, אַ טיפּישע הויכע וועליקאָרוסין, איז געקומען צו לויפן פון הויז. ווען זי האָט דערהערט דעם נאָמען באַבושקאַ, האָבען זיך איהר געשטעלט טרערען אין די אויגען. זי האָט זיך מיט איהר צוקושט אַזוי ווי מיט אַ הייס־געליבטער מוטער.

— קומט אין הויז אריין, — האָט זי אונז איינגעלאַדען. און האָט זיך גלייך געשטעלט ביים גרויסען רוסישען אויווען, פאַרקאַשערט די אַרבעל און גענומען באַקען לאַטקעס.

די איוואַנאָווס האָבען זעהר געבעטען, די באַבושקאַ זאָל פאַרבלייבען ביי זיי כאָטש איין טאָג. רומעניען איז אָבער ניט געווען קיין גאַנץ זיכערער פּלאַץ פאַר איהר, און מיר האָבען באַשלאָסען, אַז וואָס גיכער זי וועט זיין אין דער שווייץ, אַלץ בעסער. דעמזעלביגען טאָג איז די באַבושקאַ אָפּגעפאָהרען צו די זשיטלאָווסקי׳ס אין בערן. איך בין נאָך פאַרבליבען אַ מאָנאַט אַנדערהאַלב אין רומעניע, וואו איך האָב געדאַרפט אָרגאַניזירען אַ נייעם טראַנספּאָרט־וועג אויף אַריבערפיהרען אומלעגאַלע ליטעראַטור.

אָנהויב יולי בין איך געפאָהרען צוריק אין אָדעס, ווי געוועהנליך, מיט די „בן־עשה־הלל“־דיגע טשעמאָדאַנעס און מיט אַ „סענדוויטש“־העמד אויף זיך. דאָס „סענדוויטש־העמד“ האָט דר. יעקאַטיערינאַ אַרבאָרע־ראַללי, די טאָכטער פון דעם אַלטען בעסאַראַבער עמיגראַנט אין בוקאַרעסט, פאַר מיר אויפגענעהט. זי האָט אָהן רחמנות אָנגעפּאַקט אַהין די „רעוואָלוציאָננאַיאַ ראָסיאַ“ אַ פינגער די גרעב. דאָס העמד איז געווען וואַרים גענוג פאַר דעם נאָרדפּאָל. פאַר רומעניע אין יולי איז עס געווען שוין אַ ביסעל צו הייס. איך האָב געשוויצט אומדערבאַרעמליך.

דאָס מאָל האָט מיר מיסטער האָבסאָן׳ס פּאַספּאָרט שוין ניט געהאָלפען. ווען די שיף איז אריין אין אָדעסער פּאָרט, איז צו מיר צוגעגאַנגען אַ זשאַנדאַרמסקער אָפיצער און האָט מיך העפליך איינגעלאַדען צו פאָהרען מיט איהם אין אַ פאַרמאַכטער קאַרעטע, וואָס איז שוין געשטאַנען און געוואַרט אויף מיר. אומזיסט האָב איך גע׳טענה׳ט, אַז ער האָט געמוזט מאַכען אַ טעות, און געפאָדערט, אַז ער זאָל מיט מיר צופאָהרען צום

ענגלישען קאָנסול. ער האָט מיך אַזוי שטאַרק געבעטען, אַז איך זאָל מיט איהם פאָהרען אין זשאַנדאַרמעריע, אַז איך האָב ניט געקאָנט זיין קיין גראָבער יונג און האָב געמוזט אָננעמען די ליבענסווירדיגע איינלאַדונג.

ווען מען האָט מיך אין ארעסער זשאַנדאַרמסקער פּראַווליע־ניע באַפרייט . . . פון מיין דיקער העמד, וועלכע איז געווען דורך און דורך אויסגעווייקט אין שווייס, איז מיר געוואָרען אַ ביסעל קיהלער. קיין אַנגענעהמע ערלייכטערונג האָב איך אָבער ניט דערשפּירט.

צוויי טעג האָט מען מיך געהאַלטען אין אָדעסער טיורמע, וואו איך האָב נאָך אַלץ באַיקאָטירט די רוסישע שפּראַך און גערעדט "גאַלע„ פראַנצויז. ערשט ווען מען האָט מיך אריינגע־זעצט אין וואַגאָן אין דער באַגלייטונג פון צוויי זשאַנדארען (איינער פון זיי איז געווען מיין אַלטער באַקאַנטער, דער גראָבער כאָכאָל) און מיך געשיקט קיין פּעטערבורג, — ערשט דאמאָלט האָב איך מיטאמאָל אָנגעהויבען צו פאַרשטעהן און צו רעדען רוסיש.

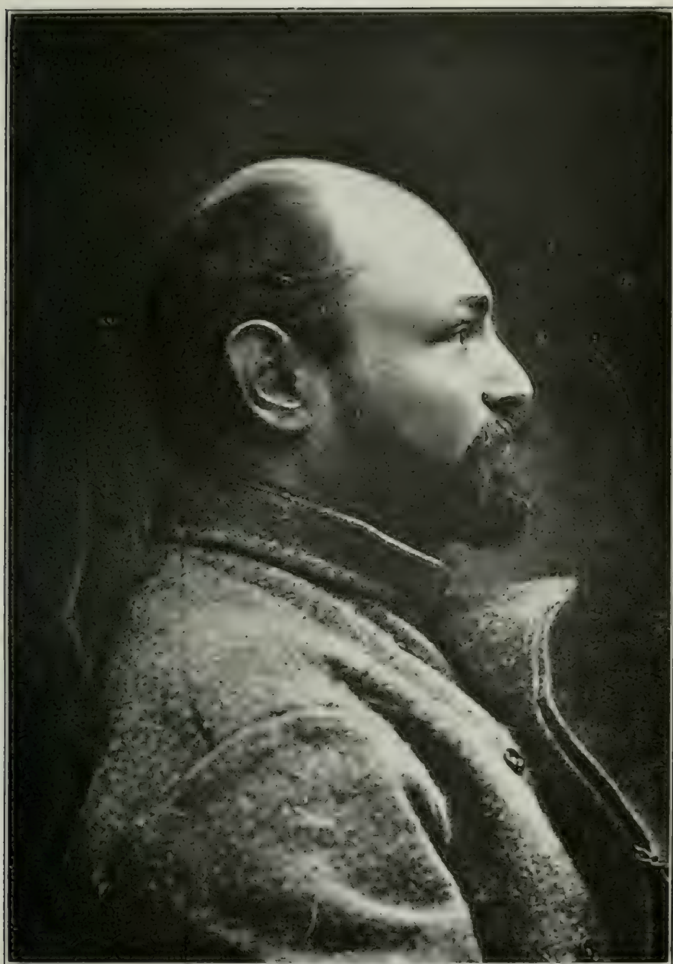
אין פּעטערבורגער זשאַנדאַרמעריע האָט מיך באַגעגענט מיין אַלטער באַקאַנטער, טאָווארישטש פּראָקוראָרא טרוסעוויטש. מיט אַ גיפטיג שמייכעלע אויף זיין פוקסען־פּנים, האָט ער, בליאס־קענדיג מיט זיינע ווייסע חיה'שע ציין, אַ זאָג געטאָן צו מיר:

— „אָפּיאַט' ק'נאַם פּאָזשאַלאָוואַלי? טשטאָ זשע נאַם טיעפּער סקאַזשעטיע?" (ווידער ביי אונז צו גאַסט? וואָס וועט איהר איצטער זאָגען גוטס?)

איך האָב זיי גאָרניט געוואָלט זאָגען. טרוסעוויטש האָט אַ דריק געטאָן אַן עלעקטרישען גלעקעל און מיט רוגזה אַ געשריי געטאָן צו דעם אָפיצער, וואָס איז אריין אויפ'ן קלונג:

— פיהרט אָפּ דעם ארעסטאַנט אין פּעטראָפּאַוולאָווסקע קריעפּאָסט!

גרינאָרי געׁרשוני



גריגאָרי גערשוני.

ערשטער קאַפּיטעל

גערשוני׳ס וואונדערבארער לעבען. — די טראַגעדיע פון זיין פריהצייטיגען טויט.

„סלאַווא פּאַגיבשים, זשיוואושטשים סוואָבאָדאַ“ — (רוהם די געפאַלענע, די לעבעדיגע — פרייהייט) — אזוי ענדיגט גרי־גאָרי גערשוני זיין פּאָעמאַ „ראזרושענני מאָל“. אָבער די גרויסע פארעהרונג, וואָס מיר פיהלען צו די געפאַלענע אין קאַמף פאר אונזער אַלעמענס פרייהייט און גליק, איז זעהר אַ שוואַכע טרייסט. ווען מען דערמאָהנט זיך אַז גערשוני, וועלכער האָט אוועקגעגעבען די גאַנצע אומגעהויערע קראַפט פון זיין נשמה פאר דער באפרייאונג פון אונזער פאָלק און פון אַלע איבעריגע פעל־קער פון רוסלאַנד, האָט ניט זוכה געווען צו זעהן דעם גרויסען טריאומף פון זיינע אידעאַלען, ווערט זעהר טרויעריג אויפ׳ן הארצען. דער גרויסער זיעג גופא הויבט אָן צו קלינגען ווי אַ טייזוועלשע איראָניע פון יענער בלינדער אַכזריות׳דיגער קראַפט, וואָס שניידט און קאָסעט רעכטס און לינקס, די שטאַרקסטע אזוי גוט ווי די שוואַכע. און אַ ביטערער האַס צו אָט דער קראַפט פילט אָן דאָס האַרץ און עס ווילט זיך שרייען און שילטען אונזער פּאָלשטענדיגע אָהנמעכטיגקייט אנטקעגען איהר.

אויב ווער פון אונז האָט כשר פארדיענט צו דערלעבען דעם איצטיגען גרויסען היסטאָרישען מאָמענט און צו פיהרען די פעל־קער פון רוסלאַנד צום רוהמפולען זיעג פון פרייהייט און ברידער־ליכקייט, איז דאָס געוועזן גריגאָרי גערשוני. אָבער גערשוני איז טויט. אָנשטאָט דעם לעבעדיגען העלד האָבען מיר אַ שעהנע מצבה אויפ׳ן בית עלמין „מאונט פּארנאַס“ אין פּאַריז . . . און די אַלע הספד׳ישע טרייסטונגען, אַז זיין גייסט לעבט צווישען אונז, און אַז זיין אָנדענק וועט לעבען אייביג אין די הערצער

פון די קומענדיגע דורות, קלינגען ווי פוסטע, כמעט לעכערליכע פראזען.

פיעלע פון מיינע חברים רעוואָלוציאָנערען האָבען ניט גע־האַט דאָס גליק צו זעהן די וואונדערבארע רעזולטאטען פון זייער קאמף. שרעקליך טראגיש איז דער טויט פון פיאָטער קארפאָ־וויטש, וועלכער האָט דער ערשטער אָנגעפאנגען דעם טעראָ־ריסטישען קאמף פון די סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען. זיינע בעסטע יונגע יאָהרען האָט ער אָפּגעשמאכט אין געפענגנים און אויף קאטאָרגע, דערנאָך אין גלות, ווייט פון זיין היימאט און דעם פאָלק וואָס ער האָט אזוי הייס געליעבט. ווי נאָר די ערשטע בשורה פון דער זיעגרייכער רעוואָליוציע איז אָנגעקומען אין לאָנ־דאָן, האָט ער זיך געלאָזען צוריק אין רוסלאנד. אָבער איהם איז ניט באשערט געווען צו זעהן דאָס „פארשפּראָכענע לאנד" פון זיינע טרוימען און ער האָט געפונען זיין טויט אין די קאלטע וואסערען פון ים, ווען א דייטשע סובמארין האָט געזונקען די שיף וואָס האָט איהם אהין געפיהרט. עטליכע פון מיינע פאר־שטאָרבענע חברים זיינען מיר פערזענליך געווען נעהנטער איידער גערשוני. און דאָך איז מיר קיינעמס טויט ניט אזוי פארדראָסיג ווי דער טויט פון גריגאָרי גערשוני.

ווי א לעבעדיגער שטעהט ער מיר פאר די אויגען מיט זיין זעלטען־קלוגען פנים, פול מיט איבערלייגטער ענטשלאָסענהייט און כמעט איבערמענשליכער איינגעהאלטענער קראפט. וואָס פאר א וויכטיגע ראָלע וואָלט ער געשפּילט אלס מיטגליד פון דער רוסישער פראָוויזאָרישער רעגירונג! אָבער ניט פאר דעם גרויסען פארלוסט, וואָס גערשוני'ס טויט באדייט פאר רוסלאנד, טוט אזוי וועה דאָס הארץ. די פעלקער פון רוסלאנד וועלען אויסארבײ־טען זייער פולע גאולה אביסעל פריהער אָדער אביסעל שפּעטער, מיט אביסעל מעהר אָדער אביסעל ווייניגער אינערליכע רייבונגען. עס זיינען שוין אויסגעוואקסען און עס וועלען געוויס נאָך אויס־וואקסען מעהר פערזאָנען מיט קלאָרע קעפּ און גרויסע הערצער, וואָס וועלען ברייגען אָרדנונג אין דעם גרויסען און רייכען לאנד, און וואָס וועלען פיהרען די פעלקער פון רוסלאנד אויפ'ן וועג פון רוהיגער און שנעלער אנטוויקלונג. אָבער גערשו־

נ י ' ס קלאָרער קאָפּ איז אויף אייביג פאַרלאָרען און דאָס גרויסע האַרץ זיינס וועט שוין קיינמאָל מעהר ניט קלאַפּען. און אונזער „ברוך דיין אמת" קלינגט ווי שפּאָט און גאָטלעסטערונג, ווען מען דערמאָנט זיך אָן דער דאָזיגער שרעקליכער אומגערעכטיגקייט.

צווישען אַלע מיינע פריינד געדענק איך ניט קיין איינעם, וואָס זיין גאַנץ אינערליך לעבען זאָל זיין אַזוי דורכגעדרונגען מיט דעם קאַמף אַנטקעגען דעם דעספּאָטיזם פון דער רוסישער רעגירונג, ווי ביי גערשוני'ן. ער האָט געהאַט אַ ברייטע און טיפע נשמה און איז געווען פול מיט לעבענסלוסט און לעבענסקראַפט. ער האָט געוואוסט ווי צו שעצען אַלע זייטען פון פערזענליכען גליק, אין אַלע זיינע העכסטע און שעהנסטע פאָרמען. אָבער וואָס מעהר ער האָט זיך אַריינגעוואָרפען אין דעם רעוואָלוציאָנערען קאַמף, אַלץ מעהר האָט זיך זיין ריין־פערזענליך לעבען און ריין־פערזענליך גליק אָפּגערוקט אין הינטערגרונד. די גרעסטע האָפנונג פון זיין וועזען איז געווען צו דערלעבען זעהן אַ פריי רוסלאַנד.

ווען מען האָט איבער איהם אַרויסגעזאָגט דעם טויט־אורטייל אין פעברואַר, 1904, איז זיין ערשטער געדאַנק געווען: „איז עס מעגליך אַז קיינמאָל־קיינמאָל וועל איך ניט וויסען וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט; וואָס איז געוואָרען דער סוף פון אונזער קאַמף?" — איבער דריי וואָכען צייט איז דער טויט אורטייל געהאַנגען איבער גערשוני'ס קאָפּ, און יעדען אָבענד, ווען ער פלעגט זיך לייגען אויף זיין אייזערנעם בעט אין דער איינזאַמער צעל פון דער פּעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג, האָט ער ערוואַרטעט, אַז אין דער נאַכט וועט מען איהם פיהרען צום עשאַפּאָט. זיין אייזערנער מוט האָט איהם אָבער ניט פאַרלאָזען.

ווען דער וויצע־דירעקטאָר מאַקאַראָוו איז געקומען אין דער פעסטונג און זיך געבעטען ביי איהם ער זאָל אונטערשרייבען אַ ביטע צו ניקאָלאַי ראָמאַנאָוו, ער זאָל איהם שענקען דאָס לעבען, האָט גערשוני זיך מיט שטאָלץ אָפּגעזאָגט דערפון. די אכזריות'דיגע רוסישע רעגירונג האָט ניט געהאַט דעם מוט צו הענגען גערשוני'ן. דעם 17־טען מערץ איז באַראָן אָסטען־סאַקען, דער

פּאָרזיצענדער פון געריכט, געקומען צו גערשוני'ן און איהם גע־בראכט די בשורה, אז זיין טויט־אורטייל איז פארביטען געוואָרען אויף אייביגע קאטאָרגע. גערשוני האָט זיך שוין אזוי געהאט צוגעוואוינט צום געדאנק פון טויט, אז פון אָנהויב האָט ער זיך כמעט געפיהלט ענטוישט. ווען ער איז געקומען צו־זיך פון דער אומערווארטעטער בשורה, האָט זיך זיין געדאנק אָפּגעשטעלט אויף דער אלגעמיינער לאגע אין רוסלאנד נאָך די קלעפּ, וואָס זי האָט געקראָגען פון די יאפּאנעזער, און ער האָט געטראכט: „דאָס לעבען איז געקומען צו מיר צוריק אין א מאָמענט ווען דאָס הארץ פיהלט א זיכערקייט, אז די שעה פון רוסלאנד'ס באַ־פרייאונג איז נאָהנט, און אז איך וועל זוכה זיין צו זעהן די באפרייאונג מיט מיינע אייגענע אויגען".

גערשוני האָט ניט געמאכט קיין טעות. די נידערלאגע פון רוסלאנד אין איהר קריג מיט יאפּאן און דאָס ערמאָרדען פון פּלעווע'ן, האָבען א שטארקען טרייסעל געטאָן די גראניטענע זיילען פון דער זעלבסטהערשונג און, ווען ער איז שוין געווען אין שליסעלבורגער פעסטונג צוזאמען מיט סאזאָנאָוו'ען, קארפּאָ־וויטש'ען און מיט די אלטע קעמפּפערס פון דער נ א ר אָ ד־נ אָ י א ו ו אָ ל י א, האָט ער אין 1905 דורכגעלעבט דעם האָניג מאָנאט פון דעם פריהלינג פון דער רוסישער פרייהייט. אָבער דער פריהלינג איז באלד אריבער. דער קאלטער, בייסענדער ווינט פון רעאקציע האָט ווידער א בלאָז געטאָן איבער דעם אומגליקליכען לאנד און די יונגע פרייהייט־בליטען זיינען גיך פארוועלקט געוואָרען. די רעגירונג איז געוואָרען ווילד פון שרעק און האָט ארויסגעשיקט אלע פינסטערע כחות צו דערטריג־קען די רעוואָלוציע אין טייכען פון בלוט.

דער רעאקציאָנערער שטורמווינט האָט זיך דורכגעריסען דורך די ווענט פון געפענגנים און האָט אויסגעלאָשען די דאָזיגע האָפ־נונג. די אנטוישונג איז געווען זעהר ביטער. נאָר גערשוני'ס מוטה האָט זיך ניט געבויגען, און ווען מען האָט איהם אין יאנואר, 1906, געבראכט אין מאָסקווע אין פּוגאטשאָוו'ס טורעם פון דער בוטירקע־געפענגניס, און א חבר, וואָס איז געזעסען אין דער צעל וואָס איבער זיינער, האָט איהם „געקלאפּט" די „טעלעגראמע"

אז „א שווארצער שטורעם קומט אָן!“, האָט גערשוני געענט־פערט:

„און מיר וועלען זיך נאָך ראנגלען און באקעמפען דעם שווארצען שטורעם!“

דער אומדערמידליכער קעמפער האָט זיך געראנגעלט און אויף א וואונדערבארען אופן זיך ארויסגעראנגעלט פון אקאטויער קאטאָרגע און זיך גלייך ווידער אריינגעוואָרפען אין הייסען קאמף. אָבער אומדערוואַרט האָט זיך אונטערגעג'גנב'עט דער בארמלאָזער טויט און איבערגעשניטען זיין יונג, העלדיש לעבען. און יעצט, ווען דער אמת'ער פריהלינג איז געקומען און די זריעה, וואָס ער האָט פארזייט, איז אויפגעגאנגען און, ווי דורך עפּעס א כישוף, אויסגעוואקסען אין א וואונדערשעהנעם בוים פון א פרייער רוסישער רעפּובליק, איז שוין גערשוני מעהר ניטאָ צווישען אונז!

אך, וואו נעהמט מען צוריק דעם אלטען, פעסטען גלויבען אין דעם, אז מיט'ן טויט פון אונזער קערפּער ענדיגט זיך ניט דאָס אינדיווידועלע לעבען פון אונזער נשמה, אז אונזער באַוואוסטזיין פארשווינדט ניט, ווען אונזערע אויגען שליסען זיך צו אויף אייביג, נאָר לעבט און אנטוויקעלט זיך אומענדליך אין אליץ נייע און העכערע עולמות! וואָס פאר א טרייסט וואָלט עס געווען צו גלויבען מיט'ן גאנצען הארצען, אז גערשוני ווייס וואָס עס האָט יעצט פּאסירט אין רוסלאנד, און אז זיין גרויסער גייסט שוועבט איצט איבער דעם לאנד ניט נאָר אלס ירושה וואָס ער האָט איבערגעלאָזט אין די מחות און הערצער פון זיינע צאָהל־רייכע תלמידים, נאָר אויך אלס אַן אינדיווידועלע נשמה!

צווייטער קאַפּיטעל

מיין ערשטע בעגעגעניש מיט גערשוני'ן. — ביי זיין ברודער אין מינסק. — „די אַרבייטער פּאַרטיי פאַר דער פּאָליטישער באַפרייאונג פון רוסלאַנד“. — גערשוני דערצעהלט וועגען זובאַטאָוו'ען. — אין בלאַני ביי באַנטש־אָסמאָלאָווסקי'ן.

דאָס ערשטע מאָל האָב איך זיך מיט גערשוני'ן באַגעגענט אין מינסק, דאַכט זיך, אין סוף 1897. דאָס האָט געמוזט זיין אומגעפעהר אַ יאָהר נאָך דעם, ווי ברעשקאָווסקאַיאַ האָט זיך אָנגעשלאָסען אָן דער אָרגאַניזאַציע פון די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען און איז געוואָרען אונזער פאַרטרעטער אין רוסלאַנד. אונזערע וויכטיגסטע פיהרענדע קרעפטען זיינען דאַמאָלט געווען אין דער שווייץ. די גאַנצע אָרגאַניזאַציע איז נאָך געווען זעהר קליין און האָט געטראָגען דעם נאָמען „דער פאַרבאַנד פון די רוסישע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען“. דער אויסלענדישער קאָמיטעט איז אין גאַנצען באַשטאַנען פון זיבען פּערזאָנען: דר. חיים זשיטלאָווסקי און זיין פרוי, דר. חנן ראַפּאָפּאָרט און זיין פרוי (געבאָרענע פאַניע ראַטנער), יעלענאַ פּאָלובאָיאַרינאָווא, לעווענטים און איך. אַ חוץ דעם קאָמיטעט האָבען מיר געהאַט עטליכע אָנהענגער צווישען די רוסישע סטודענטען אין בערן און אין ציוריך, וועלכע האָבען געהאָלפען הויפּטזעכליך פינאַנציעל. די דאָזיגע „רוסישע“ סטודענטען, זיינען, ווי געוויינליך, געווען כמעט אַלע אידען. מיר האָבען אויך געהאַט אַ פּאָר סימפּאַטיזירענדע גרופּען צווישען די רוסלענדישע סטודענטען אין דייטשלאַנד. איינע פון זיי, אין דאַרמשטאַט, אָרגאַניזירט פון אַזעוו'ן. אין רוסלאַנד האָבען מיר געהאַט עטליכע גרופּעס אין פאַרשידענע שטעדט.

דער באַבושקאַ'ס אויפגאַבע איז געווען הויפּטזאַכליך צו זוכען מענשען, וואָס טיילען מעהר אָדער ווייניגער אונזערע אַנ־

שויאונגען, און צוציהען זיי צו אַקטיווער ארבייט. זי האָט מיר איבערגעגעבען, אַז זי האָט באַזוכט פילע פון די גרעסערע שטעט אין רוסלאַנד און האָט געפונען צווישען דער ראַדיקאַלער אינטעליגענץ אַ פערהעלטניסמעסיג גרויסע צאָל טוערס, פאַר וועלכע דאָס פּראָגראַם פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטען, דאַמאָלט די הערשענדע פּאַרטיי אין רוסלאַנד, איז געווען צו ענג און צו איינזייטיג, און וואָס זיינען געווען איינשטימיג מיט די גרונד־פּרינציפּען פון די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען.

קיין געדרוקטען פּראָגראַם האָבען מיר נאָך דעמאָלט ניט געהאַט און אונזערע אנשויאונגען האָבען מיר געדאַרפט איבערגעבען בעל־פה. גריגאָראָוויטש'עס (אַ פּסעוודאָנים פון דר. חיים זשיטלאָווסקי) בראָשורע „סאָציאַליזם און דער קאַמף פאַר פּאָליטישע פרייהייט", וועלכע האָט אַנטהאַלטען אונזער פּראָגראַם, איז ערשט אַריינגעגעבען געוואָרען אין דרוק און איך האָב דאַמאָלט געבראַכט אין רוסלאַנד נאָר דעם ערשטען געדרוקטען בויגען.

איך האָב געפרעגט ביי דער באַבושקאַ, צי זי האָט אין דער ליטאַ געפונען עפּעס טיכטיגע פּערזאָנען, וואָס זיינען גענייגט צוצושטיין צו אונז.

„זעהר ווייניג, האָט זי געענטפערט. אין די אידישע שטעט איז די ראַדיקאַלע יוגענד כמעט דורכאויס מאַרקסיסטיש געשטימט און געהערט אָדער צו די סאָציאַל־דעמאָקראַטען אָדער צום „בונד". דערווייל ווייס איך נאָר פון צוויי ערנסטע מענשען, וועלכע עס וועט זיך אפשר איינגעבען צוצוציהען צו אונזער אָרגאַניזאַציע. איינער פון זיי איז באָנטש־אסמאָלאָווסקי, אַ גוטסבאַזיצער אין דאָרף ב ל אָ נ י , ניט ווייט פון מינסק. ער פיהרט אָן צוזאַמען מיט זיין פרוי און צוויי זין אַן ערפאָלגרייכע סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדאַ צווישען די אַרומיגע פּויערים.

דער צווייטער איז אַ בעמיקער, אין מינסק, אַ געוויסער גריגאָרי גערשוני. ער באַטראַכט זיך אפילו פאַר אַ מאַרקסיסט, נאָר ער איז פיעל מעהר סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, ווי סאָציאַל־דעמאָקראַט. איבערהויפּט פאַרשטעהט ער די וויכטיגקייט פון טעראָריסטישען קאַמף מיט דער רוסישער דעספּאָטישער רעגירונג.

איך רעכען, עס איז כדאי איהר זאָלט אריבערפאָהרען אין מינסק און זיך זעהען מיט די צוויי פערזאָנען. איבערהויפּט וואָלט זיך מיר געוואָלט, אז גערשוני זאָל זיך אָנשליסען אָן אונזער אָרגאַניזאַציע. דאָס איז אַ זעלטען שטאַרקע פּערזאָן. אויב איך וועט זיך איינגעבען איהם אריינצוברייגען אין אונזער אָרגאַניזאַציע, וועט דאָס זיין פאַר אונז אַ גרויסער געווינס".

איך האָב באַשלאָסען צו פאָהרען זיך זעהן מיט איהם און האָב געבעטען די באַבושקאַ, זי זאָל מיר געבען דעם פּאַראָל מיט גערשוני'ן. אונטער די דאַמאָלטיגע אומשטענדען אין רוסלאַנד, האָט מען, פאַרשטעהט זיך, ניט געקאָנט געטרויען אָן אונבאַקאַנטען מענשען, וואָס איז געקומען רעדען וועגען רעוואָלוציאָנערע אנגעלעגענהייטען, סיידען ער האָט געבראַכט אַ צייכען, אַז ער איז אָן „איינענער". דעריבער האָבען מיר געהאַט מיט יעדער גרופּע און מיט יעדער וויכטיגער איינצעלנער פּערזאָן, וועלכע איז געשטאַנען מיט אונז אין פאַרבינדונג, אַ באַשטימט וואָרט אָדער אַ באַשטימטע פראַזע, וואָס האָט געדינט אַלס פּאַראָל.

דאָ האָט זיך די באַבושקאַ דערמאָנט אַז זי האָט פאַרגעסען צו באַשטימען אַ פּאַראָל מיט גערשוני'ן.

„אַ שאָד, אַ גרויסער שאָד". זי האָט זיך פערטראַכט. „מיר וועלען טאָן אָט וואָס, האָט זי געזאָגט, געהן דירעקט צו ג. גערשוני'ן וואָלט איבערהויפּט ניט געווען ראַטזאַם, ווייל מיט אַ קורצער צייט צוריק איז ער געווען אַרעסטירט. אַזוי ווי עס זיינען ניט געוועזען קיין באַווייזע וועגען זיין רעוואָלוציאָנערער טעטיגקייט, האָט מען איהם געמוזט אַרויסלאָזען. אָבער ער איז אונטער אַ שטרענגער אויפזיכט פון דער פּאָליציי. גערשוני האָט אין מינסק אַ ברודער, אַ דאָקטאָר, וועלכער נעהמט ניט קיין אַקטיווען אנטייל אין דער באַוועגונג. איך האָב זיך מיט איהם ניט לאַנג צוריק געזעהן און איך געדענק אונזער לעצטען געשפּרעך. איהר וועט איהם איבערגעבען דעם געשפּרעך אַלס אַ סימן, אַז איך האָב אייך געשיקט, און ער וועט אייך שוין צוזאַמענפיהרען מיט גריגאָרי'ן".

און זי האָט מיר דערצעהלט, אַז מיט אַ פּאָר חדשים צוריק

האָט זיך דער דאָקטאָר פאַר איהר באַקלאָגט, אַז זיין דינער האָט די לעצטע צייט אָנגעהויבען „צו טרינקען", און אַז ווען ער שכור'ט זיך אָן שלאָגט ער אָפּט זיין װייבעל, מיט װעלכער ער װאױנט אין דאָקטאָר'ס הויז.

איך בין געקומען אין מינסק אַ זייגער זיבען אין־דער־פריה, איבערגעלאָזט מיינע זאַכען אויפ'ן װאָקזאַל און אַװעק אויפזוכען דר. גערשוני'ס הויז.

װען איך בין צוגעקומען צום דאָקטאָר'ס הויז, איז נאָך געװען צו פריה פאַר זיינע אויפנאַהם־שטונדען, און, הגם איך האָב ניט באַמערקט קיין פאַרדעכטיגע באַגלייטונג הינטער זיך און ארום דעם הויז איז געװען „ריין", האָב איך דאָך גערעכענט פאַר גלייכער אָפּשטאַטען מיין װיזיט אין די באַשטימטע אויפנאַהם־שטונדען. איך האָב אַביסעל ארומגעשפּאַצירט איבער'ן שטאָט און װען איך בין געקומען צוריק, האָב איך שוין ביים דאָקטאָר אין װאַרטצימער געפונען דריי פּאַציענטען. װען עס איז גע־קומען מיין רייה, בין איך אַריין צום דאָקטאָר אין קאַבינעט, ער האָט מיך אַנידערגעזעצט אויף אַ שטול און געפרעגט װאָס מיר פעהלט.

— אייער דינער שלאָגט נאָך אַלץ זיין פרוי? — האָב איך איהם אַ פרעג געטאָן.

ער האָט מיך אָנגעקוקט פאַרװאונדערט.

איך האָב איהם דערמאָהנט װעגען זיין געשפּרעך מיט דער באַבושקאַ און ערקלעהרט, אַז איך דאַרף זיך זעהן מיט זיין ברודער. ער האָט מיר געגעבען גריגאָרי'ס אדרעס און געראַטען ניט אַריינצוגעהן צו איהם, אויב איך װעל ניט זעהן אַ טאָפּ מיט בלומען אין דעם מיטעלסטען פענסטער פון זיין קװאַרטיר. דאָס איז געװען גערשוני'ס צייכען, אַז קיין „אומגעבעטענע געסט" זיינען ביי איהם אין הויז ניטאָ און אַז מען מעג אַריינ־געהן.

איך האָב זיך אָפּגעזעגענט און שוין געװאָלט אַרויסגעהן, װען דער דאָקטאָר האָט אַ זאָג געטאָן צו מיר:

„כדי צו זיין גאָר זיכער, װאָלט ניט שאַדען מיטצוגעבען אַ קליין פלעשעל פאַר אַ כעמישען אַנאַליז".

יעצט האָב איך דעם דאָקטאָר אָנגעקוקט פארוואונדערט.

— פארשטעהט איהר מיך, האָט דער דאָקטאָר ערקלערט, איך שיק אָפּט מיינע פאציענטען מיט אזעלכע פלעשלעך צו גריגאָרי'ן פאר א בעמישען אנאליז וועגען זייער נירען־צושטאנד. טאָמער, חלילה, מאכט זיך, אז צו מיין ברודער קומען גראָד אָן די „בלויע מונדירען" און ווערען שטארק נייגעריג צו וויסען, וואָס אזוינס איהר טוט ביי איהם, קאָנט איהר זיי ווייזען דאָס פלעשעל.

איך האָב געטאָן ווי דער דאָקטאָר האָט געהייסען.

ער האָט אָנגעקלעפּט אויפ'ן פלעשעל א צעטעלע מיט דער אויפשריפט „חייקין" (דאָס איז דעמאָלט געווען דער נאָמען פון מיין פאס) און מיט דעם פלעשעלע אין האנט בין איך אוועק צו גריגאָרי גערשוני'ן.

דער טאָפּ מיט די בלומען איז געשטאנען אויף זיין „פּאָסט". געוואָרפען א בליק הינטער זיך, צו זעהן אויב איך האָב ניט מיט־געשלעפּט עפּעס אָן „עק", האָב איך אָנגעקלונגען.

א יונגער מאן פון מיטעלען וואוקס, מיט א הויכען שטערען, פון אונטער וועלכען עס האָבען געקוקט אויף מיר א פּאָר קלוגע דורכדרינגענדע אויגען פול מיט שטאָלענער ענערגיע, האָט געעפענט די טיר. איך האָב גלייך פארשטאנען, אז דאָס איז דער מאן, וועלכען די באבושקא האָט מיר באשריבען.

„אייערע בלומען אין פענסטער וואקסען זעהר שעהן", האָב איך באמערקט.

גערשוני האָט מיט א שמייכעל געענטפערט:

„איך האָף, אז זיי איז באשערט צו בליהען א לאנגע צייט!"

מיר זיינען אריין אין לאבאָראטאָריע, וואו עס האָט גע־הערשט א זעלטענע ריינקייט און אָרדנונג. מיר האָבען זיך געזעצט און איך האָב איהם איבערגעגעבען מיין געשפּרעך מיט דער באבושקא און דעם ציל פון מיין באזוך. ער האָט מיך געבעטען, איך זאָל איהם ערקלערען די איינצעלהייטען פון אונזער פּראָגראם. ער האָט זעהר אויפמערקזאם זיך צוגעהערט און פון צייט צו צייט געמאכט קורצע באמערקונגען. ער איז ניט געזוען

איינפערשטאַנען מיט אונזערע טעאָרעטישע אַנזיכטען וועגען געשיכט־פילאָסאָפישע פראַגען. הגם ער איז ניט געווען קיין ענגער מאַרקסיסט און האָט צוגעגעבען אז דער עקאָנאָמישער פאַקטאָר איז ניט דער איינציגער וואָס ווירקט אויף דעם אַנט־וויקלונג־גאַנג פון דער געשיכטע, האָט ער דאָך געדענקט, אז מיר איבערשאַצען די ווירקונג פון די אַזוי גערופענע א י ד ע אָ ל אָ־ג י ש ע פ אַ ק ט אָ ר ע ן. ער האָט אויך גערעכענט אז מיר לייגען צופיעל געוויכט, צופיעל האָפנונגען אויף די פויערים און דער אינטעליגענץ. ער איז אָבער געווען אינגאַנצען איינפאַר־שטאַנען מיט אונז אין דער פראַגע פון טעראָר, ־האַלטענדיג אַז אָהן אַקטיווען קאַמף מיט דער רוסישער רעגירונג קאָן מען ניט האָפען צו עראָבערען פּאָליטישע פרייהייט אין רוסלאַנד, און אַז אָהן פּאָליטישער פרייהייט איז ניט מעגליך צו פיהרען אַ סאָציאַ־ליסטישע פּראָפּאַגאַנדאַ צווישען די מאַסען אין אַ גרעסערען מאַסשטאַב. אונטער דעם וואָרט „מאַסען“ האָט ער פאַרשטאַנען הויפּטזעכליך דעם שטאָטישען פּראָלעטאַריאַט.

ווען איך האָב געענדיגט די ערקלערונג פון אונזער פּראָגראַם, איז גערשוני צוגעגאַנגען צו אַ קליין אויוועלע, אַרויסגענומען פון דאָרט אַ רויט ביכעל און דערלאַנגט מיר איך זאָל דאָס דורכ־לעזען. ער האָט געהאַלטען די אומלעגאַלע ליטעראַטור און עט־ליכע פּאַפּירען אין אויוועלע כדי צו קאָנען עס אונטערצינדען ווי נאָר די פּאָליציי וועט קומען מאַכען ביי איהם אַן „אָביסק“. די בראָשורע, וואָס ער האָט מיר געוויזען איז געווען אַן ערקלע־רונג וועגען דער גרינדונג פון דער „ארבייטער פּאַרטיי פאַר דער פּאָליטישער באַפרייאונג פון רוסלאַנד“. ווי איך האָב פאַר־שטאַנען, איז די בראָשורע געווען געשריבען פון גערשוני׳ן אליין.* איהר הויפּטצוועק איז געווען צו באַווייזען, אַז צוזאַמען מיט דער סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדאַ צווישען די ארבייטער מוז ווערען געפיהרט אַ טעראָריסטישער קאַמף מיט דער רעגירונג. כדי צו

---

*) ווי מען האָט מיר שפּעטער איבערגעגעבען, איז דאָס ביכעל אונטער דעם נאָמען „סוואָבאָדאַ“ פון איינער אַ קליאַטשקאָ־ראַדיאַנאָוואַ. איך דענק אָבער, אַז גערשוני האָט עס רעדאַגירט.

שאַפען די פּאָליטישע פרייהייט, וואָס זאָל געבען אַ מעגליכקייט פאַר אַן אָפענער אַגיטאַציע צווישען די מאַסען.

„מיר שטרעקען אויס אונזער לינקע האַנט צו די סאָציאַל־דעמאָקראַטען, ווייל אונזער רעכטע האַנט איז פאַרנומען מיט'ן שווערט", איז דאָרט געווען געשריבען.

איך האָב זיך באַמיהט צו דערווייזען גערשוני'ן, אַז די סאָציאַל־דעמאָקראַטען וועלען קיינמאָל ניט איינווילליגען אריינ־צונעמען אין זייער פּאַרטיי אַ גרופּע וואָס וויל געהן אויפ'ן וועג פון דער נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ אין פּאָליטישען קאַמף מיט דער רע־גירונג, און אַז זיין אויסגעשטרעקטע לינקע האַנט וועט בלייבען הענגען אין דער לופטען.

מיר, סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען, דענקען, האָב איך איהם געזאָגט, אַז די צוברעקלונג פון די רעוואָלוציאָנערע קרעפ־טען איז אַ גרויסער פאַרלוסט פאַר דער באַוועגונג און דאַריבער פאָדערען מיר ניט פון די, וואָס ווילען אריינטרעטען אין אונזער אָרגאַניזאַציע, אַז זיי זאָלען זיין איינפאַרשטאַנען מיט אונזערע אַנשויאונגען אין אַלע פּרטים. איך בין זיכער, אַז מיר וואָלטען קאָנען זעהר גוט אַרבייטען צוזאַמען, ניט קוקענדיג אויף עטליכע טעאָרעטישע מיינונגס־פאַרשיידענהייטען. איך בין זיכער, אַז אונזער פאַרבאַנד וואָלט זיין העכסט־צופרידען אריינצונעמען איהם און זיינע חברים אין אונזער אָרגאַניזאַציע „מיטביידע הענט", מיט דער רעכטער אַזוי גוט ווי מיט דער לינקער... עס איז אמת, האָב איך געזאָגט, אַז מיר לייגען אַ גרויס געוויכט אויף די דאָרפישע מאַסען און דער אינטעליגענץ, אָבער מיר אונטערשעצען ניט דעם ווערט פון דעם שטאָטישען פּראָלעטאַריאַט.

גערשוני האָט מיך פאַנאַנדערגעפרעגט וועגען אונזערע קרעפ־טען אין אויסלאַנד און אין רוסלאַנד. איך האָב ניט געלייקענט, אַז אין צאָל זיינען מיר נאָך דערווייל ניט שטאַרק. איך האָב איהם אָבער אויפמערקזאַם געמאַכט, אַז איבעראַל זיינען דאָ אַ סך עלעמענטען וואָס סימפּאַטיזירען מיט אונזערע אַנשויאונגען, און וואָס וועלען פריהער אָדער שפּעטער צושטעהן צו אונזער אָרגאַ־ניזאַציע. גערשוני האָט באַמערקט אַז ער האַלט פאַר אַ פעהלער פון אונזער זייט, וואָס מיר נעמען ניט אָן דעם נאָמען „פּאַרטיי"

אָנשטאָט דעם צו־באַשיידענעם נאָמען „פאַרבאַנד“. איך האָב איהם געזאָגט, אַז מיר רעכענען אָנצונעמען דעם נאָמען „פּאַרטיי“ ווען די צאָל פון אונזערע מיטגלידער אין רוסלאַנד וועט זיך פאַרגרעסערען.

נאָך אַ קורצער איבערלעגונג האָט גערשוני ערקלערט, אַז דערווייל קאָן ער ניט אַריינטרעטען אין אונזער אָרגאַניזאַציע. ער וועט איבעררעדען, האָט ער געזאָגט, מיט זיינע חברים פון דער „ארבייטער פּאַרטיי פאַר דער פּאָליטישער באַפרייאונג פון רוסלאַנד“ און ער רעכענט, אַז פריהער אָדער שפּעטער וועלען מיר זיך פאַראייניגען. ער האָט דאָך צוגעזאָגט צו פאַרשפּרייטען אונזער ליטעראַטור און צו העלפען אונז מיט וואָס ער וועט קאָנען. מיר האָבען באַשטימט אַ שיפר (פאַר אַ שליסעל צו אונזער שיפר האָבען מיר אָנגענומען דעם זאַץ „דער דינער שלאָגט זיין פרוי“). איך האָב איהם געגעבען איינעם פון אונזערע זיכערסטע אדרעסען אין בערן, (פון דעם בערנער פּראָקוראָר צ׳גראַגען), און גענומען ביי איהם אַן אדרעס אין מינסק. מיר האָבען אָפּגערעדט, אַז די בריף זאָלען געשיקט ווערען אין דעם איינבונד פון אַ בוך, אַריינ־געקלעפּט אין אַ דאָפּעלטען טאָוועל.

פאַר׳ן געזעגנען זיך האָט מיר גערשוני דערצעהלט וועגען זיין אַרעסט און וועגען די דריי וואָכען, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין מאָסקאָווער טורמע. די מגפה פון זובאַטאָוו־שטשינע האָט זיך דעמאָלט אָנגעהויבען צו פאַרשפּרייטען אין די ליטווישע שטעט, איבערהויפּט אין מינסק. פיעל פון די גאַנץ אָנגעזעהענע טוערס זיינען אַריינגעפאַלען אין די פיינ־געוועבטע נעצען פון דעם כיטרען פּראָוואָקאַטאָר זובאַטאָוו, וועלכער האָט זיי איינגערעדט, אַז אויב זיי וועלען געהען האַנט־אין האַנט מיט דער רעגירונג, וועט ער זיי העלפען איינפיהרען אין רוסלאַנד אַ כמעט־סאָציאַליסטישע אָרדנונג.

ווי עס ווייזט אויס, האָט זובאַטאָוו גלייך אָפּגעשאַצט דעם ווערט פון גערשוני׳ס זעלטענער פערזענליכקייט און האָט אָנגע־ווענדעט אַלע קרעפטען איהם אַריינצונאַרען אין זיין פּאַסטקע. ער האָט געהייסען, אַז מען זאָל גערשוני׳ן געבען אין געפענגניס אַלע פּריוויהייטען. ער האָט איהם אפילו ערלויבט צו געהן אָנקוקען

מאָסקווא אין דער באַגלייטונג פון א זשאַנדאַר. ער האָט אַליין געבראַכט גערשוני'ן די נייעסטע רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור. זיבען גאַנצע נעכט האָט זובאַטאָוו געקנעלט מיט גערשוני'ן און פאַר איהם געשילדערט די גרויסע ראָליע, וואָס ער וועט שפּילען, און דעם גרויסען נוצען וואָס ער וועט ברייגנען דעם סאָציאַליזם, אויב ער וועט נאָר איינוויליגען צו אָרגאַניזירען די ארבייטער מאַסען אונטער זיין (זובאַטאָוו'ס) שיצענדען פליגעל.

גערשוני האָט מיר דערצעהלט, אַז זובאַטאָוו איז געווען א גלענצענדער רעדנער און א זעלטענער פּסיכאָלאָג. עס זיינען געווען מאָמענטען, ווען אונטער זובאַטאָוו'ס כמעט היפּנאָטישען איינפלוס, האָט ער גענומען טראַכטען, אַז עס וואָלט אפשר געווען ראַטזאַם אָנצונעהמען דעם פאָרשלאַג. אָבער גערשוני, דער קלאָרער קאָפּ, האָט באַלד פאַנאַנדערגעטריבען דעם כשוף־נעפּעל, אין וועלכען זובאַטאָוו האָט זיך באַמיהט איהם איינצוואַ־וויקלען, און זיין געזונטער פאַרשטאַנד האָט באַלד באַנומען, אַז פון דעם דאָזיגען זשאַנדאַרמסקען סאָציאַליזם קאָן ארויסוואַקסען נאָר שמאַך און שאַנד. זובאַטאָוו'ס ארבייט איז דאָס מאָל געווען ארויסגעוואָרפען. ער האָט געמוזט באַפרייען גערשוני'ן, מאַכענדיג — ווי די פראַנצויזען זאָגען — א פרעהליכע מינע צום אומגעלונגענעם שפּיעל, און ערקלערען גערשוני'ן אַז ער האָפט, אַז ער, גערשוני, וועט זיך די זאַך נאָך איבערלעגען און איינ־זעהן, אַז אין רוסלאַנד קאָן דער סאָציאַליזם פאַרווירקליכט ווערן נאָר מיט דער הילף פון דער רעגירונג.

איך האָב זיך אָפּגעזעגנט מיט גערשוני'ן און בין אַוועק אין דאָרף בלאַני צו זעהען זיך מיט באָנטש־אָסמאָלאָווסקי'ן. איך האָב פאַרבראַכט צוויי זעהר אינטערעסאַנטע טעג אין זיין אימעניע, וועלכע איז זעהר מאַלעריש אויסגעלעגט אויףביידע זייטען פון א שטיל, אידיליש טייכעל וואָס פליסט צווישען צוויי רייהען פון שטיל־דרעמלענדע ווערבעס. אויף דעם דאָזיגען טייכעל בין איך צוזאַמען מיט אָסמאָלאָווסקי'ס הויזגעזינד און מיט עטליכע פון זיינע אינטעליגענטסטע פויערים ארומגעפאָהרען אויף שיפלאַך אין א שעהנער לבנה־נאַכט און געפיהרט הייסע

ויכוחים װעגען סאָציאַליזם בכלל און װעגען די פאַרשיידענע קאַמפּס־מיטלען אין רוסלאַנד בפרט. איך בין געװען איבעראַשט פון דער זעלבסטשטענדיגקייט און דעם קריטישען פאַרשטאַנד פון די פּראָסטע דאָרפישע פּויערים.

אָסמאָלאָװסקי האָט זיך אָנגעשלאָסען אָן אונזער אָרגאַניזאַציע און מיט איהם אויך זיינע מוזשיקעס־תלמידים. דאָס איז געװען אונזער ערשטע פּויערים־גרופּע.

אינגיכען האָב איך זיך אומגעקעהרט אין בערן און דאָרט האָב איך שוין געפונען עפּעס אַן אומבאַדייטענד רוסיש ביכעל אין א נייעם איינבונד, װעלכען איך האָב אָהן רחמנות צושניטען און פון צװישען די דאָפּעלטע טאָװלען ארויסגענומען גערשוני'ס שיפרירטען בריף. ער האָט אונז מיטגעטיילט עטליכע נייסען פון דער רעװאָלוציאָנערער באװעגונג.

דריטער קאַפּיטעל

גערשוני פּעראייניגט די עס־ער'ען אין איין פּארטיי. — קומט אין אויסלאַנד אין 1901. — באַזוכט מיר אין לעמבערג אין 1902. — ארגאַניזירט דעם אַטענ־טאַט אויף אבאלענסקי'ן. — פּאַפּאַ קאַטשורא.

שפּעטער האָבען מיר פון גערשוני'ן דערהאַלטען נאָך אַ פּאָר שיפּרירטע בריף און אויך עטליכע רעוואָלוציאָנערע אויס־גאַבען, וואָס זיינען געוועזען געדרוקט אין געהיימע דרוקערייען אין רוסלאַנד. ער איז נאָך ניט געוועזען באַרייט צוצושטעהן אינגאַנצען צו אונזער אָרגאַניזאַציע.

ווען איך בין, אין פריהלינג 1900 נאָך אַ מאָל געוועזען אין מינסק, איז גערשוני דאָרט גראָד ניט געוועזען, אָבער אָסמאָ־לאָווסקי האָט מיר איבערגעגעבען, אַז גערשוני איז אין זיינע אַנזיכטען שוין געוועזען כמעט אינגאַנצען איינפארשטאַנען מיט די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען און ווארשיינליך וועט ער אין גיכען אריין אין אונזער אָרגאַניזאַציע.

אין סוף 1901, ווען איך בין געוועזען אין גאַליציע וועגען טראַנספּאָרטירען אומלעגאַלע ליטעראַטור קיין רוסלאַנד, האָב איך דערהאַלטען אַ טעלעגראַמע, אַז איך זאָל גלייך קומען אין בערן. דאָרט האָב איך געפונען גערשוני'ן. ער איז געקומען אהין אַן איבערצייגטער סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, אָבער ניט כדי אריינצוטרעטען אין אונזער פּאַרבאַנד, נאָר כדי אונז אריינצונעהמען אין דער פּ א ר ט י י סאָציאַליסטען־רעוואָלו־נערען, וועלכע ער האָט, אומערוואַרטעט פאַר אונז אַלעמען, געגרינדעט פון אונזערע גרופּעס אין רוסלאַנד.

עס זיינען אָפּגעהאַלטען געוואָרען עטליכע זיצונגען, אויף וועלכע עס איז אויסגעאַרבייט געוואָרען אונזער ווייטערע טאַקטיק און עס איז באַשלאָסען געוואָרען צו גרינדען די באַריהמטע ב אָ י ע װ אַ י אַ אָ ר ג אַ נ י ז אַ צ י ע, וועלכע האָט

שפּעטער, אונטער גערשוני'ס פּיהרערשאַפט, אַזוי פיל אויפגעטאָן פאַר דער צושמעטערונג פון דעם צאַרישען אַבסאָלוטיזם.

גערשוני איז פאַרבליבען אין אויסלאַנד אַ קורצע צייט און האָט שוין דעמאָלט אַרויסגעצייגט זיין זעלטענעם אָרגאַניזאַטאָרישען טאַלאַנט. ער האָט צוגעצויגען צו דער פּאַרטיי פיעלע וויכטיגע פּערזאָנען ווי מיכאַאיל גאָץ, רובאַנאָוויטש, רוסאַנאָוו, בוכאַנאָסקי און אַנדערע, וועלכע האָבען פריהער מייסטענס געהערט צו דער גרופּע פון די אַלטע נ אַ ר אָ ד אָ וו אָ ל צ ע ס.

די קרעפטען פון דער פּאַרטיי האָבען גענומען וואַקסען פון טאָג צו טאָג.

זייענדיג הויפּטזעכליך פאַרנומען מיט דער זעהר שווערער און פאַראַנטוואָרטליכער אַרבייט פון אָרגאַניזירען די טעראָריסטישע אַטענטאַטען, האָט גערשוני נאָך געפונען צייט צו העלפען אין אַלע אַנדערע טעטיגקייטען פון דער פּאַרטיי, ווי איינאָרדנען געהיימע דרוקערייען, געפינען מענשען, וועלכע זאָלען אָפּנעהמען די ליטעראַטור, וואָס איך פלעג אַריבערשמוגלען איבער'ן גרענעץ, און אַזוי ווייטער.

אין 1902, האָט ער מיך באַזוכט אין לעמבערג, גאַליציע. ער האָט געגלויבט, אַז נאָך עטליכע געלונגענע אַטענטאַטען אויף די רעאַקציאָנערסטע און ברוטאַלסטע פּאַרטיידיגער פון דער רוסישער זעלבסטהערשונג וועלען צווינגען די רעגירונג צו ענדערען איהר טאַקטיק און צו געבען וועניגסטענס אַ מעסיג־ליבעראַלע קאָנסטיטוציע.

מיר האָבען גערעדט אַ לענגערע צייט וועגען די שוועריג־קייטען פון טראַנספּאָרטירען אונזער ליטעראַטור אין גרויסע קוואַנטיטעטען, אין וועלכע די שנעל וואַקסענדע באַוועגונג האָט זיך גענויטיגט.

— עס מוז זיין שרעקליך לאַנגווייליג צו וואוינען דאָ אויפ'ן גרענעץ, ווייט פון אַלע חברים און פריינד, — האָט גערשוני געזאָגט צו מיר. — וואַרט, מענדיל, עס גלויבט זיך מיר, אַז די צייט איז נאָהענט ווען מיר וועלען אָפען דרוקען אונזער צייטונג און בראָשורען אין פּעטערבורג. דעמאָלט וועט זיך ערשט אָנפאַנגען די אמת'דיג ברייטע און גרויסע אַרבייט...

גערשוני איז ניט געווען קיין ענגער קאָנספּיראַטאָר. זיין פּלאַם־פייערדיגע נאַטור איז געווען מעהר געשאַפען פאַר א גרויסער אָפענער געזעלשאַפטליכער טעטיגקייט. נאָך די פאַר־פלוכטע דריקענדע אומשטענדען פון דעם אלטען פּאָליטישען רעזשים האָבען איהם געטריבען אויפ׳ן ענגען און דאָרענדיגען וועג פון טעראָריסטישען קאַמף.

ווען די נייעס וועגען דער פרייהייט אין רוסלאַנד איז אריינ־געדרונגען אין שליסעלבורגער פעסטונג אין 1905, האָט גערשוני— ווי ער דערצעהלט אונז אין זיינע וואונדערבארע מעמוארען — ביי זיך געטראַכט:

„איז עס ווירקליך אמת אז מען וועט שוין קאָנען לעבען און פריי אטעמען אין רוסלאַנד? אז מען וועט שוין ניט דארפען מאָרדען און שטאַרבען פאַר דעם אויפ׳ן עשאַפאָט? איז עס מעגליך אז דער געבענשטער מאָמענט איז ענדליך געקומען? איז ווירקליך געקומען א סוף צו דעם פארפלוכטען בלוטיגען קאַמף וואָס דער פארפלוכטער בלוטיגער רעזשים האָט ארויפגע־לעגט אויף אונזערע פּלייצעס?... אז הינטער דעם שוועל פון דעם נייעם לעבען קאָנען מיר פארלאָזען דעם רעוואָלווער און די באָמבע, דאָס דאָזיגע טרויעריגע פארטיידיגונגס־געווער אנט־קעגען דער ווילדער זעלבסטהערשונג?... אז אונזער אויסגעמאַ־טערט פאָטערלאַנד פאָדערט ניט מעהר קיין מענשען־קרבנות?... אז די ליבענדע און גוטהארציגע וועלען שוין ניט זיין געצוואונגען צו נעהמען אין זייערע הענט די בלוטיגע שווערד?... אז די קעמפערס פאַר׳ן גליק און פרייהייט פון די ארבייטענדע מאסען וועלען קאָנען געברויכען דאָס וואָרט פון אמת און גערעכטיגקייט אנשטאָט דעם רעוואָלווער און די באָמבע?...“

ניט מיט קיין לייכט הארץ האָט גריגאָרי גערשוני אָנגעפיהרט דעם טעראָריסטישען קאַמף. ער פלעגט אלע מאָל אויסמיידען צו רעדען וועגען זיינע חברים וואָס האָבען מקריב געווען זייער לעבען אין דעם דאָזיגען קאַמף. די עראינערונג וועגען זייער טויט האָט איהם געמוזט זיין צו שמערצליך.

ווען איך האָב איהם געבעטען מיר צו דערצעהלען וועגען באלמאשאָוו׳ן, האָט זיך גערשוני׳ס גערזיכט בארעקט מיט א

וואָלקען פון אומעט און א טיפער ווייטאָג האָט פארדונקעלט זיינע אויגען.

— וואָס איז דאָ צו רעדען ? — האָט ער ארויסגעזאָגט מיעד. — ער איז געווען איינער פון די ליכטיגסטע פערזאָנען וואָס איך האָב זוען באגעגענט. ער האָט געהאט א הארץ פון שטאָל און גאָלד. פארפלוכט זאָל זיין דער רעזשים וואָס טרייבט די איידעלסטע קינדער פון רוסלאנד אויפ'ן וועג פון מאָרד צום עשאפאָט !

געֶרשוני איז פון לעמבערג באלד אָפּגעפאָהרען צוריק אין רוסלאנד. אינגיכען איז אָנגעקומען די נייעס וועגען דער הינ־ריכטונג פון כארקאָווער גענעראל גובערנאטאָר אָבאָלענסקי, וועל־כע איז אזוי גלענצענד דורכגעפיהרט געוואָרען פון דעם ארבייטער פאָמא קאטשורא. דעם פּלאן פון דעם אטענטאט האָט אויס־געארבייט געֶרשוני און ער איז דורכגעפיהרט געוואָרען אונטער זיין אויפזיכט. אָבאָלענסקי איז פאראורטיילט געוואָרען צום טויט פון דער פּארטיי סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען פאר זיין ברוטאלער באנעהמונג צו די פּויערים וואָס האָבען זיך געבונטע־וועט. ער איז ארומגעפאָהרען איבער זיין גובערניע מיט אן עס־קאדראָן קאָזאקען און געשמיסען גאנצע דערפער פויערים.

ווי געֶרשוני דערצעהלט אונז אין זיינע מעמוארען, האָט קאטשורא, וועלכער איז געווען צווישען אונזערע ארבייטער איינער פון די אינטעליגענטסטע און אן איבערצייגטער טעראָריסט, א לאנגע צייט זיך געבעטען מען זאָל איהם אריינגעהמען אין דער ב אָ י ע וו א י א אָ ר ג א נ י ז א צ י א. געֶרשוני האָט איהם איינמאָל געזאָגט :

— געדענקט, פאָמא, פון אייך וועט זיך אפשר פאָדערען נאָך מעהר ווי צו שטארבען אויפ'ן עשאפאָט. עס איז מעגליך אז די רוסישע רעגירונג וועט אָנווענדען אלע שרעקליכע מיטלען פון דער אינקוויזיציע כדי ארויסצוקריגען פון אייך די נעמען פון די וואָס האָבען אייך געהאָלפען. זייט איהר זיכער אז איהר וועט האָבען גענוג כח עס אויסצוהאלטען ?

דארויף האָט קאטשורא געענטפערט :

— איך בין זיכער. זיי קאָנען מיך שניידען אויף שטיקער. זיי וועלען פון מיר גאָרניט ארויסקריגען!

אין געריכט האָט זיך קאטשורא געהאלטען מיט זעלטענעם מוט. דעם ערשטען יאָהר אין שליסעלבורגער פעסטונג האָט ער ארויסגעוויזען אזוי פיעל שטאָלץ און פעסטקייט, אז די זשאנדאַרען האָבען זיך ניט געקאָנט אָפּוואונדערען. דורך פארשיידענע ליגענס און ביטראָסטען האָט זיך דעם פּראָקוראָר טרוסעוויטש איינגעגעבען ארויסצוקריגען פון קאטשורא'ן באווייזע אנקעגען גערשוני'ן. שרעקליך זיינען געווען די גייסטיגע יסורים וואָס גערשוני האָט דורכגעלעבט, ווען קאטשורא, אינגאנצען א צובראָכענער און א האלב־גערירטער, האָט עדות געזאָגט אנקעגען איהם פאר'ן געריכט.

נאָך דעם אטענטאט אויף אָבאָלענסקי'ן האָט די ב אָ י ע ־ וו א י א אָ ר ג א נ י ז א צ י א א לענגערע צייט פון זיך ניט געלאָזט הערען. ווען עס האָבען זיך אָנגעפאנגען די אומרוהען צווישען די ארבייטער אויף די זאוואָדען אין ז ל א ט אָ ־ א ו ס ט און דער אופימסקער גובערנאטאָר באָגדאנאָוויטש האָט געהייסען אויף זיי שיסען, האָט די פּארטיי סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען פאראורטיילט באָגדאנאָוויטש'ן צום טויט. אָבער מאָנאטען זיינען אוועק און דער אורטייל איז ניט דורכגעפיהרט געוואָרען. אין צענטראלען קאָמיטעט איז מען געווען אומצופרידען מיט דער ב אָ י ע וו א י א אָ ר ג א נ י ז א צ י א און פיעלע האָבען געדענקט, אז גערשוני האָט צופיעל קאָנצענטרירט די טעראָריסטישע ארבייט אין זיינע הענט.

אויפ'ן יצוזאמענפאָר אין וו אָ ר אָ נ י ע ז ש, פון וועלכען איך האָב דערמאָנט אין מיינע עראינערונגען וועגען דער באבושקא, איז אָנגענומען געוואָרען דער באשלוס צו גרינדען ראיאָנע אָרגאניזאציעס וועלכע זאָלען אָנפיהרען זעלבסטשטענדיג דעם טעראָריסטישען קאמף אין דער פּראָווינץ, איבערלאָזענדיג צו דער ב אָ י ע וו א י א אָ ר ג א נ י ז א צ י א דאָס אָפּראמען פון די העכער־שטעהענדע פּערזאָנען פון דער דעספּאָטישער רעגירונג. עטליכע טאָג נאָך דעם צוזאמענפאָהר, ווען איך בין געקומען מיט דער באבושקא אין ק אָ נ ס ט א נ צ א

(רומעניען), האָבען מיר זיך דערוואוסט, אז גערשוני האָט ענדליך דורכגעפיהרט דעם אטעטאט אויף באָגדאנאָוויטש'ן, און איהם דורכגעפיהרט אזוי קונציג, אז אלע וואָס האָבען זיך באטייליגט אין איהם זיינען אין מיטען העלען טאָג פארשוואונדען דער פאָליציי פון אונטער די הענט. דאָס איז געוועזען דעם 6טען מאי, 1903.

פערטער קאפיטעל

מיט גערשוני'ן אין בוקארעסט. — זיין ארעסט אין קיעוו. — מיין ארעסט. —ביידע אין פעטראפאוולאווסקער פעסטונג.

א חדשים צוויי פאר דער הינריכטונג פון באגדאנאוויטש'ן איז גערשוני געקומען אויף א קורצע צייט קיין אויסלאנד אום צו זעהען זיך מיט מיטגלידער פון צענטראלען קאמיטעט אין פאריז און אין דער שווייץ. אויפ'ן וועג צוריק אין רוסלאנד איז ער פארפאהרען צו מיר אין בוקארעסט. מיר האבען זיך באגעגענט אין הויז פון דעם אלטען פאליטישען עמיגראנט ארבארע־ראלי, וועלכער איז דעמאלט געווען דער הויפט סטאטיסטיקער פון קעניגליכען סטאטיסטישען ביורא אין בוקארעסט און אויך דער רוסישער לערער פון דעם דאמאלדיגען רומענישען קרוינפרינץ פערדינאנד.

ארבארע־ראלי האט אונז אריינגעפיהרט אין זיין קאבינעט. מיט שטאלץ האט ער באוויזען גרעשוני'ן דורכ'ן פענסטער זיין פרוכטגארטען, וועלכען ער האט אליין פארפלאנצט נעבען זיין הויז אין סטראדא דראגאש־וואדא, און געזאגט צו אונז:

— פארמאכט זיך אייך די טיר און שמועסט זיך וועגען אייערע קאנספיראציעס וויפיעל אייער הארץ געלוסט. נאך מיר וועט באלד קומען די קארעטע פון הויף און איך וועל דארפען פאהרען „פ ר א פ א ג א נ ד י ר ע ן“ דעם יורש עצר רוסישע גראמאטיקע... איהר שפיעלט זיך עפעס מיט אונז, אלטע עמיגראנטען!

מיר האבען פארבראכט דעם אווענט מיט ארבארע־ראלי'ן. ער האט אונז דערצעהלט פארשיידענע עפיזאדען פון די זעכציגער יאהרען, ווען ער איז געווען א סטודענט אין אימפעראטארסקען ליצעי אין פעטערבורג. ארבארע איז געווען א גלענצענדער

און וויציגער דעריצעהלער. גערשוני איז פון אָנהויב געזעסען אביסעל פאַרזאָרגט, נאָר באַלד איז ער געוואָרען פרעהליכער און געלאַכט ווי אַ קינד.

אזייגער צעהן איז גערשוני אוועק צו זיך אין האָטעל. מיך האָט דער אַלטער פאַרהאַלטען צו שפּיעלען מיט איהם אַ שאָך. ארבאָרע האָט ניט געוואוסט ווער זיין גאַסט איז געווען. איך האָב גערשוני'ן פאָרגעשטעלט אַלס „איינעם פון אונזערע חברים“. ווען גערשוני איז אַרויס, האָט ארבאָרע־ראַלי אַ שאָקעל געטאָן מיט זיין גראָהען קאָפּ האָר און, מיט אַ וואונק צו דער טיר, אַ זאָג געטאָן:

— „אָריאָל !“ (אַן אָדלער !)

אזוי האָט ער אין איין וואָרט אויסגעדריקט זיין מיינונג וועגען גערשוני'ן.

אויף מאָרגען בין איך געקומען צו גערשוני'ן אין האָטעל און מיר זיינען אַרויס אויף אַ שפּאַציר איבער'ן שטאָט. גערשוני איז געווען פאַרטראַכט און אומעטיגלאַך. מיר האָבען כמעט די גאַנצע צייט גערעדט וועגען נייע פּלענער ווי אזוי אריינצושמוגלען ליטעראַטור אין רוסלאַנד אויף אַ גרעסערען מאַסשטאַב. נאָר איך האָב געפיהלט אַז זיין געדאַנק האָט געשוועבט ערגעץ אנדערשוואו.

האָט ער געטראַכט וועגען די טעראָריסטישע אטענטאַטען וואָס ער האָט דורכגעפיהרט ?

האָבען זיך פיליייכט געטראָגען פאַר זיינע אויגען די בילדער פון זיינע חברים וואָס האָבען פאַרלאָרען זייערע לעבענס אין דעם קאַמף ?

עס קאָן זיין, אַז ער האָט געמאַכט דעם פּלאַן פאַר דעם אטענטאַט אויף באָגדאַנאָוויטש'ן.

ווער ווייס ?...

שפּאַצירענדיג מיט גערשוני'ן איבער בוקאַרעסט, זיינען מיר אריין אין איינער פון די פּאַראַדנע גאַסען. אַ שעהנער פאַר־מיטאָג געווען, און די גאַס האָט געווימעלט מיט עקיפּאַזשען און אויטאָמאָבילען. פּלוצלונג האָט אַ קליין הינטעל, וועלכען אַן אויטאָמאָביל האָט נאָר־וואָס איבערגעפאָהרען, זיך אַ שליידער

געטאָן מיט א קוויטש אויפ'ן טראָטואַר, עטליכע מאָל זיך א דרעה געטאָן ארום און ארום, און איז געפאלען טויט נעבען גערשוני'ס פיס. גערשוני האָט זיך איינגעבויגען, א ווײלע געקוקט מיט יצער און רחמנות אויף דעם טויטען הינטעל און, מיט א קול, אין וועלכען עס האָבען געקלונגען פארשטיקטע טרערען, שטיל געזאָגט:

— און אָט אזוי שטארבט עס דער מענש אויך...

דער טאָן, אין וועלכען ער האָט דאָס ארויסגעזאָגט האָט געקלונגען האלב ווי א פראגע און האלב ווי אן אויסגעשריי.

מיר האָבען פארבראכט דעם טאָג צוזאמען. אין אָבענד האָט גערשוני געדארפט נעהמען דעם צוג נאָך יאסי און פון דאָרט פאָהרען צוריק אין רוסלאנד. ווען ער האָט זיך גענומען זעגענען מיט מיר, איז מיר געוואָרען שווערלאך אויפ'ן הארצען. איך ווייס ניט צי די אורזאך איז געווען דער עפיזאָד מיט דעם הינטעל, אָדער די טרויערדיגקייט וואָס איז געווען אין גערשוני'ס שמייכעל, אָבער מיר האָט געשראָקען דאָס הארץ, אז מען וועט איהם אויפ'ן גרעניץ ארעסטירען. איך האָב איהם געזאָגט וועגען מיין געפיהל און געבעטען ער זאָל פארבלייבען אין בוקא־רעסט ביז מאָרגען פריה. ער האָט אפילו געמאכט שפאס פון מיין גלויבען אין פאָרגעפיהל, אָבער ער האָט דאָך איינגעוויליגט צו פארבלייבען אויף איבער נאכט.

אויף מאָרגען אין דער פריה איז גערשוני אוועקגעפאָהרען מיט'ן ערשטען צוג. צוויי טאָג האָב איך מיט אומגעדולד געוואַרט אויף א ידיעה פון איהם. ענדליך האָב איך דערהאלטען א קיעווער צייטונג. דאָס איז געווען א צייכען, אז ער איז בשלום אריבער דעם גרעניץ.

א מאָנאט שפּעטער בין איך געקומען אין רוסלאנד, אָבער גערשוני'ן האָט זיך מיר ניט איינגעגעבען צו זעהן. איך בין געווען פארנומען אין צענטראל און דרום רוסלאנד, און גערשוני איז געווען אין א ו פ א, וואו ער האָט יצוגעגרייט דעם אטענטאט אויף באָגדאנאָוויטש'ען.

א וואָך נאָך באָגדאנאָוויטש'עס הינריכטונג, ווען איך בין

שוין געווען אין בוקארעסט, האָט א רומענישע צייטונג געבראכט די טרויעריגע נייס, אז דעם 13טען מאי איז גערשוני ארעסטירט געוואָרען אין קיעוו און, א געשמיטער אין קייטען, אָפּגעשיקט געוואָרען נאָך פעטערבורג. איך בין געווען כמעט זיכער אז גערשוני'ן ערווארטעט דער עשאפאָט. ערשט דעמאָלט האָב איך געקאָנט באגרייפען די יסורים, וואָס די עראינערונג וועגען באלמאשאָוו'ס הינריכטונג האָבען פארשאפט גערשוני'ן. ווען א פריינד איז פאראורטיילט צו געפענגנים אָדער אפילו צו לעבענסלענגליכע קאטאָרגע, בלייבט דאָך איבער א האָפנונג: אפשר וועט זיך איהם איינגעבען צו אנטלויפען, אפשר וועט א בלאָז טאָן א ליבעראלער ווינט אין די רעגירונגס-ספערען און מען וועט איהם ארויסלאָזען פריי; אָדער פילייכט וועט זיך א שטארקע רעוואָלוציאָנערע כוואליע צוגיסען איבער'ן לאנד און די געפאנגענע וועלען ארויסגעפיהרט ווערען פון תפיסה מיט טריאומף. ווען אָבער א חבר דארף געפיהרט ווערען צום טויט און אלע האָפענונגען ווערען מיט אמאָל אָפּגעשניטען, בלייבט מעהר ניט איבער קיין שום טרייסט און דאָס אייגענע לעבען קומט זיך אליין דעמאָלט פאָר כמעט ווי א פאָרוואורף.

א וואָכען זעקס נאָך גערשוני'ס ארעסט בין איך ווידער געפאָרען אין רוסלאנד. מען האָט מיך ארעסטירט אין אדעס און אָפּגעשיקט אין פעטערבורג אין פעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג. איך האָב געוואוסט, אז גערשוני מוז זיך געפינען אין דערזעלבער פעסטונג, ווייל דאָס איז געווען דער איינציגער פלאץ וואו די רעגירונג האָט געהאלטען וויכטיגע פאָליטישע פארברעכערס איידער זייער אורטייל איז ארויסגעגעבען געוואָרען.

ווען איך בין געזעסען אין פעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג מיט פינף יאָהר פריהער, איז דער רעזשים דאָרט געווען גענוג שטרענג. אָבער אין 1903 איז געוואָרען נאָך שטרענגער. איך האָב געמאכט א פארזוך זיך דורכצוריידען מיט מיין שכן אויף אונזער „קלאפּ-לשון" אין דער האָפנונג, אז מיין „טעלע-גראמע" וועט ווי־עס־איז דערגרייכען צו גערשוני'ן. ווי נאָר איך האָב אויסגעקלאפּט מיין נאָמען, האָט זיך געעפענט די טיר פון מיין קאמער און די זשאנדארען האָבען מיר געהייסען אויפ-

הערען „מאכען זיך נאריש“. באלד איז צו מיר אריין פּאָלקאָוו־ניק ווערײַאָווקין, דער פּארוואלטער פון געפענגנים, און האָט מיר שטארק אויסגערעדט פאר מיין אויפפיהרונג:

— איהר זייט דאָך שוין, דאכט זיך, ביי אונז ניט קיין „גרינער“ און אייך איז שוין צייט צו וויסען, אז „דורכקלאפּען זיך“ איז ביי אונז שטרענג פארבאָטען. דאָס ערשטע מאָל וועל איך מיט אייך ניט זיין שטרענג און וועל אייך געבען די קלענ־סטע שטראָף: א וואָך אָהן ביכער. אָבער אויב איהר וועט קלאפּען א צווייטען מאָל, וועט איהר מוזען געהן אין קארצער.

דער זשאנדארמסקי אונטער־אָפיצער איז גלייך אריין און צוגענומען ביי מיר די פינף ביכער וועלכע יעדען געפאנגענעם איז געוועזען ערלויבט צו נעמען פון דער געפענגנים־ביבליאָטעק.

אויף מאָרגען, ווען מען האָט אויסגעטיילט די פּארציע שווארץ ברויט און דאָס זודיגע וואסער, האָב איך באמערקט, אז די פענסטערלאָך אין די טירען פוןביידע זייטען פון מיין קאמער זיינען ניט געעפענט געוואָרען: מען האָט אריבערגעפיהרט מיינע שכנים פון ביידע זייטען אין אנדערע קאמערען.

א טויטע שטילקייט האָט געהערשט ארום. די וואָך אָהן ביכער האָט זיך געצויגען ווי א יאָהר. גאנצע טעג האָב איך געשפּרייזט אהין און צוריק אויף דער אויסגעטראָטענער סטעזשקע וואָס האָט זיך געצויגען באלכסון פון איין ווינקעל צום צווייטען אויף דעם געל־געפארבטען אספאלט פון דער פּאָדלאָגע. דער געדאנק, אז פיליכט עטליכע שריט פון מיר זיצט גערשוני ערווארטענדיג זיין טויט אורטייל, און אז איך קאָן איהם אפילו קיין וואָרט ניט זאָגען, האָט מיך ניט געלאָזט רוהען.

ענדליך איז די וואָך אריבער און איך האָב באקומען צוריק די פינף ביכער. איך האָב גענומען בייטען די ביכער אָפט און בלעטערען זיי, האָפענדיג צו געפינען אין זיי עפּעס א ידיעה וועגען גערשוני'ן. ווען איך בין געזעסען אין פעסטונג דאָס ערשטע מאָל, האָב איך אין די ביכער אָפט געפונען אונטער די אותיות קוים באמערקבארע צייכענס, וועלכע האָבען מאנכעס־מאָל איבערגעגעבען וויכטיגע נייס. מיר האָט זיך אָפטמאָל

איינגעגעבען אויף אזא אופן דורכצוליייענען גאַנצע בריף, אפילו ווען זיי זיינען געווען געשריבען מיט א שיפר. נאָך די דינים פון פעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג האָבען די וועכטערס געמוזט דורכקוקען יעדען בוך איידער זיי האָבען איהם אַרויסגעגעבען צו די אַרעסטאַנטען, און אויסמעקען אַלע צייכענס. נאָר די וועכטערס זיינען דאָך געווען ניט מעהר ווי מענשען: אַמאָל פלעגען זיי פערזעהן די קליינע פּינטעלאַך אונטער די בוכשטאַבען און אַמאָל פלעגען זיי אויסרייבען די דאָזיגע פּינטעלאַך אויף אזא נאַרישען אופן, אַז מען האָט געקאָנט זעהן, וועלכע אותיות זיינען געווען אָנגעצייכענט נאָך בעסער איידער פריער.

אָבער אין 1903 איז הפנים געוואָרען אין פעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג פיעל שטרייגנער. אומזיסט האָב איך געבלעטערט איין בוך נאָכ'ן אַנדערען: זיי זיינען אַלע געווען ריין און מען האָט גאָרניט געקאָנט לייענען צווישען די שורות. ערשט מיט זעקס וואָכען שפּעטער האָב איך געפונען אין א באַנד פון סאָלאָוויאָוו'ס „געשיכטע פון רוסלאַנד“ דעם נאָמען גריגאָרי גערשוני. די בוכשטאַבען זיינען געווען אָנגעצייכענט ניט מיט א בליישטיפט, ווי געוויינליך, נאָר דורכגעשטאָכען מיט עפּעס א שאַרפען שפּיץ — וואַרשיינליך מיט א פען.

א מאָנאַט שפּעטער האָט זיך מיר דורך א צופאַל איינגעגעבען אויסצוגעפינען וואו גערשוני איז געזעסען. איינמאָל, ווען מען האָט מיך אַרויסגעפיהרט אויף מיין פערטעל־שטונדיגען שפּאַציר, ווי תמיד מיט א זשאַנדאַרמסקען אונטער־אָפיצער פון פאָרענט און א סאָלדאַט פון הינטען, האָב איך, געהענדיג דורכ'ן קאָרידאָר פון אויבערשטען עטאַזש אין וועלכען מיין קאַמער האָט זיך געפונען, דערהערט טריט און א קלונג פון שפּאָרען, וואָס זיינען געקומען צו מיר אַלץ נעהנטער און נעהנטער. דאָס האָט מען הפנים געבראַכט א נייעם אַרעסטאַנט. ווי נאָר דער אונטער־אָפיצער, וואָס האָט געפיהרט דעם נייעם גאַסט, האָט זיך פאַרקירעוועט אין דעם קאָרידאָר וואו איך בין געגאַנגען, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט. זיין געזיכט איז געווען בלייך און דערשראָקען, אַזוי ווי עס וואָלט חלילה געהאַלטען ביי א צוואַ־

מענשטוים פון צוויי פּאַיעזדען. ער האָט אַ געשריי געטאָן צו מיינע אונטערפירערם:

— פאַרקירעוועט צוריק!

אַ פּאָאָר ניט זעהר צאַרטע הענט האָבען מיך שנעל אַרומגע־דרייט מיט׳ן געזיכט צום אַנדער ענד קאָרידאָר און מיר צוגע־פיהרט צו די טרעפּ וואָס האָבען געפירט אַרונטער צום אונטער־שטען עטאַזש. מיט שנעלע טריט זיינען מיר אַראָפּ פון די שטיגען און מען האָט מיך גענומען פירען צו דער טיר וואָס צום קליינעם הויף, וואו מען האָט די אַרעסטאַנטען געגעבען זייער קורצען און איינזאַמען שפּאַציר.

עס איז עפּעס באַשערט געווען, אַז יענעם טאָג זאָל די אייזערנע דיסציפּלין פון פּעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג פאַרלעצט ווערען און אַז אונזערע שומרים זאָלען האָבען עגמת נפש. ווען איך בין צוגעגאַנגען צו דער ספּעציאַל אָפּגעזונדערטער קאַמער נומער 46, האָב איך באַמערקט, אַז די דאָפּעלטע טירען זיינען געווען אַביסעל אָפּען. אַ וועכטער איז געשטאַנען צוגעבויגען צו דער שפּאַרע אין טיר און האָט עפּעס אַריינגערעט צום אַרעס־טאַנט. מיט אַמאָל האָב איך דערהערט אַ הילכיגע, באַקאַנטע שטים פון וועלכער מיין האַרץ האָט אַ ציטער געטאָן. דאָס איז געווען גערשוני׳ס שטים. איך בין געוואָרען אַזוי אויפגערעגט, אַז איך האָב ניט פאַרשטאַנען די ווערטער וואָס ער האָט אַרוים־גערעט.

איך האָב זיך געווענדעט צו מיינע וועכטער און הויך אויפ׳ן קול, כדי גערשוני זאָל הערען, געזאָגט:

— וואָס פיהרט איהר מיך עפּעס היינט אַרום איבער אַלע קאָרידאָרען? מיינע 15 מינוט זיינען שוין באַלד אַריבער און איך וועל האָבען בלויז אַ פּאָר מינוט פאַר מיין שפּאַציר!

ווי נאָר דער אונטער־אָפיצער וואָס איז געשטאַנען ביי גערשוני׳ס קאַמער האָט דערהערט מיין שטים, האָט ער אַ ציטער געטאָן און מיט אימפּעט פאַרהאַקט די טיר.

מיט אַ צייט שפּעטער האָט מען מיך אַריבערגעפיהרט אין אַ

קאַמער אויפ'ן אונטערשטען עטאַזש. אין קאָרידאָר בין איך פאַרבייגעגאַנגען די קאַמער נומער 46. די טירען זיינען געווען אָפען. די קאַמער איז געשטאַנען פוסט.
א שוידער איז מיר דורך איבער'ן לייב.
וואו איז גערשוני?
האָט דאָס שרעקליכע שוין פּאַסירט?

פינפטער קאפיטעל

מיין בעפרייאונג אין 1905. — גערשוני אנטלויפט פון קאטארגע. — מיר בע־
גענענען זיך אין ניו יארק. — זיין טעטינקייט דא. — ביי זיין ברודער אין
נארוויטש. — גערשוני׳ס טויט.

דערגאנגען אז גערשוני לעבט האב איך ערשט אין א יאהר
צוויי ארום, ווען מען האט מיך ארויסגעלאזען פריי פון דער
באלניצא ניקאלאיא טשודאטווארצא.
נאר אזוי ווי איך בין נאך ניט געווען ביים פולען זינען, האב
איך דאס ניט געגלויבט. אין מיינע משוגע׳נע חלומות האב איך
אפט געזעהן גערשוני׳ן צווישען די מתים וואס פלעגען ערשיינען
פאר מיר ווען איך בין געלעגען אין שפיטאל. און ווען איינער
א חבר, דאכט זיך, ישראל פעסקין, וועלכען איך האב באגעגענט
אין פעטערבורג, האט מיר דערציילט, אז גערשוני׳ס טויט־
אורטייל איז אומגעביטען געווארען אויף לעבענס־לאנגליכע גע־
פענגנים און אז ער געפינט זיך אין שליסעלבורגער פעסטונג,
האב איך געדענקט, אז דאס נארט ער מיך יצוליב עפעס א
געהיימען צוועק.

ארויסגעלאזען פריי האט מען מיך דעם 29טען אקטאבער,
1905, א וואכען צוויי נאך דעם ווי די רעגירונג, דערשרעקענדיג
זיך פאר דער שטארקער רעוואלוציאנערער כוואליע וואס האט
זיך צוגאסען איבער רוסלאנד, האט געגעבען אן אמנעסטיע פאר
פיעלע פאליטישע פארברעכער. (הגם איך בין אויך געווען
צווישען די אמנעסטירטע, האט דאך די פאליציי צוערשט ניט
ערלויבט אז מען זאל מיך ארויסלאזען, אויף דעם סמך אז איך
בין משוגע און עס איז דאריבער געפעהרליך מיך צו לאזען פריי.)

צום גליק האט איינער פון די באפרייטע סאציאל־דעמאקרא־
טישע טוערס, וועלכער איז אין אויגוסט אריבערגעפיהרט געווארען
פון „קרעסטי“ (איינע פון די פעטערבורגער פאליטישע געפענג־

ניסען) אין „באָלניצא ניקאָלאַיאַ טשודאָטװאָרצאַ“, וואו ער איז געזעסען מיט מיר צוזאַמען אין איין קאַמער, גע׳פּועל׳ט אז מען זאָל מיך אַרויסלאָזען אויף זיינע אחריות.*)

די פּעטערבורגער „אָכראַננאַיע אָטדיעלעניע“ האָט מיר אַרויסגעגעבען אַ „פּראָפּוסק“, ערלויבענדיג מיר צו פאָהרען אין י א ל ט ע אָדער אַהיים, אין פּלעשניץ. איך האָב אויסגעקליבען פּ ל ע ש נ י ץ, וואו איך בין אין עטליכע חדשים אַרום געקומען אַביסעל צו זיך. איך בין דאַן אַװעק אין אויסלאַנד. אין דער שווייץ האָב איך געפונען מיין ברודער, וועלכער איז געקומען פון ניו יאָרק מיך באַגעגענען. מיר זיינען פאַרבליבען אַ שטיקעל צייט אין איטאַליע, וואו מיין געזונט איז נאָך אַלץ געוועזען שוואַך, און אין אַפּריל, 1906, בין איך שוין געוועזען אין אַמעריקאַ.

אין ניו יאָרק האָב איך זיך דערוואוסט די נייס אַז די, מיט לעגענדען אַרומגערינגעלטע שליסעלבורגער פעסטונג, וואו פילע פון די אַלטע העלדען פון דער רעוואָלוציע האָבען אָפּגעשמאַכט צעהנדליגע יאָהרען, איז אָפּגעשאַפט געוואָרען אַלס אַ געפענגניס פאַר „פּאָליטישע“ און אַז גערשוני׳ן האָט מען אַריבערגעפיהרט פון דאָרטען אין אַ ק אַ ט ו י, אויף קאַטאָרגע.

דער געדאַנק, אַז גערשוני לעבט, האָט געגעבען די האָפנונג צו זעהן זיך מיט איהם ווען עס איז אין דער צוקונפט. דאָך, ווען

---

*) דער חבר וואָס האָט מיר אַרויסגענומען פון „באַלניצאַ ניקאָליאַ טשוראַטוואָרצאַ איז מענדעל ראָכלין־ראַקאָלין פון וויטעבסק. ווי ער האָט מיר דאַ ניט לאַנג צוריק דערצעהלט, האָט ער מיך דערנאַך אַרומגעזוכט אין רוסלאַנד און ניט געקאַנט געפינען. ער האָט דאַריבער געדענקט אַז איך מוז זיין טויט. מיט אַ יאָר ניין צוריק איז ער געקומען אין אַמעריקאַ, אָבער אים איז קיינמאָל ניט אויסגעקומען מיך דאָ צו באַגעגנען. ערשט ווען ער האָט אין „טאָג“ דורכגעלעזען מיינע ערשטע אַרטיקלען, האָט ער אין רעדאַקציע פון „טאָג“ באַקומען מיין אַדרעס און מיך גלייך אויפגעזוכט. ערשט איצט האָב איך געקראָגען די געלעגענהייט צו באַדאַנקען חבר ראַקאַלין און זיין פרוי פאַר דער טובה וואָס זיי האָבען מיר געטאָן מיט 13 יאָהר צוריק אין פּעטערסבורג. איך האָב דאָ אויך באַגעגענט פרוי ראַקאַלין, וועלכע האָט מיך אַפּגעפירט פון פּעטערסבורג אין מינסק.

אין ווינטער 1907 איז אָנגעקומען די נאַכריכט, אַז גערשוני איז אַנטלאָפען פון אַקאַטויער תפיסה און פאָהרט איבער יאַפּאַן קיין אַמעריקאַ, האָט זיך דאָס מיר קוים געגלויבט. עפּעס ווי אַ פאַנטאַסטישע געשיכטע וועגען אַ גאַסט פון יענער וועלט, אַזוי האָט מיר די בשורה געקלונגען.

באַלד האָבען מיר דערהאַלטען פון גערשוני׳ן אַ טעלעגראַמע פון סאַן פראַנציסקאָ. ער האָט געלאָזט וויסען, אַז ער קומט אין ניו יאָרק און געבעטען מען זאָל דינגען אַ גרויסען זאַל פאַר אַ מאַסענפאַרזאַמלונג. פּעטראָפּאַוולאָווסקע פעסטונג, טויט־אורטייל, שליסעלבורג, אַקאַטויער קאַטאָרגע, האָבען אויף אַ האָאָר ניט אָפּגעשוואַכט גערשוני׳ס פלאַמענדיגע ענערגיע. ער האָט, ווי אַמאָל, ניט געוואָלט וויסען פון קיין אָפּרוה.

אין פינף טאָג אַרום איז גערשוני, אַ לעבעדיגער, געשטאַנען פאַר מיינע אויגען. אַרויפשפּרינגענדיג אויף אַ באַנק פון דער „פערי“, וואָס האָט איהם געבראַכט צום ניו יאָרקער ברעג, האָט ער מיט אַן אויפגערעגטער אָבער פעסטער שטים גערעט צו דעם גרויסען עולם וואָס איז אַרויסגעקומען איהם באַגריסען. ניט וועגען דער פאַרגאַנגענהייט האָט גערשוני גערעט, ניט וועגען זיך און זיינע וואונדערבאַרע ערפאַרונגען וואָס האָבען איהם, אין דעם סענסאַציאָנעלען צייטונגס־זשאַרגאָן, געמאַכט פאַר דעם „העלד פון פעסעל קרויט“; ער האָט גערעדט וועגען דער וויכטיגער אַרבייט וואָס שטעהט פאַר אין רוסלאַנד און וועגען די גרויסע קרבנות וואָס די רעוואָלוציאָנערע קעמפער ברייננגען.

„זיי גיבען אוועק זייערע לעבענס, גיט איהר כאָטש געלד!“ האָט גערשוני געפאָדערט. יעדער איינער האָט געפיהלט, אַז גערשוני איז פון די, וואָס זיינען בערייט צו יעדער מינוט אוועקצוגעבען זייער לעבען אין קאַמף פאַר זייערע אידעאַלען. און אַז ער האָט געפאָדערט, האָט דער עולם געגעבען. אין די קנאַפּע צוויי מאָנאַטען, וואָס גערשוני איז פאַרבליבען אין אַמעריקאַ, האָט ער צונויפגעזאַמעלט פאַר דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג מעהר געלט איידער עס איז דאָ געזאַמעלט געוואָרען פריהער, אין פאַרלויף פון יאָהרען, פון אַלע רעוואָלוציאָנערען צוזאַמען.

בכלל איז גערשוני ניט געווען קיין גרויסער רעדנער. אין אידיש האָט ער קיינמאָל פריהער ניט געהאַט די געלעגענהייט צו ריידען אויף עפענטליכע פאַרזאַמלונגען. און דאָך האָבען די רעדעס, וואָס ער האָט געהאַלטען אין פאַרשיידענע שטעט פון אַמעריקא, אימער באַגייסטערט און הינגעריסען דעם עולם. זיין פייערדיגע איבערגעבענהייט צו דעם רעוואָלוציאָנערען קאַמף פלעגט דערוואַרימען די הערצער פון זיינע צוהערער און אויף אַ ווײַלע כאָטש זיי אַרויסרייסען פון די וואָכענדיגע קליינליכקייטען פון אַלטעגליכען לעבען. מענשען, איבערהויפט מיר אידען, האָבען פיינט וואָכעדיגקייט, דאָס האַרץ זייערס בייַנקט נאָך אַביסעל יום־טוב'דיגער שטימונג, און אַלע, וואָס פלעגען קומען הערען גערשוני'ן, זיינען איהם געווען דאַנקבאַר דערפאַר וואָס ער האָט זיי כאָטש אויף אַ ווײַלע אַרויסגעריסען פון דער גרויער אַל־טעגליכקייט, כאָטש אויף אַ ווײַלע אויפגעהויבען זייערע נשמות אין העכערע און שעהנערע ספערען.

אין ניו יאָרק האָב איך זיך מיט גערשוני'ן געזעהן אָפט, אָבער קיין לייגערע באַדייטענדע געשפּרעכען האָב איך מיט איהם ניט געהאַט. ער איז געווען זעהר פאַרנומען מיט זיין אַרבייט דאָ און מיט זיינע פּלענער פאַר דער צוקונפטיגער אַרבייט אין רוסלאַנד. איך אַליין בין נאָך דאַמאָלט ניט געווען אינגאַנצען געזונט און אַביסעל פּעסימיסטיש געשטימט בנוגע דעם רעוואָלו־ציאָנערען קאַמף אין רוסלאַנד. פאַר פּריוואַטע ידידי־אהובי־געשפּרעכען האָט גערשוני ניט געהאַט קיין צייט און, ווי דאָס רוב שטאַרקע מענשען פאַר וועלכע „אַ ם אָ נ פ אַ נ ג ש ט י י ט ד י ט אַ ט“, האָט ער זעלטען־ווען זיך אַריינ־געלאָזט אין אינטימע שמועסען. בלויז איינמאָל האָבען מיר פאַרבראַכט עטליכע שטונדען. דאָס איז געווען אויפ'ן וועג פון ניו יאָרק נאָך נאָרוויטש, קאָננ., וואוהין ער איז געפאָהרען זיך זעהן מיט זיינעם אַ ברודער. גערשוני האָט מיך געבעטען מיט־פאָהרען מיט איהם און איך האָב מיט פאַרגעניגען אָנגענומען זיין איינלאַדונג.

איך האָב פריהער קיינמאָל פון איהם ניט געהערט אַז ער האָט דאָ אַ ברודער אין נאָרוויטש. פאָהרענדיג, האָט מיר גערשוני

רערציילט, אז דער ברודער זיינער איז נאָך אין אָנהויב פון די נײַנציגער יאָרען אוועקגעפאָרען פון דער היים קיין אמעריקא, אנקעגען דעם ווילען פון זיינע עלטערען, און אז דאָס האָט זיי אלעמען פערשאפט פיעל עגמת־נפש.

די באגעגעניש מיט זיין ברודער איז פאַר גערשוני'ן געווען זעהר א טרויעריגע. גערשוני האָט געפונען זיין ברודער א קראנקען און צובראָכענעם. ער האָט געארבייט אין אן אייזען־פאבריק. מיט עטליכע חדשים איידער גערשוני איז געקומען, האָט זיין ברודער, דורך עפּעס א סבה, צוקוועטשט א פוס און געקראָגען בלוט פערגיפטונג. מיט זיין פרוי און פינף־יאָהריגער מיידעלע האָט ער דאמאָלט געוואוינט ביי זיין שווער. ער האָט געוואוסט אז ער וועט שוין לאנג ניט ציהען. זיין געזיכט האָט געהאט א גרוי־געלבליכען קאָליר — דעם קאָליר פון האלב־ליימיגע און האלב־טונקעל־זאמדיגע ערד... אין זיינע אויגען איז געלעגען א טיפער טרויער. ווען גרשוני איז צו איהם צוגעגאנגען, האָט זיך אויף א ווײַלע א שוואכער צופרידענער שמייכעל צוגאָסען איבער זיין בלאס פנים און איז באלד פאַר־לאָשען געוואָרען.

גערשוני איז געווען זעהר צערטליך צו איהם און זיך באמיט איהם צו טרייסטען און איהם איינריידען אז ער וועט נאָך געזונט ווערען און דערלעבען זעהן נחת פון זיין קינד. דער קראנקער האָט א שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ און געזאָגט:

— צו וואָס די רייד, גרישא? איך האָב מיין וועלטעל שוין אראָפּגעשטופּט"...

עס איז געווען זעהר פּיינליך צו זעהן די צוויי ברידער צוזאמען: איינער פול מיט לעבען און האָפנונג, גרייט ווידער אריינצוואווארפען זיך אין קאמף פאַר זיינע אידעאלען; דער אנדערער — יצודריקט אין קאמף פאַר דער עקזיסטענץ, אויפ'ן שוועל פון טויט.

גערשוני האָט פארבראַכט דעם אָבענד זיצענדיג נעבען זיין ברודער'ס בעט. ער האָט געהאלטען אויפ'ן שויס דעם ברודער'ס מיידעלע און געגלעט איהרע ווייכע, בלאָנדע האָר . . .

גערשוני איז אינגיכען אָפּגעפאָהרען קיין פינלאנד. איך

האָב ערוואַרט צו הערען באַלד וועגען נייע העלדענטאַטען פון דער „באָיעוואַיאַ אָרגאַניזאַציאַ“. אין עטליכע חדשים אַרום האָב איך זיך דערוואוסט אַז גערשוני איז געשטאָרבען אין צוריך.

מיר האָט זיך דאָס ניט געוואָלט גלויבען. פונקט ווי איך האָב אַמאָל, אין פעטערבורג, ניט געקאָנט גלויבען אַז גערשוני לעבט, אַזוי האָב איך איצט ניט געקאָנט זיך צוגעוויינען צו דעם געדאַנק, אַז ער איז טויט. אַ צייט לאַנג נאָך זיין טויט האָב איך געטראָגען אין האַרצען די פאַנטאַסטישע האָפנונג אַז ער לעבט, אַז זיין טויט איז געווען ניט מער ווי אַן אָנשטעל און די גרויסע לויה אין פאַריז — אַ מיטעל אָראָפּצופיהרען די רוסי־שע פּאָליציי פון זיינע סליאַדעס.

די פאַנטאַסטישע האָפנונג איז אָבער געווען ניט מעהר ווי אַ פּוסטער חלום. גערשוני איז געווען טויט.

זעקסטער קאפיטעל

וויאזוי וואָלט זיך גערשוני געשטעלט צו די ברענענדיגע פראגען פון דער איצטיגער עפּאָכע? — וואס פאר אן איינפלוס וואלט ער געקאָנט האבען אויף דעם גאנג פון דער געשיכטע?

אָפט שטעל איך זיך די פראגען: וואָס פאר א שטעלונג וואָלט גערשוני פארנומען אין דער איצטיגער רעוואָלוציאָנערער רוסלאנד, ווען דער אכזר'ישער טויט וואָלט איהם ניט געהאט ארויסגעריסען פון אונזערע רייהען? וואָס פאר אן איינפלוס וואָלט זיין אקטיוויטעט געהאט אויף דעם גאנג פון די פאסירונגען אין רוסלאנד פאר די לעצטע יאָהרען? מאנכעסמאָל גיב איך זיך אויך א פרעג: ווי וואָלט זיך גערשוני איצטער באצויגען צו אונזערע אידיש־נאציאָנאלע פּראָבלעמען?

און אָפט דאכט זיך מיר, אז מיט זיין אויסערגעוויינליכען אָרגאניזאטאָרישען טאלאנט, מיט זיין טאקט און זעלטענעם פראקטישען שכל וואָלט זיך איהם נאָך דער גרויסער רעוואָלוציע פון 1917 איינגעגעבען צו האלטען צוזאמען אלע כחות פון די די סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען, וואָס זיינען אָהן קיין שום ספק דעמאָלט געווען די שטארקסטע פארטיי אין רוסלאנד, און, ארייננווארפענדיג אלע קרעפטען אין דער אויפקלערענדער און אין דער אויפבויענדער ארבייט, וואָלטען זיי אויפגעהויבען די אינטעליגענץ און די מאסען פון פאָלק — די דאָרפישע אזוי גוט ווי די שטאָטישע — אויף יענער נויטיגער הויך, וואָס עס האָט זיך געפאָדערט אין דעמדאָזיגען העראָאישען מאָמענט פון דער רוסישער געשיכטע, כדי אויפצובויען דאָס רואינירטע לאנד אויף נייע סאָציאליסטישע יסודות.

עס איז ביי מיר ניט אָפּגעפרעגט, אז א שטארקע, פאראייניגטע סאָציאל־רעוואָלוציאָנערע פארטיי וואָלט געקאָנט קומען

צו אַ פאַרשטענדיגונג מיט אַלע אַנדערע סאָציאַליסטישע עלע־מענטען, זאָגאַר מיט די אונטאָלעראַנטסטע אָנהענגער פון דער באָלשעוויסטישער טאַקטיק. און אויב אַלע סאָציאַליסטען וואָל־טען געשטאַנען פאַראייניגט אין געשלאָסענע רייהען און געאַרבייט האַרמאָניש צוזאַמען, וואָלטען זיי אין גיכען געוואונען אויף זייער זייט ניט נאָר די ברייטע מאַסען פון דעם פויערטום און פון דער שטאָטישער אַרבייטערשאַפט, נאָר אויך אַלע מעהר אָדער ווייניגער ראַדיקאַלע עלעמענטען, וועלכע האָבען זיך אין רוסלאַנד אַלעמאָל פאַרהאַלטען סימפּאַטיש צו די אידעען פון סאָציאַליזם.

האָבענדיג אויף זייער זייט די גרויסע מאַיאָריטעט פון די אַקטיווע קרעפטען פון לאַנד, וואָלטען די פאַראייניגטע סאָ־ציאַליסטען געקאָנט דורכפיהרען אַלע נויטיגע געזעצען אויף אַ דעמאָקראַטישען אופן, און די צעהנדליגע טויזענדער בירגער, וועמען די דיקטאַטאָרישע מעטאָדען האָבען איצטער אָפּגעשטוי־סען פון סאָציאַליזם אָדער וועניגסטענס פון דער הערשענדער סאָציאַליסטישער רעגירונג און זיי געמאַכט נוצלאָז אָדער זאָגאַר שעדליך פאַר דאָס לאַנד, וואָלטען דאַן אויף אַלע געביטען געהאָלפען טאָן די גרויסע אויפבויענדע אַרבייט.

אונטער אַזעלכע אומשטענדען וואָלטען די רעאַקציאָנערע כחות ניט געוואַגט אַרויסצוטרעטען אַנטקעגען דער רעגירונג. און ווען דער שרעק פאַר דער נייער אָרדנונג וואָלט אפילו יאָ אַרויסגערופען אַן אַקטיווען ווידערשטאַנד פון די פאַנאַטישע אָנהענגער פון דער אַלטער סאָציאַלער סיסטעם, וואָלטען אַזעלכע קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע אויסברוכען געקאָנט שנעל און גרינג אונטערדריקט ווערען. וואָרום קיין שטאַרק אָרגאַניזירטע פּאַרטיי פון פּרינציפּיעלע געגנער פון סאָציאַליזם האָט רוסלאַנד קיינמאָל ניט געהאַט.

און ווען איך הויב אָן צו פאַנטאַזירען וועגען דעם, וואָס וואָלט געקאָנט זיין — פאַנטאַזירען מעג מען דאָך — דאַכט זיך מיר, אַז אַ פרייע פאַראייניגטע רוסלאַנד אונטער אַן אמת דעמאָקראַטיש־סאָציאַליסטישער רעגירונג וואָלט געוואונען די סימפּאַטיע פון די ראַדיקאַלען און פון די אַרבייטענדע שיכטען

אין אַלע ציוויליזירטע לענדער, און דאָס וואָלט אפשר געמאַט די בלאָקאַדע אין גאַנצען אוממעגליך. אָבער ווען עס וואָלט זיך יאָ איינגעגעבען די קורצזיכטיגע רעאַקציאָנערע כחות פון די אַליאירטע דורכצופיהרען אַ בלאָקאַדע, וואָלט אַ פּאַראייניגטע רוסלאַנד, וועלכע באַזיצט אַזאַ פרוכטבארען באָדען מיט אַזוי פיעל נאַטירליכע אוצרות, געקאָנט אין פאַרלויף פון עטליכע יאָהר ענטוויקלען מיט עקאָנאָמישער טעטיגקייט פון אַלע ארבייטס-פעהיגע עלעמענטען אויפטאָן וואונדער, און באַווייזען דער גאַנ-צער וועלט, וואָס ברידערליכע קאָ-אָפּעראַציע קאָן באַשאַפען אויף אַלע געביטען פון געזעלשאַפטליכען לעבען.

אַלעמאָל, ווען איך טראַכט וועגען די גרויסע פּאַסירונגען אין רוסלאַנד פאַר די לעצטע יאָהרען, קום איך אימער צו דער איבערצייגונג, אַז אַ באַדייטענדער טייל פון די אומגעהויערע ליידען, וואָס זיינען אַלעמאָל פאַרבונדען מיט אַ גרויסער היסטאָ-רישער איבערקערעניש, וואָלט געקאָנט אויסגעמידען ווערען, אויב די סאָציאַליסטען וואָלטען געאַרבייט האַרמאָניש צוזאַמען. די פּאַרטיי סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען האָט אָבער ליידער ניט געהאַט קיינע פיהרער, גרויס גענוג פאַר דער קאָלאָסאַלער אויפ-גאַבע. און מיר דאַכט זיך, אַז ווען גערשוני וואָלט געלעבט, וואָלט ער אפשר אין גרויסען מאָמענט זיך דערהויבען צו דער נויטיגער הויך.

הגם איך גלויב אין דער ווירקונג פון שאַפענדע פּערזאָנען אויף דעם גאַנג פון דער געשיכטליכער אַנטוויקלונג, בין איך דאָך ניט אַזוי נאַאיוו צו דענקען, אַז איין מענש, ווי גרויס ער זאָל ניט זיין, קאָן אומבייטען דעם לויף פון דער געשיכטע. איך גלויב, אַז די גאַנצע אַנטוויקלונג פון דער מענשהייט פיהרט צום סאָציאַליזם, און אַז מיט מעהר אָדער ווייניגער קרבנות, מיט עטליכע יאָהר פריהער אָדער שפּעטער — פון אַן אָביעקטיוו געשיכטליכען שטאַנדפּונקט זיינען דאָך דאָס אומבאַדייטענדע קליינינגקייטען — וועט די מענשהייט איהר ציעל דערגרייכען. פאַר אונז אָבער סוביעקטיווע שטערבליכע מענשען האָבען גע-שיכטליכע קליינינגקייטען אָפט זעהר אַ גרויסע וויכטיגקייט.

אַזוי ווי אין אַן ענטשיידענער שלאַכט קאָן אַמאָל אַ געניאַלער

סטראַטעגישער פּלאַן פון דעם הויפּט־קאָמאַנדיר פיהרען צו אַ זיג
פון זיינע חילות, אַזוי קאָן אין אַ קריטישען היסטאָרישען מאָמענט
אַמאָל איין שטאַרקע פּערזאָן האָבען אַ גרויסען איינפלוס אויף
די צייטווייליגע פּאַסירונגען. און איך דענק, אַז גערשוני האָט
געהאַט אין זיך גענוג קראַפט צו קאָנען האָבען אַזאַ איינפלוס אין
דעם קריטישטען מאָמענט פון דער רוסישער געשיכטע נאָך דער
איבערקעהרעניש פון 1917.

אויב די אַלע גינסטיגע מעגליכקייטען וואָלטען רעאַליזירט
געוואָרען, וואָלט גערשוני געווים מיט לייב און לעבען געאַרבייט
פאַר דעם איבערבוי פון רוסלאַנד און וואָלט וואהרשיינליך זיך
ניט געקאָנט אָפּגעבען מיט די ספּעציעלע אידישע אינטערעסען.
דאָס וואָלט אָבער ניט געווען דערפאַר, וואָס ער איז געווען קאַלט
צו די ליידען פון זיין פאָלק, נאָר פּשוט ווייל ער וואָלט געווען צו
פאַרנומען מיט דער קאָלאָסאַלער אַרבייט אין רוסלאַנד, וואָס
וואָלט אויך פאַר די אידען געווען פון גרויסער וויכטיגקייט.

פון אַלע מיינע באַגעגענישען מיט גערשוני'ן האָב איך
אַרויסגעטראָגען דעם איינדרוק, אַז ער איז געווען אַ װאַרימער
איד. אַלע אידישע פראַגען זיינען איהם געווען זעהר נאָהענט
צום האַרצען. דאַריבער דאַכט זיך מיר, אַז אויב איהם וואָלט
זיך ניט איינגעגעבען צו פאַראייניגען די סאָציאַליסטישע כחות
אין רוסלאַנד און די פּאַסירונגען וואָלטען דאָרטען אָנגעגאַנגען
אַזוי, ווי זיי געהען איצטער, וואָלט ער זיך אפשר אריינגעוואָרפען
מיט זיין גאַנצער ענערגיע אין דער נאַציאָנאַל־סאָציאַליסטישער
אידישער באַוועגונג.

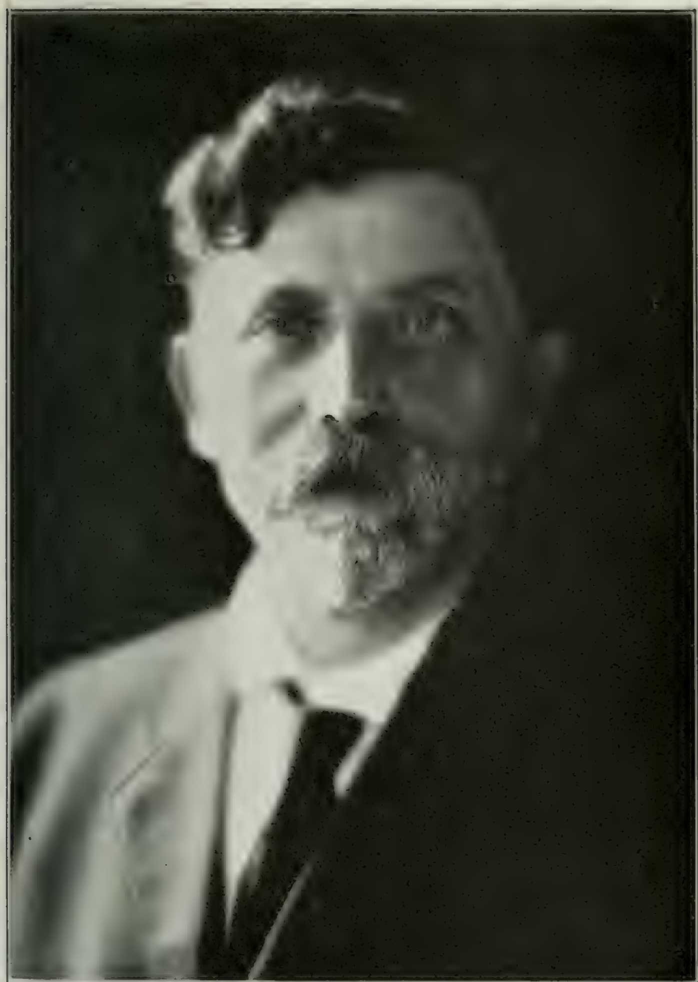
איך בין זיכער, אַז גערשוני וואָלט ניט געווען איינפאַר־
שטאַנדען מיט דער באָלשעוויסטישער טאַקטיק. און אַרבייטען
ווי אַ בלינדע געצייג אונטער דער סאָוועטען רעגירונג, וואָלט
ער אוודאי ניט געקאָנט. עס איז אָבער ביי מיר קיין ספק ניט,
אַז ער וואָלט באַטראַכט פאַר אַ נאַרישען פאַרברעכען צו קעמפען
אנקעגען דער סאָוועטען־רעגירונג צוזאַמען מיט די רעאַקציאָנערע
עלעמענטען. ער וואָלט אויך איינגעזעהן, אַז אונטער די איצטיגע
אומשטענדען וואָלט געווען ניט ראַטזאַם אָנצופאַנגען אַ זעלבסט־
שטענדיגען אַקטיוון קאַמף פאַר אַ דעמאָקראַטישען סאָ־

ציאַליזם. אַזעלכע ענערגישע קאַמף־נאַטורען, ווי גערשוני׳ס, קאָנען אָבער ניט זיצען מיט צונויפגעלעגטע הענט און וואַרטען ביז די אומשטענדען וועלען זיך ענדערען. עס לעגט זיך דאַריבער אויפ׳ן שכל, אַז אין דעם איצטיגען מאָמענט, ווען פון איין זייט האָבען די ליידען פון דעם אידישען פאָלק אָנגענומען אונערהערטע פּראָפּאָרציאָנען, און ווען פון דער אַנדער זייט עפענען זיך מעג־ליכקייטען פאַר אַ גרויסער בויענדער אַרבייט אין ארץ־ישראל, וואָלט גערשוני זיין גאַנצע ברויזענדע ענערגיע אַריינגעוואָרפען אין דער רעטונגס־אַרבייט פון זיין פאָלק.

און ווען איך טראַכט וועגען אָט אָ דער מעגליכקייט ווערט דער ווייטאָג פון דעם פאַרלוסט, וואָס זיין טויט האָט פאַר־שאַפען דאָפּעלט שטאַרק.

נאָר לאָמיר איבערלאָזען ספּעקולאַציעס וועגען זאַכען, וואָס וואָלטען געקאָנט פאָרקומען און זיך אומקערען צו דעם, וואָס האָט ווירקליך פּאַסירט. איך וועל איצטער אָנגעהן מיט מיינע ערינערונגען, ווי ווייט מעגליך, אין כראָנאָלאָגישער אָרדנונג, אָנהויבענדיג מיט מיין קומען אין דעם שווייץ אין אָנפאַנג פון די 90ער יאָהרען.

די ערשטע סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען



חיים זשיטלאָווסקי.

ערשטער קאַפּיטעל

ציוריך אין 1892. — מאַרקסיסטען און אַנטי־מאַרקסיסטען. — פּאַוועל אַקסעל־ראָד. קאַלמאַנסאָן. קריטשעווסקי. ליובאַ אַקסעלראָד. ח. זשיטלאָווסקי. חנן ראַ־פּאָפּאָרט. — די לעצטע נאַראָדאָוואָלצעס. — דעמבאָ.

מיין רעוואָלוציאָנערע טהעטיגקייט האָט זיך אָנגעהויבען אין ווילנא אונגעפעהר אין 1887. די אַרבייט איז באַשטאַנען הויפּטזעכליך אין סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדא צווישען דער שטודירענדער יוגענד און די אידישע אַרבייטער. אין אונזערע קרייזען האָט זיך דעמאָלט גענומען פאַרשפּרייטען דער גע־שיכטס־פילאָזאָפישער מאַרקסיזם. נאָר אַ קליינער מעוט, אויך איך בתוכם, האָט זיך קריטיש פאַרהאַלטען צו דער נייער טענ־דענץ.

אין 1892 האָב איך געמוזט פאַרלאָזען רוסלאַנד און ווען איך בין אין דעמזעלבען יאָהר געקומען אין ציוריך, איז שוין דאָרטען דער קאַמף געגען אָרטאָדאָקסישען מאַרסיזם געווען אין פולען גאַנג. די מאַרקסיסטען סאָציאַל־דעמאָקראַטען, צו וועלכע די מאַיאָריטעט פון דער רוסישער קאָלאָניע האָט דע־מאַלט געהערט, האָבען זיך גרופּירט אַרום פּאַוועל אַקסעלראָד, זיין שוואָגער קאַלמאַנסאָן, קריטשעווסקי און ליובאַ אַקסעלראָד, וועלכע האָט שפּעטער אָנגעהויבען צו שרייבען אונטער דעם פּסעוודאָנים „אָרטאָדאָקס.“

פּ. אַקסעלראָד, דער עלטסטער פון זיי אַלעמען, איז געווען אַ פייערדיגער סאָציאַל־דעמאָקראַט. יעדעס וואָרט פון קאַרל מאַרקס און פריעדריך ענגעלס איז פאַר איהם געווען היילינ, ווי פאַר אַ פרומען אידען דער תנ״ך און די גמרא. יעדען איינעם, וואָס האָט געוואַגט צו קריטיקירען דעם מינדעסטען פּונקט פון מאַרקס׳עס געשיכטס־פילאָזאָפישע אַנשויאונגען, האָט ער געהאַלטען פאַר אַ פיינד פון סאָציאַליזם און ער פלעגט

אויף איהם אָנפאַלען ווי אַ טיעף־גלויביגער איד — אויף אַן אפּיקורס, וואָס לייקענט אין גאָט און אין זיין תורה.

ער איז נישט געווען קיין גלענצענדער דעבאטאנט. אָבער זיין אויפריכטיגקייט און שטאַרקער גלויבען פלעגען אָפט היני־רייסען זיינע צוהערערס. ווען ער האָט נישט געקענט אָב־שלאָגען די אַרגומענטען פון זיין אַנטי־מאַרקסיסטישען אָפּאָ־נענט, פלעגט ער איהם אנשטאַט וויסענשאַפטליכע בעווייזע געבען מוסר פאַר זיין חוצפה צו קריטיקירען דעם גרויסען דייטשען געלעהרטען און גאון אין פּאָליטישע עקאָנאָמיע, דעם גרינדער פון וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזם, און פאָטער פון דער מעכטיגער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי.

קאַלמאַנסאָן איז געווען אַ סך אַ בעסערער רעדנער. ער האָט געהאַט אַ וואוילען קאָפּ און אַ גרויסע ערודיציע. ער פלעגט אָפט קומען אַקסעלראָד'ן צו הילף און מיט בייסענדען סאַרקאַזם פלעגט ער, דורך קאַלטע פאַקטען און לאָגישע בע־ווייזע, זיך בעמיהען צו צושטערען די אַרגומענטען געגען דעם היסטאָרישען מאַטעריאַליזם.

צו יענער צייט איז חיים זשיטלאָווסקי, וועלכער איז געווען דער ערשטער וואָס האָט אָנגעפאַנגען אין דער שווייץ אַ סיס־טעמאַטישע פּאָלעמיק געגען דעם מאַרקסיזם, שוין געווען אַוועק־געפאָהרען פון ציוריך אין בערן. זיין פּאָלעמיק האָט אויפגע־דודערט אין ציוריך די גאַנצע רוסישע קאָלאָניע און, ווי מען האָט מיר דערצעהלט, איז אין ציוריך, אין פערלויף פון די פינף־זעקס מאָנאַטען אָנגעגאַנגען אַ שטורמישע דעבאַטע וואָס האָט זיך פערצויגען אויף צוויי־און־זיעבציג נעכט! איך זאָג נ ע כ ט און נישט אבענדען, ווייל די דיסקוסיע פלעגט זיך דאָס רוב ציהען ביז דריי־פיער אַ זייגער אין דער פריה.

זשיטלאָווסקי האָט זיך בעמיהט צו בעווייזען, אַז דער אַזוי־גערופענער וויסענשאַפטליכער מאַרקסיזם איז נישט קיין וויסענשאַפטליכע סיסטעם, נאָר אַ מעטאַפיזישע סברה, אַז דער סאָציאַליזם נייטיגט זיך גאָר נישט אין דער טעאָריע פון עקאָ־נאָמישען מאַטעריאַליזם און אַז, דעריבער, קען מען זיין אַ גוטער סאָציאַליסט נישט זייענדיג קיין מאַרקסיסט.

אין זיינע איבערצייגונגען איז זשיטלאָווסקי געווען נאָהענט צו די נאַראָדאָוואָלצעס, נאָר ער האָט שוין דעמאָלט אויך פערשטאַנען די גרויסע וויכטיגקייט פון אַ סאָציאַליסטישער פראָפּאַגאַנדע צווישען דעם שטאָדטישען פּראָלעטאריאַט. און ווען ער איז געקומען פון בערלין אין ציוריך — דאכט זיך אין 1888 — האָט ער פאָרגעשלאָגען די נאַראָדאָוואָלצעס, אַז זיי זאָלען מיט איהם צוזאַמען ארויסגעבען אַ סעריע בראָשיורען פאַר ארבייטער.

אן דער שפּיצע פון דער ציוריכער גרופּע נאַראָדאָוואָלצעס איז דאמאָלט געשטאַנען דער בעוואוסטער טעראָריסט דעמבא *). וועלכער האָט געלעבט אין ציוריך אונטער'ן נאָמען בראָנשטיין. דעמבאָ האָט דאמאלט געאַרבייט אויף אַ נייעם אויפריים־מאַ־

---

*) איך האב געקאָנט דעמבאָ'ן אין ווילנא, אין 1886—1888. ער איז געווען איינער פון יענע זעלטענע נאטורען, וואָס גיבען זיך אוועק צו אַן אידעע מיט לייב און לעבען און געהען גלייך צו זייער ציעל. ער האָט געגלויבט אין טעראָר, און יעדע טעטיגקייט, וואָס איז נישט געווען דירעקט פאַרבונדען מיט'ן טעראָריסטישען קאַמף, האָט ער בעטראַכט פאַר שעדליך, ווייל זי נעהמט אוועק קראַפט און ענערגיע פאַר זייטיגע זאכען. ווען זשיטלאָווסקי איז געקמען אין ציוריך און געלייענט זיין ערשטען רעפעראַט וועגען דער טענדענץ פון דער יונגער רוסישער פּאָעזיע, האָט דעמבאָ איהם מיט כעס געפרעגט: קיין וויכטיגערע טהעמא האָט איהר שוין נישט געקענט געפינען? וועגען וואָס וועט זיין אייער צווייטער רעפעראַט?" זשיטלאָווסקי'ן האָט זיך געוואָלט אַ רייץ טהאָן מיט איהם אביסעל און ער האָט איהם געזאָגט, אַז ער וועט לייענען וועגען די פרויען פון האמער. דעריבערענדיג וועגען אזא דורכאויס „אונסאָציאַליסטישער" טהעמאָ, האָט דעמבא אַ קנייטש געטהאָן מיט די פּלייצעס און איז אוועק. דעמבאָ, אַלס אַ גייסטיגער טיפּ, איז געווען עהנליך צו וולאַדימיר בורצעוו'ן. אין פּריוואַטען לעבען איז דעמבאָ געווען פול מיט צערטליכער פריינדשאַפט און איז געווען אַן איבערגעבענסטער חבר. ווען איך בין געקומען אין ציוריך איז ער, ליידער, געווען טויט.

בורצעוו איז אויך געווען אפּט נישט צופריעדען, וואָס זשיטלאָווסקי פאַרנעהמט זיך מיט זאכען, וואָס האָבען נישט קיין אונמיטעלבארע שייכות

טעריאל. ווי בעוואוסט, איז ער שפּעטער צוריסען געוואָרען אויפ׳ן ציוריך־בארג פון זיין אייגענער באָמבע, ווען ער האָט אויסגעפּרואווט זיין נייעם עקספּלאָזיוו. דעמבאָ, ווי דאָס רוב פון זיינע חברים, האָט נישט געגלויבט, אז מען קאָן אונטער די דאַמאָלסדיגע אומשטענדען אויפטהון אין רוסלאנד עפּעס וויכטיגעס דורך סאָציאליסטישער פּראָפּאַגאַנדע. „כל זמן דער דעספּאָטיזם הערשט אין לאנד", האָבען זיי גע׳טענה׳ט, „איז טעראָר די איינציגע ניצליכע ארבייט."

די נאַראָדאָוואָלצעס האָבען זשיטלאָווסקי׳ס פאָרשלאַג נישט אָנגענומען. די סאָציאַל־דעמאָקראַטען, וועלכע האָבען דעמאָלט אָרגאַניזירט אַ גרופּע מיט דעם צוועק צו שאַפען אַ סאָציאַליסטישע ארבייטער ליטעראַטור, האָבען פאָרגעשלאָגען זשיטלאָווסקי׳ן צו ארבייטען מיט זיי צוזאַמען, ספּעציעל פאַר דער אויפגאַבע. זשיטלאָווסקי האָט איינגעוויליגט, נאָר מיט דעם בעדינג, אַז אין די בראָשיורען זאָל געגעבען ווערען ריינע פּראָפּאַגאַנדע פון סאָציאַליזם, אָהן אַטאַקעס אויף די נאַראָדאָוואָלצעס. דאָס ערשטע ביכעל האָט געדאַרפט ענטהאַלטען די בעריהמטע רעדע, וואָס דער ארבייטער פּיאָטר אַלעקסיעיעוו האָט געהאַלטען פאַר׳ן געריכט. ווען דאָס ביכעל איז געווען פאַרטיג צום דרוק און זשיטלאָווסקי האָט דורכגעלייענט פּליעכאַנאָוו׳ס פאָררעדע, אין וועלכער ער פאַלט אָן אין אַ דעמאַגאָגישען טאָן אויף דער רוסישער ראַדיקאַלער אינטעליגענץ, איז ער ארויס מיט אַ פּראָטעסט אַנטקעגען דער פאָררעדע און זיך ענטזאַגט צו העלפען דער גרופּע. איך האָב שפּעטער אריבערגעפיהרט אין רוסלאַנד פיעלע עקזעמפּלאַרען פון פּיאָטר אַלעקסיעיעוו׳ס רעדע, אָבער פּליעכאַנאָוו׳ס פאָררעדע פלעגען מיר אימער ארויסרייסען.

צו באָמבעס. איינמאָהל האָט ער מיך בעגעגענט אין פּאַריז און מיך געפרעגט וועגען זשיטלאָווסקי׳ן. ווען איך האָב איהם דערצעהלט, אַז ביי זשיטלאָווסקי׳ן איז געבוירען געוואָרען אַ מיידעלע, האָט ער האַלב אין שפּאַס, האַלב ערנסט, אַ זאָג געטהאָן: „ער בעשעפטיגט זיך נאָר אַלץ מיט אַזעלכע נאַרישקייטען?"



הנן ראַפּאָפּאָרט.

צווייטער קאַפּיטעל

חנן ראפאפארט אין ווילנא, אין פאריז, אין ציוריך. — דער הונגער אין רוס־לאנד. — די שטעלונג פון די סאציאל־דעמאקראטען.

ווען איך בין געקומען אין ציוריך, האָב איך דאָרט געפונען מיין אַלטען רבי'ן, חבר און פריינד חנן ראַפּאָפּאָרט, וועלכער איז שפּעטער געוועזן איינער פון די גרינדערס און בעדייטענדע טהוערס פון דעם „פערבאנד פון די רוסישע סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען".

איך וויל דאָ, אין עטליכע שורות, איבערגעבען זיין ביאָגראַפיע, וועלכע איז כאַראַקטעריסטיש פאַר פיעלע פון די אידישע סאָציאַליסטישע טהוערס.

ראַפּאָפּאָרט איז געוועזן דער איינציגער זוהן פון אַ למדן אַ סוחר אין דעם קליינעם ליטווישען שטעדטעל דוקשט. אַלס אינגעל איז ער געוועזן אַ בעוואוסטער עילוי און זיין פאָטער האָט געהאָפט, אַז פון איהם וועט אויסוואַקסען אַ גדול בישראל. נאָר די העברעאישע השכלה־ליטעראטור האָט חנן'ען „אראָב־געפיהרט פון דרך הישר" און צו פערצעהן יאָהר איז ער אנטלאָפען פון דער היים אין ווילנא. לעבענדיג אין הונגער און אין דחקות האָט ער זיך אין איין יאָהר פאָרבערייט צום עקזאמען און איז אָנגעקומען אין פינפטען קלאַס גימנאזיע.

ווען איך האָב זיך מיט איהם בעקענט, איז ער געוועזן איינער פון די בעסטע שילערס פון זיבעטען קלאַס. ער איז געוועזן שטארק בעלעזען אין דער רוסישער און דייטשער ליטעראטור, געוואוסט אַ סך געשיכטע, פּאָליטישע עקאָנאָמיע און פילאָזאָפיע, און געהאט אַ גרויסען איינפלוס אויף זיינע חברים־גימנאזיסטען. צוזאמען מיט זיין פריינד, יאקאָוו יודעליעווסקי, האָט ער געגרינדעט צווישען די גימנאזיסטען און רעאַליסטען

געהיימע קרוזשקי סאַמאָראַזוויטיאַ (זעלבסט־ענטוויק־לונגס־פעראיינען), וואו מען האָט געלעזען און דיסקוטירט די ווערק פון די בעריהמטע רוסישע קריטיקער פיסארעוו, דאָבראָ־ליובאָוו און ביעלינסקי, ווי אויך ביכער ווי די „היסטאָרישע בריף“ פון מירטאָוו'ן (אַ פסעוודאָנים פון פיאָטר לאַווראָוו), לואי בלאַן'ס געשיכטע פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע — ביכער, וואָס, הגם זיי זיינען געווען געדרוקט אין רוסלאַנד, זיינען זיי דאָך געווען פערבאָטען פאַר די שילערס פון די גימנאַזיעס.

ראַפּאָפּאָרט האָט אויך געגרינדעט אַ גרופּע וואָס האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע צו שאַפען לעהרערס פאַר די פיעלע בחורים וואָס האָבען זיך געריסען פון דער פערשטיקטער קלויז־אַטמאָספערע צו ליכט און וויסענשאַפט. די דאָזיגע גרופּע האָט אויך געשטיצט מיט געלד די בחורים וואָס האָבען אָנגעוואָורען זייערע „טעג“, ווייל מען האָט זיי געכאַפּט מיט טריף־פּסול'ס. ראַפּאַפּאָרט, וועלכער האָט אין ווילנא געהאַט אַ שם פאַר אַ זעלטען־גוטען לעהרער און האָט פון אוראָקען פערדיענט גרויסע געלטען (אַמאָל זעכציג־זיבעציג רובעל אַ חודש!), האָט געלעבט זעהר אָרים און מען האָט איהם שיער ניט אַרויסגע־טריבען פון גימנאַזיע פאַר זיינע צוריסענע שיך און טראַנטע־וואַטען מונדיר. ער פלעגט אַוועקגעבען זיינע פערדיענסטען צו די אָרימע יונגע לייט וואָס האָבען געדורשט נאָך בילדונג.

ראַפּאָפּאָרט איז אינגיכען בעקאַנט געוואָרען מיט דעמבאָ'ן און אַנדערע נאַראָדאָוואָלצעס אין ווילנא און איז געוואָרען אַ הייסער סאָציאַליסט.

חנן ראַפּאַפּאָרט האָט געהאַט אַ גרויסע ווירקונג אויף מיין גייסטיגע ענטוויקלונג. ער האָט מיך בעקעהרט צום סאָציאַליזם און מיך אריינגעפיהרט אין דער גרופּע פון די לעצטע נאַראָדאָ־וואָלצעס אין ווילנא. ווען ער האָט געענדיגט גימנאַזיע, איז ער אוועק אין פּאַריז. אונזערע פריינדליכע באַציהונגען האָבען זיך אָבער נישט איבערגעריסען און מיר פלעגען שרייבען איינער דעם צווייטען לאַנגע און אָפטע בריעף. די דאָזיגע קאָרעספּאָנ־דענץ, וועלכע האָט אָנגעהאַלטען די גאַנצע צייט, האָט פיעל

פערשטארקט אונזער פריינדשאפט. אונזער בעגעגעניש אין ציוריך איז פאר אונז ביידען געווען א גרויסע פרייד.

אין פאריז האָט ראפאָפּאָרט שטודירט די מארקסיסטישע ליטעראטור און איז געוואָרען א סאָציאַל־דעמאָקראט. אָבער מיט זיין קריטישען און אָריגינעלען קאָפּ האָט ער פערשטאנען דעם מארקסיזם א סך טיעפער ווי דאָס רוב פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראטען, און ער האָט נישט געזעהען קיין סתירה אין דעם עקאָנאָמישען מאטעריאַליזם צו דעם גלויבען אין דער גרויסער ראָלע וואָס די קריטיש־דענקענדע פערזענליכקייט שפּילט אין דער געשיכטע.

פאר די ציוריכער פרומע סאָציאַל־דעמאָקראטען איז ער געווען נישט גענוג אָרטאָדאָקסיש און פון אָנהייב אָן האָט מען שוין אויף איהם געקוקט מיט א חשד, ווי אויף איינעם וואָס איז א ביסעל „געכאפּט אין דער מעשה“. ער איז אָנגעקומען אין רעכטען מיטען פון די בעריהמטע „ציוריכער נעכט“, ווען די היציגע דיסקוסיעס צווישען די אָנהענגערס און געגנערס פון מארקסיזם האָבען נישט געלאָזט שלאָפען די רוסלענדישע סטודענטען און סטודענטקעס. ער האָט זיך גלייך אריינגעוואָרפען אין דער דעבאטע און מיט זיינע אָריגינעלע און וויציגע רעדעס צוגעצויגען די אויפמערקזאמקייט פון גאנצען עולם.

שטעהענדיג אין אַלגעמיין אויף דער זייט פון די סאָציאַל־דעמאָקראטען, האָט ער דאָך, אין איניגע פונקטען, איינגע־שטימט מיט זשיטלאָווסקי׳ן. ראפּאפּאָרט און זשיטלאָווסקי האָ־בען זיך באלד נאָהענט באקענט און זיינען געוואָרען שטארק בעפריינדעט. די סאָציאַל־דעמאָקראטען האָבען ראפּאפּאָרט׳ן אָבגעשטויסען מיט זייער איינזייטיגקייט און אונטאָלעראַנץ צו יעדער זעלבסטשטענדיגער קריטיק. ביסלאכווייז איז ער איבער־געגאנגען צו די אַנטי־מארקסיסטען.

צו יענער צייט האָט אין רוסלאנד געהערשט א שרעקליכער הונגער, איינער פון יענע כראָנישע הונגערען וועלכע זיינען גע־ווען א דירעקטער רעזולטאט פון דער עקאָנאָמישער לאגע פון די פויערים און פון דעם פינסטערען פּאָליטישען רעזשים, וואָס

האָט געשוונדען די הויט פון דער דאָרפישער בעפעלקערונג און זיך געסטאַרעט זי צו האַלטען אין אונוויסענהייט. די לאַגע אין רוסלאַנד איז געווען שרעקליך. דרייסיג מיליאָן פויערים זיינען פשוט אויסגעגאַנגען פון הונגער. די אויסלענדישע סאָציאַליס־טען האָבען געגרינדעט אַ געזעלשאַפט צו באַקעמפען דעם הונ־גער. די סאָציאַל־דעמאָקראַטען זיינען אויך צוגעשטאַנען צו דער געזעלשאַפט, אָבער מיט אַ האַלבען האַרצען. זייער שטעל־לונג צו דער שרעקליכער עראייגנים איז געווען אַ צוויי־זייטיגע: פון איין זייט האָבען זיי געפיהלט, אַז אַ פּאַרטיי וואָס קעמפט פאַר די עקספּלואַטירטע און אונטערדריקטע קאָן נישט בלייבען שטעהן פון ווייטען ווען די מאַסען פון פאָלק זיינען אין אַזאַ אונגליק; פון דער צווייטער זייט אָבער האָבען זיי אימער בע־טראַכט דאָס פויערטום פאַר אַ רעאַקציאָנערע מאַסע פון קליין־בירגערס און צו יעדער געלעגענהייט איבערגע׳חזר׳ט די פראַזע פון פריעדריך ענגעלס, אַז די אידעע פון סאָציאַליזם קאָן נישט דורכדרינגען דאָס דיקע שערעל פון דעם פויער.

זיי האָבען גע׳טענה׳ט, אַז כדי צו ווערען צוגענגליך פאַר׳ן סאָציאַליזם, מוז דאָס פויערטום צוערשט פּראָלעטאַריזירט ווערען. דער גאַנג פון דער אַלהערשענדער עקאָנאָמישער ענטוויקלונג פיהרט דערצו, און וואָס גיכער דער דאָרפסמאַן וועט אָבגעריסען ווערען פון זיין שטיקעל נחלה, אַלץ בעסער פאַר דעם אַלגעמיי־נעם פּראָגרעס. ווי שרעקליך דער הונגער זאָל נישט זיין, איז ער דאָך, אין תוך, אַן ערשיינונג, וואָס העלפט דעם פּראָגרעס, ווייל ער וועט טרייבען דעם מוזשיק פון דאָרף אין די רייהען פון דעם שטאָדטישען פּראָלעטאַריאַט, וועלכער איז דער איינצי־גער טרעגער פון בעוואוסטזיניגען קלאַסען־קאַמף און סאָציאַ־ליזם.

אין איינעם פון די רעפעראַטען וואָס פּליעכאַנאָוו האָט דע־מאָלט געלייענט אין ציוריך, האָט ער, רעדענדיג וועגען די אויפגאַבען אין רוסלאַנד, געזאָגט: „פון דער דאָרפישער בע־פעלקערונג איז אָבגערעדט. דער חוט השדרה פון רוסישען פויערטום איז איצט איבערגעבראָכען.“ און מאַכענדיג, אויף אַזאַ אופן, אַ סוף צו די אַכציג מיליאָן ק ר ע ס ט י א נ ע ס, איז ער

גלייך איבערגעגאנגען צו דער סאָציאַליסטישער טהעטיגקייט צווי־
שען די שטאָדטישע ארבייטער.

די דאָזיגע שטעלונג פון די מארקסיסטען צום פויער בכלל
און צום הונגער בפרט, האָט ארויסגערופען א סך ביטערקייט
אין די רייהען פון די אנטי־מארקסיסטען און האָט אָפּגעשטוי־
סען חנן ראפאפאָרט'ן פון די סאָציאַל־דעמאָקראטען. ער האָט
אָפּט געזאָגט אין שפּאס, אז ער איז אליין א פויער, ווייל נאָך
זיין פּאספּאָרט נאָך איז ער געווען איינער פון די ווינציגע רוסי־
שע אידען וואָס זיינען געווען צוגעשריבען צו דער קרעסט־
יאנסקאָיע סאָסלאָוויע. ווען איך בין געקומען צו
פאָהרען איז ער שוין געווען אן אויסגעשפּראָכענער אנטי־מארק־
סיסט, און פּ. אקסעלראָד פלעגט ווערען אן אָנגעצונדענער ווי
נאָר חנן פלעגט עפענען דאָס מויל.

דער קאמף צווישען די צוויי לאגערען איז געוואָרען אלץ
מעהר און מעהר פערביטערט. וואו איך פלעג שטעהן און געהן
פלעג איך אלץ הערען די זעלבע הייסע ויכוחים. אין די גאסען,
אין אוניווערסיטעט, צווישען די לעקציעס, ביים מיטאָג־עסען
אין סטודענטישען קאָ־אָפּעראטיווען רעסטאָראן און אויף די
סטודענטישע ווערשערינקעס, האָבען די ווערטער „עקאָנאָמישער
פאקטאָר", „סוביעקטיוויזם", „דיאלעקטישע מעטאָדע", „מעטא־
פיזישע מעטאָדע", „דער נאטירליכער גאנג פון דער געשיכטע",
אָנגעפילט די לופט. מיין קאָפּ איז געוואָרען ווי א קאָרב פון די
טויזענד־מאָל איבערגע'חזר'טע פראזען.

אין א שעהנעם זומער־אָבענד פלעג איך מאכען א פערזוך
זיך ארויסצוראטעווען פון דעם געווירבעל און אוועקלויפען אויפ'ן
ציוריך־בארג אָדער צו די מאלערישע ברעגען פון ציוריך־זעע, די־
זער וואונדער־שעהנער אָזיערע. אָבער אויך דאָרטען פלעג איך
בעגעגענען גרופּען רוסישע סטודענטען און פערליעבטע פּאאר־
לעך אמפּערענדיג זיך וועגען די זעלבע פראגען. נישט איין
שידוך איז זיך אין יענער שטורם־און־דראנג פעריאָדע פאנאנדער־
געגאנגען צוליעב דעם וואָס דער חתן האָט זיך איינגעשפּארט
אז דער עקאָנאָמישער פאקטאָר זאָל זיין דער פונדאמענט און
דער אינטעלעקטועלער, מאָראלער און פּאָליטישער — נאָר אן

איבערבוי, און די כלה האָט געוואָלט נישט אנדערש ווי א „וועק־סעלווירקונג”. .

איך בין ענדליך אזוי מיער געוואָרען פון די אלע וכוחים, אז איך האָב איינגאַנצען אויפגעהערט צו געהן אויף די דעבאַטען. נאָר ראַפּאַפּאָרט'ס רעפעראַטען פלעג איך שטענדיג הערען מיט פערגעניגען. זיין רוסישע אויסשפּראַך איז נישט געווען קיין ריינע (ער פלעגט זאָגען וועגען זיך, אז ער רעדט צעהן שפּראַכען און אלע אויף אידיש); זיינע פראַזען זיינען געווען צו לאַנג און צו שווער געבויט; יעדער הויפּט־געדאַנק פלעגט זיך ביי איהם אַרויסרייסען אַן אַרומגערינגעלטער מיט א מחנה קלענערע נעבען געדאַנקעלעך, וועלכע האָבען זיך מאַנכעסמאָל געפּלאָנטערט דעם הויפּט־געדאַנק צווישען די פיס. עס האָט זיך דאַריבער געפּאָדערט אַן אָנשטרענגונג נאָכצופאָלגען דעם גאַנג פון זיינע לאַנגע אַרגומענטען. אָבער ער האָט קיינמאָל נישט געברויכט קיין אויסגעדראָשענע פראַזען און זיינע בעווייזע האָבען אימער געשמעקט מיט דעם רייצענדען ריח פון אָריגינעלען, פרישען, נאָר־וואָס געבוירענעם געדאַנק. אחוץ דעם איז ער געווען איינער פון די וויציגסטע רעדנערס וואָס איך האָב ווען עס־איז געהערט, און זיינע גלייכווערטלעך פלעגען אַרויסרופען געלעכטער אפילו צווישען זיינע געגנערס.

איך געדענק ווי ער האָט איינמאָל אָנגעהויבען א רעפעראַט מיט די ווערטער: „עס האָט געלעבט אמאָל א גרויסער קאַרל, האָט ער אָנגעפּלאָדיעט א גאַנצע מחנה קליינע קאַרליקלעך ....” דער גאַנצער זאַל האָט אויסגעשאָסען מיט געלעכטער. ער האָט קיינמאָל נישט געשאַנעוועט זיינע געגנער און ליעב געהאַט זיי אָנצוטרעטען שטאַרק אויף די מאָזאָליעס. דערפאַר האָט ער איבעראַל געהאַט א סך שונאים.

צו יענער צייט האָב איך זיך אין ציוריך בעקענט און אין גיכען בעפריינדעט מיט פאַני ראַטנער, איינע פון די ליבטיגסטע פּערזענליכקייטען פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, וועלכע איז שפּעטער אויך געוואָרען א מיטגליעד פון די רוסישע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען.



פֿאַני ראַטנער־ראַפּאָפּאָרט.

דריטער קאַפּיטעל

פאני ראטנער. — איהר לעבען. — איהר פריהצייטיגער טויט.

פאני סאָלאָמאָנאָוונא ראטנער איז געווען די טאָכטער פון א רייכען סוחר אין מאָהילעוו. נאָך אין אָנהויב פון די אכציגער יאָהרען, ווען זי איז נאָך געווען כמעט א קינד, איז זי צוגעצויגען געוואָרען צו דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. זי איז געווען אין רוסלאנד ארעסטירט און איז א קורצע צייט געזעסען אין געפענגניס. אזוי ווי קיין שטארקע בעווייזען זיינען קעגען איהר ניט געווען און איהר פאָטער איז געווען א גאנצער מיוחס ביים איספּראַווניק, האָט זיך איהם איינגעגעבען ארויסצוראטעווען זי פון די גוי'שע הענט. די איינצעלהייטען וועגען איהר טעטיגקייט אין רוסלאנד זיינען מיר ניט בעקאנט, ווייל פאני האָט קיינמאָל ניט געוואָלט רעדען וועגען זיך.

די שטרענגע אויפזיכט פון דער פּאָליציי און די נאָך שטרענגערע אויפזיכט פון איהר פאָטער האָט אונמעגליך געמאכט פאר פאני'ן אָנצוגעהן מיט איהר געהיימער ארבייט אין רוסלאנד און זי האָט בעשלאָסען צו פאָהרען אין דער שווייץ שטודירען. איהר פאָטער האָט דערפון ניט געוואָלט הערען. ער איז געווען איינער פון יענע אייזערנע אידען, וועמענס וואָרט איז געווען א הייליג געזעץ פאר אלע מיטגליעדער פון זיין צאָהלרייכער הויזגעזינד. אָבער די יונגע פאני האָט, הפנים, גע'ירשנ'ט פון איהר טאטען זיין שטאָלענעם כאראקטער און, אז זי האָט עפּעס בעשלאָסען, האָט זי עס דורכגעפיהרט. זי האָט זיך כלומר'שט אונטערגעגעבען און ווען די פאמיליע איז אויף זומער ארויסגעפאָהרען אין קארלסבאד, איז זי פון דאָרט אנטלאָפען אין ציוריך און אָנגעקומען אין אוניווערזיטעט.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל ווען שלום ראטנער'ס א קינד האָט זיך דערוועגט צו געהן געגען זיין ווילען. ווי קארל

ראטנער, פאני׳ס ברודער, האָט מיר דערצעהלט, ווען ער איז איין מאָל געקומען אויף א בעזוך אין דער שווייץ, האָט איהר פאָטער א לאנגע צייט ניט ערלויבט צו דערמאָנען פאני׳ס נאָמען אין זיין געגענוואַרט. ענדליך האָט זיך דער מוטער איהרער דאָך איינגעגעבען צו פועל׳ן ביים פאָטער ער זאָל פאני׳ן שיקען אויף צום לעבען. ווען איך בין געקומען אין ציוריך, איז פאני געווען איינע פון די רייכסטע סטודענטקעס. זי פלעגט בעקומען 100 רובעל (250 פראנק) א חודש. צווישען די רוסישע סטודענטען, וועלכע האָבען ס׳רוב געלעבט אויף פופציג־זיבעציג פראנק א חודש, איז דאָס געווען א קאָלאָסאלע סומע. און דאָך האָט פאני געלעבט קארגער איידער די אָרימסטע סטודענטען. ווי נאָר זי פלעגט דערהאלטען איהרע הונדערט רובעל, פלעגט עס גלייך נישט ווערען: א טייל פלעגט זי אוועקגעבען דער בעוועגונג און דאָס איבעריגע — צו חברים און חבר׳טעס וועלכע האָבען ניט געהאט קיין שטענדיגען איינקונפט.

דאָס לעבען אין האלב־הונגער האָט אינגיכען אָבגעשוואכט דאָס געזונט פון דער גביר׳ישער טאָכטער, וועלכע איז געווען געוואוינט פון דערהיים צו אלע וואוילטאָגען. דערצו פלעגט זיך פאני שטארק נעהמען צום הארצען די צרות פון איהרע צאָהלרייכע פריינד, וואָס פלעגען קומען צו איהר מיט אלע זייערע גרויסע און קליינע פעקלעך. די טראגעדיע אויפ׳ן ציור־ריך־בארג, ווען דעמבאָ, איינער פון איהרע נאָהענטסטע פריינד, איז צוריסען געוואָרען אויף טויט, האָט אויך שטארק אָנגעגריפען פאני׳ס געזונט. דערנאָך האָבען זיך אָנגעפאנגען הויז־זוכונגען ביי די פערדעכטיגע סטודענטען און סטודענטקעס, און די שוויי־צארישע פאָליציי, וועלכע האָט זיך שטארק דערשראָקען פאר רוסלאנד׳ס נאָטע, האָט אָנגעפאנגען ארויסצושיקען פון לאנד די „געפעהרליכע ניהיליסטען“. דאָס אלעס האָט שטארק גע־ווירקט אויף פאני׳ן. זי האָט אָבער, ווי אימער, ניט געוואָלט שענקען די מינדסטע אויפמערקזאמקייט צו איהר געזונט.

ווען חנן ראפאפאָרט איז געוואָרען מיט איהר נאָהענט בעפריינדעט, איז ער בעשטאנען דערויף, אז זי זאָל זיך מישב זיין מיט א דאָקטאָר. דער דאָקטאָר האָט געפונען, אז זי ליידט פון

אן אָרגאַנישער האַרץ־קראַנקהייט און האָט איהר געהייסען גלייך אָבפאָהרען אין דרום־איטאַליע. ראַפּאָפּאָרט האָט אָנגעשריבען צו איהר פאָטער, וועלכער האָט גלייך אַרויסגעשיקט אויף הוצאות, און זיי זיינען צוזאַמען אָבגעפאָהרען אין איטאַליע, וואו זיי האָבען פערבראַכט אַ דריי חדשים אין אָספּעדאַליעטי, אויפ'ן מיטעללענדישען ים. ווען זי איז געוואָרען אַ ביסעל בעסער, איז זי מיט ראַפּאָפּאָרט'ן אַוועק אין דייטשלאַנד און זיי האָבען חתונה געהאַט אין קעניגסבערג, וואוהין פאַני'ס עלטערען זיינען צוליעב דעם געקומען.

זיי האָבען זיך בעזעצט אין בערלין, וואו ראַפּאָפּאָרט איז אָנגעקומען אין אוניווערזיטעט. פאַני'ס געזונט איז געוואָרען ערגער פון יאָהר צו יאָהר. האַרץ־קראַנקהייט איז אימער פערבונדען מיט גרויסע יסורים — די האַרץ־קלאַפּונגען רופען אַרויס געוויסע נערוועזע טויט־שרעקענישען וואָס אפילו די שטאַרקסטע קאָנען ניט בעהאַלטען. אָבער אויף פאַני'ן האָט מען גאָר נישט געקאָנט בעמערקען. אַ ריהרענדער שמייכעל האָט אימער גע־שוועבט אויף איהר שעהן, קינדעריש פנים, וועלכען איהרע לאַנגע, זייד־גאָלדענע האָר האָבען צוגעגעבען אַ בעזונדערען חן. נאָר זעלטען, ווען זי האָט געמיינט אַז קיינער קוקט ניט אויף איהר, האָט מען געקענט זעהן אַ טרויער אין איהרע טיעפע, וואַרימע אויגען. ווען איך האָב זיך געזעהן מיט איהר אין פּאַריז אַ פּאָר חדשים פאַר איהר טויט, האָב איך געקאָנט בעמערקען, אַז זי ליידט גרויסע יסורים. זי האָט שוין דעמאָלט ניט געקאָנט מעהר אַראָב פון בעט, און דאָך האָט זי נאָך אַליין געשטיקט אין זיך איהרע שמערצען און קיינמאָל זיך ניט בעקלאָגט. זי האָט זיך נאָך אַליין אינטערעסירט מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג און מיט די פּרזענליכע פריידען און ליידען פון איהרע פריינד.

איך האָב בעדאַרפט אָבפאָהרען אויף אַ נסיעה אין רוסלאַנד. ווען איך האָב זיך מיט איהר געגנומען זעגענען, האָבען זיך מיר געשטעלט טרעהרען אין די אויגען. פאַני האָט זיך בעמיהט צו מאַכען אַ פרעהליכע מינע און געזאָגט צו מיר:

„ראגה ניט, מענדיל, פערבלייב ניט אין רוסלאַנד לענגער ווי דו מוזט. ווערסט קומען צוריק, פערפאָהר אין פּאַריז. אפשר

וועלען מיר זיך נאָך זעהן... און פערגעס ניט צו שיקען א טעלעגראַמע גלייך אהער, ווען דו וועסט אריבער די גרענעץ צו־ריק נאָך אויסלאַנד . . ."

מיין טעלעגראַמע האָט נאָך געפונען פאַני'ן ביים לעבען, אָבער מיר איז ניט בעשערט געווען מעהר צו זעהן זיך מיט איהר. אין לעמבערג האָב איך געפונען א דעפּעשע מיט דער טרויעריגער בשורה, אז פאַני האַלט ביים שטאַרבען און איך בין גלייך אָבגעפאָהרען אין פאַריז. נאָר עס איז געווען צו שפּעט . . .

איבער פאַני'ס שרעקליך־פערענדערט פּנים האָט נאָך גע־שוועבט איהר גוטער שמייכעל, אָבער עס איז געווען פערגלי־ווערט און פול מיט א טיעף געהיימניס . . . דאָס איז אין קור־צען די באשרייבונג פון פאַני ראַטנער'ס לעבען.

נאָר דאָ בין איך פאַרלאָפען ווייט א פריהער. איך קעהר זיך אום צוריק צום יאָהר 1892.



ווערא זשיטלאווסקי.

פערטער קאַפּיטעל

אין בערלין. — מען שיקט מיך ארויס פון פּרייסען. — אין בערן. — זשיטלאָווסקי. — די גרינדונג פון „דעם פערבאַנד פון די רוסישע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען“. — „רוסקי ראַבאָטשי“. — אונזערע ערשטע פּראָקלאַמאַציעס.

אין ציוריך בין איך פערבליבען אין גאַנצען אַ דריי חדשים און בין אַוועק אין אַמסטערדאַם צו זעהן זיך מיט מיין פאָטער. פון דאָרט זענען מיר צוזאַמען געפאָהרען אין בערלין, וואו ער האָט זיך געקליבען אָנצופאַנגען עפּעס אַ געשעפט און איך האָב זיך געגרייט אָנצוקומען אין אוניווערזיטעט.

אין בערלין איז די פּאָליציי דעמאָלט געווען שטרענג מיט רוסישע אונטערטאַנען און אָהן אַ גובערנאַטאָרסקי׳ן פּאַספּאָרט האָט מען נישט געלאָזט וואוינען.

ווען איך בין געפאָהרען פון רוסלאַנד אין ציוריך בין איך אריבער דעם גרעניץ מיט דער הילף פון קאָנטראַבאַנדיסטען און האָב נישט געהאַט קיין אויסלענדישען פּאַרפּאָרט. מיין אינלענדישער פּאַס איז געבליבען ביי דער פּאָליציי אין אַמסטערדאַם, וועלכע האָט מיר ארויסגעגעבען אַ האָלענדישען פּאַס — עפּעס עהנליכעס צו די היגע „ערשטע פּייפּערס“. מיין פאָטער האָט ערוואַרטעט צו בעקומען פאַר אונזביידען טערקישע פּאַספּאָרטען דורך זיינעם אַ פריינד אין פּאַלעסטינא. אין בערלין בין איך אַוועק אין פּאָליציי־פּרעזידיום און ערקלערט אַז איך בין אַ איד, אַ טערקישער אונטערטאַן, געבאָרען אין רוסלאַנד און האָב אַ האָללענדישען פּאַס. אויף דעם סמך האָב איך פערלאַנגט אַז מען זאָל מיר ערלויבען צו וואוינען אין דייטשלאַנד. פאַר דעם אונקאָסמאָפּאָליטישען קאָפּ פון אַ דייטשען פּאָליציי־לייטענאַנט איז די געשיכטע געווען אַביסעל צו פערדרעהט. ווען איך האָב איהם ווי־עס־איז קלאָר געמאַכט די סיטואַציע, האָט ער אַ דרעה

געטהאָן זיין לאַנגען שנורבארט און געזאָגט, אז ער דענקט דאָס דריי פּאָטער־לענדער דארפען זיין גענוג אפילו פאַר אַ אידען . . . ער האָט מיך דעריבער געבעטען איבערלאָזען דייטשלאַנד פאַר די גערמאַנען. ענדליך האָב איך דאָך ביי איהם גע׳פּועלט מען זאָל מיר ערלויבען צו פערבלייבען אין בערלין, מיט דעם בעדינג, אז אין צייט פון זעקס וואָכען זאָל איך ברענגען מיין טערקישען פּאַספּאָרט.

איך האָב זיך בעזעצט אין שארלאָטענבורג ביי דער בע־ריהמטער פרוי ר ו ד אָ ל ף. איך וויל דאָ מזכיר לטוב זיין די גוטהארציגע פרוי, ביי וועלכער מען האָט צו יעדער צייט, סיי בייטאָג און סיי ביינאכט, געקענט קריגען אויף באָרג אַ מאָל־צייט. זי האָט קיינמאָל קיינעם נישט אָבגעזאָגט, און נישט איין רוסישען סטודענט האָט די גוטע פרוי געראטעוועט פון דער אונ־אנגענעהמער פּערספּעקטיווע צו ליגען זיך שלאָפען אויף אַ ליי־דיגען מאָגען. ביי פרוי רודאָלף האָבען דאמאָלסט געוואוינט חנן און פאני ראפּאָפּאָרט, דוד פּינסקי, דר. סירקין און אַנדערע אידישע אינטעליגענטען פון רוסלאנד.

איך האָב גענומען בעזוכען די לעקציעס פון די בעריהמטע בערלינער פּראָפעסאָרען און די סאָציאַל־דעמאָקראטישע פער־זאמלונגען, אויף וועלכע איך האָב געהערט די גלענצענדע רעדעס פון ווילהעלם ליבקנעכט, פּאול זינגער און אוגוסט בעבעל. אמאָל פלעגט זיך איינגעבען צו קריגען אַ בילעט פאַר דער גאַליאָרקע אין קעניגליכען אָפּערען־הויז, אמאָל אין „דייטשעס“ אָדער „בערלינער“ טהעאטער, וואו מען האָט אזוי קינסטלעריש גע־שפּיעלט האופּטמאַן׳ס און זודעמאַנ׳ס פּיעסען.

איך האָב אָנגעהויבען זיך צו פיהלען אין בערלין ווי אין דערהיים. אָבער די זעקס וואָכען זענען אריבער און די טער־קישע בעאמטע, וועלכע האָבען מיט פערגעניגען צוגענומען מיין פּאָטער׳ס 200 מארק, האָבען זיך נישט געאיילט ארויסצוגעבען דעם פּאַס. איך בין אַוועק אין פּאָליציי פּרעזידיום און ווי־עס־איז גע׳פּועל׳ט ביי דעם לאַנגוואָנציגען לייטענאַנט מען זאָל מיר געבען נאָך אַ מאָנאַט צייט. אָבער ווען דער מאָנאַט איז אריבער און איך האָב דעם טערקישען פּאַס נאָך אַלץ נישט געקענט

צושטעלען, איז א שוצמאַן געקומען צו מיר און מיך גאַנץ העפ־ליך אוועקגעפיהרט אין פּאָליציי, וואו מען האָט מיר אָבגעגעבען צוריק מיין האָלענדישען פּאַס און געהייסען פערלאָזען דייטש־לאַנד אין 24 שטונדען.

איך בין אוועק אין בערן.

איך בין געקומען אין בערן אין פריהלינג 1893 און בין גלייך אוועק צו זשיטלאָווסקי'ן. איך האָב וועגען איהם פיעל געהערט אין ציוריך און אין בערלין, און האָב זעהר געוואָלט מיט איהם זיך בעקענען. די זשיטלאָווסקי'ס האָבען געהאַט א פרייען צימער און איך האָב מיך ביי זיי בעזעצט. אין גיכען האָב איך זיך נאָהענט בעפריינדעט מיט איהם און אויך מיט זיין פרוי, וויערא סעווערינאָוונא, איינע פון די רייכסטע און טיעפסטע נאַטורען וואָס איך האָב ווען בעגעגענט צווישען רוסישע פרויען.

איך וועל זיך דאָ נישט אונטערנעהמען צו געבען א כאַראַק־טעריסטיק פון חיים זשיטלאָווסקי, דעם מענש און דעם דענקער. ער איז גענוג בעקאַנט דעם אמעריקאַנער אידישען עולם. אָבער איך וויל דאָך זאָגען א פּאָר ווערטער וועגען איהם, ווייל מיר דאַכט, אַז אין איינינע הינזיכטען האָט מען איהם ביי אונז מיס־פערשטאַנען מעהר, ווי וועלכען עס איז אנדערען געזעלשאַפטליכען טוער.

נישט נאָר זיינע געגנער, נאָר אפילו איניגע פון זיינע אָנ־הענגער, האַלטען זשיטלאָווסקי'ן פאַר א קאַפּריזנעם דענקער, וואָס בייט זיינע איבערצייגונגען יעדען מאָנטאָג און דאָנערשטאָג. איך גיב צו אַז ער איז א מענש פון שטימונג, און אַז אין זיין גייסטיגען שאַפען איז ער מעהר פּאָעט, איידער קאַלטער, אנאַ־ליטישער דענקער. אין דעם אויסארבייטען פון זיינע פילאָזאָ־פישע איבערצייגונגען און פון זיין וועלט־אנשויאונג, האָט דאָס שטרעבען צו איינהייטליכקייט און שעהנקייט געשפּיעלט א גרע־סערע ראָליע איידער די טרוקענע וויסענשאַפטליכע אונטערזוכונג און אנאַטאָמישע צוגלידערונג פון פאַקטען.

מיר שיינט, אַז דאָס שטרעבען פון מענשליכען געדאַנק צו סינטעטישער שעהנקייט און אָרגאַנישער גאַנצקייט האָט אונז געגעבען טיעפערע און ברייטערע אמת'ן איידער די קאַלטע בע־

אָבאַכטונג פון געגענשטאַנדען און ערשיינונגען. די ווענוס פון מילא ענטהאַלט אין זיך אַ טיעפערען און אייביגערען אמת איידער אַ וויסענשאַפטליך בוך פון אַנאַטאָמיע. אפילו אין אַזעלכע וויסענשאַפטען ווי פיזיק און כעמיע, האָט דער שוואונג פון אונזער פאַנטאַזיע אַרויסגעבראַכט ניט ווענינער אמת'ן איידער בעאָבאַכטונג און עקספערימענט. דאָס בענקען פון דער מענשליכער נשמה נאָך וויסען־אחדות, דאָס בענקען צו פערבינדען די אינערליכע פיעלפאַכקייט פון דער פיזישער און גייסטיגער וועלט אין איין גרויסען אחד איז מקדמונים געווען די אינערליכע, הגם אָפט אונבעוואוסטע, טרייבקראַפט ביי אַלע גרויסע פאָרשער אין נאַטור־וויסענשאַפט אַזוי גוט ווי אין פילאָזאָפיע.

גראָד דאָס דאָזיגע שטרעבונג צום מאָניזם האָט אָבגעשטויסען דעם „עקלעקטיקער“ זשיטלאָווסקי פון דעם „מאָניסטישען קוק אויף דער געשיכטע“, ווייל ער האָט איינגעזעהן, אַז דער כלומר'שטדיגער מאָניזם נעהמט נישט אַרום די פיעלזייטיגקייט פון געזעלשאַפטליכען שאַפען אין איין גרויסען גאַנצען, נאָר לאָזט פיעלע פון די וויכטיגע פאַקטאָרען שטעהן דרויסען, אָדער הענגען אין דער לופטען. דער סאָציאַליסט זשיטלאָווסקי פערלאַנגט ראַציאָנאַלע גלייכהייט און ברידערליכקייט פאַר געשיכטליכע פאַקטאָרען און נישט אַ ווילקירליכע זעלבסטהערשונג פון איין־איינציגען פאַקטאָר, וואָס גיט בלויז אַן אויסערליכע איינינקייט.

אין די אכט־און־צוואַנציג יאָהר וואָס איך קען זשיטלאָווסקי'ן האָבען זיך זיינע פילאָסאָפישע אַנשויאונגען, ווי זיין פראַקטישעם פראָגראַם, נישט געביטען אין זייערע גרונדשטריכען. פון די ערשטע טעג אָן, וואָס איך האָב איהם בעגעגענט אין בערן, איז ער אימער געווען און געבליבען דער זעלביגער סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, דער זעלביגער הייסער נאַציאָנאַליסט, דערזעלביגער עקסטרעמער (נאָך מיין מיינונג צו עקסטרעמער) אידישיסט. ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געזעהן די וויכטיגקייט פון אַ סאָציאַליסטישער ליטעראַטור אין אידיש, נישט נאָר אַלס אַ מיטעל און טרויעריגע נויטווענדיג־

ק י י ט, ווייל די אידישע מאַסען פערשטעהען, ליידער, נישט קיין רוסיש, נאָר הויפּזעכליך אַלס די נאַטירליכע פאָרם, אין וועלכער עס דאַרף זיך אויסגיסען די נאַציאָנאַלע ווידער־בעלעבונג פון אידישען פאָלק אויף סאָציאַליסטישע יסודות. עס פאַרשטעהט זיך אָבער, אַז אַזאַ יסוד אין זיין וועלטאַנשויאונג האָט ניט געקאָנט האַרמאָנירען מיט דעם „וויסענשאַפטליכען" סאָציאַליזם פון יענער צייט.

אין בערן האָט זשיטלאָווסקי ווייטער אָנגעפיהרט דעם קאַמף געגען אָרטאָדאָקסישען מארקסיזם און דער איינזייטיגקייט פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטען, וועלכען ער האָט אָנגעהויבען אין ציוריך. אַזוי ווי די בערן׳ער מארקסיסטען זיינען געווען צו שוואַך צו אונטערדריקען דאָס נייע אַפּיקורסות, וואָס האָט זיך גענומען פערברייטען אין דער רוסישער קאָלאָניע, פלעגט פליע־כאַנאָוו אָפּט אַראָבקומען פון זשענעווא אויף אַ גייסטיגען טורניר מיט זשיטלאָווסקי׳ן. עס איז געווען אַן אמת׳דיג פערגעניגען צו הערען די צוויי גלענצענדע פּאָלעמיסטען.

אין הערבסט 1893 זיינען חנן און פאַני ראַפּאַפּאָרט געקו־מען פון בערלין אין בערן און מיר האָבען באַלד געגרינדעט דעם „פערבאַנד פון די רוסישע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען". אין דעם פערבאַנד זיינען אריין, אַ חוץ די זשיטלאָווסקי׳ס, די ראַפּאַפּאָרטס און איך, אויך לעווענטים, וועלכער האָט דעמאָלט שטודירט כעמיע אין ציוריכער פּאָליטעכניקום, און יעלענאַ פּאָ־לובאָיאַרינאָווא, אַ סטודענטקע פון מעדיצין אין בערן׳ער אוני־ווערזיטעט. דער פערבאַנד האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע צו פערשפּרייטען דורך מינדליכע און שריפטליכע פּראָפּאַגאַנדא די אידעע פון סאָציאַליזם אויף ברייטערע יסודות, צו מאַכען קלאָהר פאַר דעם רוסישען ראַדיקאַלען עולם די נויטווענדיגקייט פון אַן אַקטיווען רעוואָלוציאָנערען קאַמף געגען דעם צארישען אבסאָ־לוטיזם (טעראָר) און פון אַ ברייטער פּראָפּאַגאַנדא צווישען די דאָרפישע מאַסען. מיר האָבען אָנגעפאַנגען אַרויסצוגעבען אַ מאָנאַטליכע צייטונג „דער רוסישער ארבייטער". ווי אין דער דאָזיגער צייטונג איז ערקלעהרט געוואָרען, האָבען מיר געברויכט דעם נאָמען „ארבייטער" פאַר אַלע, וואָס לעבען פון אייגענער

אַרבייט, איינשליסענדיג אין דעם באַגריף דעם פויער, דעם קליי־נעם בעל־מלאכה, דעם שטאָדטישען און דאָרפּישען פּראָלעטאַר־יאַט, ווי אויך די וואָס אַרבייטען אויף דעם גייסטיגען געביט. מיר האָבען געהאַט איניגע אָנהענגער צווישען דער שטודירענ־דער יוגענד אין בערן און אין אַנדערע שטעדט פון מערב־איירָאָפּא, אָבער מיט רוסלאַנד האָבען מיר נאָך ניט געהאַט קיין פערבינדונגען.

אין יאָהר 1891 האָט זיך פערשפּרייט די נייעס, אַז אַלעק־סאַנדער דער דריטער איז געפעהרליך קראַנק, און אַז זיין טויט איז בלויז אַ פראַגע פון חדשים. מיר האָבען בעשלאָסען אָב־צודרוקען פּראָקלאַמאַציעס צו אַלע קלאַסען פון דער רוסישער בעפעלקערונג און זיי צו פערשפּרייטען אין טויזענדער עקזעמ־פּליאַרען, ווען ניקאָלאַי דער צווייטער וועט אַרויף אויפ׳ן טראָן. מיר האָבען אָבגעדרוקט פיער פּראָקלאַמאַציעס: „צו דער אינ־טעליגענץ“, „צו דער געזעלשאַפט“, „צו די אַרבייטער“ און „צום פאָלק“. אין אַלע פיער אויפרופען האָבען מיר געשילדערט די שרעקליכע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע לאַגע אין רוסלאַנד און גערופען דעם עולם צו פאָדערען אַ „זעמסקי סאָבאָר“ און פריי־הייט פון וואָרט. די פּראָקלאַמאַציע „צום פאָלק“, וועלכע איך האָב דעמאָלט אָנגעשריבען, איז געווען בעשטימט פאַר די פויע־רים. איך האָב איצט געפונען צווישען מיינע פּאַפּירען אַן עק־זעמפּליאַר פון דעם אויפרוף. עס איז אינטערעסאַנט, אַז מיר האָבען נאָך דעמאָלט ניט דערוועגט זיך צו רעדען צום פויער וועגען אָבשאַפען אינגאַנצען דעם צאַריזם, נאָר גערעטען צו פאָ־דערען, אַז דער צאַר זאָל רעגיערען איבער דאָס לאַנד מיט דער הילף פון אַ **זעמסקי סאָבאָר**.

ווען די פּראָקלאַמאַציעס זיינען אַרויס פון דרוק, (קיין איי־גענע דרוקעריי האָבען מיר נאָך דעמאָלט געהאַט, און מיר האָ־בען געדרוקט אונזער ליטעראַטור ביי בוכאַנאָווסקי׳ן אין דער זשעניעווער נאַראָדאָוואָלטישעסקער דרוקעריי), איז געבליבען, אַז איך זאָל פאָהרען אין רוסלאַנד. איך האָב גענומען מיטנעהמען אונזער צייטונג „רוסקי ראַבאָטשי“, די פּראָקלאַמאַציעס און אַנדערע רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור, און זעהן צו געפינען

דאָרט טוערס, וואָס זיינען איינפערשטאַנען מיט אונזערע אנ־זיכטען און וואָס זאָלען זיך אונטערנעהמען צו פערשפּרייטען אונזער ליטעראַטור און צו גרינדען גרופּעס פון סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען. מיט גרויסע שוועריגקייטען האָבען מיר ווי־עס־איז צוזאַמענגעקליבען א צוויי־הונדערט פראַנק און איך האָב זיך גענומען גרייטען צו דער נסיעה.

מיין ערשטע נסיעה קיין רוסלאַנד

ערשטער קאַפּיטעל

א נייע מעטאָדע אריבערצושמוגלען ליטעראַטור. — אויפ'ן גרעניץ אין שירווינט.

ווי פיהרט מען אריבער די ליטעראַטור קיין רוסלאַנד? דאָס איז געווען די פראַגע. אויפ'ן גרענעץ האָבען מיר קיין פערבינדונגען נישט געהאַט. דאָס פּראָבלעם פון קאָנטראַבאַנדע איז מיר געווען אינגאַנצען פרעמד. דאָס איינציגע מאָל וואָס איך בין געקומען אין פערבינדונג מיט קאָנטראַבאַנדיסטען איז געווען ווען איך האָב גע'גנב'עט דעם גרענעץ נעבען סטאַווישין, אין פּוילען, אויף מיין ערשטער נסיעה פון רוסלאַנד קיין ציוריך. אריבערשמוגלען די פערבאָטענע ליטעראַטור דורך די פּראָפעסיאָנעלע קאָנטראַבאַנדיסטען, ווי דאָס פלעגען טהון די סאָציאַל-דעמאָקראַטען, איז געווען זעהר שווער, ווייל זעהר ווייניג פון זיי האָבען זיך דערוועגט צו נעהמען אויף זיך אזא ריזיקע און, א חוץ דעם, האָט מען קיינמאָל נישט געקענט זיין זיכער אז זיי וועלען נישט פערראַטען. דערצו איז דער „טאַריף" אויף אַזעלכע טריפה סחורה געווען זעהר א הויכער. ווי מיינע פריינד האָבען מיר דערצעהלט, פלעגען זיי צאָהלען 70-80 רובעל פאַר יעדען פוד. דאָס איז געווען נישט פאַר אונזר קעשענע.

עס איז ביי מיר געבליבען, אז איך זאָל אריבער דעם גרענעץ מיט דער הילף פון קאָנטראַבאַנדיסטען און פיהרען די ליטעראַטור מיט זיך, אָבער אזוי, אז זיי זאָלען נישט וויסען אז איך פיהר געפעהרליכע קאָנטראַבאַנדע. איך האָב געוואוסט, אז די קאָנטראַבאַנדיסטען קוקען דורך דעם באַגאַזש פון זייערע פּאַסאַזשירען און אז, אחוץ דעם, איז מעגליך, אז מען זאָל כאַפּען אויפ'ן גרענעץ. דאריבער האָט עס געדאַרפט זיין גוט בעהאַלטען.

צוערשט האָב איך גערעכענט צו בעהאַלטען די ליטעראַטור אין א דאָפּעלטען באָדען פון א קופערט, אָבער דאָס איז שוין גע-

ווען א צו־גוט בעוואוסטע מעטאָדע. איינמאָל בין איך אריינ־געגאנגען אין א פאבריק פון טשעמאָדאנעס און האָב דאָרט גע־זעהן ווי מען מאכט זיי פון גראָבען טאָוועל איבערגעצויגען מיט לייווענט. עס איז מיר גלייך איינגעפאלען, אז מען וואָלט געקענט מאכען דעם גאנצען טשעמאָדאן פון ביכער און ציי־טונגען, איינגעפרעסט צווישען צוויי שטיקער פון דינעם טאָוועל. דער פלאן איז געווען א נייער און איז אלעמען גע־פעלען געוואָרען. היבשע עטליכע פודען ליטעראטור זיינען אויף אזא אופן שפעטער אריבערגעשיקט געוואָרען נאָך רוסלאנד. אזוי ווי מיר האָבען די ענטדעקונג נישט פאטענטירט, האָבען דער־נאָך די בונדיסטען אויך אָפט געברויכט די דאָזיגע מעטאָדע. וועלכע ראפאָפאָרט האָט א נאָמען געגעבען „ספאָסאָב מענ־דעליעיעוואַ": פארבייטענדיג מיין כשר'ן אידישען נאָ־מען מענדעל אויף דעם נאָמען פון גרויסען רוסישען כעמיקער.

איך האָב גענומען זוכען א טשעמאָדאנשטשיק וועמען מען זאָל קענען פערטרויען דעם סוד און ענדליך, דורך אונזער חבר לעווענטים, געפונען אין ציוריך א דייטשען גענאָסע וואָס האָט געהאט א קליינע טשעמאָדאנען־פאבריק. איך בין אוועק אין ציוריך, פיהרענדיג מיט זיך עטליכע פעקלעך פון אונזערע פראָ־קלאמאציעס, א פאאר הונדערט עקזעמפליארען פון „רוסקי ראבאָטשי" און אויך א ביסעל פון די ביכער און בראָשיורען וואָס זיינען געווען ארויסגעגעבען פון די נאראָדאָוואָלצעס און פון לאָנדאָנער „פאָנד וואָלנאָי רוסקאָי פרעסי": דער „וויעסט־ניק" און דער „קאלענדאר" פון די נאראָדאָוואָלצעס, האסין'ס (זשיטלאָווסקי,ס) „א איד צו אידען", סטיעפניאק'ס „דאָס אונ־טערערדישע רוסלאנד" און אנדערע. פון די סאָציאל־דעמאָקראַ־טישע אויסגאבען האָב איך מיטגענומען נאָר מארקס'עס „דער קאָמוניסטישער מאניפעסט" און „לוין־ארבייט און קאפיטאל" און פיאָטר אלעקסיעיעוו'ס רעדע פון וועלכער מיר האָבען, ווי איך האָב שוין דערצעהלט, ארויסגעריסען פליעכאנאָוו'ס פאָררעדע.

אין אָבענד, ווען די ארבייטער זיינען זיך צוגאנגען, בין איך געקומען מיט די פעקלעך ליטעראטור אין פאבריק פון אונ־זער דייטשען גענאָסע און מיר האָבען זיך ביידע גענומען צו

דער ארבייט. אויסצולעגען די צייטונגען און ביכער פון אלערליי פאָרמאַטען און גרעב אַזוי, אַז זיי זאָלען אויסמאַכען איין קאָמ־פאַקטע מאַסע אָהן חללים און עס זאָל זיין דורכאויס די זעלבע גרעב, איז געווען נישט קיין לייכטע אויפגאַבע. פּאָרענדיג צוזאַמען די דינערע ביכלעך און פאַנאַנדערפּעגענדיג די גרע־בערע, האָט זיך מיר ענדליך איינגעגעבען צו קריגען דעם גע־ווינשטען רעזולטאַט. אַ זייגער איינס פאַרטאָג האָבען מיר געהאַט איין טשעמאָדאַן פאַרטיג און דער גענאָסע־פאַבריקאַנט האָט מיר געזאָגט, אַז איהם אליין וואָלט קיינמאָל נישט איינ־געפאַלען, אַז דאָס איז נישט קיין געוועהנליכער כשר'ער טשע־מאָדאַן. דער טשעמאָדאַן איז אפילו געווען אַ ביסעל שווערלעך מיר האָבען איז איהם אריינגעפּאַקט אַ 17־18 פונט ליטעראַטור, אָבער מיר האָבען גערעכענט, אַז ווען ער וועט זיין אָנגעפילט מיט זאַכען וועט עס נישט זיין אַזוי בעמערקבאַר.

ביי דער געלעגענהייט האָט מיר דער אַלטער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַט דערצעהלט ווי אין זיין יוגענד פלעגען די דייטשע גענאָסען אריבערשמוגלען אין דייטשלאַנד סאָציאַליסטי־שע ליטעראַטור אין גרויסע שווייצער־קעזען און האָבען צוליעב דעם צוועק געהאַט אַ ספּעציעלע קעז פאַבריק אין באַזעל. אין דער זעלבער צייט — דאָס איז געווען אין די זעכציגער יאָהרען, האָבען די פראַנצויזישע גענאָסען געשיקט פון דער שווייץ זייער ליטעראַטור אין מעטאַלענע ביוסטען פון נאַפּאָלעאָן דעם דריטען.

מיר האָבען געמאַכט נאָך דריי „סענדוויטש־טשעמאָדאַנעס“ פון פערשיעדענע גרויס און קאָליר און איך בין מיט זיי געקומען אין בערן.

אָבער מיט וואָס פילט מען זיי אָן? מיינע אייגענע זאַכען האָבען זיך געקענט גרינג בעהאַלטען אין איינעם פון זיי. זשיט־לאָווסקי און ראַפּאָפּאָרט האָבען מנדב געווען צו עטליכע פּאָאָר אַלטע הויזען און אַ פּאַלטאָ. דאָס איז נאָך אָבער נישט געווען גענוג. איך האָב גענומען קלייבען אַלטע קליידער פון בעקאַנטע סטודענטען. איך האָב זיי, פערשטעהט זיך, נישט געקענט דערצעהלען צו וואָס איך דאַרף האָבען די אַלטע שמאַטעס און זיי האָבען מיך געפרעגט צי איך קלייב זיך נישט צו האַנדלען מיט אַלטע זאַכען . . .

ענדליך האָב איך ווי־עס־איז אָנגעפילט מיינע טשעמאָדאַנעס. אין איינעם פון זיי האָב איך אַריינגעלעגט אַ טייערען זיידענעם טלית וואָס ראפאָפּאָרט האָט געקראָגען פון זיין שוועהר אַ מתנה צו זיין חתונה און מיינע צוויי פּאָר תפילין (רש"י און רבני תם), וועלכע מיין פּאָטער האָט אַמאָל בעשטעלט ביי אַ ספּעציעל מהודר'דיגען באַריסאָווער סופר צו מיין בר־מצוה.

איך האָב אָבגעמאַכט אַ שיפר מיט מיינע חברים, צו־זעגענט זיך מיט זיי און אַוועק דורך באַזעל, פראַנקפורט־אַם־מיין, בערלין און קעניגסבערג צום רוסישען גרענעץ. איך האָב מיטגענומען מיין טערקישען פּאַספּאָרט, וועלכען מיין פּאָטער האָט ענדליך דאָך בעקומען פון זיין פריינד אין פּאַלעסטינא. דער דאָזיגער פּאַס איז מיר, ווי די לעזער וועלען זעהן שפּעטער, זעהר צוניץ געקומען.

איך האָב זיך אָבגעשטעלט אין דעם קליינעם פּרייסישען גרע־נעץ־שטעדטעל שירווינט, נישט ווייט פון איידקונען, און פערפאָהרען אין אַ אידישע אכסניה. דער בעל־אכסניה האָט מיר אָבגעגעבען אַ ברייטען שלום־עליכם (מיינע טשעמאָדאַנעס האָבען אַרויסגערופען גרויס רעספּעקט) און האָט גלייך „פער־שטאַנען" אַז איך פאָהר פון אַמעריקע און דאַרף אַריבער דעם גרענעץ. איך האָב איהם, פערשטעהט זיך, נישט געוואָלט ענט־טוישען און איהם צוגעגעבען אַז ער האָט ריכטיג געטראָפען. באַלד האָט ער מיר געבראַכט אַ קאָנטראַבאַנדיסט, אַ הויכען געזונטען אידען מיט אַ צעשויבערטע שוואַרצע באָרד און גנב'־ישע אויגען, און מיר האָבען זיך גענומען דינגען וועגען מקח. ער האָט אפילו פערלאַנגט נישט קיין סך, איינגאַנצען 15 רובעל, אָבער, ערשטענס, האָב איך טאַקע געהאַט זעהר ווייניג געלד און יעדער רובעל איז געווען טייער; צווייטענס, האָב איך מורא געהאַט, אַז אויב איך וועל מרוצה זיין צו געבען איהם אַ העכע־רען פּרייז איידער מען צאָהלט געוועהנליך פאַר אַריבערפיהרען דעם גרענעץ, וועט דאָס איהם אויסקוקען קשה און ער קען נאָך אָנהייבען חושד צו זיין, אַז דאָ איז עפּעס „נישט גלאַט". מיר זיינען ענדליך משוה געוואָרען אויף 11 רובעל.

— האָט איהר עפּעס באַגאַזש? — האָט ער מיך אַ פרעג געטהון.

ווען איך האָב איהם אָנגעצייגט אויף מיינע טשעמאָדאַנעס, האָט ער אויסגערופען:

— ווער וועט עס אייך שלעפּען פיער גרויסע טשעמאָדאַנעס איבער'ן גרענעץ? וואָס מיינט איהר, ס'איז אַ קינדער־שפּיעל? איך וועל דאַרפען האָבען צוויי מענשען אויף צו טראָגען זיי. וואָס האָט איהר אַזוינס אין אייערע טשעמאָדאַנעס? איהר האָט מסתמא אויסגעקויפט אַלע ניו־יאָרקער קראָמען . . . פאַר אַריבערפיהרען נייע זאַכען וועט איהר מוזען צאָהלען בעזונדער. איך האָב איהם געזאָגט, אַז איך פיהר נישט קיין נייע זאַכען. ער האָט מיר נישט געגלויבט אויפ'ן וואָרט און איך האָב איהם געמוזט עפענען מיינע טשעמאָדאַנעס.

ווען ער האָט דערזעהן מיינע בעבעכעס, האָט ער מיך אָנגעקוקט פערוואונדערט.

— וואָס אַ איד פערגינט זיך עס צו שלעפּען פון אמעריקא!

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, — האָב איך איהם דערצעהלט בסוד. — איך פאָהר זעהן אַ כלה און איך דאַרף קומען עפּעס מעשה־מענש.

צוליעב דעם טלית האָב איך געמוזט צוגעבען, אַז איך בין, נישט פאַר איהם גערעכט, אַן אַלמן.

דער איינפאַל אָנצושטאָפּען פיער טשעמאָדאַנעס מיט אַלטע שמאַטעס און מאַכען דעם אָנשטעל פון אַ רייכען חתן וואָס האָט געמאַכט גאָלד אין אַמעריקע איז, הפנים, דעם קאָנטראַ־באַנדיסט זעהר געפעלען געוואָרען. ער האָט אויף מיר אַ קוק געטהון מיט אַ שעלמיש שמייכעלע און, ווי מיר דאַכט זיך, האָט ער מיך חושד געווען, אַז איך בין שוין גאָרניט קיין אַלמן, נאָר האָב ערגעץ אין אַמעריקע אַ ווייב מיט קינדער.

— איך וועל אייך זאָגען וואָס, האָט ער מיר פאָרגעשלאָגען, קיינער וועט אייך נישט שלעפּען איבער'ן גרענעץ פיער טשעמאָ־דאַנעס פאַר עלף רובליאַקעס. די זאַכען אייערע וועלען מיר איינפּאַקען אין אַ זאַק און די טשעמאָדאַנעס לאָזט דאָ איבער. אין רוסלאַנד קענט איהר זיך קויפען אַנדערע. אויב איהר וועט לאָזען ביליג, וועל איך זיי ביי אייך אָבקויפען, — האָט ער גע־זאָגט.

דער פּלאַן איז געווען נישט קיין שלעכטער, נאָר מיר האָבען נישט געקענט מושוה ווערען וועגען דעם פּרייז. איך האָב איהם ליעבערשט מוסיף געווען דריי רובעל און ער איז מרוצה גע־וואָרען מיך צו פיהרען „צו דער כלה" מיט מיינע אייגענע טשע־מאָראַנעס.

צווייטער קאַפּיטעל

אריבער דעם גרעניץ. — ווער ארעסטירט.

דער שווארצבערדיגער קאָנטראָבאנדיסט האָט צוגעזאָגט, אז מיינע אונטערפיהרערס וועלען קומען נאָך מיר אין אָבענד, און איך האָב מיט אונגעדולד געווארט עס זאָל ווערען פינסטער. דער אָווענד איז געקומען. דער אַלטער, סקריפּעדיגער וואנד־זייגער האָט שוין געשלאָגען ניין, און קיינער האָט זיך נאָך ניט בעוויזען. איך בין געוואָרען אונרוהיג. אפשר האָט דער קאָנטראַבאנדיסט חרטה געהאט? מיר האָט גענומען פערדריסען, וואָס איך האָב זיך מיט איהם אזוי פיעל געדונגען און וואָס איך האָב איהם בעסער נישט געגעבען מיט א פּאָר רובעל מעהר. צעהן א זייגער איז ענדליך געקומען דער קאָנטראבאנדיסט און ער־קלעהרט, אז היינט קען מען נישט געהן, ווייל אויפ'ן גרענעץ שטעהען שלעכטע סאָלדאטען, נקי כפּים'ניקעס, וואָס ווילען נישט נעהמען, „כּאָטש גיב זיי א קרענק“.

אויף מאָרגען איז גראד געווען ערב שבועות און פּאר א פרומען אידען וואָס פאָהרט מיט א טלית און צוויי פּאָר תפילין האָט עפּעס נישט געפּאסט צו מחלל יום־טוב זיין. איך האָב געמוזט פערבלייבען אין שירווינט נאָך דריי טעג. עס האָט זיך שוין זעהר געוואָלט אריבערקומען דעם חיבוט־הקבר, און די בלינצעס מיט די פוטער־קיכלעך זיינען מיר נישט איינגעגאנגען. איך האָב זיך געטרייסט מיט דעם געדאנק, אז אין די פּאָר טעג קען איך אביסעל בעסער בעקאנט ווערען מיט'ן גרענעץ און מיט די בערינגונגען פון דער קאָנטראבאנדע־„אינדוסטרי“, וועלכע דערנעהרט אזוי פיעל אידישע, פּוילישע און דייטשע פאמיליעס אויף די רוסיש־דייטשע און רוסיש־עסטרייכישע גרע־נעצען.

איך בין געגאַנגען אין שוהל, פערפיהרט לאַנגע שמועסען מיט די תושבים פון שירווינט און האָב פון זיי טאַקע דערגאַנגען אַ היבש ביסעל. אין שוהל האָב איך געהאַט אביסעל עגמת־נפש, ווען מען האָט מיך מכבד געווען מיט אַן עליה און איך האָב מיט אַמאָל פערגעסען די ברכות.

קוים זיך דערוואַרט אויף מוצאי יום־טוב. אַ זייגער ניין איז צו מיין אכסניה צוגעפאָהרען אַ פוהרעל, פון וועלכען עס איז אַרויסגעשפרונגען אַ לאַטיש, אַ הויכער יונגער בחור פון אַ יאָהר 20, מיט אַ בלייך, נערוועז געזיכט, גרויסע שאַרע אויגען און לאַנגע בלאָנדע האָר, וואָס ער פלעגט אַלע ווײַלע, מיט אַ שנעלען קאָפּ־שאָקעל, אַ וואָרף טהאָן פון שטערען אויף אַ הינטער. ער האָט אַריינגעוואָרפען מיין באַגאַזש אין וואָגען און מיר געהייסען זיך מאַכען פאַרטיג פאַר דער יאַזדע. איך האָב זיך אָבגערעכענט מיט דעם בעל־אכסניה, איינגעלייגט ביי איהם די 14 רובעל פאַר׳ן קאָנטראַבאַנדיסט, און מיר האָבען זיך מיט מזל געלאָזט אין וועג אַריין.

אָבגעפאָהרען אַ פּאָר ווערסט, האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט ביי אַ קליינער כאַטקע. אַן אַלטער גוי איז אַרויס פון שטוב, געהייסען מיר אַרויסקריכען פון וואָגען, אַרויסגענומען מיינע טשעמאָדאַנעס, און אַוועקגעפיהרט דאָס פערד אין שטאַל. מיין כוואַטסקער בחור׳עץ האָט אַ פייף געטהאָן און כהרף־עין איז פאַר מיינע אויגען פון ערגעץ אויסגעוואַקסען אַ שייגעציל און, הינטער איהם, אַ איד מיט אַ קליין פעקעל אויף די פּלייצעס — אַ „האָז", וועלכען מען האָט אויך געפיהרט איבער׳ן גרענעץ. ווי איך האָב שפּעטער אויסגעפונען, איז ער טאַקע **אויף אַן אמת** געפאָהרען פון אַמעריקאַ.

מיינע טשעמאָדאַנעס האָט דער לאַטיש צונויפגעבונדען פּאָרענווייז, מיט היימיש־געשפּונענע פויערשע גאַרטלעך, די צוויי גרעסערע האָט ער אַרויפגעוואָרפען צו זיך אויף דער פּלייצע, די צוויי קלענערע האָט גענומען דאָס שייגעציל, און מיר האָבען זיך געלאָזט געהן צופוס. עס איז געווען אַ קיהלע נאַכט. אַ שאַרפער ווינט האָט געבלאָזען. איבער דעם אויסגעשטערנטען הימעל האָבען זיך געטראָגען קליינע, צוריסענע וואָלקענד־

לעך. מיר זיינען שנעל געגאנגען איבער פעלדער און לאנקעס, איבערקלעטערענדיג דא און דארט איבער פארקאנעס, און איבערשפרינגענדיג איבער שמאלינקע ריטשקעלעך, וואס זיינען געלאפען צווישען די טיפע גרינע גראזען. מיינע פיהרערס האבען שווער געפרייכט, בייגענדיג זיך אונטער זייערע שווערע משאות. איך האב זיך געוואונדערט ווי אזוי דאס קליין שייגעצ'ל האלט אוים אויף זיך די טשעמאדאנעס. איך האב זיי גענומען אויף א ווײלע צו זיך אויף דער פלייצע, אבער איך האב קוים געשטעלט א פופציג טריט און האב זיי איהם געמוזט אוועקגעבען צוריק.

מיר זיינען געקומען צו א געדיכטען סאסנאווען וואלד און זיך געלאזט געהן איבער א שמאלען שטעגעל. עס איז געווען פינסטער און שטיל. דער וואלד איז געווען פול מיט סודות. ווען מיר זיינען אבגעגאנגען א פאר מינוט, איז מיט אמאל ליכטיגער געווארען. פון צווישען די בוימער האט זיך בעוויזען א רויטע האלבע לבנה, וואס איז געשוואומען ארויף־צו פון ברעג הימעל. די וואונדערשעהנע בעלייכטונג פון דער נאכטליכער לאנדשאפט איז אבער געווען נישט נאך דעם געשמאק פון אונזער בלאנדען לאטיש און ער האט מיט א פאר שארפע רוסישע ווערטער אויסגעזידעלט דער לבנה'ס מאמען . . . ער האט זיך אויף א ווײלע אבגעשטעלט, ארומגעקוקט זיך אויף אלע זייטען, א טראכט געטהאן, און געזאגט:

— ס'איז נישט צו מאכען. מען מוז געהן ווייטער.

באלד האב איך דערהערט א גערוויש פון א טייכעל. מיר האבען אבגעקעהרט פון דעם שטעגעל און זיך געלאזט געהן דורכ'ן וואלד אהן א וועג. אין א פאר מינוט זיינען מיר געווען ביים טייכעל. דאס וואסער האט געשיינט מיט א פערל־גראהליכען שיין פון צעשמאלצענעם זילבער. אונזער פיהרער האט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן ברעג, זיך גענומען אויסטהאן, און אונז געהייסען טהאן דאס זעלבע. איך האב אפילו אלע מאל זעהר ליעב געהאט צו באדען זיך, נאר גראד דאס מאל האט זיך מיר גארנישט געוואלט קריכען א פערשוויצטער אין קאלטען וואסער אריין. אבער אונטער די אומשטענדען איז דער לאטיש געווען

דער עמוד האש און איך — די בלינדע, נאָכגעהענדע מאסע. איך האָב נישט געטראַכט. איך האָב נישט געהאַט קיין אייגע־נעם ווילען. אויב ער וואָלט מיך געהייסען קריכען אין א לייבען־גרוב אָדער אין א ברענענדיגען קאַלך־אויווען, וואָלט איך איהם, דאַכט מיר, אויך געפאָלגט.

מיר האָבען שוין געוואָלט אריינגעהן אין וואסער, ווען מיר האָבען דערהערט אין דער שטילקייט פון דער נאַכט דאָס בילען פון א הונד. דער לאַטייש איז אריינגעשפּרונגען אין די קוסטעס און מיר — נאָך איהם. פון דער אַנדער זייט טייכעל האָט זיך דערטראָגען צו אונז דאָס הירזשען פון א פערד און עס איז ווידער שטיל געוואָרען. אונזער פיהרער האָט זיך צוגעלייגט מיט אַן אויער צו דער ערד און האָט זיך איינגעהערט. ער האָט א קוק געטהאָן אויפ'ן הימעל. א גרויסער גרויער וואָלקען האָט פערדעקט די לבנה.

— קומט! גיך!. — איז ער אויפגעשפּרונגען.

מיר האָבען גענומען אונזערע זאַכען און אריין אין טייכעל. דאָס קאַלטע וואסער, וואָס האָט דערגרייכט ביז דער ברוסט, האָט געשניטען דאָס לייב. בראָדיענדיג אזוי א פּאָר מינוט, זיינען מיר ארויס אויפ'ן אַנדערען ברעג. מיר זיינען געוועזען אין רוסלאַנד.

לויט דעם אָבמאַך מיט'ן קאָנטראבאנדיסט האָב איך גע־דאַרפט אריבער דעם גרענעץ מיט'ן וויסען פון די סאָלדאַטען, אָבער אונזער פיהרער האָט, הפּנים, געוואָלט אראָבלאָזען צו זיך אין קעשענע די פּאָאר רובעל וואָס ער וואָלט געדאַרפט געבען די סאָלדאַטען און האָט מיך געפיהרט איבער דעם טיעפסטען אָרט פון גרענעץ־טייכעל, וואָס איז נישט געוועזען בעוואַכט.

מיר האָבען ווי־עס־איז אָנגעצויגען די זאַכען אויפ'ן נאַסען לייב און זיך געלאָזט געהן. מיר זיינען באַלד ארויס אויף א ברייטען וועג, וואו אויף אונז האָט שוין געוואַרט א פוהר מיט א פּאָאר גוטע פערד.

אָבגעפּאָהרען א שטיק וועגס, האָבען מיר מיטאמאָל דער־הערט נישט ווייט הינטער אונז א געשריי „סטאָי!" א סאָל־דאַט האָט אונז נאָכגעיאָגט. דער פורמאַן האָט געגעבען א שמיץ

די פערד און זיי האָבען זיך אוועקגעלאָזט אין א שנעלען גאַלאָפּ. דער סאָלדאט איז באלד געבליבען ווייט הינטער אונז.

מיר האָבען זיך אָבגעשטעלט ביי א קליין, אָרים שטיבעלע, דער לאַטיש האָט אָנגעקלאפט אין פענסטער. באלד איז ארויס, מיט א לאמטערנע אין האנט, א יונג ווייבעל מיט צעפּודעלטע האָר און פערשלאָפענע אויגען. איך מיט מיינע טשעמאָדאנעס און דער איד פון אמעריקע מיט זיין פעקיל, זיינען אריין אין הויז. דאָס פערשלאָפען ווייבעל האָט פארריגעלט די טהיר, אונז אָנגעוויזען אויף צוויי הארטע בענק, אויף גיך אויסגע־לאָשען דאָס ליכט, און אוועק צו זיך אין צימער.

איך בין געווען זעהר מיעד. כ'האָב זיך אויסגעצויגען אויף דער הארטער באנק און בין באלד איינגעשלאָפען מיט א שווע־רען אונרוהיגען שלאָף.

שטארקע קלעפּ אין טהיר האָבען מיך פּלוצלינג אויפגע־וועקט. אונזער באלעבאָסטע האָט אויף גיך אריינגעשלעפט מיינע זאכען צו זיך אין קאמעריל און האָט אויפגעריגעלט די טהיר. אין הויז איז אריין א סאָלדאט מיט א ביקס און א לאנגער פּיקע. דער אידעל איז דערשראָקען אויפגעשפּרונגען פון באנק. איך האָב זיך געמאכט אז איך שלאָף. דער סאָלדאט איז צוגעגאנגען צו מיר און מיך גענומען וועקען.

וואָס איז דער מעהר? האָב איך געפרעגט עפענענדיג די אויגען.

— קום אין קאָרדאָן!

איך בין געוואָרען אין כעס:

— וואָס קומסטו צו וועקען אינמיטען נאכט רוהיגע רייזענדע? וואָס האָב איך צו טהאָן אין אייער קאָרדאָן?

— איהר זענט אריבער בגנבה דעם גרענעץ, — האָט מיר שוין דער סאָלדאט גענומען איהרצען.

— וואָס פאר א נארישקייט רעדסטו? ווי אזוי בין איך אריבער דעם גרענעץ אז איך בין נאָך אויף דער רוסישער זייט. איך פאָהר פון קאָוונע אין פּרייסען און ערשט מאָרגען פון ווירזשבאָלאָווע אין קעניגסבערג.

— וואו איז אייער פּאספּאָרט?

איך האָב איהם דערלאַנגט מיין טערקישען פּאַס.

דער פּאַס איז געווען געשריבען האַלב אין טערקיש און האַלב אין פראַנצויז. איך וויים ניט צו האָט דער סאָלדאַט געקענט לייענען רוסיש, אָבער טערקיש און פראַנצויזיש האָט ער געוויס נישט געקענט. ער האָט געהאַלטען דעם פּאַס מיט'ן קאָפּ אַראָב און געקוקט אין איהם ווי אַ האָן אין בני אָדם. ווען איך האָב איהם דאַרויף אויפמערקזאַם געמאַכט, האָט ער זיך אַביסעל פערשעמט, מיר אַוועקגעגעבען צוריק דעם פּאַס, און געזאָגט:

— ווער וויים אייך?

ער האָט זיך געווענדעט צו דעם אַמעריקאַנער און גע־פרעגט, צו האָט ער אַ פּאַס. דער איד האָט נישט געהאַט וואָס צו ווייזען.

— קום מיט מיר! — האָט דער סאָלדאַט איהם געהייסען.

איך האָב געמיינט אַז איך בין שוין פון איהם פּטור גע־וואָרען, אָבער ביי דער טהיר האָט ער זיך אָבגעשטעלט, אַ טראַכט געטהאָן, און געזאָגט צו מיר:

— איהר מוזט אויך מיטגעהן! אויפ'ן קאָרדאָן וועלען זיי שוין פאַנאַנדערפלאָנטערען.

איך האָב זיך אַביסעל געאַמפּערט. איך האָב זיך אָבער מישב געווען אַז עס איז אפשר בעסער מיטצוגעהן נאָך איידער ער געפינט די טשעמאָדאַנעס.

מיר זיינען אַרוים אין הויף. עס האָט שוין אָנגעהויבען באַגינען. דער הימעל האָט זיך אינגאַנצען אויסגעלייטערט. די לופט איז געווען קלאָר און קיהל. דער סאָלדאַט האָט אויפגע־הויבען די ביקס און אויסגעשאָסען אין דער הויך. דער קנאַל פון דעם שאָס האָט זיך צעשאָטען איבער די גרינע פעלדער און הילכיג אָבגעקלונגען אין דרעמלענדען וואַלד. עס האָט זיך באַלד דערהערט אַ טאָפּעריי פון פערדישע קאָפּיטעס און דריי רייטערס זיינען אַריין אין הויף.

— פּאָאימקאַ, וואַשע בלאַגאָראָדיע! — האָט דער סאָל־דאַט געמאַכט „פּאָד קאָזיראָק“ צום וואַכמייסטער.

— מאַלאַדיעץ! — האָט געענטפערט דער בראַווער אונ־טער־אָפיציער.

מיט די דריי רייטערס פון פאָרענט און א סאָלדאַט פון הינטען, זיינען מענדיל דער טערק און ניסן דער אמעריקאַנער אוועק צום קאָרדאָן.

דריטער קאַפּיטעל

אויפ׳ן קאַדראַז. — אין וולאַדיסלאַוואַווער „קאַזע״.

מיעד האָב איך געשפּרייזט אויפ׳ן שטויביגען וועג צווישען דעם סאָלדאַט און די רייטערס, וועלכע האָבען געלאָזט געהן זייערע פערד פּאַוואָליע. ניסן דער אַמעריקאַנער איז געגאַנגען נעבען מיר, אַביסעל אומעטיגלעך, אָבער נישט שטאַרק פער׳דאגה׳ט. ער האָט מיר דערצעהלט, אַז ער איז אַ נכתב אין אַ קליין שטעדטעל נישט ווייט פון קאָוונע, און אַז ער וועט דאַריבער דאַרפען געהן מיט׳ן עטאַפּ בסך הכל אַ צוויי טעג. קומען פון אַמעריקא אַהיים מיט׳ן עטאַפּ איז אפילו, פערשטעהט זיך, נישט זעהר אנגענעהם, דערפאַר וועט ער אָבער פערשפּאָרען די פּאָאר רובעל, און, אַזוי ווי ער איז אין אַמעריקע נעבאַך געווען אויף צרות, וועט איהם דאָס געלד זעהר גוט צונייץ קומען. ער האָט נאָר געזאָרגט וועגען די צעהן רובעל וואָס ער האָט בעצאָהלט דעם קאָנטראַבאַנדיסט.

מיר איז געווען זעהר קאַלעמוטנע אויפ׳ן הארצען. וועט מיך דער טערקישער פּאַספּאָרט ראַטעווען, צי נישט? און אויב מען וועט מיך פערהאַלטען, וואָס וועט זיין מיט די טשעמאָדאַנעס? און וואוהין וועט מען מיך שיקען? איך האָב געזאָגט אַז איך קום פון קאָוונע, ווייל אין ווילנא, וואו איך האָב געוואוינט איידער איך בין אַוועק אין אויסלאַנד, בין איך שוין מיט דער פּאָליציי געווען נישט שוה בשוה, און, אַחוץ דעם, וואָלט מען דאָרט גלייך אויסגעפונען, אַז איך בין אַ בירגער דק״ק פּליעשטשעניץ און האָב קאָנסטאַנטינאָפּאָל קיינמאָל אין די אויגען ניט אָנגעזעהען. אין קאָוונע וועט אָבער אויך זיין ביטער. אין פּאָליציי בין איך דאָרט, זעלבסטפערשטענדליך, קיינמאָל ניט געווען געמאָלדען. וועט דאָך זיין אַ קשיה: ווי אַזוי האָט מענדיל דער טערק געוואוינט אין קאָוונע אָהן אַ „יאַווקע״? און

ווער איז איבערהויפט דער דאָזיגער מענדיל מיט דעם עכט־טערקישען נאָמען ראָזענבאום? און ווער זיינען זיינע עלטערען, וואו וואונען זיי? איך האָב געוואוסט, אז אויב די פּאָליציי וועט ביי מיר אָנהויבען צו פרעגען הארבע קשיות, וועל איך זיך פון זיי גרינג ניט אָפּטשעפּען. מען וועט מיך נעהמען שיקען פון שטאָדט צו שטאָדט מיט׳ן עטאַפּ און ווידער פרעגען „מאין באת ולאָן אתה הולך", און אז מיט דעם אלגע־מיינעם פּעסימיסטישען ענטפער פון פרק וועל איך פון זיי ניט פּטור ווערען. וועט מען מיך דאָ ניט ארויסלאָזען, וועט זיין ביטער.

פערטיעפט אין די דאָזיגע טרויעריגע מחשבות, בין איך אָפּגעגאנגען עטליכע וויאָרסט. די רייטערס האָבען זיך אָפּגע־שטעלט נעבען א געל־געפארבטער הילצערנער געביידע. דאָס איז געוועזן דער קאָרדאָן. אן אָפּיצער פון דער גרענעץ־וואך האָט אונז בעגעגענט. דער סאָלדאט, וואָס האָט אונז ארעסטירט, האָט געמאכט זיין ראַפּאָרט. ער האָט דערצעהלט, אז ער האָט אונז געזעהן פּאָהרענדיג פון גרענעץ ביינאכט, און ווען ער האָט אונז געהייסען אָפּשטעלען זיך, זיינען מיר פון איהם ענטלאָפען. איך האָב גע׳טענה׳ט, אז איך בין געפאָהרען ניט פון גרענעץ, נאָר צום גרענעץ; אז איך בין אונטערגעפאָהרען מיט א בעל־עגלה, און אזוי ווי עס איז געוואָרען שפּעט און איך האָב זיך געפיהלט מיער, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט ביי דעם קליינעם הייזעל און געבעטען, אז מען זאָל מיך לאָזען איבערנעכטיגען. וועגען דער פוהר, וואָס איז ענטלאָפען פון סאָלדאט, הויב איך ניט אָן צו וויסען. דער איד מיט׳ן פּעקיל האָט מודה געווען, אז ער איז אריבער דעם גרענעץ, אָבער וועגען מיר האָט ער געזאָגט, ווי איך האָב איהם פריהער געבעטען, אז ער האָט מיך געפונען שלאָפענדיג אין דער כאטקע. איך האָב בעוויזען מיין טערקישען פּאַספּאָרט. דער אָפיצער האָט אויסגעזעהען צו זיין א גוטער אינטעליגענטער מענש. ער האָט געזאָגט, אז פיער וויאָרסט פון גרענעץ האָט מען ניט קיין רעכט מיך צו ארעס־טירען, נאָר אזוי ווי מען האָט מיך שוין פערהאלטען צוזאמען מיט א מאן, וואָס האָט גע׳גנב׳עט דעם גרענעץ, קען ער מיך

ניט בעפרייען. ער מוז מיך אָפּשיקען אין טאמאָזשנע. דאָרט וועט מען מיך געווים ארויסלאָזען.

דאָ ערשט האָט דער וואכמייסטער א פרעג געטאָן דעם סאָלדאט, צי ער האָט נאָכגעקוקט אין כאטקע, פיליי‏כט איז דאָרט געווען קאָנטראבאנד. דער סאָלדאט האָט געענטפערט, אז ער האָט ניט געזוכט.

— דוראק! — האָט אויף איהם א געשריי געטאָן דער זעלבער וואכמייסטער, וואָס האָט איהם אין דער פריה מכבד געווען מיט דעם טיטעל „מאָלאָדיעץ" — געה גלייך צוריק און מאך אן אָביסק"

דער סאָלדאט איז אוועק. אין א פּאָאר שטונדען ארום איז ער געקומען מיט מיינע טשעמאָדאנעם אויף א פוהר.

— דאָס איז שוין איינמאָל א „פּאָאימקע"! — האָט דער וואכמייסטער צופרידען געזאָגט. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, געהערט א בעדייטענדערע טייל פון דעם גרויסען שטראָף, וואָס מען בעצאָהלט פאר קאָנטראבאנד, צו די סאָל־דאטען וואָס האָבען עס געפונען, און דעם גרעסטען חלק נעהמט, פערשטעהט זיך, דער וואכמייסטער. זיי האָבען ערווארטעט, אז די פיער נייע טשעמאָדאנעם זיינען אָנגעפּאקט מיט טייערע זיידענס, און האָבען זיך געריכט אָפּצולעקען א ביינדעל. זיי זיינען דעריבער געוואָרען שטארק ענטוישט, ווען זיי האָבען, עפענענדיג די טשעמאָדאנעם, דערזעהן, אנשטאָט קאָסטבארע סחורות, אלטע זאכען. דער וואכמייסטער האָט אויף מיר געוואָרפען א כעס'דיגען בליק, אזוי ווי איך וואָלט איהם דאָ בעראבעוועט. ער האָט מיר גע־הייסען אריין אין וואָגען און האָט מיט פעראכטונג ארייננגע־שליידערט אהין מיינע זאכען. דער איד מיט'ן פעקעל האָט זיך אויך ארייננגעזעצט און מיר זיינען אוועק אין וולאדיסלאוואָוו אויף דער טאמאָזשנע.

פון דאָרט האָט מען דעם „בעזפּאספּאָרטנעם אמעריקאנער", ביי וועלכען מען האָט אין פעקיל געפונען נאָר א טלית און תפילין און א ביסעל צידה־לדרך, גלייך אָפּגעשיקט אין פּאָליציי. מיר האָט מען געהייסען ווארטען. א גאנצע שטונדע האָב איך געווארט ביז די צאָל־בעאמטע האָבען זיך צונויפגעקליבען. מען

האָט געהייסען דעם וואכמייסטער שרייבען אַ ראַפּאָרט. ער האָט לאנג געשוויצט איבער דער שרייבאכיז. ענדליך איז דאָס מייסטערווערק פּארטיג געוואָרען. ווען דער נאטשאַלניק פון דער טאמאָזשנע האָט דאָס דורכגעלייענט, האָט ער אַ קנייטש געטאָן מיט די פּלייצעס און האָט אויסגעשריען:

— ס'אָרא בעזגראמאָטנע גאַלימאַטיא!

איך האָב זיך בעקלאָגט, וואָס מען האָט מיך אָהן אַ שום אורזאך ארעסטירט און געפּאָדערט, אַז מען זאָל מיך גלייך בעפרייען.

— מיר קענען אייך ניט אָפּלאָזען — האָט דער נאטשאַלניק געענטפערט, — דער סאָלדאט זאָגט, אַז איהר זייט בשתיקה אריבער דעם גרענעץ פון דייטשלאַנד.

— דער אָפיצער האָט דאָך אַליין צוגעגעבען, אַז דער סאָלדאט האָט ניט געהאט קיין רעכט מיך צו ארעסטירען, און האָט מיך פערזיכערט, אַז דאָ וועט מען מיך פריילאָזען! — האָב איך גע'טענה'ט.

— אויב דער אָפיצער האָט געפונען, אַז דער ארעסט איז געווען אונגעזעצליך, האָט ער אייך געזאָלט אַליין בעפרייען. האָט ער אייך אָבער געשיקט צו אונז, מוזען מיר איבערגעבען די דיעלע אין „טאמאָזשענני אָקרוג" אין קאָוונא. קוקט דורך די זאכען! — האָט ער זיך געווענדט צו די טשינאָווניקעס.

זיי האָבען אַ נעהם געטאָן מיינע טשעמאָדאַנעס און האָבען אויסגעטרייסעלט אַלע מיינע זאכען אויף דער פּאָדלאָגע. אין דער קופּע האָט דער זיידענער טלית געשיינט ווי אַ פּערל אין אַ הויפען מיסט און מיינע מהודר'דיגע תפילין האָבען זיך טרויעריג צוגעטוליעט צום טלית און געקוקט אויף מיר מיט אַ פּאָרוואורף. נאָר מיין אויפמערקזאמקייט איז געווען אין גאנצען אויף די טשעמאָדאַנס. איך האָב מורא געהאט, אַז די בעאַמטע וועלען בעמערקען די אונגעוועהנליכע שווערקייט פון זיי, זיי וועלען זיי פּאַלמעסען און ארויסשלעפּען די פּראָקלאַמאַציעס, אויף וועלכע מען האָט געוואַרט אין רוסלאַנד מיט ניקאָלאַי'ס קאָראָנאַציע, און די אַלע ביכער און בראָשיורען, וואָס איך האָב מיט אַזוי פיעל מיה איינגעפּאַקט אין ציוריך; און אַזוי וועט די מעכטיגע

סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי, פון וועלכער איך האָב גע־טרוימט, שטאַרבען נאָך איידער זי איז געבאָרען געוואָרען.

צום גליק האָבען די ערלים געהאַט געזונטע מוסקולען און האָבען געהייבען די טשעמאָדאַנעס גרינג ווי אַ פּעדער. מען האָט געמאַכט אַ גענויע רשימה פון אַלע מיינע זאַכען, אָפּגע־שאַצט די ווערט פון מיין גאַרדעראָב, און מיר געמאָלדען, אַז די שטראָף פאַר אַריבערשמוגלען די זאַכען מאַכט אויס 613 רובעל מיט קאָפּיקעס (דאָס האָט געמוזט זיין גאָט׳ס אַ שטראָף פאַר ניט אָפּהיטען די תרי״ג מצוות). דערביי האָט מען מיר ערקלערט, אַז הגם די זאַכען זיינען אַלטע און קיין אָפּצאָהל אויף אַלטע זאַכען איז ניטאָ, נאָר אַזוי ווי איך האָב זיי אַרי־בערגעפיהרט בשתיקה איבער׳ן גרענעץ, מוז איך צאָהלען זיבען מאָל אַזוי פיעל ווי זייער ווערט. אַ חוץ דעם ווערען די זאַכען קאָנפיסקירט און וועלען שפּעטער פערקויפט ווערען אויף ליצי־טאַציע; די דיעלע וועט אָפּגעשיקט ווערען אין „טאַמאָזשענני אָקרוג", און ביז דער אַנטגילטיגער אורטייל וועט אַרויס, וועל איך, במחילה, דאַרפען זיצען, סיידען איך ווער מרוצה איינצו־צאָהלען די זעקס הונדערט מיט דרייצעהן רובעל.

די תפילין האָט מען מיר אָוועקגעגעבען און די איבריגע מטלטלין האָט מען צוריק אַריינגעלעגט אין די טשעמאָדאַנעס, פער׳חתמ׳עט זיי מיט דער קאַזיאָנער חתימה און אַראָפּגעטראָ־גען אין קעלער. מיין טערקישען פּאַס האָט מען אָפּגעשיקט אין פּאָליציי און מיך, ד. ה. דעם טערק אַליין — אין „קאָזע".

דער וועכטער האָט מיר אויפגענומען גאַנ׳ז גאַסט־פריינדליך, מיר געבראַכט עפּעס עסען, אַריינגעטראָגען פאַר מיר פון הויף אַ ניט גאָר שמוציגען שטרוי־זאַק און פערשלאָסען די טיר.

איך בין געוועזען מיעד און הונגעריג; איך האָב עפּעס איבער־געביסען, אויסגעצויגען זיך אויפ׳ן שטרוי־זאַק און באַלד איינ־געשלאָפען.

פערטער קאפיטעל

ר׳ אברהם און זיין פרוי. — דער לאטייש שלאנט פאר אנטלויפעז. — איך זאג זיך אפ. — לאז וויסען אין דער שווייץ. — עטינגער קומט צו מיר פון בערלין. — א בעזוד פון פראקוראר. — א גינסטיגער אורטייל פון קאוונע. — באקום צוריק מיינע זאכען.

ווען איך האב געעפענט די אויגען, איז שוין געווען שטאק פינסטער. אוואו בין איך? איך האב זיך גלייך דערמאנט, אז איך בין ארעסטירט, און א שווערער טעמפער וועהטאג האט מיר פערקוועטשט דאס הארץ. איך האב געפונען א ביסעל טרייסט אין דעם געדאנק, אז מיינע טשעמאדאנעס זיינען בשלום דורכגע־גאנגען דורך די הענט פון די גרענעץ־טשינאווניקעס און ליעגען זיך רוהיג, פער׳חתמ׳עטע מיט דעם קאזיאנעם שטעמפעל אין קעלער. „מענדעלעיעוו׳ס מעטאד“ האט גלענצענד אויסגעהאלטען דעם עקזאמען.

עס איז געווען א קאמישע סיטואציע: די טרייע דיענערס פון דער רוסישער רעגיערונג האבען מיך ארעסטירט מיט געפעהר־ליכע ליטעראטור, מיט פראקלאמאציעס, וואס דארפען אויפהויבען מיליאנען פון רוסישען פאלק געגען דעם כ׳עכטיגען טראן פון דעם אלהערישענדען אימפעראטאר, און זיי, די דיענער זיינע, האבען אויף מיר ארויפגעלעגט א שטראף פון 613 רובעל מיט קאפיקעס פאר אימפארטירען פון דייטשלאנד אלטע הויזען.

צו דערזעלביגער צייט האב איך זיך געפיהלט עפעס ווי בע־ליידיגט: מיך, דעם געניאלען ענטדעקער פון דעם „ספאסאב מענדעלעיעווא“, דעם גרויסען כ׳חבר פון צעהן טויזענד עקזעמ־פליארען פון א פראקלאמאציע צו אכציג מיליאן רוסישע פוערים, האלט מען פערשפארט אין א געמיינער קאזע ווי אן אונבעריימטען דען קעשענע־גנב אדער שיכור׳ען גוי. נישט פון אזא ארעסט האב איך געטרוימט אין מיינע יונגע יאהרען ווען איך האב זיך

צו זיבעצען יאָהר אָנגעלייענט מיט די ביאָגראַפיעס פון די גרויסע העלדען פון דער נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ און מיט זייערע פייערדיגע רעדעס פאַר'ן געריכט. דעמאָלט האָב איך זיך געזעהן אַ געשמידטען אין קייטען אין אַ קאַזעמאַט פון פּעטראָפּאַוולאָווסקער קרעפּאָסט, אַרומגערינגעלט פון זשאַנדאַרען מיט בלאַנקע שווערדען אין זייערע הענט. מאַנכעסמאָל ווען איך בין געווען גאָר אָפּטימיסטיש געשטימט, האָב איך זאָגאַר געהאָפּט זוכה צו זיין זיצען צוזאַמען מיט לאָפּאַטינ'ען און וויערא פיגנער אין דעם קדשי קדשים פון אַלע געפענגניסען, אין דער מיט לעגענדען אַרומגעוועבטער שליסעלבורגער פעסטונג. אַה, איהר זיסע יוגענדחלומות, ווי אָפט ווערט איהר צושטערט פון דער גראָהער ווירקליכקייט פון אַלטעגליכען לעבען!

איך האָב אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָב אַרויסגעקוקט דורך דאָס אָפענע, מיט אייזערנע גראַטעס בעשלאָגענע פענסטער, אין דער שוואַרצער פינסטערקייט פון דער פריהלינגס-נאַכט. דער טונקעל-בלויער הימעל איז געווען בעשאָטען מיט שטערען. אָבער די דינע שטראַהלען פון די שטערען זיינען געוועזן צו שוואַך דורכצודרינגען די געדיכטע דונקעלהייט פון דער לופט. די גאַס איז געווען איינגעוויקעלט אין אַ שטילען חושך. ווען מיינע אויגען זיינען אַ ביסעל צוגעוואוינט געוואָרען צו דער פינסטערקייט, האָב איך דערזעהן אויף דער אַנדער זייט קוים-בעמערקבאַרע סילועטען פון הויכע, ווייט-פערצווייגטע בוימער, וועלכע האָבען אויסגעזעהן אַזוי ווי זיי וואָלטען געווען בעשאָטען מיט וויים-גרויליכען אש... אַ שטיל ווינטעל האָט אויף מיר אַ בלאָז געטהון און האָט מיר געבראַכט דעם צאַרטען ריח פון עפּעלבליטהען.

קיין אַרעסטאַנטען איז אין קאָזע דעמאָלט אחוץ מיר נישט געווען און איך האָב געהאַט דאָס גאַנצע צימער פאַר מיר אַליין. איך בין אַראָב פון דער נאַרע, געפונען ווי-עס-איז די טהיר, און אָנגעקלאַפּט. דער וועכטער איז אַריין מיט אַ קליין לעמפּעל.

— נו, סוחר, האָט איהר זיך עפּעס גוט אויסגערוהט ביי אונז — האָט דער וועכטער געפרעגט מיט אַ גוטמוטיגען שמייכעל.

צוליעב מיין אנשטענדיגען אנצוג און דעם האלבען רובעל, וואס איך האב איהם געשענקט, ווען ער האט מיר געבראכט מיין פריהשטיק, האט ער מיך געאיהרצט און גערופען נישט אנדערש ווי „קופיעץ".

איך האב איהם געזאגט, אז איך בין הונגעריג.

— ווארט, אקארשט, א ווײלע; מען וועט אייך באלד ברענגען א פיינע וועטשערע. איך האב שוין געלאזט וויסען ר' אברהם'ען וועגען אייך, — האט דער וועכטער געזאגט, אריינבראקענדיג א פאר ווערטער אין אידיש.

איינגיכען איז צו מיין פענסטער צוגעקומען א שעהנער איד מיט א לאנגער גראהער באָרד און א זיידענער יארמעלקע אויפ'ן קאפ, און מיר אבגעגעבען שלום עליכם. באלד נאך איהם איז געקומען זיין פרוי, טראגענדיג א ליימען טעפעלע איינגעוויקעלט אין א וויים טישטוכעל, א טעלער מיט ברויט און גאפעל־מעסער, און מיך געבעטען עסען. עס איז טאקע געווען א פיינע וועטשערע. די גאנצע צייט ביז איך בין פארטיג געווארען מיט מיין סעודה, זיינען זיי געשטאנען ביים פענסטער און געשמועסט מיט מיר. איך האב בעמערקט, אז די פרוי האט געקליבען נחת פון מיין עסען, אזוי ווי איך וואלט געווען איהרס א זוהן, וואס איז געקומען אהיים צו גאסט. שפעטער האט זי מיר דערצעהלט, אז זי האט געהאט איינגאנצען איין זוהן, וועלכער איז געשטארבען צו אכצעהן יאהר. זי האט מיר פערזיכערט, אז ער האט געהאט גרויס אנבליק צו מיר. די גאנצע צייט, וואס איך בין געזעסען אין וולאדיסלאוואוו, האט די גוטע פרוי מיר געטראגען עסען און בשום אופן נישט געוואלט נעהמען קיין געצאהלט דערפאר. זי האט אפילו גע'פועל'ט ביים וועכטער, אז פרייטאג־צו־נאכט זאל ער מיך ברענגען אויף וועטשערע צו זיי אין הויז, וואס איז געווען איבער'ן גאס פון ארעסט־שטיבעל.

איך האב געבעטען מיר ברענגען טינט־און־פעדער און האב גלייך אנגעשריבען אין בערן וואס מיט מיר האט פאסירט.

אויף מארגען גאנץ פריה האט מיך אויפגעוועקט א שטילער קלאפ אין פענסטער. איך האב געעפענט דאס פענסטער און גלייך דערקענט מיין כוואטסקען לאטיש, וואס האט מיך געפיהרט

איבער'ן גרענעץ. ער האָט מיר שטילערהייד געזאָגט, אז אויב איך וויל מאכען פּליטה קען ער דאָס פאר מיר אראנזשירען פאר בלויז צעהן רובעל. איך האָב זיך דערמאָנט דעם אנעקדאָט וועגען דעם אידען, וואָס איז אמאָל אנטלאָפען פון אן אָבלאווע אין מאָסקווע און, בעגעגענענדיג נאָך א אידען, וועמען עס האָט זיך אויך איינגעגעבען צו מאכען א ויברח, געזאָגט צו איהם: „אוי, איז דאָס געווען א חכם דער ערשטער, וואָס האָט אויסגע־טראכט אנטלויפען!“ אָבער אונטער די אומשטענדען איז מיר די חכמה נישט געפעלען. איך האָב געהאט א האָפנונג, אז דער אורטייל פון טאמאָזשענני אָקרוג וועט זיין א גינסטיגער און אז איך וועל בעקומען צוריק מיינע זאכען. אויב איך וועל אָבער אנטלויפען און איבערלאָזען אלעס אין טאמאָזשניע, וועלען מיינע טשעמאָדאנעס פערקויפט ווערען אויף ליציטאציע, גאָט ווייסט צו וועמען, און די פּראָקלאמאציעס און בראָשורען וועלען נעבעך יאָהרענלאנג ארומוואנדלען בעהאלטענערהייד איבער רוסלאנד, ביז די טשעמאָדאנעס וועלען זיך צורייסען. און ווען זיי וועלען ארויס אויף דער ליכטיגער וועלט, וועט שוין רוסלאנד אפשר זיין א פרייע רעפּובליק, און דער אומשולדיגער אייגענטימער פון די טשעמאָדאנעס וועט פיליכט ארעסטירט ווערען פאר פער־שפּרייטען ראַיאַליסטישע פלוג־בלעטער, וואָס פאָדערען, אז דאָס לאנד זאָל רעגיערט ווערען פון דעם צאר מיט דער הילף פון א זעמסקי סאָבאָר. די פערספּעקטיווע צו קומען צוריק אין בערן מיט ליידיגע הענט, האָבענדיג גאָרנישט אויפגעטהון, האָט מיר זעהר נישט געשמעקט. איך האָב דעם פאָרשלאָג צו אנטלויפען נישט אָנגענומען.

עס זיינען אוועק אכט טעג. דאָס לעבען אונטער ארעסט איז א דאנק ר' אברהם'ען און זיין פרוי, וועלכע האָבען מיר פערזאָרגט נישט בלויז מיט עסען נאָר אויך מיט ספרים, געווען גאָר נישט שלעכט. דאָך האָב איך מיט אונגעדולד געוואַרט אויף א גינסטיגען ענטפער פון טאמאָזשענני אָקרוג. אום אוועקצו־נעהמען יעדען פערדאכט, אז איך האָב עפּעס צו טהון מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, האָב איך זיך אויפגעפיהרט מעשה, פרומער איד: געלייגט תפילין, געוואַשען זיך צום עסען און געדאַווענט דריי מאָל א טאָג.

פאר א רובעל האָט דער וועכטער איינגעוויליגט צוצוגעהן מיט מיר צום אָפיצער פון דער גרענעץ־וואך. איך האָב זיך איהם בעקלאגט וואָס מען האלט מיך אומזיסט אונטער ארעסט. ער האָט אויסגעדריקט זיין בעדויערען און האָט מיר צוגעזאָגט אוועקצושיקען וועגען מיר א בעזונדערען רעפּאָרט אין קאָוונע. פון זיינע רייד האָב איך פערשטאנען, אז ער איז געווען צוקריעגט מיט די טשינאָווניקעס פון טאמאָזשניע. ער האָט מיר געראטען, אז איך זאָל אליין אויך אָנשרייבען א זשאלאָבע און איך האָב דאָס דעמזעלבען טאָג געטהון.

אויף מאָרגען איז צו מיר געקומען צו פאָהרען עטינגער איינער פון אונזערע פריינד, וועלכער האָט פריהער שטודירט מיט מיר צוזאמען אין בערן און איז דערנאָך אריבער אין בערלינער אוניווערזיטעט. ער האָט מיר איבערגעגעבען א טעלעגראמע פון פאני ראפּאפּאָרט, אז איך זאָל גלייך איינצאָהלען די 613 רובעל שטראָף און קומען צוריק אין בערן. דאָס געלד, וואָס עטינגער האָט טעלעגראפיש געקראָגען צוגעשיקט פון בערן, האָט ער געבראכט מיט זיך. איך האָב אָבער נישט געוואָלט פאָלגען די עצה פון מיינע חברים און האָב בעשלאָסען צו ווארטען אויף דעם אורטייל פון טאמאָזשענני אָקרוג. דאָס געלד האָט עטינגער גענומען מיט זיך צוריק אין בערלין או מיר האָבען אָבגערעדט, אז אויב דער אורטייל וועט זיין נישט קיין גינסטיגער, וועל איך איהם טעלעגראפירען און ער וועט מיר צושיקען דאָס געלד אויף איינצאָהלען די שטראָף. איך האָב בעשלאָסען, אז אין דעם פאל וועל איך בעטען ר׳ אברהם׳ען, אז ער זאָל אָבקויפען פאר מיר מיינע זאכען אויף דער ליציטאציע.

עס זיינען אוועק נאָך עטליכע טעג. אין א שעהנעם פריה־מאָרגען איז דער וועכטער מיט זיין פרוי אריין אין קאמער און זיך גענומען אלעס רייניגען און שייערען, אזוי ווי זיי וואָל־טען ערווארט עפּעס א גרויסען גאסט. דער וועכטער האָט מיר דערצעהלט אז דער פּראָקוראָר דארף דאָ דורכפאָהרען און אַז ער וועט מסתמא אונז אָבשטאטען א וויזיט. דער פּראָקוראָר איז ווירקליך באלד געקומען און האָט מיך געפונען ביים דאוונען. ווען ער האָט געענדיגט רעדען מיט די דריי אנדערע ארעסטאנ־

טען, וואָס זיינען דעמאָלט געזעסען מיט מיר אין קאָזע, האָט ער געפרעגט דעם וועכטער ווער איך בין.

— דאָס איז דער טערקישער אונטערטאַן, וואשע פּרעוואָ־סכאָדיטעלסטוואָ, — האָט געענטפערט דער וועכטער.

דער פּראָקוראָר איז צוגעגאַנגען צו מיר. איך האָב איהם דערצעהלט, אַז מען האָט מיך ארעסטירט אָהן אַ שום אורזאַך פיער וויאָרסט פון גרענעץ און זיך בעקלאָגט וואָס מען האַלט מיך אַזוי לאַנג אומזיסט. ער האָט געמאַכט אַ נאָטיץ אין זיין טאַשענביכעל און מיר צוגעזאָגט צו אונטערזוכען די אַנגעלעגענהייט.

אין אַ וואָך אַרום איז דער וועכטער אריין צו מיר און אָנגעזאָגט, אַז מען רופט מיך אין טאַמאָזשניע. „אַלעס איז גוט", האָט דער וועכטער אַ וואונק געטהון צו מיר מיט אַן אויג.

מיט אַ פרעהליך־קלאַפּענדיג האַרץ בין איך אַוועק מיט'ן וועכטער אין טאַמאָזשניע. דאָרט האָט מען מיר געוויזען אַ פּאַפּיער פון קאָוונע, אין וועלכען עס איז ערקלעהרט געוואָרען, אַז, היות ווי מען האָט מיך פערהאַלטען ווייט פון גרענעץ, און עס איז ניט בעוויזען געוואָרען, אַז איך בין אריבער בגנבה, ווערט די שטראָף פון מיר אָראָבגענומען און מען דאַרף מיר דאַריבער אָבגעבען צוריק מיינע זאַכען. מען האָט ארויסגעבראַכט פון קעלער מיינע פיער טשעמאָדאַנעס און מיר געהייסען אונטערשרייבען, אַז איך האָב זיי צוריקגעקראָגען. דער טשינאָווניק האָט מיך געפרעגט, צי איך וויל דורכקוקען די זאַכען און זעהן אויב אַלעס איז גאַנץ. איך האָב זיך וועניג געקימערט צי איך האָב מיט אַ פּאָר הויזען מעהר אָדער וועניגער און האָב זיך אונטערגעשריבען, נישט עפּנענדיג מיינע טשעמאָדאַנעס. די צוויי קלענערע האָב איך גענומען, די צוויי גרעסערע האָט גענומען דער וועכטער, און מיט טריאומף האָבען מיר זיי אַוועקגעטראָגען דורך די גאַסען פון וולאַדיסלאַוואָוו צו ר' אברהם'ען.

איך האָב אָבער געדאַרפט געהן צוריק אין קאָזע, ביז מען וועט מיר אָבגעבען פון דער פּאָליציי מיין טערקישען פּאַספּאָרט.

פינפטער קאַפּיטעל

מיין טערקישער פּאַס נאָך אין דער פּאָליציי. — מען מוז „שמירען“. — קריג מיין פּאַס. — פּאָהר אין ווילנא.

מיט א פרעהליכען הארצען בין איך אריין אין ארעסט־שטיבעל. די נארע און דער שטרויזאק און די אייזערנע גראטעס, מיט וועלכע איך האָב זיך געדארפט באלד זעגענען, זיינען מיר עפּעס געוואָרען ליעב און טייער. דער נאטשאלניק פון טאַמאָזשניע האָט מיר געזאָגט, אז ער וועט גלייך לאָזען וויסען אין פּאָליציי, אז ער האָט צו מיר קיין טענות נישט און אז מען מעג מיר צוריקגעבען מיין פּאַס. איך בין געוועזען זיכער, אז אויף מאָרגען וועל איך קריגען מיין פּאַס און וועל קענען פריי אָפּפּאָהרען אין ווילנא און פון דאָרט — אין דרום־רוסלאנד, וואוהין איך האָב געדארפט ברענגען די ליטעראטור. אין טאמאָזשניע האָב איך זיך בעקלאָגט, אז צוליעב דעם, וואָס זיי האָבען מיך כמעט דריי וואָכען געהאַלטען אומזיסט און אומנישט אונטער ארעסט, איז שוין געוואָרען צו־שפּעט פאר מיין געשעפט, וועגען וועלכען איך האָב געדארפט פּאָהרען אין קעניגסבערג, און אז איך וועל דאריבער דארפען פּאָהרען צוריק אהיים, אין קאָוונע.

דער וועכטער איז געוואָרען צו מיר נאָך העפליכער ווי פריי־הער און מיך שוין גערופען נישט פּראָסט "קופּיעץ", נאָר „גאָספּאָדין קופּיעץ“. ער האָט מיר אפילו ערלויבט צו געהן אָהן א שומר צו ר' אברהם'ען אויף וועטשערע. ר' אברהם און זיין פרוי האָבען זיך זעהר געפרעהט, וואָס איך האָב געראטעוועט די 613 רובעל און מיר האָבען אנגענעהם פערבראכט א פּאָאר שטונדען. דאָס גאסט־פריינדליך פּאָר־פּאָלק האָבען מיך אפילו נישט פאנאנדערגעפרעגט וועגען מיינע אנגע־לעגענהייטען, נאָך איך האָב געזעהן, אז זיי פערשטעהען, אז איך

בין געפּאָהרען נישט פון קאָוונע נאָר פון אויסלאַנד און בין טאקע יאָ אריבער דעם גרענעץ.

דער וועכטער איז געקומען און מיך געבעטען איך זאָל געהן צוריק אין קאָזע. ער האָט זיך ענטשולדיגט, וואָס ער קען מיך נישט לאָזען איבערנעכטיגען ביי ר' אברהם'ען.

„וואָס קען איך טהאָן?" האָט ער געזאָגט. „כל־זמן איך האָב נישט קיין פּאַפּיער פון פּאָליציי, מוז איך אייך האַלטען אונטער ארעסט. שוין אזא פערפלוכטע סלוזשבע"...

איך בין געקומען אין קאָזע שפּעטליך. די אנדערע ארעס־טאַנטען זיינען שוין אוועק און איך בין ווידער געווען אליין. שלאָפען האָט זיך נישט געוואָלט. צי די אורזאך איז געווען דאָס ווישניאַק, וואָס איך האָב געטרונקען „לחיים" צו ר' אברהם'ען, צי די ערוואַרטונג פון פרייהייט, אָבער די שטימונג איז געווען א געהויבענע. איך האָב ביז שפּעט אין דער נאכט אריין געשפּרייזט איבער דער קאמער און געטרוימט וועגען א גרויסער בעפרייאונגס־בעוועגונג אין רוסלאנד. אונזערע פּראָקלאמאציעס וועלען זיך פּערישפּרייטען אין טויזענדע עקזעמפּליארען; אלע שיכטען פון פאָלק וועלען אָנהויבען צו פאָדערען די צוזאמענרופונג פון א ז ע מ ס ק י ס אָ ב אָ ר ; ניקאָלאַי וועט מוזען נאָכגעבען, און רוסלאנד וועט נעהמען שפּרייזען מיט גיגאנטישע טריט אויפ'ן וועג צו דעמאָקראַטיע און סאָציאליזם.

עס האָט שוין געגומען טאָגען, ווען איך בין ענדליך אנשלאָ־פען געוואָרען. איך האָב זיך אויפגעכאפּט שפּעט און די ערשטע זאך געפרעגט דעם וועכטער, צי מיין פּאַספּאָרט איז שוין דאָ.

„ניין, הערר סוחר", האָט ער געענטפערט, „ איהר וועט מוזען א ביסעל אונטערשמירען. אָהן דעם געהט עס נישט ביי אונז אין דער פּאָליציי. אויב איהר ווילט פאָלגען מיין עצה, גיט עפּעס ממתקים — לאָמיר זאָגען א פופצעהן רובעל — וועל איך אריבערגעהן אין פּאָליציי און אייך ברייגגען דעם פּאַספּאָרט".

איך האָב נישט איינגעזעהן וואָרום איך זאָל נאָכאמאָל צאָה־לען דער רוסישער פּאָליציי פאר א פּאַס, פאר וועלכען מיין טאטע האָט שוין בעצאָהלט מזומנים דער טערקישער פּאָליציי. איך בין אוועק אין קאנצעלאריע, געוועהנליך אונטער דעם וועכטער'ס

בעגלייטונג, און געבעטען מיין פּאַספּאָרט. דער סעקרעטער האָט מיך גוט בעטראַכט, אזוי ווי ער וואָלט געשאַצט וויפיעל מען קען אויסקוועטשען פון דעם העכט, און מיר ערקלערט, אז ער האָט נאָך וועגען מיר נישט בעקומען קיין פּאַפּיער פון טאַ־מאָזשניע. איך בין אוועק צוריק אין טאַמאָזשניע און געפרעגט, פאַר וואָס האָבען זיי נישט געלאָזט וויסען אין פּאָליציי אז די שטראָף איז פון מיר אראָבגענומען און אז מען קען מיך בעפרייען.

„מיר האָבען נאָך נעכטען אָבגעשיקט דעם פּאַפּיער וועגען אייך“, האָט מען מיר געענטפערט, און מיר האָבען שוין אפילו אַן ענטפער, „אז זיי האָבען איהם ערהאַלטען.“

איך האָב בעשלאָסען צו פאָלגען די עצה פון מיין וועכטער און צו בענוצען זיך מיט דעם איינציגען בירגער־רעכט וואָס דער רוסישער אונטערטאַן האָט דעמאָלט געהאַט — דאָס רעכט צו געבען כאַבאַר. איך האָב אריינגעלייגט אין וועסט־קעשענע אַ פינפעריל, בין אוועק צום סעקרעטער פון פּאָליציי און האָב איהם דערצעהלט וואָס מען האָט מיר געזאָגט אין טאַמאָזשניע.

„יאָ,“, האָט ער געענטפערט, „מיר האָבען דערהאַלטען דעם פּאַפּיער פון טאַמאָזשניע; דאָס איז אָבער נישט דער ריכטיגער פּאַפּיער. דער ריכטיגער פּאַפּיער איז נאָך ביי אונז נישטאָ“. דערביי האָט ער געריבען דעם גראָבען פינ־גער אויפ'ן צייג־פינגער, ווי אַ קאַסיער וואָס צעהלט געלד . . .

איך האָב געזעהן, אז ער איז אַ געניטער נעהמער, איך בין אָבער געווען זעהר נישט קיין ערפאַהרענער געבער. פיהלענדיג אז איך ווער רויט איבער די אויערען, האָב איך ארויס־גענומען דאָס פינפערל פון דער וועסט־קעשענע. דער סעקרעטער האָט אַ קוק געטהון פון אַ זייט אויפ'ן בלויען פּאַפּירעל, געמאַכט אַ פאַרעכטליכע מינע, וואָס האָט געמיינט, אז ער שטעהט העכער איידער אַזעלכע קליינע פּאַפּירלעך, און געזאָגט צו מיר אין אַ טאָן פון בעליידיגטער אונשולד.

„וואָס בעאונרוהיגט איהר מיך אומזיסט,“ איך זאָג דאָך אייך, אז דער ריכטיגער פּאַפּיער איז נאָך נישטאָ.

קומט מאָרגען און זעהט אז מיר זאָלען בעקומען דעם ר י ב־ ט י ג ע ן פּאַפּיער".

ווען איך האָב, אויפ'ן וועג צוריק אין קאַזע, איבערגעגעבען דעם וועכטער וואָס צווישען מיר און דעם סעקרעטער איז פאָר־ געקומען, האָט ער אויסגערופען:

„אך, הערר סוחר, ווי האָט איהר זיך עס גאָר דערוועגט אָנצובאָטען דעם סעקרעטער פון פּאָליציי א פינפעריל! דאָס וואָלט דאָך געווען א בעליידיגונג אפילו פאר' אן אָ ק אָ ל אָ־ ד אָ ט ש נ ע ם. מיר איז א וואונדער, וואָס ער האָט אייך נישט ארויסגעטריבען. ווייניגער ווי א „רויטינקע" האָט נאָך דער סעקרעטאר קיינמאָל אין זיין לעבען נישט גענומען. פּאָלגט מיך, גיט מיר א צעהנעריל און איך וועל זיך מאָרגען אליין זעהן מיט'ן סעקרעטאר. מיר זיינען מיט איהם שוין אלטע בעקאַנטע; איהר קענט זיין זיכער, אז איך וועל שוין ביי איהם קריגען אייער פּאַספּאָרט".

איך האָב געטהאָן ווי דער וועכטער האָט מיר געראַטען. ער איז אויף מאָרגען אוועק אין פּאָליציי מיט דער „רויטינקער" און געקומען צוריק מיט מיין ווייסען טערקישען פּאַספּאָרט. איך בין געווען פריי.

איך האָב זיך פריינדליך צוזעגענט מיט מיין וועכטער, געגעבען איהם א רובעל אן „אָטיעזדנע", פאַר וועלכען ער האָט מיך געבענשט, אז גאָט זאָל מיר מצליח זיין אין אלע מיינע געשעפטען, און איך בין אוועק צו ר' אברהם'ען.

עס איז געווען פרייטאָג פאַרנאַכט און ר' אברהם האָט מיך געבעטען, איך זאָל בלייבען ביי זיי אויף שבת. איך האָב אָנגע־ נומען די איינלאַדונג. שבת בייטאָג האָב איך זיך פריי ארומ־ שפּאַצירט איבער'ן שטעדטעל און האָב, אלס פרייער בירגער פון דער אָטאָמאַנישער אימפּעריע, געמאַכט א וויזיט צו דער וולאַדיסלאַוואָווער טאַמאָזשניע. די טשינאָווניקעס האָבען מיך פריינדליך אויפגענומען און אויסגעדריקט זייער בעדויערען, וואָס צוליעב א מ י ס פּ ע ר ש ט ע נ ד נ י ס האָט מען מיך אָבגעהאַלטען דריי וואָכען אונטער ארעסט און וואָס איך האָב פערשפּעטיגט צוליעב דעם מיין געשעפט אין קעניגסבערג. זיי

האָבען אָבער אראָבגעוואָרפען די שולד פון זיך אויף דער גרענעץ־וואַך, וועלכע האָט קיין רעכט נישט געהאַט מיך צו פערהאַלטען.

איך בין אוועק אביסעל שפּאַצירען הינטער'ן שטעדטעל. ארומצושפּאַצירען נישט ווייט פון גרענעץ, פאַר איינעם וואָס איז דאָרטען נישט קיין תושב, איז א פּריווילעגיע, וואָס עס קען זיך פארגינען נאָר דער, וואָס האָט א כשר'ען אויסלענדישען פּאַס־פּאָרט, אָדער דער וואָס האָט שוין געהאַט די עהרע ארעסטירט צו ווערען און זיך אויסצוקויפען ביי די שטרענגע היטער פון געזעץ. איך האָב זיך געוואָלט בענוצען מיט דער געלעגענהייט, כדי אביסעל בעסער בעקאַנט צו ווערען מיט די גרענעץ־סאָלדאַטען. זיי האָבען זיך אָלע בעקלאָגט אויף זייער שווערער סלוזשבע, וואָס צווינגט זיי אָבצושטעהן גאַנצע נעכט אויפ'ן גרענעץ, אין קעלטען און אין רעגענס.

„באַלד וועט זיין די קאָראָנאַציע“, האָב איך געזאָגט צו איינעם פון זיי. „פילייכט וועט ארויס א מאַניפעסט און מען וועט פערגרינגערען אייער סלוזשבע“.

„פאַר אונז, מוזשיקעס, וועט גאָר נישט זיין“, האָט א סאָלדאַט פעסימיסטיש גענענטפערט, „גאָט איז הויך און דער צאַר איז ווייט. די גענעראַלען און אָפיצערען וועלען אפשר קריגען נאַגראַדעס. אונז אָבער וועט מען געבען צו גלעזלעך בראַנפען און דאָס וועט זיין דער גאַנצער מאַניפעסט. עך, פריין, שווער זעהר שווער, לעבט זיך ביי אונז דעם פויער“. און ער האָט מיר גענומען שילדערען די אָרימקייט, וואָס הערשט ביי זיי אין דאָרף אין קורסקער גובערניע און זיך בעקלאָגען אויף דעם מאַנגעל אין ערד און אויף די גרויסע פּאָדאַטקעס, אזוי ווי ער וואָלט נאָר־וואָס דורכגעלייענט מיין פּראָקלאַמאַציע. איך האָב איהם דערצעהלט, אז איך האָב אמאָל געוואוינט אין דער שווייץ און איהם בעשריבען די דאָרטיגע פּאָריאַדקעס.

ער האָט זיך צוגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט און א זאָג געטהאָן:

„יא, עס זיינען ביי אונז אויך דאָ אזעלכע, וואָס ווילען איינפיהרען די זעלבע פּאָריאַדקעס, אָבער זיי וועלען גאָרנישט אויספיהרען. איך וועל ענדיגען די סלוזשבע, וועל איך אוועק־

פאָהרען אין אמעריקא. ווי מען האָט מיר דערצעהלט, איז אין אמעריקא אויך אזא אָרדנונג ווי אין דער שווייץ. דאָרטען וועל איך זיין א מענש מיט מענשען גלייך...

ווען איך בין אָבגעגאַנגען א פּאָר וויאָרסט, האָב איך בעגעגנענט מיין בעקאַנטען אָפיציער פון דער גרענעץ־וואך. ער האָט מיך אָבגעשטעלט און גראַטולירט מיט מיין בעפרייאונג.

„ווען איך בין אויף אייער אָרט", האָט ער מיר געזאָגט, ארומקוקענדיג זיך צי קיינער הערט נישט, „וואָלט איך פערקלאָגט די טאַמאָזשניע פאַר האַלטען מיך אונגעזעצליך אונטער ארעסט און וואָלט אויפגעמאָהנט ביי זיי אַלע היזקות".

איך האָב אָבער גערעכענט אז צו פערפיהרען א פּראָצעס מיט דער טאַמאָזשניע איז פאַר מיר קיין פּלאַן נישט; זאָל בעסער מיינס איבערגעהן.

זונטאג פריה האָב איך זיך וואַרים צוזעגענט מיט ר' אברהם'ען און זיין פרוי, האָב קוים געפּועל'ט ביי איהר זי זאָל ביי מיר וויינינגסטענס נעהמען א פּאָר רובעל אויף צדקה פאַר אָרימעלייט פון שטעדטעל, וועלכע זי האָט אימער אויסגעהאָלפען, און בין אָבגעפאָהרען אין קאָוונע. פון קאָוונע בין איך גלייך אוועק אין מיין גייסטיגע געבורט־שטאָדט, ווילנע, וואו איך האָב אמאָל דורכגעלעבט מיינע ערשטע יוגענד־יאָהרען פון ענטוזיאַסטישען אידעאַליזם.

זעקסטער קאַפּיטעל

עראינערונגען פון מיינע ערשטע יאָהרען אין ווילנא. — די פּראָפּאַגאַנדע צווי־שען די אידישע ארבייטער. — די פאָרלויפער פון „בונד".

וואָס נעהנטער איך בין געקומען צו ווילנא, אַלץ שטאַרקער האָט געקלאַפּט מיין האַרץ. אין גאַנצען צוויי יאָהר זיינען אַוועק זינט איך האָב פערלאָזען ווילנא און בין אבגעפאָהרען אין אויס־לאַנד. אָבער מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז געווען לאַנג, לאַנג צוריק. די צוויי יאָהר, וואָס איך האָב פערבראַכט אין ציוריך, אַמסטערדאַם, בערלין און בערן, האָבען זיך אויסגעצויגען אין אַ לאַנגען שטח פון אַ גאַנצען וואַנדער־לעבען, און אָבגע־שטופּט די פריהערדיגע יאָהרען ווייט צוריק אין עבר. ווען דער צוג איז אָבער אַרויס פון ל א נ ד ז ו א ר א ו ו ע און איך האָב דערזעהן דעם גוט־בעקאַנטען וועג, וואו איך פלעג אָפט אַרומשפּאַצירען מיט מיינע חברים אין די שטילע זומער־אָוועגדען, האָבען זיך די זכרונות פון מיין לעבען אין ווילנא גענומען צורוקען אַלץ נעהנטער און נעהנטער. די צייט, וואָס האָט מיך אָבגעטיילט פון זיי, איז געוואָרען קלאָר און דורכזיכטיג, ווי די אַלפּען־לופט נאָך אַ רעגען, און די עראינערונגען — בולט און נאָהענט, ווי ווייטע שנעע־בערג אין אַ קלאָרען הערבסט־פריה־מאָרגען.

אָט זעה איך זיך, אַ נאַאיוו, פערצעהניעהריג אינגעל, וואָס איז אָקאָרשט, אומגעפעהר אין 1884, געקומען פון פלעשטשעניץ אין גרויסען כרך ווילנא צו זוכען השכלה. צוזאַמען מיט חאַציע חנה חאַשקע'ס דעם דאָלהינעווער, מיט וועמען איך האָב פריהער גע־לערענט ביי אונזער רב משכיל־לאיתן און בשתיקה געלייענט אין בית המדרש ביז שפּעט אין דער נאַכט מפּו'ס ראָמאַנען, זיץ איך אין אַ קליין צימערעל איבער אַ רוסישער גראַמאַטיקע אָדער גע־אָגרפיע און שטודיר בהתמדה פון פינף אַ זייגער אין דער פריה

ביז צוועלף בייגאַכט. אין מאָגען איז פּוסטלעך, ווייל אין דער היים האָט מען זיך דערוואוסט, אַז אַנשטאָט ש״ס און פּוסקים לערנען מיר נאָר טריף־פּסל׳ען און מען האָט אונז אויפגעהערט צו שיקען געלד. מיר קארגען די עטליכע רובעל וואָס זיינען נאָך ביי אונז געבליבען און דערהאַלטען די נשמה מיט שווארצען סאָל־ראַטסקען ברויט און טהיי. אָבער פאר אונזערע אויגען שוועבט דער אידעאל, וועלכער גיט אונז קרעפטען און מוט — דער אי־דעאל צו דערגרייכען די העכסטע שטופּע פון בילדונג: צו ווערען אַ דאָקטאָר.

באַלד אָבער ווערט ביי אונז אין קאַסע גאָר ליידיג און מיר דאַרפען זיך אָפּזאָגען פון דעם לעהרער וועמען מיר האָבען גע־צאָהלט פיער רובעל אַ חודש. איך בעשליס אריבערצוגעהן צו קלמן שולמאַנ׳ען און פרעגען ביי איהם אַן עצה וואָס מיר זאָלען טהאָן. איך שטעל זיך פאָר, אַז אַזאַ גרויסער שרייבער מוז וואוינען ער־גענץ אין אַ פרעכטיגען פּאַלאַץ, און האָב מורא, אַז זיינע לאַקייען וועלען מיך צו איהם נישט צולאָזען. ווי פערוואונדערט ווער איך ווען מען ווייזט מיר אָן זיין וואוינונג, פערוקט אין אַ הויף אויפ׳ן דריטען שטאָק און אנשטאָט לאַקייען, בעגעגענט מיך אַן אַלטער איד אין אַ וואַטאָווען קאַפּטען מיט גרויע אונטערגעגרייזעלטע פּיאות און זאָגט מיר, אַז דאָס איז ער טאַקי, קלמן שולמאַן אליין. נאָך מעהר פערוואונדערט ווער איך, ווען, אויסהערענדיג דעם ציעל פון מיין בעזוך, ראַט ער מיר צו פאָהרן צוריק אַהיים און צו נעמען זיך ווידער צו דער גמרא און פּוסקים און ווערען אַ רב, אַזוי ווי דער טאַטע מיינער וויל.

איך גיב זיך אָבער נישט אונטער. איך געפין אַ פּאָאַר אור־ראָקען, פאַר וועלכע איך קריג דריי רובעל אַ חודש, און גייה ווייטער אָן מיט מיינע לימודים.

אָט זיינען שוין אַ פיער יאָהר אַוועק געלאָפען און איך בעגעגען זיך מיט חנן ראַפּאָפּאָרט׳ען און ביסלעכווייז עפענט זיך פאַר מיר אַ נייע וועלט. מיינע האָריזאָנטען ווערען ברייטער, עס וואַקסט אויס פאַר מיר אַ נייער, אַ העכערער אידעאַל — דער אי־דעאַל פון „אריינטראָגען אמת און גערעכטיגקייט אין די געזעל־שאַפטליכע פאָרמען״. איך הויב אָן אַנטייל צו נעהמען אין דער

פּראָפּאַגאַנדע צווישען די שילער פון די ווילנער גימנאַזיעס, פון רעאַל־שולע און פון אידישען לעהרער־אינסטיטוט. צו דער זעל־ביגער צייט זוכען מיר אויס די פעהיגסטע פון די קלויזניקעס און העלפען זיי צו שטילען זייער דורשט נאָך בילדונג*.

אָט זיץ איך אַרומגערינגעלט פון פינף־זעקס אידישע אַרביי־טער אין אַ „קאָנספּיראַטווער קוואַרטיר“ און לייען פאַר זיי... ז אָ ב אָ ו ו ס „שמועסען וועגען דער נאַטור“, און ערקלער זיי, ווי אַזוי די ערד דרעהט זיך אַרום דער זון און די לבנה — אַרום דער ערד. מיינע תלמידים זיינען מיעד און שלעפעריג נאָך זייער שווערען טאָג אַרבייט, דאָך הערען זיי זיך צו צו יעדען וואָרט אַזוי ווי איך וואָלט דאָ פאַר זיי ענטפּלעקט אַ נייע וועלט...

אויף דער דאָזיגער ערשטער פּעריאָדע פון סאָציאַליסטישער פּראָפּאָגאַנדע צווישען אידישע אַרבייטער אין ווילנא, וויל איך זיך דאָ אָבשטעלען אביסעל מעהר באריכות. דאָס זיינען געווען די ערשטע טריט צו דער גרויסער סאָציאַליסטישער אַרבייטער־בע־וועגונג צווישען די אידען אין רוסלאַנד. פון אָט־אָ־די קליינע גרו־פּעס האָט זיך שפּעטער ענטוויקעלט דער „בונד“.

מיר זיינען אימער געוואוינט צו אונטערשעצען די וויכטיג־קייט פון די ערשטע טריט פון אַ געזעלשאַפטליכער בעוועגונג. פיעלע פון די טוערס פון „בונד“ קוקען אויף דער פּראָ־פּאַגאַנדע, וואָס איז אָנגעגאַנגען צווישען די ווילנער אַרבייטער אין סוף פון די אַכציגער און אָנהויב פון די ניינציגער יאָהרען, ווי אויף אַ קינדער־שפּיעל, פערגעסענדיג, אַז אָהן דער דאָזינער קליינער אַרבייט וואָלט די ברייטע בעוועגונג געווען אונמעגליך,

* צווישען די דאָזיגע תלמידים זיינען געווען: דער איצטיגער דר. איסר גינזבורג און א. וואָלט (ליעסין), וועלכע האָבען אַרויסגעוויזען זעלטענע פעהיגקייטען. דער לעצטער האָט שוין דעמאָלט אַרויסגעוויזען די ערשטע פונקען פון זיין פּאָעטישען טאַלאַנט. איינער פון זיינע ערשטע שירים, וואָס ער האָט געשריבען אין ווילנא, איז געווען: „קאַרל מאַרקס און אַ פּאַק שוועבעלאַך“, אַ סאַטירע אויף אַ ווילנער ראַדיקאַלקע, וועלכע זידעלט אָפּ אַן אַלטען אידען, אַ טרעגער, וואָס האָט געבראַכט צו איהר אין קראָם אַ גרויסען פּאַק מיט שוועבעלאַך.

אז די ערשטע טריט, וואָס א קינד שטעלט, אָנהאַלטענדיג זיך אָן געה־וועגעלע שטעלען פאָר א זעהר וויכטיגען מאָמענט אין דער ענטוויקלונג פון דעם מענשען.

וועו חנן ראפאָפּאָרט, דעמבאָ, און יאקאָוו יודעליעווסקי האָבען פערלאָזען ווילנא, איז שוין דאָרט, ווי ווייט איך ווייס, קיינער נישט געבליבען פון די אָנהעגגערס פון דער נ א ר אָ ד־נ א י א ו ו אָ ל י א, א חוץ מיר און איסאי אייזענשטאט, וועלכע האָבען פריער גענומען א קליינעם אנטייל אין די נ אָ־ר אָ ד אָ ו ו אָ ל ט ש ע ס ק ע גרופּעס. קיין האָפענונג אויף דער ווידערלעבונג פון דער טעראָריסטישער ארבייט אין דער נאָהענטער צוקונפט איז נישט געווען. די ראדיקאלע יוגענד האט נאָך געלעבט מיט די טראדיציעס פון דער פּארטיי וואָס האט געשפּיעלט אזא וויכטיגע ראָליע אין די זיעבעציגער און אין אָנהויב אכציגער יאָהרען: זשעליאבאָוו און סאָפיא פּעראָווסקאיא זיינען נאָך געב־ליבען אונזערע העלדען, און דעם ערשטען מערץ האָבען מיר דער־מאָלט נאָך געפייערט דעם יאָהרצייט פון אלעקסאנדער דעם צוויי־טען׳ס טויט.

נאָר א נייער ווינט האָט שוין גענומען בלאָזען. אין די זעלבסטענטוויקלונגס פעראיינען האָט מען נאָך געלייענט „די היסטאָרישע בריעף“ פון מירטאָוו׳ן און דעם „וויעסטניק“ און „קאַ־לענדאר“ פון דער נ א ר אָ ד נ א י א ו ו אָ ל י א, אָבער מען האָט שוין אויך אָנגעהויבען צו לייענען און הייס דיסקוטירען פּליע־כאנאָוו׳ס „אונזערע מיינונגס־פערשיעדענהייטען“ („נאָשי ראזנאָג־לאָסיא“), מארקס „קאפּיטאל“ און קאוצקי׳ס פּאָפּולאריזאציע פון מארקס עקאָנאָמישע און געשיכטס־פילאָזאָפישע אנשויאונגען. פיעלע פון דעם אינגערען דור האָבען שוין גענומען בעטראכטען אלס אוטאָפּיסטען די אָנהענגערס פון עטישען סאָציאליזם און זידלען מיט׳ן נאָמען „ליבעראל“ יעדען איינעם וואָס האָט, לויט זייער מיינונג, געלייגט צופיעל געוויכט אויף דער נויטווענדיג־קייט פון קאמף פאר די עראָבערונג פון פּאָליטישער פרייהייט. זיי האָבען שוין אָנגעהויבען צו בעטראכטען די אינטעליגענציא אלס אן אונבעדייטענדען פאקטאָר, בעהויפּטענדיג, אז די אינטע־לעקטועלע עלעמענטען שטעהען צו צום סאָציאליזם נאָר צופעליג

און אז דעריבער קאָן מען זיך מען זיך אויף זיי ניט פערלאָזען. עס האָט זיך גענומען פארברייטען דער געדאנק, אז נאָר דער פראָלעטאריאט איז דער אמת'ער טרעגער פון סאָציאַליזם, ווייל זיין עקאָנאָמישע לאגע צווינגט איהם צו קעמפען פאר דער אָבשאפונג פון פריוואט אייגענטום. דעריבער, האָבען זיי געזאָגט, מוז מען אָנווענדען די קרעפטען הויפטזעכליך אויף דער פראָפּאגאנדע צווישען די ארביי־טער. אויף דער ארבייט צווישען דער שטודירענדער יוגענד האָט מען גענומען קוקען נאָר ווי אויף א מיטעל צום שאפען „לעהרער" פאר די ארבייטער, ביז וואנען עס וועלען אויסוואקסען „אייגענע" פראָפּאגאנדיסטען און אגיטאטאָרען פון פראָלעטאריאט גופא.

הגם איך בין געבליבען ביי מיינע פריהערדיגע איבערצייגונגען, האָב איך דאָך איינגעזעהן די וויכטיגקייט פון א סאָציאַליסטישער פראָפּאגאנדע צווישען די ארבייטער און בין צוגעשטאנען צו דער גרופּע, וואָס האָט זיך געגרינדעט פאר דעם צוועק.

איסאי אייזענשטאט, וועלכער איז דעמאָלט געווען אין לעצטען קלאס גימנאזיע, האָט צוערשט זיך אָפּגעזאָגט צוצושטעהען צו אונז, ווייל ער האָט געהאלטען, אז איידער מען הויבט אָן צו פערשפּריי־טען דעם סאָציאַליזם צווישען די מאסען מוז מען צוערשט, מיט די מיטלען פון דער נ א ר אָ ד נ אָ י א ו ו אָ ל י א , ערהאָבערען פּאָליטישע פרייהייט. נאָר אזוי ווי פאר אן אקטיווען קאמף געגען דעם אבסאָליוטיזם זיינען שוין קיין קרעפטען נישט געווען און צו בלייבען שטעהן פון וויטען און ווארטען האָט זיין טהעטיגע נאטור נישט דערלאָזען, האָבען זיך זיינע אנזיכטען ביסלעכוויין גענומען בייטען און ער איז ענדליך געוואָרען איינער פון די שטארקסטע אָנהענגערס פון מארקסיזם און איז צוגעשטאנען צו דער פראָפּאַ־גאנדע צווישען די ארבייטער מיט לייב און לעבען. כידוע, איז ער שפּעטער געוואָרען איינער פון די טיכטיגסטע טוערס און טעאָרע־טיקערס פון „בונד".

קיין סאָציאַליסטישע ליטעראטור אין אידיש איז נאָך דאַ־מאָלט אויף א רפואה נישט געווען. די רוסישע שפּראך איז דעם ווילנער אידישען ארבייטער געוועזען אינגאנצען פרעמד. די אידעע צו שאפען אזא ליטעראטור אין אידיש, איז נאָך קיינעם נישט גע־

װען איינגעפאַלען.*) עס איז נאָך קיינעם נישט ארויף אויפ׳ן זינען, אז עס איז גרינגער אראָבצואוואַרפען צו די פערד דאָס היי פון בוידעם איידער צו שלעפען די פערד ארויף צו די היי. אונזער „אונלעגאַלע" ארבייט איז דעריבער אין אָנפאַנג בעשטאַנען אין אויסקלייבען עטליכע סימפּאַטישע ארבייטער און אַגיטירען צווישען זיי... דעם רוסישען אלף־בית. אונטער דעם אַלטען רעזשים אין רוסלאַנד האָט אפילו די דאָזיגע „רוסיפיקאַציע" פון דעם אידישען ארבייטער געמוזט געטהאָן װערען אין געהיים.

גאַנצע טעג פלעגען מאַנכעסמאָל אַװעק ביז מיר פלעגען געפינען א פּאַסענדע קוואַרטיר פאַר אונזערען א „חדר". דאָס רוב פלעגען מיר פאַר דעם צוועק דינגען אַן אָבגעזונדערט צימער, ערגעץ אין א פערוואָרפען געסיל. מיר פלעגען אויסקלייבען א הויף, וואו דער דוואָרניק האָט זיך אָנגעזעהן צו זיין א גוטמוטיגער, נישט פאַרשפּיצטער גוי, וועלכער האָט געשיינט נישט צו שטעהן אין צו ענגע בעציהונגען מיט דער פּאָליציי. אונזערע תלמידים פלעגען מיר אויך אויסקלייבען זעהר פאָרזיכטיג, און אויב עס פלעגט זיך שפּעטער ארויסצייגען, אז איינער פון זיי איז נישט „צופּערלעסיג", אז ער קען נישט האַלטען ס׳מויל, פלעגען מיר, כדי פּטור צו ווערען פון איהם, כלומרשט פאַנאַנדערלאָזען דעם „חדר" און דערנאָך געפינען א נייע „קאָנספּיראַטיווע קוואַרטיר" פאַר די איבעריגע תלמידים. אונזער ארבייט איז, זעלבסטפאַרשטענדליך, פאָרגעגאַנגען זעהר לאַנגזאַם און עס האָט אונז גענומען נאָהענט פון צוויי יאָהר ביז מיר האָבען בעשאַפען אַן עלעמענט פון אידישע בעלי־מלאכות, צווישען וועלכע מיר האָבען געקאָנט אָנפאַנגען א סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדע.

---

*) גראַד אין יענער צייט האָט זשיטלאָווסקי אנגעהויבען אגיטירען איז דער שווייץ פאַר דער באשאַפונג פון א אידיש סאָציאַליסטישער ליטעראַטור, אבער אין רוסלאַנד האָט מען נאָך וועגען דעם גאָרנישט ניט געוואוסט.

זיבעטער קאפיטעל

קאַפּעלזאָן. — קרעמער. — יאגיכעס. — פּעסקין. — קרעטשמער. — פין. — גאָרדאָן. — פּיימעריז. — יאָסעל דער שלאָסער. — סוועררלאָוו. — די ערשטע „מאַסענפערזאַמלונג".

צווישען די מעהר אָדער ווענינער בעדייטענדע סאָציאַליסטישע טהוערס אין ווילנא אין סוף פון די אכציגער און אין אָנהויב פון די ניינציגער יאָהרען זיינען, אחוץ אייזענשטאַט'ן, וועמען איך האָב שוין דערמאָנט, געווען: צמח קאַפּעלזאָן (בעוואוסט אונטער'ן נאָמען „טימאָפּעי"); ארקאדי קרעמער (אלעקסאנדער); ליעוו יאָגיכעס, וועלכער איז שפּעטער אין דער שווייץ געווען בעוואוסט אונטער'ן נאָמען „גראָזאָווסקי"; ישראל פּעסקין, א ברודער פון דעם ניו יאָרקער דר. ש. פּעסקין, (דער לעצטער האָט זיך שפּעטער אויך בעטייליגט אין דער פּראָפּאַגאַנדע צווישען די ווילנער ארבייטער); ציליע קרעטשמער, איצט די פרוי פון דר. ש. פּעסקין; אננא גאָרדאָן; סאָניא פּיימעריז, א טאָכטער פון סלוצקער רב ר' מאיר; אנטאָקאָלסקי; אברהם פין, דעמאָלט א שילער פון דעם לעהרער־אינסטיטוט; פּאַטי סרעדניצקאיא, וועלכע איז שפּעטער געוואָרען קרעמער'ס פרוי, און פיעלע אנדערע. אייניגע פון די דאָזיגע טהוערס האָבען שפּעטער געשפּיעלט א וויכטיגע ראָלע אין דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג. קרעמער, אייזענשטאַט און קאַפּעלזאָן זיינען געוואָרען פון די ערשטע פיהרערס פון „בונד". י. פּעסקין איז געווען שטארק טהעטיג אין דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּארטיי. פון אונזערע תלמידים, די ארבייטער, זיינען אויך אויסגעוואַקסען עטליכע בעדייטענדע טהוערס אין דער אידישער סאָציאַליסטישער בעוועגונג. ליידער קאָן איך דאָ איבערגעבען יענע פּעריאָדע נאָר אין קורצע שטריכען און קאָן זיך ניט אָבשטעלען אויף דער כאראק־

טעריסטיק פון די פּערזאָנען, ווי אינטערעסאַנט זיי זאָלען ניט זיין.

ווי איך האָב שוין געזאָגט, איז די ארבייט אין אָנהויב געגאַנ־גען זעהר לאַנגזאַם. איך געדענק וואָס פאַר א יום־טוב עס איז גע־ווען פאַר מיר, ווען נאָך צוויי יאָהר „קולטור־ארבייט“, וואָס איז בעשטאַנען אין לערנען מיינע תלמידים די רוסישע שפּראַך און אין בעקענען זיי מיט די גרונד־פּרינציפּען פון נאַטור־וויסענשאַפט, בין איך ענדליך איבערגעגאַנגען צו דער פּראָפּאַגאַנדאַ פון סאָציאַליזם. איך האָב אויסגעקליבען פינף פון מיינע בעסטע תלמידים און האָב מיט זיי אָנגעהויבען צו לייענען דיקשטיין'ס בראָשורע „פון וואָס איינער לעבט“ („קטאָ טשעם זשיוויאָט“). די דאָזיגע ארבייטער זיינען געווען: אלתר דער בערשטעלמאַכער, וועלכער האָט שפּעטער צוגעצויגען צו דער בעוועגונג פיעלע ארבייטער פון זיין פאַך און האָט, דאַכט זיך מיר, אויך געגרינדעט די זעהר בעדייטענדע גרופּע צווישען די בערשטעלמאַכערס אין וואָלקאָוויסק; סאָלאָמאָן דער מנקר (ס'הייסט א טרייבעטישער, וואָס זיין מלאָכה בעשטעהט פון ארויסנעהמען דעם גיד הנשה און מאַכען כשר דעם הינטער־חלק פון דער בהמה); יאָסעל דער שלאָסער און אנדערע צוויי שלאָסארעס, וועמעס נעמען איך האָב פארגעסען.

ווי איך האָב שפּעטער אויסגעפונען, איז איינער פון די לעצ־טע צוויי שוין געווען א געגנער פון פּריוואַט אייגענטום איידער איך האָב נאָך אָנגעהויבען צו פּרעדיגען איהם דעם סאָציאַליזם, און האָט פּראַקטיצירט גנבה אַלס א „סייד ליין“ צו שלאָסעריי. פון דיקשטיין'ס פּאָפּולערער בראָשורע זיינען מיר איבערגעגאַנגען צו קאַרל מאַרקס „לוין ארבייט און קאַפּיטאַל“, דערנאָך האָבען מיר געלייענט און דיסקוטירט לאַסאַל'ס שריפטען און קאַרל קאוצקי'ס „קאַרל מאַרקס'עס עקאָנאָמישע לעהרען“. דאָס לעצטע ווערק איז נאָך דעמאָלט נישט געווען געדרוקט אין רוסיש און מיר האָבען עס געלייענט אין א געשריבענער איבערזעצונג, וואָס אננא גאַרדאָן און איך האָבען געמאַכט פון דייטשען אָריגינאַל.

דער אינטערעס צו די פראַגען פון סאָציאַליזם איז געווען אזוי גרויס, אז מיינע תלמידים האָבען זעהר זעלטען פערפעהלט צו קומען אין „חדר“ אריין אין די בעשטימטע אָווענדען. איך געדיינק אז איין אָווענד איז יאָסעל דער שלאָסער, וועלכער איז געווען מיין

פליסיגסטער תלמיד, נישט געקומען. ווען איך האָב דאָס איהם שטאַרק אויסגערעדט, האָט ער זיך דערפיהלט זעהר שולדיג און געזאָגט, אַז עס איז געווען פאַר איהם אבסאָלוט אונמעגליך צו קומען.

איך בין געווען אַ שטרענגער רבי און האָב געפאָדערט, אַז ער זאָל ערקלערען די אורזאַך. יאָסעל איז רויט געוואָרען ביז איבער די אויערען און געזאָגט, פערשעהמט:

„ביי מיר איז נעכטען געווען חתונה . . .“

אנשטאָט איהם צו גראַטולירען, האָבען אַלע אויף איהם געקוקט מיט אַ פאָרוואורף. אין יענע נאַאיווע צייטען האָט מען בעטראַכט חתונה־האָבען כמעט ווי אַ פערראַט צום סאָציאַליזם — נישט ווייל מיר זיינען חלילה געווען פרינציפיעלע געגנערס פון חופה וקדושין, נאָר ווייל מען האָט געגלויבט, אַז ווען איינער נעהמט אויף זיך דעם יאָך פון ערנעהרען אַ פאַמיליע, וועט ער שוין פריהער אָדער שפּעטער אָבשטעהן פון דער בעוועגונג.

איך וויל זיך דאָ אָבשטעלען בקיצור אויף אונזער דעמאָלדיגער שטעלונג צו דער אידענפראַגע בכלל און צום ציוניזם בפרט. הגם די ערשטע פון די ווילנער סאָציאַליסטען האָבען אין זייער קינדהייט געקראָגען אַ ריין אידישע ערציהונג, האָבען דאָך די ברענענדע פראַגען, וואָס זיינען פערבונדען מיט דער אייגענאַרטיגער לאַגע פון אידישען פאָלק, אַזוי ווי נישט עקזיסטירט פאַר זיי. דער סאָציאַליזם וועט ברייגגען פרייהייט, גלייכהייט, ברידערליכקייט און גליק פאַר אַלע מענשען און פאַר אידען ב ת ו כ ם , האָבען מיר דעמאָלט גע׳טענה׳ט. יעדע אַנדערע בעוועגונג האָבען מיר בעטראַכט אַלע רעאַקציאָנער און שעדליך. דאָס איז פאַר אונז געווען אַזוי איינפאַך און קלאָהר, אַז מיר האָבען זיך גאָר נישט געקענט פאָרשטעלען, אַז איינער וואָס האָט אַ ידיעה אין די לעהרען פון סאָציאַליזם קאָן זיין אַן איבערצייגטער ציוניסט. די פערזאַמלונגען פון די ציוניסטען פלעגען מיר בעזוכען נאָר מיט דעם צוועק צו דיסקוטירען געגען זיי און כדי צו מאַכען פּראָפּאַגאַנדע פאַר דעם סאָציאַליזם. מיר פלעגען זיי פאָרוואַרפען: „איהר ווילט זיין געזעלשאַפטליכע טהוערס און האָט ניט דעם מוטה צו צושטעהן צו אַ

בעוועגונג וואָס איז פערבונדען מיט געפאהרען. איהרווערט ציוניס־טען, ווייל איהר האָט מורא פאר געפענגניס און סיביר". אויב דאָס איז געווען אמת בנוגע איינינגע פון די ציוניסטען, זיי־נען אָבער, פערקעהרט, אייניגע פון אונז צוגעשטאַנען צום סאָצי־אליזם דוקא דערפאר, ווייל דאָס איז געווען פערבונדען מיט א גרויסער ריזיקע און איז געווען ארומגערינגעלט מיט'ן אָ ר ע אָ ל פון ק ד ו ש ה ש ם. די יוגענד האָט ליעב געפאהר.

נאָך די ערשטע פאָאָר יאָהר פון אונזער פראָפאַגאַנדע האָט די צאָהל ארבייטער, וואָס האָבען זיך געוואָלט לערנען, גענומען שנעל וואַקסען. מיר האָבען קוים געקענט קריגען געגוג לעהרערס פאר זיי. פיעלע פון אונז פראָפּאַגאַנדיסטען האָבען געהאט צו דריי־פיער גרופּעס אין איין וואָך און מיר האָבען געקנעלט ביז האל־בע נאכט. די ארבייט צווישען דער שטודירענדער יוגענד איז פערנאַכלעסיגט געוואָרען. דאָס איז געווען די עפּאָכע פון דער אי־דישער „נ א ר אָ ד נ י ט ש ע ס ט וו אָ" די ארבייטער זיינען צווישען אונז געווען ד ע ר פּ ר י וו י ל י ג י ר ט ע ר ק ל א ס. יעדער איינער פון אונז האָט געוואָלט האָבען וואָס מעהר בעל־מלאָכות פאר תלמידים און האָט זעהר אונגערן אָבגעגעבען זיין צייט אויף פּראָפּאַגאַנדע צווישען דער אינטעליגענץ.

די ארבייט איז דעמאָלט געפיהרט געוואָרען מעהר אין דער טיעף איידער אין דער ברייט. מיר האָבען געשאַפען א קליינע צאָהל אינטעליגענטע סאָציאליסטען צווישען די ארבייטער, אָבער קיין ברייטערע אגיטאציע האָבען מיר נאָך נישט אָנגעפיהרט. קיין גע־ווערקשאַפטליכע בעוועגונג איז נאָך דעמאָלט אויך נישט געווען. די גאַנצע ארבייט איז געפיהרט געוואָרען שטרענג קאָנספּיראַטיוו און די ארבייטער פון איין גרופּע זיינען נישט געווען בעקאַנט מיט די ארבייטער פון א צווייטער גרופּע. מיר האָבען געקליבען „א פינ־פעריל צו א פינפעריל" (אונזערע גרופּעס זיינען ס'רוב בעשטאַנען פון פינף ארבייטער) אזוי ווי א קמצן קלייבט א גראָשען צו א גראָ־שען, און האָבען מורא געהאַט צו ריזיקירען אונזער מיט שווערער מיה אָנגעזאַמעלטען „קאַפּיטאַל" אין א גרעסערער אונטערנעהמונג.

די אינטעליגענטע ארבייטער האָבען זיך געפיהלט זעהר איינ־זאַם. מיר האָבען זיי אוועקגעריסען פון זייער היימישער סביבה און

קיין נייע ניט געגעבען. מיר, די אינטעליגענטען, זיינען געווען בעקאנט צווישען זיך, האָבען געהאט אַן אייגענע סביבה און אַן אייגען געזעלשאפטליך לעבען. זיי אָבער, וועלכע זיינען, צוליעב קאָנספּיראַטיווע צוועקען, געהאַלטען געוואָרען אָבגעזונדערט איינע פון די אַנדערע, האָבען דאָס נישט געהאַט. זיי זיינען געוואָרען אונ־צופריעדען מיט דער ענגער ארבייט און האָבען גענומען פאָדערען מיר זאָלען אָנהייבען אַ ברייטערע אַגיטאַציע. מיר האָבען ענדליך געמוזט איינוויליגען דאַרויף.

איך געדענק ווי היינט אונזער ערשטע „מאַסענפערזאַמלונג“. די פערזאַמלונג איז אָבגעהאַלטען געוואָרען צום אָנדענקען פון סווערדלאָוו'ן, איינעם פון אונזערע אינטעליגענטעסטע און איבערגעגעבענסטע ארבייטער. סווערדלאָוו, אַ שריפטזעצער, איז גע־קומען אין ווילנא אַן איבערצייגטער סאָציאַליסט. ער איז געקומען פון מינסק, וואו אין אָנהויב פון די אַכציגער יאָהרען איז אָנגע־גאַנגען אַ סאָציאַליסטישע ארבייטער בעוועגונג, וועלכע איז אָבער שפּעטער איינגאַנצען אָפּגעשטאָרבען. דעם לעצטען יאָהר פון זיין לעבען האָט סווערדלאָוו געוואוינט מיט מיר אין איין צימער און איך האָב געהאַט די געלעגענהייט זיך צו באַקענען מיט זיין אויסערגע־וועהנליך אידעאַלען כאַראַקטער. ער האָט געליטען פון שווינדזוכט און דאָס בליי־שטויב פון דעם שריפט איז פאַר איהם געווען זעהר שעדליך. ער האָט אָבער ניט געוואָלט פאַלען צו לאַסט אויף זיינע חברים און האָט נישט אויפגעגעבען די ארבייט ביז מיט אַ פּאָר מאָנאַטען פאַר זיין טויט, ווען ער האָט שוין קוים געקענט שטעהן אויף די פיס. ווען סווערדלאָוו איז געשטאָרבען, דאַכט זיך אין 1890, האָבען מיר בעשלאָסען צו מאַכען אין זיין אנדענקען די ערשטע ארבייטער־פערזאַמלונג.

דער זאַל וואו דער „מאַסמיטינג“ איז פאָרגעקומען האָט גע־מוזט זיין אַ קלענערער אײדער „מעדיסאָן סקווער גאַרדען“, ווייל איך געדענק, אַז ווען די פופציג אויסגעקליבענע ארבייטער און אר־בייטאָרינס האָבען זיך צונויפגעקליבען, האָבען מיר קוים געקענט כאַפּען דעם אָטעם, אַזוי הייס און פאַרשטיקט איז דאָרט געוואָרען (אויס קאָנספּיראַטיווע גרינדען האָבען מיר אפילו די פענסטער נישט געעפענט). אָבער די שטימונג איז געווען זעהר אַ געהויבענע

און מיר האָבען זיך געפיהלט אזוי ווי מיר וואָלטען געעפענט די רוסישע קאָנסטיטואירענדע פערזאמלונג. עס איז געווען א נחת צו קוקען אויף די בעגייסטערטע פּנים׳ער פון די ארבייטער און צו זעהן מיט וואָס פאר אן אויפמערקזאמקייט זיי האָבען זיך צוגעהערט צו די רעדעס, וועלכע קרעמער, קאָפּעלזאָן, אייזענשטאַט, ציליע קרעט־שמער (איצטיגע פרוי פעסקין), און איך האָבען פאר זיי געהאַל־טען. ווי קליין און שיינבאר אונבעדייטענד די פערזאמלונג איז גע־ווען, איז זי דאָך, דאכט מיר, געווען א היסטאָרישע פּאַ־סירונג. פון איהר האָט זיך אָנגעהויבען די ברייטערע אי־דיש־סאָציאַליסטישע ארבייטער־בעוועגונג, וועלכע האָט זיך גע־נומען פערשפּרייטען פון ווילנא אין אנדערע שטערט און שטעדלעך פון ליטע און פּוילען.

ווי עס ווייזט אויס, איז די פּראָפּאַגאַנדע וואָס איז געפיהרט געוואָרען אין מינסק אין אָנהויב פון די אכציגער יאָהרען נישט געווען קיין פערלאָרענע ארבייט, ווייל ווען די בעוועגונג האָט דאָרט, מיט צעהן יאָהר שפּעטער, ווידער אויפגעלעבט, האָט זי זיך פאַנאַנדערגעוואקסען זעהר שנעל. איינינע פון די מינסקער טהוערים האָבען זאָגאר בעהויפּטעט, אז זיי האָבען מעהר קלאַסענ־בעוואוסטע ארבייטער איידער ווילנא. איך געדענק, אז פאר מיין אוועקפּאָהרען אין אויסלאַנד האָט זיך מיינער א פריינד שיער נישט צוקריגט מיט א מינסקער חבר איבער דער פראגע, וואו איז די בע־וועגונג שטארקער: אין ווילנא אָדער אין מינסק?

די דאָזיגע זכרונות זיינען ארויסגעשוואומען אין מיין זכרון ווען איך בין צוגעפאָהרען צו ווילנא.

אַכטער קאַפּיטעל

בײַ פּאַטי׳ן. — יאַקאָוו און עוואַ וויטקינד. — אויפ׳ן שלאָסבאַרג. — „דער פערצעהנטער נומער“. — איך פאַרלאָז ווילנאַ.

א שאַרפער פייף פון לאָקאָמאָטיוו האָט איבערגעריסען מיינע געדאַנקען וועגען דער פערגאַנגענהייט און מיך אומגעקעהרט צו דער געגענוואַרט. דער צוג איז צוגעפאָרען צום ווילנער וואַקזאַל. מיינע טשעמאָדאַנעס האָב איך איבערגעלאָזט אין באַגאַזש און בין אַוועק אין שטאָדט. די זון האָט געשיינט אַזוי וואַרים און אַנגענעהם און אַלץ אַרום האָט אויסגעזעהן אַזוי היימיש און יום־טוב׳דיג. עס האָט זיך געוואָלט געהן און געהן איבער די גאַסען און געסלאַך און זעהן אַלע בעקאַנטע ערטער, מיט וועלכע עס זיינען געווען פערבונדען אַזוי פיעל זכרונות, איך האָב אָבער אין ווילנא געהאַט צו־פיעל בעקאַנטע און האָב מורא געהאַט צו בעגעגענען מענשען אויף וועמעס „קאָנספּיראַציע“ איך האָב זיך נישט געקאָנט פערלאָזען. איך האָב דעריבער בעשלאָסען צו געהן גלייך צו פּ אַ ט י ׳ ן (סרעדניצקאַיאַ); זי איז געווען אַ דענטיסטקע און דעריבער איז געווען זיכערער צו געהן צו איהר איידער צו די אַנדערע חברים, ווייל אין פאַל איך געפין ביי איהר „אומגעבעטענע געסט“, האָב איך אַ תירוץ, אַז איך בין אַ פּאַציענט.

דורכגעהענדיג ס אָ ד אָ וו ע גאַס, האָב איך בעגעגענט עוואַ וויטקינד, אַ שוועסטער פון מיין גוטען פריינד י אַ ק אָ וו וויט־קינד, וועלכער איז מיט אַ פּאָאָר יאָהר פריהער צוזאַמען מיט מיר געווען טהעטיג אין דער פּראָפּאַגאַנדע צווישען דער שטודירענדער יוגענד פון ווילנא.*) אַזוי ווי איך פלעג זיין ביי די וויטקינדס

---

*) צווישען די ערשטע בעדייטענדע פּראָפּאַגאַנדיסטען אין ווילנאַ זיינען, אַ חוץ וויטקינד׳ען און די, וואָס איך האָב דערמאָהנט פריהער, געווען נאָך דריי שילער פון אידישען לעהרער־אינסטיטוט: גאַזשאַנסקי, פּאַרטנאָי און רעזניק,

כמעט יעדען טאָג אין וואָך, האָט מיך עווא גוט געקענט. זי האָט אָבער נישט בעלאַנגט צו אונזער רעוואָלוציאָנערען קרייז, און איך האָב געוואָלט, אז זי זאָל בעסער נישט וויסען וועגען מיין קימען אין ווילנא. מיין געזיכט האָט זיך װעניג וואָס אומגעביטען פאַר די צוויי יאָהר, נאָר אזוי ווי איך האָב אין קאָװנע אראָבגענומען מיין באָרד, האָט מיך עווא נישט דערקענט. עס איז מיר געוועזן נישט גרינג פארבייצוגעהן עווא'ן און נישט אָב־שטעלען זיך. מיין פליכט פון קאָנספּיראַציע האָט אָבער גובר גע־וועזן מיין שטארקען פערלאַנג צו רעדען מיט איהר און צו פאַ־נאנדערפרעגען זי וועגען יאַקאָוו'ן און וועגען אנדערע אַלטע פריינד.

איך בין געווען צופריעדען וואָס די אָבגעגאָלטע באָרד האָט אויף אזוי פיעל פערענדערט מיין אויסזעהען, אז אפילו אזא גוטע בעקאַנטע ווי עווא וויטקינד האָט מיך נישט דערקענט. דעמאָלט ערשט האָב איך פערשטאַנען דעם מ י י ן פון דער ברכה „שלא עשני אשה“ און די גרויסע קאָנספּיראַטיווע בעדייטונג פון א באָרד.

און אויך יאַקאָוו ליאַכאָווסקי, וועלכער איז איצט א דאָקטאָר מעדיצין אין ניו יאָרק.

איך וויל דאָ אויך דערמאָנען וועגען א בעוועגונג וואָס האָט זיך אָנגע־הויבען אין ווילנא צווישען די זאָקען שטריקערינס נאָך אין מיטען פון די אַכציגער יאָהרען. די דאָזיגע בעוועגונג, וואָס האָט אריינגעצויגען הונדערטע אַרבייטאָרינס, האָט אָבער נישט געטראָגען קיין סאָציאַליסטישען כאַראַקטער. דאָס איז געוועזן מעהר א פאַרזוך צו פעראייניגען די זאָקען־שטריקערינס אין א געווערקשאַפטליכען פערבאַנד נאָך דעם מוסטער פון שולצע־דעליטש'עס פער־איינען. צווישען די זאָקען־שטריקערינס זיינען געוועזן בעזאָנדערס טהעטיג ביילע פוניאַנסקי, וועלכע איז איצט אין ניו יאָרק, און א געוויסע חיה שרה (איהר צווייטען נאָמען האָב איך פערגעסען) און אויך א מאַהלער, נאָוואַפּלי־אַנסקי. די דאָזיגע עלעמענטען זיינען אָבער — איך וויים אייגענטליך נישט פאַר וואָס — ביי אונז נישט אויסגענוצט געוואָרען, ווען מיר האָבען אָנגעהויבען אונזער ריין־סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדע. עס קאָן זיין, אז די אורזאַך איז געווען, וואָס מיר האָבען זיי נישט געהאַלטען פאַר גענוג „קאָנספּיראַטיוו“.

ווען איך בין אריין צו פ א ט י ' ן, האט זי גראד געהאט ביי זיך א פאציענטקע און האט פלייסיג געארבייט מיט איהר באהר־מאשין. די טהיר פון ווארט־צימער אין קאבינעט איז גע־ווען אפען. פ א ט י האט אויף מיר א קוק געטהאן האט מיך אבער פון ערשטען אויגענבליק נישט דערקענט און איז אננגע־גאנגען מיט איהר ארבייט. נאר באלד האט זי ווידער א קוק געגעבען אויף מיר, געלאזט זיצען די פאציענטקע, און איז ארויס־געקומען אין ווארט־צימער.

דאס איז ווירקליך אן אונערווארטעטער גאסט!" האט זי אויסגערופען. „ווי קומט איהר אהער?"

זי האט באלד אפגעלאזען די פאציענטקע און האט מיר גע־נומען דערצעהלען וועגען אונזערע פריינד. די בעוועגונג, האט זי דערצעהלט, איז געווארען א סך ברייטער פאר די צוויי יאהר זינט איך בין אוועק, אבער פון איהרע רייד האב איך פערשטאנען, אז דער סאציאליזם, וואס האט זיך גענומען פערשפרייטען צווי־שען די ברייטערע מאסען, האט אנגענומען א צו־ענג עקאנאמישע פארם. איך האב דערפיהלט, אז עס פעהלט די אמאליגע וואַ־רימקייט, דער אמאליגער יוגענטליכער אידעאליזם. דעם זעלביגען איינדרוק האב איך ארויסגעטראגען פון די שמועסען מיט די אנ־דערע עטליכע חברים, וועלכע פ א ט י האט געלאזט וויסען, אז איך בין געקומען. זיי זיינען באלד געקומען זיך זעהן מיט מיר און עס האבען זיך אנגעהויבען די אלטע וויכוחים וועגען פראגראם פראגעס. אבער אין אונערע וויכוחים האט געפעלט די אמאליגע פריינדליכע גוטמוטיגקייט. עס האט זיך שוין דעמאלט גענומען פיהלען די אונטאלעראנץ, וועלכע איז שפעטער, ביי די בונדיסטען און ביי די רוסישע סאציאל־דעמאקראטען, געווארען אזוי שטארק, אז זיי האבען אנגעהויבען צו בעטראכטען די סאציאליסטען פון אלע אנדערע ריכטונגען פאר שעדליך און געקוקט אויף זיי ווי אויף פיינד. עס האט מיר אלע מאל וועה געטהאן ווען איך האב ביי די אנהענגערס פון א גרויסער ראציאנאליסטישער אידעע געפונען דעם זעלביגען פאנאטיזם ווי ביי רעליגיעזע סעקטען, דעם פאנאטיזם, וואס מאכט זיי צו פערגעסען די געמיינזאמקייט פון די גרונד־פרינציפען צוליעב מיינונגס־פערשיעדענהייטען וועל־

כע זיינען, אין תוך, גאָר נישט אזוי וויכטיג. עס איז פאַר מיר געווען דאָפּעלט־פּיינליך צו פּיהלען דעם דאָזיגען גייסט פון אונ־טאָלעראַנץ צווישען מיינע פריינד און חברים, מיט וועלכע איך האָב יאָהרענלאַנג געאַרבייט צוזאַמען אין דער בעוועגונג. דאָס האָט אריינגעבראַכט א קאַלטקייט אפילו אין אונזערע פּערזענליכע בעציהונגען.

אין אָווענד האָב איך אויפגעזוכט עטליכע פון מיינע אמאָ־ליגע תלמידים פון די ארבייטער, וועלכע האָבען זיך דערפרעהט מיט מיין בעזוך. אייניגע פון זיי האָבען זיך פאַר מיר בעקלאָגט, אַז עס פעלט זיי די וואַרימקייט, וואָס האָט פריהער געהערשט צווישען די חברים, און אַז די בעוועגונג איז געוואָרען „צו טרו־קען". מיט עטליכע יאָהר שפּעטער איז פון דער דאָזיגער אונ־צופרידענהייט אויסגעוואַקסען די זאָגענאַנטע „אָפּאָזיציע" וואָס האָט שיער נישט געפיהרט צו א שפּאַלטונג אין „בונד".

פון די חברים האָב איך זיך דערוואוסט, אַז י א ק אָ ו ו וויטקינד איז געקומען אהיים פון מאָסקווע, וואו מען האָט איהם ארויסגעטריבען פון אוניווערזיטעט צוזאַמען מיט פיעלע אנדערע סטודענטען, וואָס האָבען אראַנזשירט א דעמאָנס־טראַטיווע „פּ א נ י ח י ד א" (גאָטעס־דיענסט) נאָך דעם טויט פון דעם ראַדיקאַלען שרייבער ש ע ל ג ו נ אָ ו. איך האָב זיך זעהר געוואָלט זעהן מיט מיין יוגענד־פריינד און בין שפּעט אין אָווענד אוועק צו די וויטקינדס. ביי יאַקאָוו'ן אין צימער האָב איך געטראָפען זיין שוועסטער עווא'ן. ווען איך בין אריין, האָט זי איהם געהאַלטען אין דערצעהלען, אַז זי האָט בייטאָג בע־גענענט אין גאַס א יונגען מאַן וואָס איז געווען זעהר עהנליך צו מיר. איך האָב געמוזט מודה זיין, אַז איך האָב זי טאַקע גע־זעהען און האָב זיך ענטשולדיגט פאַר מאַכען זיך כלא ידע. יאַ־קאָוו האָט מיר דערצעהלט, אַז ער און א פּאָאָר אנדערע פריינד פון דער ראַדיקאַלער יוגענד שטעהען פון ווייטען פון דער ווילנער סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדע, ווייל די נייע אטמאָספערע אין דער בעוועגונג איז זיי נישט צום הארצען.

די וויטקינדס האָבען מיך איינגעלאַדען איבערצונעכטיגען ביי זיי און איך האָב גערן אָנגענומען די איינלאַדונג. מיר האָט

זיך נישט געוואָלט געהן אין אַ האָטעל, וואו איך וואָלט דאַרפען מעלדען מיין פּאַס, ווייל איך האָב מורא געהאַט, אַז די פּאָליציי קען אַמאָל האָבען אַ גוטען זכרון און איהר קאָן נאָך חלילה איינפאַלען אַז מ ע נ ד ע ל ד ע ר ט ע ר ק און מענדעל ראָזענבאום פון פּליעשצעניץ איז איין און דערזעלביגער פּערשוין.

אויף מאָרגען האָב איך בעזוכט מיינע בעליעבטע פּלעצער אין דער אומגעבונג פון ווילנא, אַרומגעוואַנדערט אויף די ברעגען פון דער ו ו י ל י י ע, און אַרויפגעקלעטערט אויפ'ן ש ל אָ ס־ ב אַ ר ג, פון וועלכען עס עפענט זיך אַ שעהנע אויסזיכט אויף דער גאַנצער שטאָדט. נאָך די מאַלערישע ברייטע אויסזיכטען, וואָס איך האָב אָפּט בעוואונדערט פון די שפּיצען פון די אַלפּען־בערג אין בערנער אָבערלאַנד, האָט די פּאַנאַראַמע פון ווילנער שלאָסבאַרג אויסגעזעהען קליין און אָרים. אָבער אַלץ אַרום איז געווען אַזוי היימיש און איינגעבאַקען אין האַרצען, אַז עס האָט זיך נישט געוואָלט אַוועקגעהן פון דאָרטען.

געהענדיג צוריק פון באַרג בין איך פערבייגעגאַנגען דעם „פערצעהנטען נומער“ — אַזוי האָט מען גערופען — פאַר וואָס וויים איך נישט — די ווילנער טיורמע פאַר פּאָליטישע אַרעסטאַנטען. אויפ'ן אויבערשטען עטאַזש פון געפענגנים האָב איך דערזעהען אַ יונגען מאַן, וועלכער האָט צוגעדריקט זיין בלייך פּנים האַרט צו די גראַטעס פון פענסטער. דרויסען, אונטער'ן פענסטער, איז געשטאַנען אַ יונג מיידעל און אַרויפגערעדט צו איהם. דער סאָלדאַט אויף דער וואַך איז אַרומגעגאַנגען מיט זיין ביקס אויפ'ן אַקסעל און האָט זיי נישט געשטערט. עס האָט זיך געוואָלט רעדען צו ד'עם אַרעסטירטען, אָבער איך בין געווען פאָרזיכטיג און האָב זיך באַנוגענט מיט אַ פריינדליכען שמייכעל. איך האָב דערביי אַ טראַכט געטהון, אַז אויב איך וועל פערבלייבען לענגער אין ווילנא, וואו אַזוי פיעל מענשען האָבען מיך געקענט, קאָן איך גאַנץ גרינג ווערען אַ שכן פון דעם בלייכען יונגען מאַן. איך האָב בעשלאָסען אָבצופאָהרען וואָס גיכער.

איך בין אַוועק אויפ'ן וואָקזאַל, אַרויסגענומען פון באַגאַזש איינעם פון מיינע טשעמאָדאַנעס, און איהם געבראַכט צו פּאַטי'ן, ביי איהר אין קאַבינעט האָב איך אויסגעשניטען דעם אינוויינינגס־

טען טאָוועל, און די ביכער און צייטונגגען, וואָס האָבען זיך מיט מיר צוזאַמען גע'גנב'עט איבער'ען גרענעץ און וואָס האָבען דערנאָך אָבגעשמאַכט דריי וואָכען אין דעם פינסטערען קעלער פון וולאַדיסלאָוואָהער טאַמאָזשניע, זיינען אַרוים צוריק אויף דער ליכטיגער וועלט. מיט ליעבע און פרייד האָב איך געקוקט אויף די ביכער, אַזוי ווי זיי וואָלטען געווען לעבעדיגע פריינד וואָס האָבען דורכגעמאַכט צוזאַמען מיט מיר אַ לאַנגע, געפעהר־ליכע נסיעה. מיט צערטליכקייט האָב איך אויסגעגלעט זייערע צוקנייטשטע בלעטער און צולייגט זיי אין גלייכע בעקוועמע קופּקעלעך.

איך האָב זיך אָבגעזעגענט מיט פּ א ט י ' ן און בין אוועק מיט די איבערינע דריי טשעמאָדאַנעס אין ר אָ ס ט אָ ו אויפ'ן ד אָ ן.

נייענטער קאַפּיטעל.

אין ראָסטאָוו. — קאַזין. — די אידעאַליזירונג פון רוסישען פּויער און ארביי־טער. — אונטערשעצונג פון דעם אידען.

ווי איך האָב שוין פריהער דערמאָנט האָבען מיר, סאָציאַליס־טען־רעוואָלוציאָנערען, נאָך צו יענער צייט נישט געהאַט קיין פערבינדונגען מיט רוסלאַנד. מיינע אמאָליגע חברים אין ווילנא זענען אַלע געווען אויסגעשפּראָכענע מארקסיסטען און איך האָב דאָרט נישט געפונען קיינעם, וואָס זאָל סימפּאטיזירען מיט אונזערע אנשויאונגען. מיינע ווילנער פריינד האָבען איינגעוויליגט צו נעה־מען אַ קליינעם טייל פון די ליטעראַטור, וואָס איך האָב געבראַכט, און האָבען זיך נישט אָבגעזאָגט צו פערשפּרייטען אונזער צייטונג „רוסקי ראַבאָטשי", אין וועלכער מיר האָבען געגעבען פּאָפּולערע אַרטיקלען וועגען די אַלגעמיינע פּרינציפּען פון סאָציאַליזם און וועגען דער נויטווענדיגקייט פון פּאָליטישער פרייהייט פאַר רוס־לאַנד, נישט אָבשטעלענדיג זיך אויף די איינצעלהייטען פון אונזער פּראָגראַם און נישט בעריהרענדיג דעם חילוק צווישען אונז און די סאָציאַל־דעמאָקראַטען. פון אונזערע פּראָקלאַמאַציעס האָב איך אין ווילנא איבערגעלאָזט בלויז אַ קליינע צאָהל עקזעמפּלי־אַרען, ווייל מיינע פריינד האָבען געפיהרט זייער אַגיטאַציע אויס־שליסליך צווישען די אידישע בעלי־מלאָכות און האָבען נישט גע־האַט קיינע פערבינדונגען מיט דעם רוסישען פּויער און דעם רוסי־שען פאַבריק־ארבייטער. איך האָב געהאַלטען פאַר וויכטיגער, אַז אונזער ליטעראַטור זאָל זיך פערשפּרייטען אין די רוסישע פאַב־ריק־צענטערען, האָפענדיג, אַז פון דאָרט וועלען אונזערע אידעען אריינגעבראַכט ווערען אין די ארומיגע דערפער, פון וואַנען פיעלע פון די פּוערים קומען יעדען ווינטער ארבייטען אויף די זאַוואָדען און פאַבריקען און פאָהרען צוריק אַ היים אין פריהלינג, ווען עס הויבט זיך אָן די ארבייט ביי זיי אויף די פעלדער.

ווי בעוואוכט, איז ראָסטאָוו־אויפ׳ן־דאָן איינער פון די וויכ־טיגסטע אינדוסטריעלע צענטערען אין מיטען פון דעם דרום־רו־סישען קויהלען־ראיאָן. די פאבריקען און אייזען־גיסערייען פון ראָסטאָוו בעשעפטיגען פיעלע טויזענדער ארבייטער. איך האָב גע־האַט א רעקאָמענדאציע צו איינעם פון די ראָסטאָווער סאָציאַליס־טען, וועלכער איז, ווי מען האָט מיר געזאָגט, געוועזען טהעטיג צווישען דער שטודירענדער יוגענד און אויך געהאט פערבינדונ־גען מיט איניגע פון די פאבריק־ארבייטער. איוואַן קאָזין — דאָס איז געוועזען זיין נאָמען — האָט דעמאָלט געהאט עפּעס א שטעלע אין ראָסטאָווער שטאָדט־דומע.

איך בין געקומען אין ראָסטאָוו ארום מיטאָג־צייט און בין גלייך אוועק צו קאָזין׳ען. איך האָב איהם אָבער נישט געטראָפען אין דער היים. זיינער א אינגערער ברודער, א שילער פון רעאַל־שולע האָט מיך געבעטען, איך זאָל אויפווארטען. איך האָב זיך פערנאנדערגערעדט מיט דעם רעאַליסט און פון עטליכע פון זיינע בעמערקונגען האָב איך גלייך געזעהן, אז ער האָט אויך געהערט צו די רעוואָלוציאָנערע קרייזען. ער האָט געוואוסט, אז זיין ברודער ווארט אויף א גאסט פון דער שווייץ. ווען איך האָב איהם געזאָגט, אז איך קום טאקע פון דאָרטען, האָט ער מיט מיר גענומען אָפען ריידען וועגען דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אין ראָסטאָוו. ער האָט מיר דערצעהלט, אז דערווייל האָבען זיי נאָך ווייניג אָנהענ־גערס — אינגאנצען א דריי־פיער גרופּעס — צווישען דער שטו־דירענדער יוגענד און בלויז איינצעלנע פּערזאָנען צווישען די אר־בייטער.

אנדרעי קאָזין האָט זיך אויסגעוויזען צו זיין א גאנץ פעהיגער און ענערגישער יונג. ער האָט אָבער געמאכט אויף מיר דעם איינ־דרוק פון א לייכטזיניגען יונגענמאַן, פון יענעם סאָרט בחורים, וואָס געהען צופעליג אריין אין דער בעוועגונג און וועמעס בע־גייסטערונג עס פערשווינדעט געוועהנליך ווען די ערשטע יוגענד־יאָהרען געהען פערביי און זיי ווערען „פראַקטישער“ און פאָר־זיכטיגער.

אין א פּאָר שטונדען ארום איז געקומען איוואַן קאָזין, אין דער בעגלייטונג פון א יונג, שעהן מיידעל מיט א לאנגען בלאָנדען

צאָפּ און גראָהע אויגען — אַ טיפּישע טאָכטער פון אַ רוסישען קויפמאַן. ער האָט זי פאַר מיר פאָרגעשטעלט אַלס זיין כּלה. ווען איך האָב איהם דערצעהלט וועגען וואָס איך בין געקומען, האָב איך בעמערקט, אַז מיין בעזוך איז איהם נישט זעהר אַנגענעהם. ער האָט זיך בעקלאָגט, אַז עס איז אין ראָסטאָוו נישטאָ מיט וועמען צו אַרבייטען, אַז די עלטערע ראַדיקאַלען זענען טרוסען, אַז די אַרבייטער שכור'ען און אַזוי ווייטער. איך האָב פערבראַכט מיט קאָזין'ען אַ פּאָר שטונדען און האָב אַרויסגעטראָגען דעם איינדרוק, אַז ער שטעהט אָפּ פון דער בעוועגונג.

קאָזין האָט פונדעסטוועגען אַריבערגעשיקט זיין ברודער אויפ'ן וואָקזאַל נאָך מיינע זאַכען און גענומען ביי מיר אַ טייל פון די ביכער, צייטונגען און פּראָקלאַמאַציעס, וועלכע ער האָט גלייך אָבגעשיקט צו זיינעם אַ פריינד. קאָזין האָט בעהויפּטעט, אַז די פּאָליציי האָט אויף איהם אַ חשד און אַז דעריבער קאָן ער ביי זיך די ליטעראַטור נישט האַלטען. צוליעב דער זעלביגער אורזאַך האָט ער אויך נישט געוואָלט, אַז איך זאָל ביי איהם נעכטיגען און ער האָט מיר פאָרגעשלאָגען צו שטעהן איבער נאַכט ביי זיינעם אַ בעקענטען פאַבריק־אַרבייטער. איך האָב מיט פערגניגען אָנגענומען דעם פאָרשלאַג. פריהער האָב איך נאָך קיין מאָל נישט געהאַט די זכיה צו זעהען פּנים אל פּנים אַן עכט־רוסישען אַרבייטער. דעם רוסישען פאַבריק־אַרבייטער, אַזוי גוט ווי דעם גרויס־רוסישען פויער, האָב איך געקענט נאָר פון דער ליטעראַטור, און האָב איהם, זעלבסטפערשטענדליך, שטאַרק אידעאַליזירט. איך בין דעריבער געווען זעהר צופרידען מיט דער געלעגענהייט צו בעגעגענען זיך מיט אַ לעבעדיגען עקזעמפּליאַר פון די אמת'ע קינדער פון רוסישען פאָלק, וועלכע זענען מיט אַזוי פיעל סימפּאַטיע און ליעבע געשילדערט געוואָרען אין די ווערק פון די רוסישע נאַראָדניטשעסקע שרייבערס.

ווען איך אַנאַליזיר איצט מיינע דעמאָלדיגע סימפּאַטיען און געפיהלען מוז איך צוגעבען, אַז דער רוסישער אַרבייטער, מיט וועלכען איך האָב זיך נאָך קיין מאָל פריהער נישט געהאַט בעגעגענט אין דער ווירקליכקייט, איז מיר געווען אין אַ געוויסען זין, נעהנטער און טייערער איידער דער אידישער אַרבייטער, מיט

וועלכען איך בין אזוי אָפט געקומען אין בעריהרונג אין דער ער־שטער פעריאָדע פון דער סאָציאַליסטישער פּראָפּאָגאַנדע אין וויל־נא. אין אונזער ערשטער יוגענד, ווען אונזער פאַנטאַזיע ארבייט אזוי שטארק און דאָס ווירקליכע לעבען איז נאָך פאר אונז איינ־געוויקעלט אין א גראָהען נעבעל, שפּיעלט די ליטעראַטור א גרע־סערע ראָליע אין דער ענטוויקלונג פון אונזערע געדאַנקען און געפיהלען, איידער די געשעהענישען פון דעם ווירקליכען לעבען. דער העלד פון א ראָמאַן אָדער ערצעהלונג מאַכט אויף אונז א טי־פערען איינדרוק און האָט אָפט פאר אונז א מעהר קאָנקרעטע און א מעהר רעאַלע עקזיסטענץ, איידער א פּערזאָן, וואָס מיר בע־געגענען אין דער ווירקליכקייט. עס איז דעריבער גאָר קיין וואונ־דער נישט, וואָס די דעמאָלדיגע אידישע יוגענד, וועלכע איז ער־צויגען געוואָרען אויף דער רוסישער ליטעראַטור, האָט זיך גע־פיהלט — אָדער ווייניגסטען געמיינט, אז זי האָט זיך געפיהלט — נעהנטער צום רוסישען פאָלק, איידער אפילו צו איהרע איינענע ברידער.

ערשט שפּעטער, ווען מיר ווערען עלטער ווען אונזערע געדאַנ־קען און געפיהלען נעמען אָן קאָנקרעטע און מעהר בעשטימטע פאָרמען, ווען מיר געהען איבער פון די מעהר אָדער ווייניגער אונ־קלאָרע אַלגעמיינהייטען צו דעפיניטיווע רעאַליטעטען, ערשט דע־מאָלט שווימען ארויס אין אונזער נשמה אונזערע טיפערע אינ־דיווידועלע אייגענשאַפטען, עס הויבען אָן צו וויברירען אין אונז יענע פערבאָרגענע סטרונעס פון אונזער גייסטיגען א י ך, וועל־כע גיבען ארויס, צוזאמען מיט אונזער ספּעציפיש־אייגענעם טאָן, אויך יענע אינטימע קלאַנגען, וואָס כאראַקטעריזירען דעם אייגענ־טימליכען גייסט פון א פאָלק. און וואָס טיעפער און שטארקער די פערזענליכקייט, אַלץ טיעפער און שטארקער הויבט זי אָן צו פיהלען די גייסטיגע קרובה׳שאַפט מיט דער נשמה פון איהר פאָלק.

אין מיטען פון די נײַנציגער יאָהרען בין איך אין מיינע אי־בערצייגונגען נאָך געווען, ווי כמעט אַלע אידען סאָציאַליסטען פון יענער צייט, אַן אויסגעשפּראָכענער קאָסמאָפּאָליט, אָבער אין מיינע געפיהלען און סימפּאַטיען בין איך געווען א רוסישער פאַטריאָט־נאַראָדניק. דאָס רוסישע פאָלק איז געווען פאר מיר ווי עפּעס א

נאָהענטער קרוב, ווענגען וועלכען איך האָב געהערט אזוי פיעל גוטס אָבער מיט וועלכען איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געהאט די געלעגענהייט פערזענליך בעקאנט צו ווערען. איך האָב דעריבער מיט אונגעדולד ערווארט די בעגעגעניש מיט אן עכט רוסישען פאבריק־ארבייטער וואָס איז נאָך דערצו, ווי קאָזין האָט מיר גע־זאָגט, געווען אן איבערצייגטער סאָציאַליסט.

איך האָב זיך דאָ אָבגעשטעלט באריכות אויף מיינע דעמאָל־דיגע געפיהלען, ווייל זיי כאראקטעריזירען די פסיכאָלאָגיע פון דאָס רוב אידישע סאָציאַליסטישע טוערס פון יענער פעריאָדע. מיר האָבען שוין דעמאָלט געהאט „ענטדעקט" די עקזיסטענץ פון א אידישען ארבייטער־קלאַס און האָבען שוין מעהר ניט בעט־ראכט דאָס אידישע פאָלק פאר א פאָלק פון לויטער הענדלערס און עקספּלואטאטאָרס, ווי דאָס רוב ראדיקאַלען און סאָציאַליסטען פון די פריהערדיגע עפּאָכעס האָבען עס געטהאָן.

ווי בעוואוסט, איז די פאַלשע מיינונג וועגען דעם בורזשו־אזען כאראקטער פון גאנצען אידענטום געווען שטארק פער־שפרייט צווישען די נאראָדניקעס און רעוואָלוציאָנערען אין די זי־בעציגער און אכציגער יאָהרען. עס איז מערקווירדיג, אז די אידי־שע מיטגליעדער פון דער נ א ר אָ ד נ א י א וו אָ ל י א האָ־בען ניט נאָר נ י ט געקעמפט געגען דער דאָזיגער מיינונג, נאָר האָבען אליין געגלויבט אין איהר ריכטיגקייט. עס איז געקומען אזוי ווייט, אז אין אָנהויב פון די אכציגער יאָהרען האָבען אייניגע פון די אידען־נאראָדאָוואָלצעס בעטראכט פּאָגראָמען פאר רעוואָ־לוציאָנערע געשעהענישען, גלויבענדיג, אז די פּאָגראָמען אויף אידען וועלען זיך פאנאנדערוואקסען אין אן אלגעמיינעם אופ־שטאנד אנטקעגען אלע אונטערדריקערס און עקספּלואטאטאָרס. די דאָזיגע טרויעריגע, כמעט אונגלויבליכע, ערשיינונג איז בע־וויזען דורך דאָקומענטען פון יענער פעריאָדע.

די דאָזיגע בעציהונג צו פּאָגראָמען ווי צו א רעוואָלוציאָנערער ערשיינונג, איז געווען א פועל יוצא ניט בלויז פון דעם פאלשען קוק אויף אידען ווי אויף א פאָלק פון פאראזיטען, נאָר אויך פון דעם אלגעמיינעם קוק אויף ב ו נ ט ע ן ווי אויף א ס ט י כ י־ש ע ן אויסברוך פון דעם רעוואָלוציאָנערען פאָלקס־גייסט. די

מיינונג אַז דאָס רוסישע פאָלק איז אונבעוואוסטזיניג רעוואָלוציאָנער און אַז די גרויסע סאָציאַלע רעוואָלוציע וועט זיך אָנהויבען דורך אַ רייהע סטיכישע בונטען פון פויערטום און פון שטאָדטישען פראָלעטאריאט, האָבען די סאָציאַליסטען פון אָנהויב פון די אכציגער יאָהרען איבערגענומען בירושה פון די באקוניסטען.

דער דאָזיגער ב ו נ ט א ר ס ק ע ר שטאנדפונקט איז אינגאנצען פערשוואונדען אין די נײַנציגער יאָהרען. אין דער זעלביגער צייט האָט זיך אויך געביטען די שטעלונג פון די סאָציאַליסטישע טוערס צום אידישען פאָלק. אָבער ביי זיי איז נאָך פערבליבען אַ טייל פון די אנזיכטען פון די רוסישע נ א ר אָ ד נ י ק ע ס און אַ געוויסע אידעאַליזירונג בנוגע צו דעם רוסישען פ ר אָ ס ט ע ן נ א ר אָ ד. אין דעם דאָזיגען המון האָבען זיי נאָך געזעהן דעם שלאָפענדען רעוואָלוציאָנערען „ב אָ ג א ט י ר" וועלכער וועט איינפיהרען אמת און גערעכטיגקייט אין לאַנד ווי נאָר ער וועט ערוואכען פון זיין שלאָף.

מיט אַ געפיהל פון עהרפוכט בין איך אוועק אין דער בעגלייטונג פון אנדרעי קאָזין צו בעגעגענען איינעם פון די ערוואכטע רוסישע „ריעזען".

צעהנטער קאפיטעל

בײ פּאװעל׳ען. — זײן שװעגערין נאסטיא. — זײן מוטער און שװעסטער. — „פּאביאלא“. — בײ לײבאװיטש׳ען. — זײן מוטער.

א לאנגע צײט בין איך געגאנגען מיט אנדרעי קאַזינ׳ען איבער די גאסען פון ראָסטאָװ ביז מיר זײנען געקומען צום עק שטאָדט און זײנען אריין אין אַ שמאָל געסעל. עס איז געװען אַ װאָלקענדיגע נאכט און אין געסעל איז געװען זעהר פינסטער. מיר האָבען זיך ענדליך אָבגעשטעלט בײ אַ קלײן שטיבעל. אנדרעי האָט אָנגעקלאפּט אין טהיר, און מיר זײנען אריין אין הויז. בײם טיש, אויף װעלכען ס׳האָט געברענט אַ לאָמפּ מיט אַ גרינעם אַבאַזשור, איז איבער אַ דיקען ספר געזעסען אַ קלײן בחור׳על מיט בלאָנדע געגרײזעלטע האָר. ער האָט זיך אויפגעהויבען און מיר געגעבען אַ װארימען שלום עליכם װי אַן אַלטען פרײנד. אנדרעי האָט מיך פאָרגעשטעלט אלס „אַ חבר פון דער שװײץ.“

„מײן נאָמען אין פּאװעל“, — האָט דאָס בחור׳על צו מיר געזאָגט. ער האָט געקוקט אַ ביסעל שעמעװדיג, מיט אַ פּאָר בלאָהע קינדערשע אויגען. איך בין געװען ענטטױשט. איך האָב ערװארט צו זעהן אַ הויכען כװאטסקען יונג, פול מיט פיזישער ענערגיע, אַ טיפּישען װעליקאָראָס. אנשטאט דעם האָב איך געפונען אַ בלײכען, דארען בחור, מעהר עהנליך צו אַ אינגעל אַן עילוי אײדער צו אַ רוסאק אַ פאבריק ארבײטער.

קאָזין האָט זיך באלד אָבגעזעגנט. מיר זײנען געבליבען אלײן.

„גוט װאָס איהר זענט געקומען“, — האָט פּאװעל זיך גע־װענדעט צו מיר. — „איך לײען איצט קארל מארקס“ „קא־פּיטאל“ און האָב זיך גראָד איצט געבראָכען דעם קאָפּ אויף אַ

קאפיטעל, וואָס איך קאָן בשום אופן נישט בייקומען. איך וועל אייך בעטען מיר צו ערקלערען דעם הארבען ענין. נאָר פריהער וועלען מיר עסען וועטשערע.

באלד איז אריין פון קיך פאוועל׳ס מוטער, א הויכע שלאַנקע פרוי, זעהר ריין געקליידעט, מיט א קלוגען, נאָך גאַנץ יונגען פנים.

„א גאסט פון אויסלאַנד!" — האָט פאוועל מיך פאָרגע־שטעלט, „איינער פון אונזערע". איך האָב גלייך געזעהן, אז ער האָט נישט קיין סודות פון זיין מוטער און אז זי סימפּאַ־טיזירט מיט איהר זוהנ׳ס אידעען.

אויפ׳ן טיש, געדעקט מיט א קלאָרען טישטוך פון גראָבען לייווענט, האָט זיך באלד באוויזען א פלעשעלע שנאפּס, ברויט מיט פּוטער און א פּאָאר הערינג. דער סאמאָוואר האָט געזוננען דאָס ווארימע מאָנאָטאָנע ליעדעל פון רוסישער גאסטפריינד־ליכקייט.

„נאסטיא, קום עסען וועטשערע!" — האָט די באלע־באָסטע א רוף געטהון.

פון א זייטיגען צימער איז אריין א יונג ווייבעל. איהר געזיכט איז געוועזען זעהר בלייך און איהרע גראָהע אויגען האָבען געקוקט מיט א טיעפען אומעט. זי האָט זיך שטארק צוהוסט, מיט א טרוקענעם שווינדזיכטיגען הוסט.

„דאָס איז מיין שוועגערין," — האָט פאוועל זי פאָרגע־שטעלט, — „איהר מאן איז מיינער אַן עלטערער ברודער. ער דיענט אין סאָלדאטען אין ווארשע."

נאסטיא האָט געמאכט א שווערען איינדרוק. מען האָט גלייך געקענט זעהן, אז זי וועט שוין לאנג נישט ציהען. עס האָט זיך געפיהלט, ווי דער שווארצער פליגעל פון טויט וואָלט זיך אויסגעשפּרייט איבער׳ן צימער. זי האָט זיך געזעצט צום טיש. דער האָפנונגסלאָזער טרויער פון איהרע אויגען האָט פערנומען ביים הארצען.

פאוועל האָט מיך גענומען פאנאנדערפרעגען וועגען דער שווייץ און צווישען אונז האָט זיך אָנגעהויבען א לעבהאפטער געשפּרעך. איך האָב איהם דערצעהלט וועגען דעם „פערבאנד

פון די סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען" און איהם ערקלעהרט אונזער פראָגראַם. ער האָט אַרויסגעצייגט אַ שאַרפען קריטישען פערשטאַנד און אַ בעקאַנטשאַפט מיט פראַגען פון רעוואָלוציאָנערער טאַקטיק. די ווייבער האָבען זיך נישט געמישט אין אונזער שמועס, אָבער פון דער אויפמערקזאַמקייט מיט וועלכער זיי האָבען זיך צוגעהערט צו אונזער געשפּרעך האָט מען געקאָנט זעהן, אַז דער ענין איז זיי נישט געווען גאַנץ פרעמד. פּאַוועל'ס מוטער האָט אויסגעוויזען צו זיין זעהר שטאָלץ מיט איהר „געלערענטען" זוהן.

אונזער געשפּרעך איז אויף אַ ווײַלע איבערגעריסען געוואָרען פון אַ יונג מיידעל וואָס איז האַסטיג אַריין אין הויז. דאָס מיידעל, קאָקעטיש געקליידעט, מיט פּודער און פאַרב אויף די באַקען, איז געווען פּאַוועל'ס אינגסטע שוועסטער. זי האָט געזאָגט אַז זי האָט שוין געגעסען וועטשערע און אַז זי געהט אין טעאַטער. זי האָט אויך געאַרבייט אין אַ פאַבריק, אָבער פון דער בעוועגונג איז זי געווען זעהר ווייט. זי האָט זיך אַ דרעה געטהאָן פאַר'ן שפּיגעל, פאַרריכט עפּעס אין איהר טואַלעט און איז גלייך אַרויס פון הויז. די מוטער האָט שווער אַ זיפץ געטהאָן און געזאָגט צו מיר:

„זי איז פּונקט דער היפּוך פון איהר ברודער: ער זיצט איבער ביכער ביז שפּעט אין דער נאַכט און איך קאָן זיך ביי איהם נישט איינבעטען ער זאָל שאַנעווען זיין געזונט און געהן פריהער שלאָפען; ז י וואָלט נאָר אַרומגעלאָפען און וויל אפילו נישט אַריינקוקען אין אַ ביכעל."

„זיצט נישט צו שפּעט", — האָט די מוטער זיך געווענדעט צו פּאַוועל'ן, — „פאַרגעס נישט, דו דאַרפסט געהן פריה צו דער אַרבייט".

זי האָט מיר אויסגעבעט אַ בעקוועם געלעגער אויף דער סאָפע און איז מיט נאַסטיאַ'ן אַוועק צו זיך אין חדר.

איך האָב דורכגעלייענט מיט פּאַוועל'ן די האַרבע סוגיה אין מאַרקס' „קאַפּיטאַל" און דערנאָך האָבען מיר פערבראַכט ביז שפּעט אין דער נאַכט.

אויף מאָרגען איז פּאַוועל גאַנץ פריה אַוועק צו דער אַרבייט.

נאַסטיא האָט זיך פאַר מיר בעקלאָגט, אַ איהר איז זעהר אומעטיג.
„ארבייטען האָב איך קיין כח נישט“, — האָט זי געזאָגט, —
„פּאַוועל איז אימער פערטיעפט אין זיינע ביכער און רעדט אפילו
נישט קיינמאָל מיט מיר. אָט אזוי זיץ איך גאַנצענע טעג און
טראַכט וועגען מיין פינסטערער מערכה. עס איז ביטער צו זיין
קראַנק און איינזאַם“.

איך בין אַרויס און געקויפט פאַר איהר עטליכע ביכלעך
פון „פּאָסרעדניק’ס“ פאָלקס־אויסגאַבען. זי איז געוועזן זעהר צו־
פריעדען מיט מיין מתנה. איך האָב איהר דורכגעלייענט איינס
פון די ביכלעך. דאָס איז געוועזן „פאַביאָלאַ“, אַ מעשה וועגען
די פערפאָלגונגען פון די ערשטע קריסטען אין רוים. נאַסטיא
האָט געוויינט ווי אַ קינד הערענדיג די ריהרענדע געשיכטע. מיר
האָבען זיך צוזעגענט ווי אַלטע פריינד. ווען איך בין, אַ יאָהר
שפּעטער, ווידער געקומען אין ראָסטאָוו, איז נאַסטיא שוין געוועזן
טויט. מען האָט מיר דערצעהלט, אַז זי פלעגט מיך אָפט דערמאָנען
מיט דאַנקבאַרקייט פאַר די ביכלעך וואָס איך האָב איהר געגעבען
און פאַר דער ביסעל סימפּאַטיע וואָס איך האָב אַרויסגעוויזען.
עטליכע־און־צוואַנציג יאָהר זיינען אַוועק זינט יענער צייט. דער
שנעלער שטראָם פון לעבען האָט פיעלעס אָבגעוואַשען פון מיין
זכרון. אָבער דער טיעפער טרויער פון נאַסטיא’ס אויגען פילט
נאָך אימער אָן מיין הארץ מיט פריינדליכען רחמנות, ווען איך
דערמאָן זיך וועגען איהר.

מיט די רעזולטאַטען פון מיין בעזוך אין ראָסטאָוו בין איך
נישט געוועזן צופרידען. פון קאָזין’ען האָב איך נישט געקענט
ערוואַרטען קיין וויכטיגע הילף פאַר אונזער פערבאַנד. אויף
פּאַוועל’ן האָב איך אויך נישט געלעגט קיין גרויסע האָפנונגען.
ער האָט נישט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ פעהיגען אַגיטאַטאָר:
עס האָט איהם מעהר געצויגען צו ביכער איידער צו לעבעדיגע
מענשען און צו דער געזעלשאַפטליכער ארבייט.

איך האָב זיך דערמאָנט, אַז איינער פון מיינע בעקאַנטע,
ל י י ב אָ ו ו י ט ש, וועלכער האָט סימפּאַטיזירט מיט די סאָ־
ציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען ווען ער האָט שטודירט אויף אינ־
זשעניער אין אויסלאַנד, איז אַ ראָסטאָווער, און איך האָב בע־

שלאָסען איהם אויפזוכען. איך האָב אויסגעפונען זיין אדרעס אין „אדרעסני סטאָל“ און בין צו איהם אוועק. ער האָט געוואוינט צוזאמען מיט זיינע עלטערען און געהאַט א שטעלע אלס אינזשע־ניער אין אַן אייזען־פאבריק. מיט לייבאָוויטש׳ן בין איך געווען בעקאַנט בלויז פון ווייטען. איך האָב זיך מיט איהם געהאַט בע־געגענט עטליכע מאָל אין דער שווייץ, ער האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון א „זיידענעם יונגען מאַן“, פון אַן איידעלען באַלע־באַטישען בחור מיט א גוט הארץ און א ווייכען כאַראַקטער, אָבער אָהן רעוואָלוציאָנערען טעמפּעראַמענט און איניציאַטיווע. דאָך האָב איך גערעכענט, אז ער מוז זיין בעקאַנט מיט די ראָסטאָווער סאָציאַליסטישע טהוערס און אז ער קען מיר זיין ניצליך.

איך בין געקומען צו לייבאָוויטש׳ן מיטאָג־צייט און זיין מוטער א קרענקליכע פרוי מיט א פעראומערט פּנים, האָט מיר געזאָגט, אז ער דאַרף באַלד קומען פון זאַוואָד אויף מיטאָג. זי האָט גע־קוקט אויף מיר מיט עפּעס א פערדאַכט און מיך געפרעגט וועגען וואָס איך בין געקומען. איך האָב איהר געזאָגט, אז איך קען איהר זוהן פון אויסלאַנד און אז איך האָב איהם געבראַכט א גערוס פון זיינע פריינד. לייבאָוויטש איז אינגיכען געקומען און מיך איינגע־לאַדען צו זיך אין צימער. ווען איך האָב איהם דערצעהלט, אז איך בין געקומען מיט רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור און אז איך זוך מענשען וואָס זאָלען קענען אונז העלפען אין רוסלאַנד אין אונזער ארבייט, האָב איך בעמערקט, אז ער פיהלט זיך אין א פערלע־גענהייט.

„איך וועל אייך זאָגען דעם אמת“, — האָט ער מיר געזאָגט פערשעהמט, — „איך שטעה ווייט פון דער בעוועגונג. ערשטענס בין איך שטאַרק פערנומען, צווייטענס האָב איך פשוט מורא צו נעהמען אויף זיך די ריזיקע, ווייל איך בין כמעט דער איינציגער פערדיענער אין אונזער פאַמיליע און אז מען זאָל מיך ארעסטירען וועלען מיינע עלטערען בלייבען אָהן חיונה. פאַר זיך אליין וואָלט מיך נישט גערט, אָבער צוליעב די עלטערען מוז איך זיין פאָר־זיכטיג“.

לייבאָוויטש האָט זיך געפיהלט אזוי ווי ער וואָלט עפּעס גע־

ווען שולדיג געגען מיר, און מיר איז געווען אויף איהם אַ גרויסער רחמנות. מען האָט געקאָנט זעהן, אַז ער געברויכט נישט די לאַגע פון זיינע עלטערען בלויז אַלס אַ תירוץ און אַז ער פיהלט זיך באמת שלעכט דערפון וואָס ער נעהמט נישט קיין אַנטייל אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. איך האָב זיך בעמיהט צו ערקלעהרען איהם, אַז איך פערשטעה זיין לאַגע און אַז איך מאַך איהם נישט קיין פאָרווירפע. איך האָב זיך געוואָלט מיט איהם אָבזעגענען, נאָר ער האָט מיך געבעטען אויפוואַרטען ביז אָווענד, פיעלייכט וועט ער דאָך געפינען וועמען פון די ראָסטאָווער סאָציאַליסטען וואָס קאָנען זיין ניצליך פאַר אונזער פערבאַנד.

נאָך מיטאָג איז לייבאָוויטש אַוועק צוריק אויפ׳ן זאַוואָד און איך בין געבליבען וואַרטען ביי איהם אין צימער.

באַלד איז אַריין צו מיר לייבאָוויטש׳עס מוטער, זי איז געווען זעהר אויפגערעגט און מיט טרעהרען אין די אויגען געזאָגט צו מיר:

„וואָס ווילט איהר האָבען פון מיין זוהן? איך בעט אייך, לאָזט איהם צורוה. איהר מיינט, איך פערשטעה נישט נאָך וואָס איהר זייט געקומען? אַ מוטער׳ס האַרץ פיהלט אַלעס. טהוט מיר אַ טובה, שלעפּט נישט אַריין מיין זוהן אין אַ געפאַהר“.

איך וויים נישט, צי זי האָט אונטערגעהערט הינטער דער טהיר אונזער געשפּרעך, צי זי האָט טאַקע דערפיהלט מיט איהר מוטער־האַרץ, אַז איך בין געקומען נישט נאָר אָבצוגעבען איהר זוהן אַ גערוס. יעדענפאַלס איז די סצענע געווען זעהר פּיינליך און מיר האָט זיך געוואָלט אַוועקגעהען, נישט וואַרטענדיג אויף לייבאָוויטש׳ן. עס האָט אָבער נישט געפּאַסט. איך האָב זיך בעמיהט צו בערוהיגען די צושראָקענע פרוי און האָב זי פערזיכערט, אַז איך האָב נישט בדעה צו שלעפּען איהר זוהן אין קיין שום געפאַהר.

איך האָב זיך קוים דערוואַרט ביז לייבאָוויטש איז געקומען. קיין גוטע נייעס האָט ער נישט געבראַכט. ער האָט נישט געפונען קיין איין פּאַסענדע פּערזאָן וואָס זאָל ווערען העלפען אונזער אַרבייט.

דעמזעלביגען אָווענד בין איך אָבגעפאָהרען פון ראָסטאָוו אין פאָלטאַווע. דאָרט האָב איך געהאַט מעהר ערפאָלג.

עלפטער קאפיטעל

איז פאלטאווע. — דר. וואלקאמיטש. — מעבעל. — די טורעם פון זעמסטווא. — דר. וואלקענשטיין. — זיין אמאליגע פרוי ליודמילא. — אין מינסק. — פאוועל בערמאן.

אין פּאָלטאַווע האָט דעמאָלט געוואוינט דר. וואָלקאָמיטש, א פריינדין פון וויעראַ זשיטלאָווסקי. איך האָב זיך מיט איהר עטליכע מאָל בעגעגענט ווען זי האָט שטודירט מעדיצין אין בערנער אוניווערזיטעט. זי האָט סימפּאַטיזירט מיט אונזער ריכטונג, נאָר זי האָט זיך ווייניג געמישט אין רעוואָלוציאָנערע אנגעלעגענהייטען און האָט זיך געקליבען צו טהאָן אין רוסלאַנד לעגאַלע קולטור־ארבייט. ווען זי האָט בעקומען איהר דאָקטאָר־דיפּלאָם פון בערנער־אוניווערזיטעט, איז זי גלייך אָבגעפאָהרען אין רוסלאַנד, דאָרט אָבגעגעבען עקזאמען, און באַזעצט זיך אין איהר געבורטס־שטאָדט, פּאָלטאַווע. דר. וואָקלאָמיטש איז געוועזען איינע פון יענע שטילע טיכטיגע פרויען וואָס טהוען מעהר אידער זיי ריידען. איך האָב גערעכענט, אז אויב אפילו זי אליין שטעהט ווייט פון דער רעוואָלוציאָנערער ארבייט, וועט זי מיך יעדענפאלס קאָנען צו־נויפפיהרען מיט די פּאָלטאַווער סאָציאַליסטישע טהוערס.

דאָס מאָהל האָבען מיך מיינע האָפנונגען נישט אָבגענאַרט. זי האָט מיך זעהר פריינדליך אויפגענומען און מיר בעקאַנט גע־מאַכט מיט איהרען א פריינד, א געוויסען מ ע ב ע ל , און מיט נאָך עטליכע פּאָלטאַווער ראַדיקאַלען. מעבעל האָט דאַמאָלט נאָר וואָס געהאַט געענדיגט דעם פּאָליטעכניקום אין דערפּט (יוריעוו), און אָנגענומען א שטעלע אין פּאָלטאַווע. ער איז זעלבסטשטענדיג געקומען צו דיזעלבע איבערצייגונגען, אויף וועל־כע מיר, סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען, האָבען געבויט אונזער פּראָגראַם. ער איז געוועזען זעהר צופרידען צו הערען וועגען אונ־

זער „פערבאנד“ און האָט צוגעזאָגט אונז צו העלפען מיט וואָס נאָר ער וועט קאָנען. ער האָט אויף מיר געמאכט א זעהר גוטען איינדרוק און ער האָט זיךווירקליך ארויסגעצייגט צו זיין א געזעצטער, צופערלעסיגער מענש. די אנדערע ראדיקאלען, מיט וועלכע איך האָב זיך בעקענט אין פּאָלטאווע, זיינען געווען טהעטיג אין דער זעמסקער אופּראווע און אין דער שטאָדטישער דומע. זיי זיינען געווען איבערצייגטע סאָציאליסטען און האָבען אין זייער יוגענד סימפּאטיזירט מיט דער פּארטיי נאראָדנאיא וואָליא.

ווען איך האָב זיך מיט זיי בעגעגענט, האָבען זיי נישט געפיהרט קיין פּלאנמעסיגע סאָציאליסטישע פּראָפּאגאנדע, נאָר האָבען, צוזאמען מיט די ליבעראלע עלעמענטען פון דער זעמסטוואָ, אנגעווענדעט אלע זייערע כחות אויף צו פערשפּרייטען בילדונג צווישען פּוערים און ארבייטער און אויף צו פערבעסערען, ווי ווייט מעגליך, זייער לאגע. זיי זיינען געווען, וואָס מען האָט דאמאָלט אין רוסלאנד גערופען, „קולטור טרעגער“. זיי האָבען זיך גענומען פאר לעגאלע ארבייט נישט ווייל זיי האָבען אויפגעהערט צו גלויבען אין סאָציאליזם און אין דער מעגליכקייט פון א רעוואָלוציאָנערע טהעטיגקייט אין רוסלאנד, נאָר בלויז ווייל די פּארטיי פון דער נאראָדנאיא וואָליא איז געווען צודריקט, און מיט דעם פּראָגראם פון די סאָציאל־דעמאָקראטען זיינען זיי געווען נישט איינפערשטאנדען. ווען איך האָב זיי ערקלערט די אנזיכטען פון די סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען און בעקאנט געמאכט זיי מיט אונזערע פּלענער צו פיהרען א רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאגאנדא אין אלע שיכטען פון פאָלק, ווי אויך מיט אונזער האָפנונג , אז דער טעראָריסטישער קאמף געגען דעם אבסאָלוטיזם וועט איינגיכען ווידער אויפלעבען, האָבען זיי גליידך אויסגעדריקט דעם וואונש אונז צו העלפען.

די דאָזיגע טהוערס פון זעמסטוואָ, וועלכע זיינען געשטאנען אין אָפטער בעריהרונג מיט דער דאָרפישער בעפעלקערונג, זיינען געקומען צו דער איבערצייגונג, אז די „פּויערשע קעפּ“ זיינען גאָר נישט אזוי „גראָב“ ווי פרידריך ענגעלס האָט זיך וועגען זיי אויסגעדריקט, און אז זיי זיינען פעהיג צו פערשטעהן די אידעע פון

סאָציאַליזם אזוי גוט ווי דער שטאָדטישער ארבייטער. די בעצי־הונג פון דעם פויערטום צום „צאר־באטיושקא“ האָט זיך, לויט זייער מיינונג, אויך שטארק פערענדערט זינט די זיבעציגער יאָה־רען, ווען די פּראָפּאָגאנדיסטען וואָס זיינען „געגאנגען אין פאָלק“ האָבען נאָך אָפט בעגעגענט ביי דער בעפעלקערונג דעם גלויבען, אז דער צאר בעמיהט זיך מיט אלע כחות צו פערבעסערען די לאגע פון די „קרעסטיאנעם“ און צו געבען זיי מעהר קרקע, נאָר די טשינאָווניקעס און גוטס־בעזיצערס דערלאָזען דאָס נישט. פון דעם דאָזיגען גלויבען אין די גוטע אבזיכטען פון „צאר־באטיושקא“ האָבען זיי שוין ביי דעם רוסישען פויער מעהר קיין שפּור נישט געפונען אין די ניינציגער יאָהרען. אין אַלגעמיין האָבען די פּאָל־טאווער ראדיקאלען געלייגט גרויסע האָפנונגען אויף דעם רוסישען פויער און האָבען פיעל ערוואַרט פון זיין געזונדטען פערשטאנד, זיין גלייכען שכל און זיין שטארקען געפיהל פון יושר און גערעכ־טיגקייט. ווען איך בין שפּעטער זעלבסט געקומען אין בעריהרונג מיט איניגע פון די רוסישע „קרעסטיאנעם“, האָבען זיי אויף מיר אויך געמאכט דעם זעלביגען גוטען איינדרוק.

די פּאָלטאווער חברים האָבען צוגענומען כמעט די גאנצע ליטעראטור וואָס איז ביי מיר געבליבען. א טייל פון די ביכער האָבען זיי גענומען פאר א סאָציאליסטיש־רעוואָלוציאָנערער ביב־ליאָטעק אין פּאָלטאווע און די איבעריגע ביכער, ווי אויך די פּראָקלאמאציעס, האָבען זיי צוגעזאָגט צו פערשפּרייטען אין די ארומיגע דערפער און שטעדט.

אין פּאָלטאווע האָב איך זיך דעמאָלט אויך בעגעגענט מיט דר. וואָלקענשטיין, דעם געוועזענעם מאן פון לודמילא וואָלקענ־שטיין, וועלכע האָט אָבגעשמאכט דרייצעהן יאָהר אין שליסעל־בורגער פעסטונג און האָט שפּעטער בעשריעבען איהר לעבען אין דער בעריהמטער טיורמע אין א בראָשורע וואָס דער לאָנדאָנער „פאָנד וואָלנאָי רוסקאָי פּרעסי“ האָט ארויסגעגעבען. ווען איך האָב זיך בעגעגענט מיט דר. וואָלקענשטיין איז זיין געוועזענע פרוי נאָך געזעסען אין שליסעלבורג און קיינער האָט נישט גע־האָפט, אז מען זאָל זי פון דאָרט ארויסלאָזען. דר. וואָלקענשטיין האָט געמאכט א זעלטען גוטען איינדרוק. ער איז געווען א מאן

פון אויסערגעוועהנליכער פיזישער קראפט, פול מיט ענערגיע און לעבען. ער איז געווען נאאיוו ווי א קינד און אן עכט רוסישע גוטמוטיגקייט האָט געשטראהלט פון זיין פרעהליכען רונדען פנים. בלויז איינמאל ווען ער האָט אין לויף פון געשפרעך דערמאָנט זיינע אמאָליגע פריינד פון דער נאראָדנאיא וואליא, וועלכע האָבען געשמאכט אין שליסעלבורגער פעסטונג, האָט א וואָלקען פון טרויער בעדעקט זיין געזיכט. לויט זיינע איבערצייגונגען איז ער געווען א טאָלסטאָוועץ. און הגם ער איז אין טעאָריע געווען געגען דעם געברויך פון געוואלד אין פאָליטישען און עקאָנאָמישען קאמף, האָט ער אָבער אין הארצען דאָך שטארק סימפאַטיזירט מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג און האָט גערעדט מיט בעגייסטערונג וועגען דעם מוטה פון די סאָציאַליסטישע קעמפערס און פון זיין געוועזענער פרוי בפרט. עטליכע יאָהר נאָך איהר ארעסט, נישט האָבענדיג מעהר קיין האָפנונג אויף איהר בעפרייאונג, האָט ער געהייראט מיט א צווייטער פרוי. ווי מען האָט מיר שפעטער דערצעהלט אין פאָלטאַווע, איז ער געפאָהרען דורך אמעריקא קיין סאכאלין זיך זעהן מיט זיין ערשטער פרוי לודמילא, ווען מען האָט זי בעפרייט פון שליסעלבורג און פעערשיקט אויפ'ן וויטען אינזעל. ווי בעוואוסט, האָט לודמילא וואָלקענשטיין געענדיגט איהר לעבען אויף א טראַגישען אופן אין וולאדיוואָסטאָק, וואו זי איז דערשאָסען געוואָרען אין דער צייט פון אן אויפשטאנד, דאכט זיך אין 1905.

דר. וואָלקענשטיין האָט מיך געבעטען, איך זאָל איהם ברענגען טאָלסטאָי'ס אלע פערבאָטענע ווערק, וואָס זיינען ערשיענען אין אויסלאנד, ווי אויך לאוורא'ס "אָפּיט איסטאָריאי מיסלי" און אנדערע גרעסערע סאָציאליסטישע ווערק. ווען איך בין געקומען אין פאָלטאַווע צום צווייטען מאָל, האָב איך איהם געבראכט די ביכער. ער האָט זיי צושטעלט אויבען־אויף אין זיין ביכער־שראנק, בעמערקענדיג דערביי, אז קיינער, נישט אפילו די רוסישע פאָליציי, קאָן איהם פערוועהרען צו לעזען ביכער וואָס ער געפינט פאר ניצליך. ער איז געבליבען דער קאָנסעקווענטער טאָלסטאָוועץ און אלץ, וואָס ער האָט געהאלטען פאר רעכט, האָט ער נישט געוואָלט טהאָן בשתיקה.

איך האָב פערבראכט א זעהר אנגענעהמען אָווענד מיט די נייע חברים אונזערע אין פּאָלטאווע. מיר זיינען אַלע געווען פול מיט דער האָפנונג, אז אונזער בעוועגונג וועט זיך שנעל פער־שפּרייטען איבער רוסלאנד און אז די סאָציאַליסטען־רעוואָלוצי־אָנערען וועלען איינגיכען אויפבויען די מעכטיגע פּארטיי וואָס וועט פערנעהמען דעם פּלאַץ פון דער נ א ר אָ ד נ א י א וואָ ל י א.

איך בין אוועק פון פּאָלטאווע מיט א פרעהליך הארץ. ענדליך האָב איך געפיהלט, אז די ערשטע זריעה פון אונזער געדאנק איז פערזייהט אויף'ן רוסישען באָדען. וואָס מיך האָט אם מעהרסטען געפרעהט איז געווען דער פאקט, וואָס אונזערע ערשטע אָנהענ־גערס זיינען געווען איינגעוואָרצעלט אין דעם פּאָליטישען לעבען פון רוסלאנד, מענשען וואָס האָבען געהאט א שטארקען איינפלוס אויף דער געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט און זיינען געשטאנען, אלס טהוערס אין דער זעמסטוואָ, אין נאָהענטער בעריהרונג מיט דער דאָרפישער בעפעלקערונג.

דעם קליינעם טייל ליטעראטור וואָס מיר איז געבליבען האָב איך אוועקגעפיהרט אין מ י נ ס ק און עס איבערגעגעבען אין די הענט פון פּ א ו ו ע ל ב ע ר מ א ן, א יונגער וויל־נער סאָציאַליסט, וועלכער האָט דאמאָלס אָנגעפיהרט אן ענער־גישע פּראָפּאגאנדע צווישען די מינסקער אידישע ארבייטער.

צוועלפטער קאפיטעל

ווידער אויפ'ן גרעניץ. — צו גאסט ביים לאטיש. — א נאכט אויפ'ן היי.

די רעוואָלוציאָנערע ליטעראטור איז צוטיילט געוואָרען אין ווילנע, ראָסטאָוו, פּאָלטאַווע און מינסק. די ערשטע פערבינדונגען מיט רוסלאנד זיינען געווען געמאכט. איך האָב אויסגענוצט ווי ווייט איך האָב געקאָנט, אַלע מיינע בעקאנטשאפטען. מעהר האָב איך אין רוסלאנד דערווייל נישט געקאָנט אויפטאָן. איך האָב זיך גענומען גרייטען צו מיין נסיעה צוריק אין אויסלאנד.

מיינע טשעמאָדאנעס, פון וועלכע איך האָב ארויסגענומען די אינעווייניגסטע טאָוולען און די ליטעראטור, האָב איך אויסגעקלעפּט מיט טאפּעטען־פּאפּיער כדי דער הוילער טאָוועל זאָל נישט דערוועקען קיין חשד אויף דער טאמאָזשנע, אז אין זיי איז געווען בעהאַלטען קאָנטראבאנד. איך האָב אין זיי אריינגעלעגט אַלע מיינע בעבעכעס און זיי אָבגעשיקט אין בערלין. אזוי ווי איך האָב זיך געקליבען צו גנב'ענען די גרענעץ צוריק נאָך אויסלאנד, האָב איך נישט געוואָלט שלעפּען מיינע זאכען מיט זיך. איבערלאָזען זיי אין רוסלאנד, האָב איך אויך נישט געוואָלט, ווייל איך האָב געהאָפט ווידער צו געברויכען זיי אין גיכען פאר דעם זעלבען צוועק. מיין גאנצע גארדעראָבע איז נישט ווערט געווען דאָס געלד, וואָס עס האָט געקאָסט צו שיקען זיי אין בערלין, אָבער אויב איך וואָלט צו יעדער נסיעה מיינער נאָך רוסלאנד געדארפט קלייבען נ י י ע אַ ל ט ע זאכען, וואָלטען אַלע רוסישע סטודענטען אין בערן געוואָרען ס א נ ק י ו ל אָ ט ע ן (בעז־פּליודערניקעס, בלע"ז).

עס איז געווען א זעלטענער פערגעניגען צו זעגענען זיך מיט די פיער טשעמאָדאנעס וועלכע האָבען מיר אָפט אָבגע־

ריסען די הענט אין מיין לאנגער נסיעה דורך דער שווייץ, דייטשלאנד און רוסלאנד. איבערהויפט האָב איך זיך אָנגעלי־טען פון זיי אין דייטשלאנד, וואו איך האָב געררייזט פערטע קלאַס, ווייל די אייזענבאהן־טרעגערס האָבען נישט געטאָרט העלפען די פאסאזשירען אריינצונעהמען זייער באגאזש אין א וואגאָן פון פערטען קלאַס, כדי דער עולם זאָל נישט פיהרען מיט זיך צופיעל. דעמאָלט האָב איך ערשט פערשטאנען ווי קלוג עס זיינען געוועזן אונזערע חכמים, וועלכע האָבען געזאָגט: „מרבה נכסים מרבה דאגה".

ווי נאָר איך בין פטור געוואָרען פון מיינע פיער טשעמאָ־דאנעס, האָב איך דערפיהלט אזוי ווי צעהן פוד משא וואָלט אראָבגעפאלען פון מיינע פלייצעס. איך האָב זיך געפיהלט ווי א פרייער פויגעל. נאָר הגם איך האָב זיך געפיהלט „פויגעל־דיג", האָב איך דאָך נישט געקענט אריבערפליהען דעם גרענעץ צוריק נאָך דייטשלאנד און האָב געמוזט ווידער אָנקומען צו דער הילף פון א קאָנטראבאנדיסט. אנשטאט צו ווענדען זיך צו א קאָנטראבאנדיסט־„קאפיטאליסט", וועלכער טהוט אליין גאָרנישט און לאָזט זיך אראָב אין קעשענע דעם גרעסטען טייל פון פראָפיט, האָב איך דאָס מאָל בעשלאָסען צו געהן דירעקט צום „ארבייטער", וועלכער איז אין ד ע ם פאל דער אייגענט־ליכער „פיהרער".

דער לעזער פון מיינע עראינערונגען געדענקט, האָפענטליך, דעם כוואטסקען לאטיש, וואָס האָט מיך געפיהרט איבער'ן גרענעץ פון שירדווינט נאָך רוסלאנד. ווען ער איז געקומען צו מיר אין וולאדיסלאוואוו'ער „קאָזע" מיט דעם פאָרשלאג מיר צו העלפען מאכען א ויברח, האָט ער מיר פאנאנדערגעזאָגט וואו איך קאָן איהם געפינען, אויב איך וועל איהם דארפען. גאָט דעם דאָזיגען לאטיש האָב איך בעשלאָסען אויפצוזוכען און דינגען איהם פאר א פ י ה ר ע ר (פראָוואָדניק) איבער'ן גרענעץ.

הגם איך בין פון וולאדיסלאוואָוו אָבגעפאָהרען אלס א כשר'ער ארץ ישראל־איד מיט א כשר'ען טערקישען פאספאָרט, האָב איך דאָך נישט געהאלטען פאר ראטזאם צו קומען אהין צוריק. איך האָב אפילו געוואוסט, אז ביי ר' אברהם'ען וואָלט

איך געווען אַן אַנגעלעגטער גאַסט, אָבער וולאַדיסלאַוואָו איז א שטערטעל וואָס ליגט הארט ביים גרענעץ און יערער מעשען קנעפּעל איז דאָרט אימער מוכן ומזומן צו פאָדערען דאָס „ריכטיגע פּאַפּירעל" פון א דורכרייזענדען.

איך בין דאַריבער אַראָב מיט א סטאַנציע פריהער, אין וואָלקאָוויסק, און פון דאָרטען געדונגען א בעל עגלה, וועלכער האָט מיך צוגעפיהרט צו דעם קליינעם דערפעל, וואו מיין לאַטיש האָט געוואוינט.

דער לאַטיש האָט מיך גלייך דערקענט און מיר אָבגעגעבען א ווארימען שלום עליכם. איך האָב איהם געזאָגט, אַז איך וויל פאָהרען צוריק נאָך אויסלאַנד.

„דאָס לעבען אין רוסלאַנד איז אייך הפּנים נישט געפעלען געוואָרען," — האָט ער געזאָגט. —„איך האָב טאַקע גערעכענט, אַז איהר וועט דאָרט לאַנג נישט פערבלייבען. ווער עס האָט איינמאָל פערזוכט אַמעריקא, ציהט איהם שוין אימער אַהין צוריק. וואו זיינען אייערע זאַכען?"

איך האָב איהם געזאָגט, אַז מיינע זאַכען האָב איך שוין אָבגעשיקט און אַז איך בין „יאַק סטאָי". עס ווייזט אויס, אַז דער לאַטיש האָט אויך גוט געדיינקט די משא פון מיינע טשעמאָדאַנעס און איז געווען זעהר צופרידען וואָס ער וועט זיי נישט דארפען ווידער שלעפּען אויף די פּלייצעס.

„גוט", — האָט ער געזאָגט, — אָהן זאַכען וועלען מיר אַריבערשפּאַצירען אין דייטשלאַנד ווי די פּריצים. איך וועל אייך פיהרען אין מיטען העלען טאָג און איהר וועט אפילו נישט וויסען, אַז איהר געהט אַריבער דעם גרענעץ. איך קען דעם גרענעץ ווי מיינע פינף פינגער, און איך וועל אייך נישט בערייסען. עס וועט אייך קאָסטען איינגאַנצען א פינפערעל. נאָר היינט איז שוין צו־שפּעט. די זון געהט שוין אונטער. וואו איך וועל אייך פיהרען איז זיכערער צו געהן בייטאָג איידער ביינאַכט. בלייבט דאָ נעכטיגען און שלאָפט רוהיג. איהר קענט זיין זיכער, אַז מאָרגען וועט איהר בשלום קומען אין דייטשלאַנד. א געלעגער וועט איהר ביי מיר האָבען א פיינעם, אויף פרישען, שמעקעדיגען, ערשט־אָנגעקאָשעטען־היי."

איך האָב איינגעוויליגט. דער לאַטיש איז, ווי עס האָט אויסגעוויזען, געווען זעהר צופרידען צו מאַכען גאַנצע פינף רובעל. ווי ער האָט מיר שפּעטער דערצעהלט, פלעגט ער פון זיין באַלעבאָס קריגען אינגאַנצען אַנדערהאַלבען רובעל פאַר אַריבערפיהרען א „ה אָ ז" איבער דעם גרענעץ. ער האָט באַלד אָנגעשטעלט א קליינעם בלעכענעם סאַמאָוואַר, אַרויסגענומען א פלעשעל שנאַפּס, וועלכע ער האָט מיר רעקאָמענדירט אַלס די בעסטע „נאַליווקע", וואָס ער האָט אַליין אימפּאָרטירט פון דייטשלאַנד, און מיך איינגעלאַדען צוצובייסען. נאָך וועטשערע האָט ער מיך אַריינגעפיהרט אין שייער און מיר אָנגעצייגט מיין געלעגער.

איך האָב זיך אַרויפגעקאַראַבקעט אויפ'ן היי, וועלכעס האָט טאַקע אַרויסגעגעבען פון זיך א ריח־ניחוח פון גוטע גראָזען און פון ווילדע בלומען און האָב זיך איינגעמאָטשעט צום שלאָפען. איך האָב אָבער א לאַנגע צייט נישט געקאָנט אנטשלאָפען ווערען. עס איז געווען א וואַרימע, זומערדיגע נאַכט, איינגעוויקעלט אין א שטילער פינסטערקייט. עפּעס ווי א צויבער האָט זיך געוועבט אין דער וואַרימער שטילקייט פון דער נאַכט. ביי מיר אין קאָפּ האָבען זיך געשפּונען מאָדנע פערפלאָנטערטע געדאַנקען און אונבעשטימטע עראינערונגען פון מיינע ערשטע קינדער־יאָהרען. עראינערונגען פון מעשיות וועגען מתים, מכשפות און גזלנים, וועלכע מיינע חברים פלעגען מיר דערצעהלען אין שול שבת בין השמשות, און עראינערונגען פוןווירקליכע געשעהענישען, וואָס זיינען געווען אזוי בלייך און אונקלאָר אין מיין זכרון, אז זיי האָבען אויסגעזעהען ווי שאָטענס פון פערגעסענע חלומות. דער וואַרימער ריח פון דעם פרישען היי האָט אַרויסגערופען די פאָרשטעלונג פון הייסע זון־שטראַהלען און געוועקט אונקלאָרע פערלאַנגען און בענקענישען נאָך עפּעס אונבעשטימטעס און אונבעגרייפליכעס, וואָס די נשמה האָט ערגעץ־וואו אמאָל עמפּפונדען אָבער שפּעטער כמעט אינגאַנצען פערגעסען . . . און מיר האָט זיך געדאַכט, אז אַלץ וואָס איך האָב דעמאָלט געטראַכט און געפיהלט האָב איך שוין איינמאָל פריהער געטראַכט און געפיהלט אונטער עהנליכע אומשטענדען.

אומזיסט זיינען געווען מיינע בעמיהונגען צו בעפרייען זיך פון דער אונרוהיגער שטימונג און צו קאָנצענטרירען מיינע געדאַנקען אויף עפּעס רעאַלעס. איך האָב געפּרובט מאַכען אַ סך הכל פון אַלעס וואָס איך האָב אויפגעטהון מיט מיין נסיעה, צו מאַכען פּלענער פאַר דער צוקונפטיגער ארבייט. אָבער מיינע געדאַנקען האָבען זיך גלייך איבערגעריסען, די פערפּלאָנטערטע מחשבות האָבען געהוזשעט ביי מיר אין קאָפּ ווי אַ מחנה פליגען און האָבען פערטריבען דעם שלאָף פון מיינע ברעמען. אַ הילכיגער קרעה פון אַ האָהן האָט דורכגעריסען די שטילקייט וואָס האָט געהערשט ארום. עס איז געווען האַלבע נאַכט. דער ראַך פון שייער האָט געדריקט, אַזוי ווי ער וואָלט מיר געלעגען אויפ'ן קאָפּ. עס האָט זיך געוואָלט ארויסגעהן אונטער'ן הויכען, אויסגעשטערענטען הימעל, טיעף אריינאַטהעמען די פרייע פרישע לופט, אָבער איך האָב מורא געהאַט, אַז אַ סאָלדאַט פון דער גרענעץ־וואַך זאָל זיך נישט אָנדרעהען, און איך האָב נישט גע־וואַגט ארויסצוגעהן דרויסען. ערשט ווען די שטראַהלען פון דער אויפגעהענדער זון זיינען אריינגעדרונגען צו מיר אין שייער דורך די ברייטע שפּאַלטען צווישען די ברעטער, בין איך ענדליך אַנדרעמעלט געוואָרען.

ווען דער לאַטיש האָט מיך אויפגעוועקט און איך בין ארויס דרויסען, איז שוין די זון געשטאַנען הויך אין קלאָרען בלאָהען הימעל און האָט בעגאָסען די ערד מיט איהרע הייסע שטראַהלען. עס האָט געבלאָזען אַ ווייך, אַנגענעהם ווינטעל און געוויעגט דאָס ברייטע קאָרן־פעלד וואָס האָט זיך ווייט אויסגעשפּרייט פאַר מיינע אויגען, און וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַ ים פון פליסיגען גאָלד, אויף וועלכען עס האָבען זיך ווייך און ריטמיש געשאָקעלט, אין אַ רוהיגען דרימעל, די אינדען. הינטער דעם קאָרן־פעלד איז געלעגען אַ טונקעל וועלדעל. אין דעם דאָזיגען וועלדעל, אין גאַנצען אַ צוויי וויאָרסט פון מיר, איז, ווי דער לאַטיש האָט מיר געזאָגט, געווען דער רוסיש־דייטשער גרענעץ.

די גאַנצע צייט וואָס איך בין פערבליבען אין רוסלאַנד האָב איך כמעט ווי פערגעסען, אַז איך בין „נישט־לעגאַל" און איך האָב זיך געפיהלט אַזוי ווי איך וואָלט געווען אַ כשר'ער

אונטערטהאן. נאָר יעצט, ווען איך בין געווען אזוי נאָהענט פון גרענעץ, האָב איך דערפיהלט א שטארקען פערלאנג ארויסצו־כאפען זיך וואָס גיכער פון דעם לאנד, וואו יעדער קליינער טשינאָווניק קאָן ארויפלעגען אויף מיר זיין שווערע לאפע און מיך אריינוואַרפען אין טיורמע. עס האָט זיך געוואָלט וואָס גיכער אריבערכאפען זיך אויף דער אנדער זייט גרענעץ, אין דאָס „פרייע“ דייטשלאנד. אין פערגלייך מיט דעמאָלדיגען רוסלאנד איז אפילו פרייסען, פון וואנען מען האָט מיך ארויס־געשיקט מיט א יאָהר אָנדערהאלבען פריהער, געווען פאר מיר א פרייע מדינה. איך האָב געבעטען דעם לאטיש, אז מיר זאָלען זיך גלייך לאָזען אין וועג.

„מיר האָבען נאָך צייט“, — האָט ער געענטפערט מיט א ברייטען גענעץ. — „אריבערגעהן דעם גרענעץ איז ביי מיר א שפיי. איך בין שוין ביינאכט געווען אויף יענער זייט און אריבערגעבראכט צוויי פעקלעך סחורה. קומט, לאָמיר טרינקען טהעע.“

מיר האָבען אָבגעטרונקען טהעע. דער לאטיש האָט ארייני געקעהרט עטליכע קעלישקעס פון דער דייטשער „נאליווקע“, ארייגגערוקט א האק הינטער זיין גארטעל, אזוי ווי ער וואָלט געגאנגען אין וואלד האָלץ האקען, און מיר האָבען זיך געלאָזט אין וועג.

דרייצענטער קאַפּיטעל

א שפּאַציר פון רוסלאַנד אין דייטשלאַנד. — צוריק אין בערלין. — ביי עטינגער׳ען.

מיט לייכטע שנעלע טריט זיינען מיר געגאַנגען אויף א שמאָלער סטעזשקע ביים ברעג פון קאָרן־פעלד. די שווערע צייטיגע זאַנגען האָבען זיך געוויגט אונטער׳ן וואַרימען, אַנ־גענעהמען ווינטעל. דאָ און דאָרט האָבען פון צווישען די־געלדענע זאַנגען חנ׳עוודיג אַרויסגעקוקט בלאָהע קעפּלעך פון גראַציעזע קאָרן־בלימלעך. אויף א ווײלע האָב איך אינגאַנצען פערגעסען, אַז איך געה באַלד „גנב׳ענען דעם גרענעץ״. איך האָב מיט פערגעניגען איינגעאָטעמט די פרישע, וואַרימע לופט, געקוקט אויפ׳ן קלאָרען בלאָהען הימעל און אויף די פעלדער מיט זייערע צייטיגע תבואות, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך געה אַזוי שפּאַצירען צווישען די פעלדער פון דעם פּלעשטשעניצער גראַף טישקעוויטש, אין א זומערדיגען שבת נאָכמיטאָג. אויפ׳ן האַרצען איז געווען גרינג און פרעהליך, פּונקט ווי אין די גוטע אַלטע קינדער־יאָהרען . . .

מיר זיינען דערגאַנגען ביז צום סוף פון קאָרן־פעלד, נאָהענט פון דעם טונקעל־גרינעם וועלדעל. דער לאַטיש איז מיטאַמאָל געבליבען שטעהן און צוגעהערט זיך. ער האָט אויסגעזעהן ווי א געיעגער־הונט וואָס דערשמעקט, אַז די ווילדע חיה איז נאָהענט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז זיינע אויערען האָבען זיך פערשפּיצט. איך האָב זיך אויך איינגעהערט, און מיינע אויגען האָבען זיך בעמיהט דורכצודרינגען דורך די גרינע בוימער טיעף אין וואַלד. אַרום איז געווען שטיל און רוהיג. בלויז א לייכטען גערויש פון בלעטער אין וואַלד האָט דאָס פרישע לינדע ווינטעל גע־בראַכט צו מיינע אויערען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די בלע־

טער שושקען זיך אין דער שטיל, ווי קליינע קינדער וואָס האָבען מורא זיי זאָלען נישט אויפוועקען דעם טאַטען.

אָבער באַלד האָב איך דערהערט דעם קלאַנג פון טריט און דאָס קנאַקען פון טרוקענע צווייגלעך ערגעץ ווייט אין וואַלד. דער לאַטיש האָט מיר געהייסען בעהאַלטען זיך אין קאָרן און וואַרטען אויף איהם. ער איז אַוועק אין וואַלד אַריין. איך בין אַריין צווישען דעם קאָרן און האָב זיך אַוועקגעזעצט אויף דער ערד. די הויכע זאַנגען האָבען מיך אינגאַנצען פערשטעלט. איך האָב געהערט ווי די טריט פון דעם לאַטיש דערווייטערען זיך. ער איז געגאַנגען לאַנגזאַם און געפייפט אַ פרעהליך ליעדעל. עס זיינען פערביי עטליכע מינוט. פלוצלינג האָב איך דערהערט אַ געשפּרעך פון צוויי מענער־שטימען. די ווערטער האָב איך נישט געקאָנט הערען, נאָר איך האָב פערשטאַנען, אַז דאָס האָט מיין לאַטיש גערעדט מיט איינעם פון די גרענעץ־סאָלדאַטען. באַלד איז ווידער געוואָרען שטיל. אונגעפעהר אַ האַלבע שעה בין איך אַזוי אָבגעזעסען אין דעם קאָרן, וואַרטענדיג מיט אונגעדולד אויף מיין פיהרער. ענדליך איז ער געקומען און מיר געהייסען געהן נאָך איהם.

מיר זיינען אַריין אין וואַלד און אַוועקגעלאָזט זיך איבער אַ שמאָלער סטעזשקע, וואָס האָט זיך געצויגען צווישען געדיכטע קוסטעס. מיין פיהרער האָט זיך געלאָזט לויפען און איך נאָך איהם. דאָס האַרץ האָט געקלאַפּט פון לויפען און אויפרעגונג, דער שווייס איז גערונען איבער מיין געזיכט. איך האָב אָבער נישט געטראַכט וועגען דער געפאַהר און האָב זיך געפיהלט ווי אַ אינגעל אַ שטיפער. מיר זיינען דערלאָפען צו אַ שמאָלען גראָבען. אַ שפּרונג — און איך בין געווען אין דייטשלאַנד.

דאָס אויסזעהן פון דעם וואַלד האָט זיך מיט אַמאָל אומגעביטען. אויף דער רוסישער זייט איז ער געווען פערוואַקסען מיט קוסטעס און די ביימער זיינען געווען קליין און קרום. אויף דער דייטשער זייט זענען די קוסטעס געווען אויסגעהאַקט און די ביימער — הויך און שלאַנק. מיר זיינען אָבגעגאַנגען נאָך עטליכע טריט און האָבען זיך געזעצט אָברוהען

אויפ'ן ווייכען מאָך, אונטער א בוים. אָבגערוהט א ווײַלע, האָבען מיר זיך ווידער אװעקגעלאָזט אין וועג אריין. מיר זיינען באלד ארויס פון וואלד און ארויף אויף א ברייטען האר־טען שאָסע. אינגיכען זיינען מיר צוגעקומען צו א קרעטשמע, וואו מיין פיהרער איז הפנים געוועזען אן אָפטער גאסט. דער באלעבאָס, א פעטער דייטש מיט א פאָרצעלאַיענער ליולקע אין מויל, האָט אונז גלייך אָנגעגאָסען צוויי גלעזער ביער און אונז געלאָזט וויסען, אז מיטאָג איז פארטיג. מיר זיינען ביידע געוועזען גוט אויסגעהונגערט פון דעם לאנגען שפאציר און מיר האָבען זיך נישט געלאָזט בעטען. איך האָב בעצאָהלט דעם לאָטיש די פינף רובעל, אויסגעביטען א טייל פון מיין רוסיש געלד אויף מארקען, און בין אװעק צום וואָקזאל, וואָס איז גע־ווען נישט ווייט פון דער קרעטשמע. באלד איז אָנגע־פאָהרען דער צוג וואָס האָט מיך אװעקגעפיהרט אין בערלין. אינגיכען בין איך שוין געוועזען אין שארלאָטענבורג, ביי עטינ־גער'ן, וועלכער — ווי דער לעזער פון מיינע עראינערונגען געדענקט מסתמא — איז מיט א צוויי מאָנאטען פריהער גע־ווען ביי מיר אין וולאדיסלאוואָװ'ער ארעסט־שטיבעל און האָט מיך צוגערעדט, אז איך זאָל אָבצאָהלען די תרי"ג רובעל שטראָף אין דער טאמאָזשנע און איבערלאָזען דאָרט מיינע זאכען. מען קען זיך גרינג פאָרשטעלען, ווי צופרידען איך בין געוועזען וואָס איך האָב נישט געפאָלגט זיין עצה.

איך האָב גלייך געשיקט א דעפעשע צו מיינע פריינד אין בערן, אז איך בין בשלום געקומען צוריק אין אויסלאנד, און האָב אויף מאָרגען בעקומען פון זיי אן ענטפער מיט א וואַרי־מען ברוך־הבא.

אין בערלין און די צווייטע נסיעה

ערשטער קאַפּיטעל

בײַ איסאַי אײַזענשטאַדט׳ען. — בעגעגנען זיך מיט לעניז׳ען. — זײַן אויס־זעהן. — זײַן קוק אויף רוסלאַנד.

פון עטינגער׳ן האָב איך זיך דערוואוסט, אַז איסאַי אײַזענ־שטאַדט איז אין בערלין, און בין אוועק זעהן זיך מיט איהם.

ווי איך האָב שוין פריהער דערצעהלט, איז אײַזענשטאַדט צום סוף פון די נײַנציגער יאָהרען געוואָרען אַ הייסער מאַרק־סיסט, ער איז אָבער נישט געווען אַזוי אײַנזײַטיג ווי די אַנדערע חברים זײַנע. ער האָט בעזעסען גענוג טאָלעראַנץ אום צו רעספּעקטירען די אַנשויאונגען פון די געגנערס פון עקאָנאָ־מישען מאַטעריאַליזם, און ער האָט נישט געהאַלטען די סאָציאַ־ליסטישע טהעטיגקײַט פון די אַנטי־מאַרקסיסטען פאַר שעדליך. אײַזענשטאַדט, וועלכער איז אויך געווען אַ פרײַנד פון חנן ראַפּאָפּאָרט, האָט מיט אינטערעס זיך צוגעהערט צו מײַנע דערקלערונגען וועגען דעם פּראָגראַם פון די סאָציאַליסטען רע־וואָלוציאָנערען. ער איז מיט אונז נישט געווען אײַנפערשטאַ־נען, אָבער ער האָט צוגעגעבען, אַז אונזער אַרבײַט וועט סוף־כּל־סוף ברענגען איהרע נוצען און איז געווען צופריעדען וואָס מיר האָט זיך אײַנגעגעבען אַרײַנצופיהרען אין רוסלאַנד אונזער ליטעראַטור.

אַ גאַנץ אַנדער סאָרט טיפּ איז געווען ניקאָלאַי לענין, מיט וועמען איך האָב זיך צום ערשטען מאָל בעגעגענט טאַקע בײַ אײַזענשטאַדט׳ען, אין בערלין.

לענין איז שוין דעמאָלט געווען בעוואוסט אין דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטײַ און האָט געהערט צו די עקסטרעמסטע מאַרקסיסטען. זײַן אויסערליך אויסזעהן האָט נישט געמאַכט דעם אײַנדרוק פון אַ בעזונדערס שטאַרקער פּערזענליכקײַט, זײַן

געזיכט האָט אויסגעדריקט מעהר עקשנות איידער רוהיגע קראַפט. ער האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ מענשען וואָס איז פול מיט גאַל. זיין מיט זומער־שפּרינקלעך בעדעקטער פּנים איז געווען בלייך און געלבליך. זיינע אויגען האָבען נישט געהאַט דעם גלאַנץ פון שפּראָצענדער ענערגיע און אויך נישט דעם שטראַהל פון רוסישער גוטמוטיגקייט. זיי זיינען דאָס רוב געווען וואַסערדיג, מוטנע און מיעד. נאָר דאַן ווען ער פלעגט זיך צוהיצען אין אַ טעאָרעטישער דיסקוסיע — און דאָס פלעגט טרעפען זעהר אָפט — פלעגט זיך אין זיי אָנצינדען אַ האַלב־בעס׳דיג, האַלב־סאַרקאַסטיש פייערל. ער האָט שוין דעמאָלט געהאַט זעהר ווניג האָאָר אויפ׳ן קאָפּ און זיין ברייטער, הויכער שטערן האָט דאַריבער אויסגעזעהען נאָך העכער, און צוגעגעבען דעם פּנים זיינעם אַ שטאַרק אינטעליגענטען אויסדרוק. ווען מיר וועלען צוגעבען צו די דאָזיגע שטריכען אַ ברייטע, עכט־רוסישע נאָז, אַ ביסעל בולט׳ע טאָטערישע באַקען־ביינער און אַ קאַפּריזנעם איינגעשפּאַרטען מויל, וועלען מיר האָבען אַ בעגריף פון לענין׳ס געזיכט.

אַ פּאָאַר מינוט נאָך דעם ווי אייזענשטאַדט האָט מיר פאָר־געשטעלט לענין׳ען, האָט זיך אָנגעהויבען צווישען אונז אַ הייסע דעבאַטע וועגען די אויפגאַבען פון די רוסישע רעוואָלוציאָנערען. לענין האָט זיך גלייך צוהיצט. ער האָט געשטעמפּעלט אַלס רעאַקציאָנער אָדער אוטאָפּיסטיש יעדע בעהויפּטונג מיינע וואָס האָט, לויט זיין מיינונג, נישט געשטימט מיט מאַרקס׳ גע־שיכטס־פילאָזאָפישע לעהרען. אפילו אייזענשטאַרט, וועלכער איז, אַלס מאַרקסיסט, געשטאַנען אין אַלגעמיין אויף לענין׳ס זייט, האָט אָפּט געמוזט צוגעבען אַז לענין איז צו קאָנסעקווענט און דערפיהרט דעם מאַרקסיזם צו אַן אבסורד. . .

לויט לענין׳ס מיינונג, איז אין רוסלאַנד געווען בלויז איין אויפגאַבע: צו פערשפּרייטען די אידעען פון מאַרקסיסטישען סאָציאַליזם צווישען דעם שטאָדטישען פּראָלעטאַריאַט און צו דערוועקען אין איהם דאָס קלאַסען־בעוואוסטזיין. טראָץ האָט ער געהאַלטען פאַר שעדליך, ווייל דער טעראָריסטישער קאַמף וועט אַראָבפיהרען דעם אַרבייטער פון ריכטיגען וועג פון קלאַסען־

קאמף און וועט איהם צונויפמישען מיט די בורזשואזע עלע־מענטען. די ארבייט צווישען דער אינטעליגענץ האט לענין גע־האלטען פאר נישט וויכטיג.

ווען איך האב געפרעגט: „און וואס איז וועגען דאס רוסישע פויערטום?", האט ער מיט כעס אויסגערופען: „וועל־כעס פויערטום? נישטא שוין מעהר אין רוסלאנד קיין פויער־טום אלס א קלאס. איהר ליעגט נאך, הפנים, אין די ווינ־דעלעך פון די אמאליגע נאראדניקעס. דאס רוסישע קרעס־טיאנסטווא האט זיך שוין כמעט אינגאנצען דיפערענצירט. איין טייל פון איהם ארבייט דאס רוב אין שטאדט און געהערט דעריבער צום שטאדטישען פראלעטאריאט; א צווייטער טייל ארבייט פאר די פאמיעשטשיקעס און פאר די רייכע פויערים און געהערט דאריבער צום דארפישען פראלעטאריאט; דער דריטער טייל בעשטעהט פון רייכערע פויערים, וועלכע האבען מעהר ערד איידער זיי קענען בעארבייטען מיט זייערע אייגענע הענט. זיי דינגען צו ארבייטער, דאריבער מוזען זיי צוגערעכענט ווע־רען צו דעם קלאס פון קליין־בירגער. קיין אייגענטליכע אונ־אבהענגיגע קרעסטיאנעס, ס'הייסט אזעלכע וואס דינגען נישט קיין ארבייטער און וואס פארדינגען זיך נישט צו אנדערע, איז שוין מעהר אין רוסלאנד נישטא. קארל מארקס האט שוין לאנג בעוויזען, אז די ממוצע־קלאסען מוזען פערשווינדען. אזוי ווי דער זעלבסטשטענדיגער פויער איז א ממוצע צווישען דעם קאפיטאליסט און דעם פראלעטאריער, מוז ער, לויט דעם געזעץ פון עקאנאמישער ענטוויקלונג, אונטערגעהן און פער־שווינדען."

לענין האט זיך בעמיהט צו בעווייזען מיט ציפערען, אז זיין בעהויפטונג איז ריכטיג, אבער זיינע ציפערען האבען בלויז בעוויזען, אז א קליינער טייל פון די פויערים זיינען געווארען פראלעטאריזירט און אז נאך א קלענערער טייל זיינען אריין אין די רייהען פון די קאפיטאליסטען. צו בעהויפטען, אז דאס רוסישע פויערטום איז אינגאנצען פערשוואונדען, איז, זעלבסטפערשטענדליך, געוועזן לעכערליך. אבער לענין האט גע־הערט צו יענעם טיפ פאנאטיקער, פאר וועלכע זייער טעאריע

איז וויכטיגער איידער די פאַקטען פון דערווירקליכקייט. זיי וועלען אריינשפּארען דאָס לעבען אין דעם סדום־בעטעל פון זייערע פּרינציפּען און אויב דאָס דאָזיגע בעטעל איז צו־קורץ און צו־שמאָל, איז ביי זיי רעכט אָבצוהאַקען פון דעם לעבען די הענט און פיס. ער איז געווען פון יענעם סאָרט „גלייכע" קעפּ, וואָס קענען זיך נישט קיין בייג טהון אויף אַ זייט און מוזען אייביג דענקען און ווירקען בלויז אין גלייכע ליניעס. דערינען בעשטעהט זייער קראַפט, אָבער אויך זייער גרויסע געפאַהר פאַר דער בעוועגונג. דאָס לעבען איז צו־קאָמפּליצירט און פיעלזייטיג, אַז מען זאָל עס קענען שטופּען פאָרווערטס אויף אַ מאַטעמאַטיש־גלייכער ליניע. דאָס לעבען איז נישט קיין געאָמעטריע, און אין דעד גאַנג פון דער געשיכטע איז דער גלייכער וועג נישט אימער דער קירצעסטער . . .

צווייטער קאפיטעל

וואס איז פאנאטיזם? — לענין'ס גייסטיגער טיפ און זיינע אנשויאונגען. — די איצטיגע לאגע אין רוסלאנד.

אין פערלויף פון די צוויי וואָכען וואָס איך בין פערבליבען אין בערלין האָב איך זיך בעגעגענט מיט לענין'ען כמעט יעדען טאָג. אמאָל פלעגען מיר זיך טרעפען ביי די אייזענשטאדט'ס, וואו ער איז געווען אן אָפטער גאסט, אמאָל ביי איהם אין דער היים. יעדע בעגעגעניש אונזערע פלעגט זיך ענדיגען מיט א הייסען ויכוח וועגען די גרונד־פרינציפען פון מארקסיזם און וועגען די אויפגאבען פון די סאָציאַליסטען אין רוסלאנד.

איך געדענק שוין נישט איצט די איינצעלהייטען פון אונ־זערע דעבאטען, אָבער דער תוך פון זיי איז פערבליבען אין מיין זכרון. לענין'ס פערזענליכקייט, זיין גאנצער מהות, שטעהט קלאָר פאר מיינע אויגען. ער געהערט צו יענע ענגע, אָבער גאנצע, נאטורען וועלכע ווייסען נישט פון קיין שום ספקות און ווידערשפרוכען. אלץ איז פאר זיי קלאָר און דייטליך. אין זייער ברוסט ראנגלען זיך קיינמאָל נישט קיין צוויי נשמות. די קאָמפליצירטקייט און פערפלאָנטערטקייט פון דעם געזעלשאפטליכען לעבען און פון געשיכטליכע פאסי־רונגען איז פאר זיי צוגלידערט און צוטיילט אין איינפאכע עלעמענטען. אין זייערע קעפ איז אלעס קלאסיפיצירט און פאנאנדערגעלייגט אין בעזונדערע קעסטעלעך, מיט צעטעלעך צוגעקלעפט צו יעדען, ווי רפואות אין אן אפטייק. צו דים־קוטירען מיט אזא סאָרט מענשען איז אן ארויסגעוואָרפענע ארבייט. זיי זיינען אזוי זיכער אז זיי האָבען דעם גאנצען אמת, אז אלע ארגומענטען שפּרינגען פון זיי אָב ווי אן ארבעס פון וואנט.

יעדער דענקענדער מענש האָט געוויסע איבערצייגונגען. ער ארבייט אוים מיט זיין קריטישען פערשטאנד א בעשטימטע וועלט־אנשויאונג, וועלכע ווערט פאר איהם געוויסערמאסען א

רעליגיע. אָבער מענשען מיט ברייטערע קעפּ האָבען צו דער
זעלבער צייט דאָס בעוואוסטזיין, אז זיי זיינען נישט מעהר
ווי מענשען און אז זיי קאָנען מאכען א טעות פּונקט ווי יעדער
אנדערער. דאריבער האָבען זיי א געוויסע מאָס רעספּעקט פאר
די מיינונגען און איבערצייגונגען פון די אָנהענגערס פון אן
אנדער וועלט־אנשויאונג. זיי פערשטעהען, אז געזעלשאפטליכע
פראגען זיינען צו קאָמפּליצירט און פערפלאָנטערט, אז מען זאָל
קאָנען אויף זיי ענטפערען מיט דער זעלבער זיכערקייט ווי
אויף א פראגע פון אריפמעטיק. דעריבער הערען זיי זיך צו
צו אן ארגומענט פון זייערען א געגנער און זיי זיינען אימער
בערייט ווידער און ווידער צו אנאליזירען זייערע אייגענע אר־
גומענטען כדי צו זעהן אויב אין זיי האָט זיך נישט אריינגע'־
גנב'עט א טעות. אמת, עס טרעפט זעהר זעלטען אז אונטער
דעם איינפלוס פון א נייעם ארגומענט זאָלען מיר איבערארביי־
טען אונזערע א מיינונג. דאָס רוב געפינען מיר א תירוץ אויף
דעם געגנער'ס קשיה און מיר בלייבען ביי אונזער גלויבען.
אונזער אלגעמיינע וועלטאנשויאונג איז איבערהויפּט נישט א רע־
זולטאט אויסשליסליך פון אונזער קריטישען פערשטאנד. אונ־
בעוואוסט ווירקען דאָ זעהר שטארק אונזערע געפיהלען, אונזערע
סימפּאטיען און אנטיפּאטיען, וועלכע קיינע ארגומענטען קענען
נישט איבערמאכען, אין דעם ליגט די ערקלעהרונג פון דעם
פאקט וואָס מיר האָבען אזוי פיעל פערשידענע ריכטונגען אין
דער סאָציאָלאָגיע און אין דער געשיכטס־פילאָזאָפיע. דענקער,
וואָס פערשטעהען דאָס, בעציהען זיך מיט מעהר אָדער ווענינער
טאָלעראנץ צו זייערע געגנער.

גאנץ אנדערש איז די בעציהונג צו א געגנער ביי א מענשען
פון לענין'ס שניט. זיי זעהען נישט און ווילען נישט זעהען
די פיעלזייטיגקייט פון דער פראגע. זיי דענקען אין גלייכע
ליניען. א פילאָזאָפיש פראָבלעם איז פאר זיי נישט א לעבע־
דיגער בוים פון וועלכען עס געהען זיך פאנאנדער בויגיגע צווייי־
גען און צווייגלעך אין פערשיעדענע ריכטונגען, נאָר א גלייכער
טעלעגראף־סלופּ. פאר זיי איז דעריבער אלעס איינפאך און
קלאָר ווי צוויי מאָל צוויי איז פיער. פון אזעלכע דענקער

קאָן מען, זעלבסטפערשטענדליך, נישט ערוואַרטען קיין טאָלע־ראַנץ און רעספּעקט פאַר אַ מיינונג וואָס איז פערשיעדען פון זייערע.

אין לענין׳ס גייסטיגען טיף און אין זיינע אַנשויאונגען ליגט די ערקלערונג פון זיינע איצטיגע האַנדלונגען אין רוסלאַנד. פיעלע קאָנען נישט פערשטעהען, ווי אַזוי האָט ער געוואַגט אין אַזאַ וויכטיגען מאָמענט אַרויסצורופען אַ ברודער־קריעג אין די רייהען פון די רוסישע סאָציאַליסטען. אין פלוג איז עס כמעט אונבעגרייפליך ווי אַזוי אַ מענש קאָן נעהמען אויף זיך אַזאַ מוראָ׳דיגע אחריות. מיר האָבען מיטאַמאָל ערהאַלטען אין רוסלאַנד אַ דעמאָקראַטישע רעפּובליק. אָן דער שפּיצע פון דער פּראָוויזאָרישער רעגיערונג האָבען זיך געשטעלט סאָציאַליסטען, וואָס האָבען נאָר געוואַרט, אַז אין לאַנד זאָל אַריינגעבראַכט ווערען אַ ביסעל אָרדנונג, כדי אָנצופאַנגען אַ רייהע פון סאָציאַלע רעפאָרמען וועלכע האָבען געקאָנט, אָהן בלוט־פערגיסונג, פיהרען דירעקט צום סאָציאַליזם. אין אַזאַ צייט קומט לענין מיט זיינע חברים און הייבט אויף אַ קאַמף געגען דער רעגיערונג, אַ קאַמף וואָס קאָן פיהרען צו אַ זיעג פון די מעסיגע עלעמענטען אין רוסלאַנד און צו דער זעלבער צייט, פערשטאַרקען די מאַכט פון די האָהענצאָלערנס אין דייטשלאַנד און דעם דרוק פון דייטשען מיליטאַריזם אויף דער גאַנצער וועלט. פיעלע האָבען גאָר נישט געקענט גלויבען, אַז אַן אויפריכטיגער רעוואָלוציאָ־נער זאָל קענען מאַכען אַזאַ געוואַגטען, ריזיקאַלישען שריט, אפילו ווען ער זאָל האָבען אַ האָפנונג גלייך איינצופיהרען אַ סאָציאַליסטישע אָרדנונג אין רוסלאַנד. זיי זיינען דעריבער געווען געניינגט צו גלויבען, אַז לענין איז אַ דייטשער אַגענט. איך בין זיכער, אַז דער דאָזיגער חשד האָט קיין שום בעגרינ־דונג. די ערקלעהרונג פון לענין׳ס פּאָליטיק ליעגט אין איהם גופא, אין דעם טיף פון זיין פערזענליכקייט, אין זיין אונ־געהייערען פאַנאַטיזם, אין זיין ענגען מאַרקסיזם.

לענין האָט קודם כל נישט געקענט אָבשעצען דעם פולען ווערט פון די ערּאָבערונגען וואָס די רוסישע רעוואָלוציע האָט געמאַכט. איך געדענק, אַז ווען איך האָב זיך בעמיהט צו

בעוויזען לעגין'ען די נויטוועגדיגקייט פון א טעראָריסטישען קאמף כדי צו ערָאבערען פּאָליטישע פרייהייט, האָט ער דארויף געענטפערט, אז די עראָבערונג פון פּאָליטישער פרייהייט איז איבערהויפּט נישט אונזער אויפגאבע.

„די געשיכטע פון אלע אייראָפּעאישע לענדער האָט אונז בעוויזען, אז ווען די בורזשואזיע ענטוויקעלט זיך אין א מעכ־טיגען קלאס, הייבט זי אָן א קאמף אנטקעגען דעם מאָנאר־כיסטישען אבסאָליוטיזם", — האָט לעגין ארגומענטירט. — „ווען די ענטוויקלונג פון די עקאָנאָמישע קרעפטען וואקסען אריבער די פּאָליטישע רעגיערונג־פאָרמען פון א לאנד, און דער אבסאָ־ליוטיזם ווערט א סתירה פאר די ווייטערע ענטוויקלונג פון די פראָדוקציאָן־קרעפטען, פאנגען די קאפּיטאליסטען אָן א קאמף פאר פּאָליטישער מאכט, וועלכער ענדיגט זיך מיט דעם צוזא־מענברוך פון דעם מאָנארכיזם. אזוי האָט פּאסירט אין ענג־לאנד, אזוי האָט פּאסירט אין דער צייט פון דער גרויסער רע־וואָלוציע אין פראנקרייך, און דאָס זעלבע וועט אויך פּאסירען אין רוסלאנד. דאָס פאָלק האָט אימער געהאָלפען דער בור־זשואזיע אין קאמף געגען דעם מאָנארכיזם, דענקענדיג, אז עס קעמפּט פאר זיינע אייגענע אינטערעסען. אָבער אין דער אמת'ן, האָט עס גאָר פערשטארקט די מאכט פון די קאפּיטאליסטען. אונזער אויפגאבע איז, דאריבער, נאָר צו פאָרבערייטען דעם פּראָלעטאריאט, צו ענטוויקלען זיין קלאסען־בעוואוסטזיין און, ווען די בורזשואזע רעוואָלוציע וועט קומען, דארפען מיר זעהן צו פערכאפּען פאר דעם ארבייטער־קלאס אזוי פיעל מאכט ווי עס איז נאָר מעגליך." די דאָזיגע אנשויאונגען דערקלעהרען זעהר פיעל אין זיין שפּעטערדיגער פּאָליטיק צו פארכאפּען פאר דעם פּראָלעטאריאט אזוי פיעל פּאָליטישע און עקאָנאָמישע מאכט, ווי פיעל עס איז נאָר מעגליך.

על פּי מארקסיסטישען דין איז די רוסישע פּאָליטישע רע־וואָלוציע געווען א בורזשואזע רעוואָלוציע. די וואָס האָבען זיך געשטעלט אויף דער שפּיצע פון דער פּראָוויזאָרישער רעגיערונג זיינען, דאריבער, בעוואוסט אָדער אונבעוואוסט, פערטרעטערס פון די קאפּיטאליסטען. סאָציאליסטען ווי קערענסקי זיינען

נאָך געפעהרליכער איידער די נישט־סאָציאַליסטישע מיטגליע־
דער פון דער רעגיערונג, ווייל, בעוואוסט אָדער אונבעוואוסט,
נארען זיי אָב און פעררעטען דעם פּראָלעטאריאט. דער פּראָ־
לעטאריאט מוז דאריבער אָרגאניזירט ווערען און ארויסגעפיהרט
ווערען אין קאמף געגען דער רעגיערונג. אויב דאָס וועט נישט
געטהאָן ווערען, וועט זיך אין רוסלאנד ווידערהאָלען די געשיכטע
פון פראנקרייך אין דער ענד פון 18־טען יאָהרהונדערט און די
בורזשואזיע וועט פערכאפּען די גאנצע מאכט.

לענין, דער עקסטרעמסטער צווישען די אָנהענגערס פון
היסטאָרישען מאטעריאליזם, האָט נישט געקאָנט אנדערש רעד־
קען. ווען מיר נעהמען נאָך אין אָנבעטראכט זיין אונגעהייערען
פאנאטיזם, זיין עקשנות, און דעם דראנג נאָך מאכט וואָס איז
געוועהנליך, אין אַזעלכע כאראקטערען, די אונבעוואוסטזיניגע
טרייבקראפט — ווען מיר נעהמען דאָס אלץ אין אָנבעטראכט,
ווערט פאר אונז קלאָר ווי אזוי ער האָט זיך דערוועגט צו נעהמען
אויף זיך די גרויסע פעראנטוואָרטליכקייט.

עס איז שווער צו שרייבען ערינערונגען פון אמאָליגע
יאָהרען אין יעצטיגען קריטישען מאָמענט פון דער רוסישער
רעוואָלוציע. עס איז כמעט א פּסיכאָלאָגישע אונמעגליכקייט
צו פערשרייבען מיט דער רוהיגקייט פון אן אנאלען־שרייבער
געשעהענישען, וואָס האָבען פּאסירט מיט עטליכע און צוואנציג
יאָהר צוריק, אין א צייט, ווען רוסלאנד שטעהט אין די פלאמען
פון א בירגער־קריעג, און די ברענענדע פראגען וועגען דער
צוקונפט פון לאנד עגבערען אין מוח און לאָזען ניט רוהען.
לענין אין בערלין, מיט אזוי פיעל יאָהרען צוריק, שיינט אזוי
אונבעדייטענד אין פערגלייך מיט לענין'ען אין פעטראָגראד אויף
דער שפּיץ פון דער רעגירונג, אז אלע מיינע אָנשטרענגונגען
צו קאָנצענטרירען מיין געדאנק אויף דער פערגאנגענהייט, בליי־
בען מאכטלאָז, און איך קען זיך ניט אָפּרייסען פון דער געגענ־
ווארט.

שרעקליך טראגיש איז יעצט די לאגע אין רוסלאנד. דער
אָנפאנג פון דער רעוואָלוציע איז געווען אזוי שעהן! אזא
גרויסער זיעג מיט אזוי ווייניג קרבנות! עס האָט זיך געוואָלט

האָפען, אז אין רוסלאנד וועלען זיך ניט איבער'חזר'ן די שרעק־ליכע געשעהענישען פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציע; אז די פערשיידענע פארטייען — ווענינגסטענס די סאָציאַליסטישע, וועלען געפינען א וועג אויסצוגלייכען זייערע סכסוכים און וועלען ארבייטען צוזאמען אויף דער אויפבויאונג פון א נייע רוסלאנד. ווי עס זעהט אויס, איז די אידעע פון סאָציאַליזם אזוי שטארק פערשפרייט אין דער בעפעלקערונג אז די רעאקציאָנערע עלעמענטען וואָלטען ניט געוואגט אויפצוהויבען די קעפ, ווען אלע סאָציאַליסטישע פארטייען וואָלטען געארבייט הארמאָניש צוזאמען.

עס האָט זיך געוואָלט גלויבען, אז מיר האָבען וואָס עס איז געלערענט פון דער געשיכטע, אז דער געזונדער רוסישער פערשטאנד און די רוסישע גוטמוטיגקייט וועט ניט דערלאָזען, אז איין גרופע רעוואָלוציאָנערען זאָל פערכאפען די מאכט און האקען די קעפ פון די אָנהענגער פון אנדערע גרופעס; עס האָט זיך געגלויבט, אז מיר וועלען אין גיכען אריין אין גן־ערן פון סאָציאַליזם ניט דורכגעהענדיג דורך דעם גיהנום פון רויטען טעראָר.

מיט אמאָל אָבער איז דער זיסער חלום פערשוואונדען. לענין און זיינע חברים זיינען געקומען און האָבען אָנגעפאנגען א פראָפּאגאנדע געגען דער פראָוויזאָרישער רעגירונג; א פראָפּאגאנדע, וואָס האָט געמוזט אפעלירען צו די ראדיקאַלסטע, אָבער קורצזיכטיגע, עלעמענטען פון דעם שטאָדטישען פראָלעטאריאט. צו איהם זיינען, נאטירליך אויך צוגעשטאנען דער לומפען־פראָלעטאריאט און אלע פראָסטע לומפען, וואָס זיינען צו יעדער צייט גרייט צו מאכען „סמוטעס", כדי צו „כאפען פיש אין מוטנעם וואסער". די רעוואָלוציאָנערע רעגירונג האָט ניט געקאָנט און ניט געוואָלט אָנווענדען געגען די דעמאגאָגישע אגיטאטאָרס די מיטלען פון דעם אלטען, נאָר־וואָס צעפאלענעם רעזשים. די אגיטאציע האָט זיך שנעל פערשפרייט. די באָלשעוויקעס האָבען פערכאפט די מאכט און טהוען וואָס זיי ווילען, ניט רעכענענדיג זיך מיט די מיינונגען פון די אנדערע פארטייען. אונטער די אומשטענדען איז אונמעגליך צו האָפען, אז די אויפ־

בויאונג פון א נייער רוסלאנד וועט אנגעהן אויף א רוהיגען, פרידליכען אופן.

אויף ווי ווייט איך קען לענין'ען איז אונמעגליך פון איהם צו ערווארטען, אז ער זאל זוכען א פעראייניגונג מיט די אנ־דערע סאציאליסטישע פארטייען. א מענש פון לענין'ס שניט מוז זיין אדער א דיקטאטאר, אדער שטעהן אין אפאזיציע, ווייל מענשען פון דעם סארט קאנען ניט נעהמען אין אנבעטראכט קיינעמ'ס מיינונג. דעריבער קאנען זיי ארבייטען צוזאמען נאר מיט די, וואס זיינען מיט זיי אינגאנצען איינפערשטאנען אדער וואס פאלגען זיי בלינד אין אלע איינצעלהייטען.

דער גייסט פון אונטאלעראנץ האט פון שטענדיג אן שטארק געהערשט צווישען די מארקסיסטען און די סאציאל־דעמאקרא־טען, און אם שטארקסטען צווישען די רוסישע סאציאל־דעמאקראטען. אבער צווישען אלע רוסישע סאציאל־דעמאקרא־טען, וואס איך האב ווען בעגעגענט, איז לענין געווען דער איינ־גע'עקשן'סטער.

איך געדענק, אז איינמאל נאך א הייסער דעבאטע מיט פלעכאנאוו'ן, וועלכער האט אין דער דיסקוסיע געגאסען פעך און שוועבעל אויף די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען, האט חנן ראפאפארט געזאגט צו מיר:

— אויב עס וועט קומען א צייט, ווען די סאציאל־דעמא־קראטען וועלען פערכאפען די מאכט אין רוסלאנד, וועט פלע־כאנאוו נאך ארויסגעבען א בעפעהל, אז מען זאל הענגען די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען.

— איך וויים ניט וועגען פלעכאנאוו'ן, אבער אויב לענין זאל שטעהן אויף דער שפיץ פון א רעוואלוציאנערער רעגירונג, וואלט אונזער לעבען ווירקליך געווען אין געפאהר — האב איך דעמאלט גערענטפערט.

צו יענער צייט, אין דער שווייץ, ווען קיינער פון אונז האט גארניט געהאפט צו דערלעבען אן אמת'ע זיעגרייכע רע־וואלוציע אין רוסלאנד, איז דאס אלץ געזאגט געווארען מעהר אין שפאס איידער אין ערנסט. ווי איך זעה אבער איצטער, איז מיין בעמערקונג וועגען לענין'ען געווען גארניט ווייט פון אמת.

דריטער קאַפּיטעל

בערלין. — דער „טהיערגארטען". — די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. — דער פּרייסישער מיליטאַריזם. — גרייט זיך צו אַ צווייטער נסיעה קיין רוסלאַנד.

אין בערלין האָב איך אייגענטליך ניט געהאַט קיין בעזונ־דערע אויפגאַבען. איך האָב זיך דאָרט אָבגעשטעלט אויף עט־ליכע טעג, בלויז ווייל איך האָב ליעב געהאַט די דייטשע הויפּט־שטאָדט מיט איהרע ברייטע, ריינע גאַסען, מיט איהר פּאַרק „טהיערגאַרטען", וואָס ציהט זיך אויף מיילען פון דעם בולוואַר „אונטער־דען־לינדען" ביז שאַרלאָטענבורג, בעדעקענדיג אַ גרויסען שטח מיט זיינע ברייטע אַלעען און שאָטענדיגע וועגעלעך, מיט זיינע טייכלעך, אָזיערעס און בריקלעך. עס האָט זיך מיר אויך געוואָלט בעזוכען די „קעניגליכע אָפּערא" און דעם „דייטשען טעאַטער", וואו זאָרמאַ האָט דעמאָלט אַזוי וואונדערבאַר גע־שפּיעלט די ראָלע פון ראוטענדעליין, אין הויפּטמאַן'ס „פער־זונקענע גלאָקע". בערלין יהאָט מיך אויך צוגעצויגען מיט די גרויסע פערזאַמלונגען, וואו מען האָט אָפט געקאָנט הערען די אַלטע וועטעראַנען פון דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. הגם די איינזייטיגקייט פון די פיהרער, זייער פערביסענער האַס צו די אונאָבהענגיגע סאָציאַליסטען און זייער שטרעבען צו אונטערדריקען יעדע פרייע קריטיק האָבען מיך אימער אָב־געשטויסען, האָב איך דאָך אַלע מאָל מיט גרויס פערגעניגען געהערט די פייערדיגע רעדעס פון אויגוסט בעבעל, די קלוגע, זאַכליכע, מיט אידישען וויץ אָפט דורכגעוועבטע פאָרטרעגע פון פאַול זינגער, און די רעפעראַטען פון ווילהעלם ליעבקנעכט, וואָס זיינען אימער געווען דורכגעדרונגען מיט רוהיגער, וויסענ־שאַפטליכער, טיעף־עהרליכער איבערצייגונג.

עס זיינען דעמאָלט געווען אַנדערע צייטען אין בערלין. די סאָציאַליסטישע פיהרער זיינען נאָך ניט אָראָבגעזונקען צו זייער

איצטיגען שאָוויניזם. זייערע רעדעס זיינען געווען פול מיט בייסענדען סארקאזם און מיט האס צום דייטשען מיליטאריזם, און זיי האָבען פּאָראויסגעזאָגט, אז ער מוז סוף־כל־סוף פיהרען צו א שרעקליכען וועלט־קריעג.

איך געדענק מיט וואָס פאר א האס איינער פון די אינ־טעליגענטע בערלינער סאָציאַל־דעמאָקראַטען, מיט וועמען איך האָב זיך בעגעגענט ביי אייזענשטאַרט'ען, האָט גערערט וועגען דער אייזערנער דיסציפּלין אין דער פּרייסישער ארמעע. דער דאָזיגער גענאָסע, וועלכער האָט נאָר וואָס געהאַט געענדיגט שטודירען מעדיצין, איז געווען א ווייך־סענטימענטאַלע, פּאָע־טישע נאַטור. די אידעע פון סאָציאַליזם איז געווען טיעף איינגעוואָרצעלט אין זיין נשמה, און ער האָט זיך געגרייט אוועקצוגעבען אַלע זיינע קרעפטען דעם קאַמף פאר זיינע אידע־אַלען. אום וואָס גיכער אראָבצו'פּטר'ן דעם מיליטער־דיענסט, איז ער גלייך פון אוניווערזיטעט אריינגעטראָטען אין דער אר־מעע, אַלס פרייוויליגער אָפיציר. ער האָט מיר דערצעהלט, אז פאר א זייטיגען מענשען איז אונמעגליך צו האָבען א פולען בעגריף פון דער אונגעהייערער קראַפט, וואָס די מיליטערישע דיסציפּלין האָט, ניט נאָר איבער דעם פּראָסטען המון, נאָר אפילו איבער די געבילדעטע אָפיצירען און סאָלדאַטען.

„איין מאָנאט צייט איז גענוג, אום צו פערוואַנדלען א מענשען אין א בלינדע געצייג" — האָט ער געזאָגט. — „די דיסציפּלין כאַפּט איהם גלייך אריין אין איהרע שטאָלענע לאַ־פּעס, און קוועטשט ארויס פון איהם יעדע זעלבסטשטענדיגקייט. ער ווערט איינפאך היפּנאָטיזירט און פערלירט אינגאַנצען זיין ווילען, וועניגסטענס אויף אזוי לאַנג ווי ער בלייבט אין דיענסט. פון אָנהויב האָב איך געמאַכט א פערזוך צו קעמפען אינערליך געגען דער דאָזיגער מאַכט, און זיך געמיהט ניט צו פערלירען מיין אינערליכען „איך". אָבער באַלד האָב איך איינגעזעהן אז דאָס איז אונמעגליך, אז כל זמן איך בין אין דיענסט און מוז מיט דער פּינקטליכקייט פון א מאשין שנעל ערפילען די בע־פעהלען פון מיינע העכערע בעאַמטע, וועט מיין אייגענער ווילען בלייבען פּאָלשטענדיג פּאַראַליזירט. איך בין זיכער, אז אויב

אונזער פאָלק זאָל ארויסגעשיקט ווערען אנטקעגען סטרייקענדע ארבייטער, און איך זאָל דערהערען דעם בעפעהל: „שיס!“, וועלען אלע מיינע איבערצייגונגען ניט העלפען און איך וועל שיסען אויף מענער, אויף פרויען און קינדער, גלייך מיט אלע אנדערע סאָלדאטען. מיין בעהויפּטונג מוז אייך שיינען ווילד און אונגלויבליך. עס איז אָבער דער טרויעריגער, ביטערער אמת.“

אויב די דיסציפּלין אין דער דייטשער ארמעע איז געווען אונגעהייער שטארק, האָט אָבער, אויף דער אנדער זייט, אויך אין דער סאָציאל־דעמאָקראטישער פּארטיי געהערשט א מעכטיגע דיסציפּלין. איך דענק דעריבער, אז אויב אלע סאָציאליסטישע פיהרער וואָלטען אין אָנהויב פון דער מלחמה געבליבען טריי צו זייערע פּרינציפּען און וואָלטען בעשלאָסען, אז זייערע אָנהענגער טאָרען ניט נעהמען קיין אנטייל אין אַן אָנגרייפענדען קריעג, וואָלט זיך זיי איינגעגעבען ארויסצורופען אַן אלגעמיינעם ארבייטער סטרייק, וועלכער וואָלט גלייך פּאראליזירט די טהעטיגקייט פון דער רעגיערונג. א בעדייטענדער טייל, וועניגסטענס פון די סאָלדאטען סאָציאל־דעמאָקראטען, וואָלט דאַן וואהרשיינליך געווען אוועקגעלעגט דאָס געוועהר, דער בישוף פון מיליטערישען היפּנאָז וואָלט צורונען געוואָרען, און א גרויסער טייל פון דער גאנצער ארמעע וואָלט צוגעשטאנען צו זיי. די סאָציאליסטען פון די איבעריגע לענדער וואָלטען געוויס נאָכגעטהאָן דעם ביישפּיעל פון די דייטשע חברים, און די מלחמה וואָלט געווען טויט איידער זי איז געבאָרען געוואָרען. אזא געוואגטער קאָנסעקווענטער שריט וואָלט נאטירליך געפיהרט צו א רעוואָלוציאָן אין דייטשלאנד, וועלכע וואָלט זיך וואהרשיינליך געענדיגט מיט דעם נידערשטורץ פון די האָהענצאָלערן און מיט דער גרינדונג פון א רעפּובליק.

די דייטשע סאָציאלדעמאָקראטישע פיהרער, וועלכע האָבען אימער געפּרעדיגט פּאַרזיכטיגקייט און האָבען זיך בעמיהט צוריקצוהאלטען דאָס פאָלק פון רעוואָלוציאָנערע אויסברוכען, האָבען אָבער ניט געקאָנט האָבען דעם נויטיגען מוט צו אזא ראדיקאלע האנדלונג, און זיי האָבען גערעכטפערטיגט זייער

פרינציפּענלאָזיגקייט מיט דער געפאהר פון אַן אינוואַזיאָן פון דעם רוסישען קאָזאַק. זיי האָבען אונטערשטיצט די רעגירונג און דערמיט געצוואונגען די סאָציאַליסטען פון פראַנקרייך און פון די איבעריגע אייראָפּעאישע לענדער צו טהאָן דאָס זעלבע. די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע איז דעריבער, נאָך מיין מיי־נונג, ביז אַ געוויסען גראַד, פעראַנטוואָרטליך פאַר דער לעצטער מלחמה.

איך האָב פערבראַכט ביי אַ וואָך צייט אין בערלין און האָב שוין געוואָלט פאָהרען צוריק אין בערן. ווען איך בין געקומען זעגענען זיך מיט אייזענשטאַדט׳ען האָט ער ביי מיר געפרעגט, אויב איך וואָלט קאָנען אָבלעגען מיין פאָהרען אין דער שווייץ און אַריבערפיהרען פאַר איהם אַ ביסעל סאָציאַל־דעמאָקראַטישע ליטעראַטור, וואָס זיינע חברים אין רוסלאַנד דאַרפען זעהר האָבען. ער האָט מיר בעוויזען די רשימה פון די ביכער וואָס זיי האָבען פערלאַנגט, און האָט מיר דערצעהלט, אַז ער האָט געמאַכט אַ פערזוך אַריבערצושמוגלען די ביכער מיט דער הילף פון דייטשע גענאָסען, וועלכע וואוינען אויף דער רוסישער גרעניץ, אָבער עס איז איהם ניט געלונגען.

אין דער רשימה זיינען געווען אויסגערעכענט איינציגע פּאָ־פּולערע בראָשורען וועגען סאָציאַליזם, ווי דיקשטיין׳ס „פון וואָס איינער לעבט" און אַנדערע. עס האָט אָבער אויך ענטהאַלטען אַ צעטעל פון ביכער, וואָס זיינען געווען פול מיט שאַרפער פּאָלעמיק געגען די ניט־סאָציאַל־דעמאָקראַטישע רעוואָלוציאָנערע ריכטונגען, ווי פּלעכאַנאָוו׳ס „נאַשי ראַזנאָגלאַסיא" צום ביי־שפּיעל. איך האָב זיך אָבגעזאָגט צו פיהרען די ביכער מיט דעם פּאָלעמישען כאַראַקטער, האָב אָבער איינגעוויליגט אָבצו פיהרען אין רוסלאַנד די אַרבייטער ליטעראַטור.

איך מוז זיך דאָ מתודה זיין, אַז איינער פון די מאָטיוועז, וואָס האָבען מיך בעוועגט צו העלפען די סאָציאַלדעמאָקראַטען אין טראַנספּאָרט אָנגעלעגענהייטען, איז געווען אַ ריין מאַטער־יאַליסטישער. אייזענשטאַדט איז געווען צופרידען ניט נאָר צו דעקען די הוצאות פון מיין צווייטער נסיעה אין רוסלאַנד, נאָר אויך אַ טייל פון די קאָסטען פון מיין ערשטער נסיעה. פון

אונזערע רוסישע חברים האָב איך געקראָגען וועניג מאַטעריעלע שטיצע פאַר אונזער „סאָיוז“, און עס איז געווען זעהר וויכ־טיג, אַז איך זאָל ברענגען אין דער שווייץ וואָס מעהר געלד, כדי מיר זאָלען קאָנען אָנגעהן מיט אונזער צייטונג „רוסקי ראַ־באָטשי“, און מיט דעם טראַנספּאָרט פון רעוואָלוציאָנערער לי־טעראַטור.

ווי דער לעזער געדענקט מסתמא, זיינען מיינע טשעמאָ־דאַנעס גוט דורכגעקוקט געוואָרען אויף דער טאַמאָזשנע, ווען מען האָט מיך אויף מיין ערשטער נסיעה אַרעסטירט נעבען גרעניץ, און די בעאַמטע האָבען ניט ענדעקט די ליטעראַטור וואָס איז געווען בעהאַלטען צווישען די דאָפּעלטע ווענטלעך. איך האָב דעריבער בעשלאָסען דעם צווייטען מאָל צו פיהרען די בראָשורען מיט „מענדעלעיעוו'ס ספּאָסאָב“ גלייך איבער דער טאַמאָזשנע, אָהן דער הילף פון אַ קאָנטראַנבאַדיסט.

איך האָב געדאַרפט געפינען אין בערלין אַ פערטרויענס־ווערטהען ט'שעמאָדאַנשטשיק און אויך קריגען אַ פּאַספּאָרט פאַר אַריבערפאָהרען דעם גרעניץ. איך האָב גערעכענט, אַז אין דעם וועט מיר אַם בעסטען קאָנען העלפען חבר בוכהאָלץ, וועמען איך האָב נעקענט, ווען ער האָט שטודירט אין בערנ'ער אוני־ווערזיטעט. בוכהאָלץ איז מיט עטליכע חדשים פריהער אַוועק־געפאָהרען פון בערן און ער האָט זיך בעזעצט אין בערלין, וואו ער האָט גענומען אַן אַנטייל אין דער אַרבייט פון דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. איך בין אַוועק צו בוכ־האָלצ'ען.

פערטער קאַפּיטעל

ווילהעלם בוכהאָלץ. — זיינע מרה־שחורה'דיגע שטימונגען. — זיין פרוי ריוואַטשקאַ.

ווילהעלם בוכהאָלץ, וועלכער האָט שפּעטער געשפּיעלט אַ גאַנץ בעדייטענדע ראָלע אין דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, האָט געשטאַמט פון דייטשע עלטערן. ער איז אָבער געבאָר'ען געוואָרען אין רוסלאַנד, דוכט זיך אין צאַריצין, און ער האָט בעקומען אַן עכט רוסישע ערציהונג. אין סוף פון די אַכציגער אָדער אין אָנהויב פון די ניינציגער יאָהרען איז ער אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דעם פּעטערבורגער אוניווערסיטעט פאַר בעטייליגען זיך אין אַ סטודענטען־דעמאָנסטראַציע, און איז געקומען אין דער שווייץ, וואו זיין שוועסטער, די איצטיגע פרוי דר. קאָניקאָוואַ, פון באָסטאָן, האָט דעמאָלט גענומען אין ציוריך אַ שטאַרקען אָנטייל אין דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּראָפּאַגאַנדאַ צווישען די רוסלענדער סטודענטען און אויך צווישען די דייטשע אַרבייטער.

ווען איך בין געקומען אין בערן, אין 1893, איז בוכהאָלץ געווען אַ סטודענט פון פילאָזאָפישען פאַקולטעט. זיין אויסזעהן האָט צוגעצויגען מיין אויפמערקזאַמקייט פון מיין ערשטער בעגעגעניש מיט איהם. זיינע לאַנגע, געקרייזעלטע האָאָר, זיינע בלאָהע, דאָס רוב אומעדיגע, אויגען, האָבען צוגעגעבען זיין פּנים אַן אויסדרוק פון אַ פריהצייטיג ענטוויקעלט קינד. עס זיינען געווען צייטען, ווען זיין פּנים איז געווען בעלויכטען מיט אַ פרעהליכען, נאַאיוו־קינדערשען שמייכעל. דאָס רוב אָבער איז אויף זיין געזיכט געלעגען אַ טיעפע בענקעניש און אונבעפרידיגטקייט. עס איז געווען עפּעס טראַגישעס און פאַטעטישעס אין דעם אויסדרוק פון אייביגער זוכעניש, וואָס איז געלעגען אין זיינע קינדערשע אויגען.

בוכהאָלץ איז געווען גוט בעלעזען אין דער רוסישער און אין דער דייטשער ליטעראטור, האָט גערן געלעזען פּאָעזיע און וואהרשיינליך בשתיקה אליין געשריבען קורצע שורות. ער האָט בעזעסען פיעל וויסען אין געשיכטע, פּאָליטישער עקאָנאָמיע און פילאָזאָפיע. ער האָט געהאט אַן אָראטאָרישען טאַלאַנט און פלעגט אָפט ארויסטרעטען אויף די סטודענטישע פערזאמלונגען פון דער רוסישער קאָלאָניע. אלס אַן איבערצייגטער מארקסיסט האָט ער געהערט צו דער אָרגאַניזאציע פון די רוסישע סאָציאל־דעמאָקראַטען. אויף די פערזאמלונגען פלעגט ער מיט גרויס התלהבות פערטיידיגען די פּרינציפּען פון עקאָנאָמישען מאטעריאליזם געגען דער קריטיק פון די סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען. מען האָט אָבער אימער געפיהלט, אז דער פּאַטאָס, וואָס ער פלעגט אריינלעגען אין זיינע ארגומענטען, איז געווען מעהר א מיטעל צו אונטערדריקען די ספקות, וואָס פלעגען, געגען זיין ווילען, ארויפשווימען אין זיין בעוואוסטזיין, צו פערשטארקען זיין אייגענע איבערצייגונג, איידער צו איבערצייגען זיינע צוהערער. איך האָב אימער געפיהלט, אז אין הארצען נאָגען איהם צווייפלונגען אין דער ריכטיגקייט פון זיינע איבערצייגונגען, וועלכע ער האָט געפערדיגט מיט אזא היץ, כמעט מיט כעס.

ווען איך האָב זיך מיט איהם בעפריינדעט, האָב איך אויסגעפונען, אז דער איינדרוק, וואָס זיינע אויפגערעגטע רעדעס האָבען אויף מיר געמאכט, איז געווען א ריכטיגער. ער האָט ניט געהערט צו דעם געוועהנליכען טיפּ פון דעם רוסישען מארקסיסט, וועלכער דענקט סכעמאטיש, פאר וועמען אלץ איז איינפאך און קלאָר, און וואָס געהט ארום מיט דער זעלבסטצופרידענהייט פון א מענשען, וואָס טראָגט ביי זיך אין קעשענע דעם ריינעם, אונצווייפעלהאפטען אמת. בוכהאָלץ האָט ניט געהערט צו דער פּעדאנטען טיפּ פון געטהע׳ס וואגנער, וועלכער זאָגט צו פאוסט׳ען: „צוואר ווייס איך פיעל, דאָך מעכט איך אלעס וויסען״; ער האָט שטענדיג געזוכט און געצווייפעלט, און אין הארצען זיך שטענדיג געראנגעלט מיט זיינע ספקות, ווי עס ראנגעלט זיך א פרומער, רעליגיעזער מענש מיט א קריטישען פערשטאנד, וועמען עס פאלען אָפט אריין אין קאָפּ מחשבות זרות און ספקות אין זיין אמונה.

און ניט נאָר אין זיינע איבערצייגונגען האָט בוכהאָלץ גע־צווייפעלט. אויף איהם פלעגט אָפט אויך אָנפאַלען אַן אונצו־פרידענהייט מיט זיך זעלבסט, אַ צווייפעל אין זיינע מאָראַלישע און אינטעלעקטועלע כחות. ווען דאָס פלעגט געשעהען, פלעגט ער ווערען זעהר מרה־שחורה'דיג, ניט וועלען רעדען מיט קיינעם, און אָפליגען גאַנצענע טעג אויף דער סאָפאַ און טראַכטען. ווען עס פלעגט אויף איהם אַנפאַלען די מרה־שחורה, פלעגט ער זיך ענטזאָגען צו עסען, און מאַנכעסמאָל הונגערען טעג, ביז זיינע פריינד פלעגט זיך ווי עס איז איינגעבען איינצורעדען איהם צו נעהמען עפּעס אין מויל. עס קאָן זיין, אַז עס איז געווען אַ ביסעל פּאָזע אין דיזע קאַפּריזנע שטימונגען זיינע; מען האָט אַן אַנ־דערסמאָל געקענט בעמערקען, אַז בוכהאָלץ'ען איז געווען אַ ביסעל אַנגענעהם, ווען זיינע פריינד און פריינדינעס פלעגען אַרום איהם אַרומגעהן, בעמיהען זיך צו טרייסטען און איינרעדען איהם, אַז ער זאָל עסען. עס איז אָבער קיין צווייפעל ניט, אַז צום גרעסטען טייל זיינען די דאָזיגע שטימונגען געווען ערנסט און אויפריכ־טיג; עס איז אין זיי געווען אַן אמת'ער טיעפער טרויער, אַ בענקעניש נאָך דאָס פאָלקאָמענע, און אַ ביטערע אונצופרידענ־הייט מיט דער בעשרענקטקייט פון דאָס מענשליכע וויסען און פיהלען.

בעת איך בין אָנגעקומען אין בערנער אוניווערזיטעט, האָט בוכהאָלץ שוין דאָן געהאַלטען ביים ענדיגען, און ער האָט זעהר פלייסיג געאַרבייט אויף זיין דאָקטאָר־דיסערטאַציע. ער האָט גע־לעזען און געשריבען גאַנצענע נעכט. אין עטליכע חדשים האָט ער שוין געהאַט כמעט פאַרטיג די גאַנצע דיסערטאַציע, און ווי זיינער אַ פריינד, פאַר וועמען ער האָט עס געלעזען, האָט מיר דערצעהלט, איז די אַרבייט געווען אויסגעצייכענט. אָבער אין אַ שטימונג פון פערצווייפלונג האָט בוכהאָלץ דורכגעקוקט, וואָס ער האָט אָנגעשריבען, און איז געבליבען אַזוי אונצופרידען מיט דער אַר־בייט, אַז ער האָט עס אַריינגעוואָרפען אין פייער. ווען ער איז געקומען צו זיין נאָרמאַלען צושטאַנד, האָט ער אָנגעהויבען צו שרייבען פון דאָס ניי. אַ פריינד זיינער האָט איהם שוין דאָן גע־היט און פלעגט ביי איהם צונעהמען אַלץ, וואָס ער פלעגט אָנ־

שרייבען. ענדליך האָט בוכהאָלץ געהאַט די דיסערטאַציע פאַרטיג. ער האָט אויסגעהאַלטען דעם דאָקטאָר־עקזאַמען, און זיך בעזעצט אין בערלין.

שפּעטער האָט בוכהאָלץ געהייראַט אַ רוסיש־אידיש מיידעל (ער אַליין איז געווען אַ לוטעראַן), זעהר אַ שעהנע ברונעטקע, מיט אַ רוהיגען ווייכען כאַראַקטער און אַ זעלטען־זיסער שטימע. ריוואָטשקאַ, ווי בוכהאָלץ און אַלע זיינע פריינד פלעגען זי רופען, האָט געהאַט אויף איהם אַ גוטע בערוהיגענדע ווירקונג. זי פלעגט זינגען מייסטערהאַפט רוסישע לידער, און ווען בוכהאָלץ פלעגט ווערען מרה־שחורה׳דיג, פלעגט זי פאַר איהם זינגען שטונדען־לאַנג. ער פלעגט ווײנען ווי אַ קינד, הערענדיג איהר געזאַנג. דער אומעט פלעגט בּיסלאַכווייז פערשווינדען פון זיין געזיכט און ער פלעגט באַלד ווערען צוריק פרעהליך און ענערגיש. אין מיינע שפּעטערע וויזיטען נאָך בערלין האָב איך אָפט בעזוכט בוכהאָלץ׳ען און פלעג אימער זיין טיעף געריהרט פון די אידיליש־נאַאיווע פערהעלטניסען צווישען איהם און ריוואָטשקאַ׳ן. זיי האָבען ביידע געמאַכט דעם איינדרוק פון ערוואַקסענע קינדער.

אין דער צייט, ווענען וועלכער איך שרייב איצט, איז נאָך בוכהאָלץ ניט געווען פערהייראַט. ער האָט געוואוינט אין אַ מעבלירטען צימער ביי אַן איינפאַכער ארבייטער־פאַמיליע, ער־גענץ אין מאָאַביט, אַ פאָרשטאָדט פון בערלין. ווען איך בין צו איהם געקומען, איז ער געווען אין איינער פון זיינע שווערמוטיגע שטימונגען. איך האָב איהם געפונען ליגענדיג אויף דער סאָפאַ מיט פערבראָכענע הענט און פערוויינטע אויגען. ער האָט מיך צוערשט נישט בעמערקט. מיט אַ קול אין וועלכען עס האָט גע־קלונגען אַ טיעפער וועהטאָג, האָט ער פערצווייפעלט געשריען:

— פרוי מילער, איך האַבע קיינע וועלט־אַנשויאונג! פרוי מילער, איך האַבע קיינע איבערצייגונגען!

איך האָב גראָד געקענט די ראָזיגע פרוי מילער, און האָב אמאָל אַ קורצע צייט געוואוינט ביי איהר. זי איז געווען אַ גאַנץ כיטרע, ניט מיאוס׳ע ווייבעל, אין די מיטעלע יאָהרען. איהר מאַן, אַ מוליער, איז געווען פיעל עלטער פון איהר. ער איז געווען ניט גאָר גלייכגילטיג צו אַלקאָהאָלישע געטראַנקען, איבערהויפּט

צו ווייס־ביער. דעריבער פלעגט זי יעדען שבת, נאָך דער ארבייט, געהן איהם בעגעגענען און צונעהמען ביי איהם יעדען פעניג. זי איז געווען זעהר ווייט פון אירגענד וועלכער וועלט־אנשויאונג, און איהר איינציגע איבערצייגונג איז געווען, אז מען דארף ארויס־קריגען פון מאן און פון קווארטיראנט וואָס מעהר מארקען און פעניגע. די סצענע איז מיר דעריבער פאָרגעקומען א ביסעל קאָמיש.

פרוי מילער איז אוועק פון פענסטער, וואָס זי האָט געהאל־טען אין וואשען, און איז צוגעגאנגען צו בוכהאָלץ'ען.

— זייען זי דאָך ניכט קיין קינד, הערר בוכהאָלץ! — האָט זי צו איהם געזאָגט — וואצו ברויכען זי איינע וועלט־אנשוי־אונג? היער איזט איהר פריינד, הערר ראָזענבאום!

ערשט דאן האָט מיך בוכהאָלץ בעמערקט, און האָט זיך א ביסעל פערשעהמט. איך האָב איהם ערקלערט, אז איך וויל, ער זאָל מיר העלפען געפינען צווישען די גענאָסען א צופערלע־סיגען טשעמאָדאנשטשיק און צו קריגען א פאספאָרט, אום אריבערצופאָהרען דעם גרעניץ.

צוערשט האָט ער זיך ענטזאגט מיר צו העלפען.

— ווער ווייס, צו זועט די גאנצע רעוואָלוציאָנערע ארבייט אין רוסלאנד ברייננגען וועלכע עס איז נוצען? — האָט ער גע־זאָגט — אפשר איז גאָר רוסלאנד נאָך ניט צייטיג פאר סאָצי־אליסטישע פראָפאגאנדע? איך ווייס ניט צי איך האָב א מאָ־ראלען רעכט צו זיין אייך בעהילפיג אין אייער אונטערנעהמונג, וואָס קען זיך ענדיגען מיט אייער ארעסט.

איך האָב איהם געענטפערט, אז איך האָב ניט קיין צייט אויסצוהערען די אלע נארישקייטען, און געגעבען איהם אביסעל מוסר, פארוואָס ער לאָזט זיך בעהערשען פון יעדער שטימונג. ער איז באלד געוואָרען ערנסט, האָט זיך אָנגעטאָן, און איז אוועק מיט מיר אין דער רעדאקציע פון דעם בערלינער „פאָרווערטס".

פינפטער קאפיטעל

מיט בוכהאָלצען אין „בערלינער פארווערטס". — געפינען א טשעמאדאנער־מאכער. — וויליג איין אריבערצופיהרען לעניז׳ס דייטשע סאציאליסטישע ליטעראטור.

ווען בוכהאָלץ איז ארויס מיט מיר אין גאַס, איז געווען מיטאָג־צייט. עס איז געווען א שעהנער זומער־טאָג. די טראָטואַרען זיינען געווען פול מיט שפאצירענדע מענער און פרויען. בוכהאָלץ איז געגאנגען אומעטיג און פערטראכט, אזוי ווי ער וואָלט קיינעם ניט בעמערקט. איך האָב זיך בעמיהט איהם אויפ־צומינטערען און אריינציהען איהם אין א געשפרעך. איך האָב גענומען דערצעהלען איהם וועגען זיינע פריינד אין בערן און וועגען דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אין דער דאָרטיגער רוסישער קאָלאָניע. ער האָט אָבער גאָרניט געענטפערט. ער איז געגאנגען מיט אן איינגעבויגענעם קאָפּ, מיט אונזיכערע שריט, אזוי ווי ער וואָלט געווען שכור׳לאך. מיר האָט אויסגעוויזען, אז ער האָט זיך גאָרניט צוגעהערט צו מיינע רייד. ווען איך האָב איהם אָבער אָנ־געהויבען צו דערצעהלען וועגען מיין נסיעה קיין רוסלאנד, ווי אזוי מען האָט מיך ארעסטירט נעבען גרעניץ, מיט די טשעמאָ־דאנעס, און דערנאָך בעפרייט, — איז ער געוואָרען אויפמערק־זאם. ער איז באלד געוואָרען לעבעדיגער, זיין גאנג איז געוואָ־רען פעסטער און זיכערער און ער האָט זיך א פּאָאָר מאָל אפילו פאנאנדערגעלאכט. מיר זיינען פערבייגעגאנגען א רעסטאָראן. בוכהאָלץ האָט זיך אָפּגעשטעלט און גענומען טראכטען, אזוי ווי ער וואָלט זיך עפּעס וועלען דערמאָהנען.

— איהר ווייסט, איך בין שרעקליך הונגעריג — האָט ער צו מיר געזאָגט, ווי איינער, וואָס האָט פּלוצלונג אויסגעפונען וואָס איהם פעהלט — איך האָב שוין כמעט צוויי טעג ניט געגעסען.

ווי איך האָב שוין דערצעהלט, פלעגט בוכהאָלץ אויפהערען צו עסען, ווען די מעלאַנכאָלישע שטימונג פלעגט אויף איהם אָנפאַלען. מיר זיינען אריין אין רעסטאָראַן און זיך געזעצט עסען מיטאָג. בוכהאָלץ האָט געגעסען מיט אַן אונגעהייערען אַפּעטיט און איך האָב איהם גערארפט דערמאָהנען, אז ער זאָל עסען לאַנגזאַמער. באַלד האָט זיך בעוויזען פאַרב אויף זיין בלייכען פּנים, זיינע בלאַהע אויגען האָבען גענומען לייכטען און ער איז געוואָרען לעבעדיג און פרעהליך.

מיר זיינען אוועק אין דער רעדאַקציע פון „בערלינער פאָרווערטס", וואו בוכהאָלץ איז געווען גוט בעקאַנט. מען האָט אונז דאָרט זעהר פריינדליך אויפגענומען, און ווען מיר האָבען ערקלעהרט דעם ציעל פון אונזער בעזוך, האָט אונז איינער פון די מיטאַרבייטער געגעבען עטליכע אַדרעסען פון גענאָסען־טשעמאָדאַנשטשיקעס און אַן עמפּפעהלונגס־בריעף צו אַ סאָציאַ־ליסט אין קעניגסבערג. דער מיטאַרבייטער פון דעם סאָציאַל־דעמאָקראַטישען פּאַרטיי־אָרגאַן האָט מיר פערזיכערט, אַז דער קעניגסבערגער חבר וועט פאַר מיר קריגען אַ פּאַספּאָרט אום אריבערצופאָהרען דעם גרעניץ.

פון דער רעדאַקציע פון דעם „בערלינער פאָרווערטס" זיינען מיר גלייך אוועק צו די טשעמאָדאַנשטשיקעס, וואָס מען האָט אונז רעקאָמענדירט. מיר האָבען בעשלאָסען פאָרזיכטיג אויס־צו קלייבען דעם מאַן, וועמען מיר זאָלען פערטרויען דעם סוד. מיר האָבען געוואוסט, אַז אין בערלין זיינען דאָ גענוג רוסישע שפּיאָנען, און אַז זינט דער סאָציאַליסטען־געזעץ איז אָפּגע־שאַפט געוואָרען, האָבען די דייטשע גענאָסען פערגעסען די וויכטיגקייט פון קאָנספּיראַציע.

דער ערשטער גענאָסע, צו וועלכען מיר זיינען אריין, האָט געהאַט אַ גרויסע טשעמאָדאַנען־פאַבריק, אין וועלכער עס האָבען געאַרבייט פיעלע אַרבייטער. איך האָב איהם ניט געזאָגט וועגען דעם פּלאַן פון די טשעמאָדאַנעס, נאָר האָב גערעדט מיט איהם וועגען אַ קופערט מיט אַ דאָפּעלטען באָדען. ער האָט זיך אונ־טערגענומען צו לאָזען עס מאַכען פאַר מיר. אָבער ער האָט אויף מיר געמאַכט ניט קיין גוטען איינדרוק. אַ חוץ דעם האָב איך

געזעהן, אַז דער בעל הבית אַליין ארבייט ניט און אַז ער וועט עס איבערגעבען צו די ארבייטער. פערלאָזען זיך אויף זיי, אַז זיי יועלען עס האַלטען בסוד, האָב איך, זעלבסטפערשטענד־ליך, ניט געקאָנט.

מיר זיינען אוועק צו אַ צווייטען, וועלכער האָט געהאַט אַ קליין געשעפט, און האָט געטאָן די גאַנצע ארבייט מיט דער הילף פון איין־איינציגען ארבייטער. סיי דער בעל־הבית, סיי דער ארבייטער, האָבען זיך ארויסגעצייגט צו זיין ערנסטע, אי־בערגעגעבענע סאָציאַל־דעמאָקראַטען. דער אייגענטימער פון גע־שעפט איז געוועזן שוין אַן עלטערער מענש, וועלכער האָט גע־ארבייט אין דער פּארטיי נאָך אונטער דעם סאָציאַליסטען־געזעץ. ער האָט געהאַט אַ זעהר סימפּאַטיש און ענערגיש געזיכט, און האָט אויסגעזעהן אַ ביסעל עהנליך צו בעבעל'ן. איך האָב איהם ערקלערט, וואָס איך פערלאַנג פון איהם, האָב זיך בעמיהט צו מאַכען פאַר איהם קלאָר, ווי וויכטיג עס איז, אַז דער „ספּאָסאָב מענגדעליעיעוואַ" זאָל בלייבען אַ סוד. ער האָט מיר פערזיכערט, אַז ער פערשטעהט זעהר גוט, וואָס קאָנספּיראַציע מיינט, און אַז קיינער, אַ חוץ איהם און זיין ארבייטער, וועט וועגען דעם ניט וויסען. מיר האָבען אָפּגערעדט, אַז דעם זעלבען אָבענד זאָל איך ברייננגען צו איהם מיינע טשעמאָדאַנעס און די ביכער.

איך בין אוועק אין שאַרלאָטענבורג צו פרוי רודאָלף, מיט וועלכער דער לעזער איז שוין בעקאַנט פון פריהער. ווי גע־וועהנליך אין מיינע בעזוכען אין בערלין, בין איך אויך דאָס מאָל פערפאָהרען צו איהר, ווען איך בין געקומען צוריק פון רוסלאַנד. ביי פרוי רודאָלף האָב איך, ערשטענס, געקענט קריי־גען אַ צימער און עסען פאַר זעהר ביליג, און צווייטענס, האָט זי ניט געפאָדערט, אַז איך זאָל מעלדען מיין פּאַס אין דער פּאָליציי. הגם איך האָב שוין דאַן געהאַט מיין טערקישען פּאַס־פּאָרט, אויף וועלכען די בערלינער פּאָליציי האָט זיך ניט גע־קאָנט דערוואַרטען מיט צוויי יאָהר פריהער, האָב איך דאָך ניט געטאָרט אריינפאָהרען צוריק קיין פּרייסען אָהן אַ ספּעציעלער ערלויבניש, ווייל מען האָט מיך פון דאָרט אמאָל געהאַט ארויס־געשיקט.

בוכהאָלץ איז מיטגעגאַנגען מיט מיר, כדי צו העלפען מיר בריינגען די טשעמאָדאַנעס צו אייזענשטאַדט'ען, ביי וועמען איך האָב געדאַרפט נעהמען די ביכער. ווען מיר זיינען געקומען צו די אייזענשטאַדט'ס, האָבען מיר דאָרט געטראָפען לענין'ען. ער האָט ביי מיר געפרעגט, ווען איך וועל זיין פערטיג צו פאָהרען אין רוסלאַנד מיט דער ליטעראַטור. איך האָב פערשטאַנען, אז אייזענשטאַדט האָט איהם דערצעהלט וועגען מיין אונטערנעהמונג און וועגען מיין מעטאָדע אריבערצופיהרען די ביכער. איך בין געוועזן זעהר אונצופרידען, וואָס אייזענשטאַדט האָט איהם פערטרויט מיין סוד. איך האָב לענין'ען ניט חושד געוועזן, אז ער וועט מיר פער'מסר'ען פאַר דער רוסישער אָדער פאַר דער דייטשער רעגירונג, — מיט דער רוסישער רעגירונג, וועלכע איז נאָך דאַמאָלס ניט געוועזן אין די הענט פון די באָלשעוויקעס, איז לענין אליין געוועזן ניט גאָר שווה־בשוה. אָבער ווי צופערלעסיג לענין זאָל ניט זיין, האָט אייזענשטאַדט ניט געהאַט קיין רעכט צו ברעכען דעם דין פון דער רעוואָלוציאָנערער קאָנספיראַציע, וועלכער זאָגט, אז דער זיכערסטער חבר מעג וויסען וועגען די געהיימניסע פון דער רעוואָלוציאָנערער אַרבייט נאָר אויף ווי ווייט דאָס איז נויטיג פאַר דער אַרבייט. ווען איך האָב אויסגעדריקט אייזענשטאַדט'ען מיין אונצופרידענהייט, האָט ער זיך ענטשולדיגט און ערקלעהרט, אז לענין דאַרף אויך אריבערשיקען אין רוסלאַנד אַ ביסעל סאָציאַליסטישע ליטעראַטור, און אז ער האָט איהם דעריבער דערצעהלט וועגען מיין פּלאַן, דענקענדיג, אז איך וועל גאָר ניט האָבען דאַגעגען.

לענין האָט מיר ערקלעהרט, אז ער קלייבט זיך אין גיכען צו פאָהרען אין רוסלאַנד, און אז ער וויל אריבערשיקען אהין זיינע דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע ביכער, וועלכע די רוסישע צענזור לאָזט ניט דורך. די דאָזיגע ביכער זיינען בעשטאַנען פון קאַרל מאַרקס', קאַאוטסקי'ס, ליבקנעכט'ס און בעבעל'ס ווערק, און פון פערשיידענע סאָציאַליסטישע פעריאָדישע אויסגאַבען, הויפּטזעכליך פון עטליכע יאָהרגענג פון דעם זשורנאַל „די נייע צייט". די בעציהונג פון דער רוסישער פּאָליציי צו

סאָציאַליסטישע ביכער אין פרעמדע שפּראַכען איז געווען ניט אַזוי שטרענג, ווי צו סאָציאַליסטישע ליטעראַטור אין רוסיש. „די נייע צייט“, צום ביישפּיעל, איז יאָהרען־לאַנג דורכגעגאַנגען דורך דער רוסישער צענזור, און אַן אַנדערסמאָל פלעגט זי נאָר פערגיסען מיט טיפּאָגראַפסקע פאַרב אַן אַרטיקעל וועגען רוס־לאַנד. אין די יאָהרען, ווען איך בין געווען אין ווילנא, פלעגען מיר רעגעלמעסיג ערהאַלטען „די נייע צייט“, און מיר האָבען אַפילו געפונען אַ מיטעל צו מאַכען לעזבאַר די אַרטיקלען, וואָס די צענזור פלעגט פערמעקען. מיר פלעגען איינרייבען די פער־מעקטע זייטען מיט אַ דינעם, ווייסען פּוידער, און די בוכ־שטאַבען פלעגען ווערען קענטיג, און אַנשטאָט צו האָבען די אַרטיקלען שוואַרץ אויף ווייס, פלעגען מיר זיי האָבען ווייס אויף שוואַרץ. עס איז אַפילו ניט געווען גרינג צו לעזען דיזע געפּוידערטע אַרטיקלען, אָבער ווער האָט דעמאָלט געטראַכט וועגען שאַנעווען די אויגען, ווען עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען איבערצוכיטרעווען די רוסישע צענזור. אין אָנהויב פון די נײַנציגער יאָהרען איז די צענזור געוואָרען שטרענגער און „די נייע צייט“ האָט מען שוין מעהר אין רוסלאַנד ניט אַריינגעלאָזט.

איך האָב איינגעווילגט אַריבערצושמוגלען פאַר לענין׳ען זיין סאָציאַל־דעמאָקראַטישע ביבלאָטעק.

לענין, וועלכער האָט דאַמאָלס געוואוינט ניט ווייט פון די אייזענשטאַדט׳ס, האָב באַלד געבראַכט זיינע ביכער. איך האָב זיי אַריינגעלעגט אין איינעם פון מיינע טשעמאָדאַנעס. די בראָשורען, וועלכע איך האָב געדאַרפט אַריבערפיהרען פאַר איי־זענשטאַדט׳ען, האָב איך אַריינגעלעגט אין די איבעריגע צוויי, און האָב זיי, מיט בוכהאָלץ׳ס הילף, אַוועקגעטראָגען צום טשע־מאָדאַנען־מאַכער.

זעקסטער קאפיטעל

מאך פארטיג די טשעמאדאנעס. — א שמועס מיט'ן דייטשען גענאסע. — קריג אין קעניגסבערג א דייטשען פאס. — פאהר אפען דורך דער טאמאזשניע.

ווען איך בין געקומען שפעט אין אָבענד צום טשעמאָדאנען־מאכער, האָט ער שוין געוואַרט אויף מיר. ער האָט פערשלאָסען די טהיר, אראָפּגעלאָזט די פאָרהאנגען איבער די פענסטער און מיר האָבען גענומען אויספּאַקען די בראָשיורען און ביכער. דער אלטער סאָציאל־דעמאָקראט האָט בעקוקט די ליטעראטור מיט גרויס אינטערעס. רוסיש האָט ער, זעלבסטפערשטענדליך, ניט געקאָנט לייענען און ער האָט מיך פאנאנדערגעפרעגט וועגען דעם אינהאלט פון די רוסישע בראָשיורען. ווען ער האָט דערזעהן לענין'ס דייטשע ביכער, האָט ער זיך דערפרעהט, אזוי ווי ער וואָלט זיך אונערוואַרטעט בעגעגענט מיט גוטע, אלטע פריינד. ער האָט מיר גענומען דערצעהלען וועגען די אמאָליגע יאָהרען, ווען אין דייטשלאנד האָט נאָך געהערשט דער סאָציאליסטען־געזעץ און די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטען האָבען געמוזט דרוקען זייער ליטעראטור אין דער שווייץ און זי אריבערשמוגלען אין דייטשלאנד. פאר זיי איז די אויפגאבע געוועזן פיעל לייכטער ווי פאר אונז. ערשטענס, האָבען זיי געהאט א סך גענאָסען אויף ביידע זייטען פון דעם דייטש־שווייצארישען גרעניץ, און צווייטענס, איז אפילו אין יענע צייטען דער סאָציאליזם ניט פערפאלגט געוואָרען אין דייטשלאנד אזוי שטרענג ווי אין רוסלאנד. זאָגאר אין פרייסען, וואו דער געזעץ געגען די סאָציאליסטען איז געווען שטרענגער, איידער אין אנדערע טיילען פון דייטשען קעניגרייך, האָט מען געקענט האלטען אָפען אין ביכער־שראנק סאָציאליסטישע ליטעראטור, און דער געפאהר ארעסטירט צו ווערען פאר דעם דאָזיגען חטא און

צו שמאַכטען יאָהרען אין געפענגנים. אין פערגלייך מיט רוס־לאַנד איז אפילו דאַמאָלט פּרייסען געווען אַ פרייע מדינה.

דער גענאָסע האָט גערעדט מיט ליעבע וועגען „די גוטע אַלטע צייטען", ווען די בעוועגונג איז געווען יונג און פול מיט ענטוזיאַזם. זיינע רייד האָבען געמאַכט דעם אנדרוק, אַז איהם האָט כמעט ווי פערדראָסען, וואָס דער סאָציאַליסטען־געזעץ איז אָבגעשאַפט געוואָרען. ער האָט זיך בעקלאָגט, אַז זינט די בע־וועגונג האָט זיך אויסגעשפּרייט מעהר אין דער ברייט, איז זי געוואָרען פלאַכער, ווי אַ שטראָם, וועלכער רייסט זיך אַרויס פון אַן ענגער בערגיגער שלוכט אין פרייען אָפענעם טהאָל אריין.

„ניטאָ דער אַמאָליגער ברען, די אַמאָליגע איבערגעבענקייט", האָט ער געזאָגט מיט אַ זיפץ, — „אויך די אַמאָליגע ווארימ־קייט און פריינדשאַפט, וואָס עס האָט זיך געפיהלט צווישען חברים, איז פערשוואונדען. מען קומט זיך צוזאַמען אין אַ גרויסען, שעהנעם זאַל צו סאָציאַליסטישע פערזאַמלונגען, מען זעצט זיך אוועק בעקוועם מיט אַ קופעל ביער, מען הערט אויס די פּאַרטרעגע פון די רעדנער, און דערנאָך געהט מען זיך פאַ־נאַנדער ווי פרעמדע, און יעדער איינער קעהרט זיך אום צוריק צו זיין אַלטעגליכער וואָכעדיגקייט. איך פערשטעה, אַז אייער רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג איז פיעל לעבעדיגער, אינטערעסאַנ־טער און ווארימער. דערצעהלט מיר וועגען אייער רוסישער בע־וועגונג."

פון אונזער וויטערדיגען געשפּרעך האָב איך געזעהן, אַז דער דייטשער חבר איז געווען בעקאַנט מיט דער טעטיגקייט פון דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ." ער האָט מיט עהרפורכט דערמאָנט די נעמען פון סאָפיאַ פעראָווסקאַיאַ, זשעליאַבאָוו און אַנדערע העלדען פון טעראָריסטישען קאַמף. ווען איך האָב איהם דער־צעהלט וועגען די גרונד־פּרינציפּען פון אונזער „סאָיוז", איז ער נאָרניט אויפגערעגט געוואָרען פון אונזערע אַנטי־מאַרקסיסטישע טענדענצען, און ער האָט אויסגעדריקט די האָפנונג, אַז אונז וועט זיך איינגעבען ווידער אויפצואוועקען דעם אַקטיווען קאַמף געגען דעם צאַריזם. דער דייטשער חבר האָט בעסער פערשטאַ־נען די נויטווענדיגקייט פון טעראָר אונטער די דעמאָלדיגע אומ־

שטענדען אין רוסלאַנד, אײדער אונזערע אײגענע סאָציאַל־דע־מאָקראַטען.

ניט אונטערברעכענדיג אונזער געשפּרעך װעגען דער סאָציאַ־ליסטישער בעװעגונג אין דײטשלאַנד און אין רוסלאַנד, זײנען מיר אָנגעגאַנגען מיט אונזער ארבײט. איך האָב פּאַנאַנדער־געלעגט די ביכער און זײ אױסגעשפּרײט אין די טשעמאָדאַנעס. דער גענאָסע האָט פאַרבערײט פון טאָװעל די קעסטלעך װאָס האָבען געגוי אַרײנגעפּאַסט אין מײנע טשעמאָדאַנעס און האָבען צוגעפּרעסט און בעדעקט די פערבאָטענע ביכער. כדי דער אינ־װעניגסטער טאָװעל זאָל זיך ניט אױסבױגען און ארױסרופען דערמיט פערדאַכט אױף דער טאַמאָזשניע, האָט מען געמוזט דורכנעהמען מיט מעשענע זואַליזען־נעגעל בײדע טאָװלען, דעם אױסװעניגסטען און דעם אינװעניגסטען און צונױפּציהען זײ פעסט צוזאַמען. פיעלע ביכער זײנען דורכגעלעכערט געװאָרען פון די נעגעל, און שפּעטער האָט זיך דעריבער צװישען די רוסישע חברים, װעלכע האָבען ניט געװאוסט װעגען „מענדע־לעיעװ׳ס מעטאָדע“, פערשפּרײט דער גלױבען, אז מיר שיקען אריבער אונזער ליטעראַטור אין אַ װאָגען הײ, און אז די גרע־ניץ־סאָלדאַטען לעכערען דורך די ביכער, װען זײ שטעכען ארײן זײערע פּיקעס אין די הײ צו זעהן, אױב דאָרט איז ניט בעהאַלטען קײן קאָנטראַבאַנדע.

אזײגער 1 פאַרטאָג האָבען מיר געהאַט אַלע ביכער „ארײנ־געסענדװיטשט“ אין די טשעמאָדאַנעס. מען האָט זײ נאָר גע־דאַרפט אױסקלעפּען אינװעניג כדי זײ זאָלען זײן אינגאַנצען פאַרטיג פאַר דער אינספּעקציאָן פון די רוסישע צאָל־בעאַמטע. דער טשעמאָדאַנען־מאַכער האָט מיר צוגעזאָגט דאָס צו טהאָן אין דער פריה און האָט מיר געהײסען קומען מיטאָג־צײט.

װען איך בין געקומען אױף מאָרגען, האָב איך געפונען די טשעמאָדאַנעס אױסגעקלעפּט און אױסגעטריקענט. דער גע־נאָסע האָט זיך ענטזאַגט צו נעהמען געצאָהלט פאַר זײן אר־בײט און האָט מיר גערעכענט נאָר פאַר דעם מאַטעריאַל װאָס ער האָט פערברױכט. איך בין איהם חושד, אז ער האָט מיך נאָך אָבגענאַרט און גערעכענט װײניגער אײדער דער מאַטעריאַל

האָט איהם אַליין געקאָסט. מיר האָבען זיך ווארים צוזעגענט. ביינאכט בין איך אָבגעפאָהרען אין קעניגסבערג.

אין קעניגסבערג בין איך גלייך אוועק צו דעם גענאָסע, צו וועמען איך האָב געהאט די רעקאָמענדאציע פון בערלינער „פאָרווערטס“. דעמזעלביגען טאָג האָט ער פאר מיר געקראָגען א פאספאָרט פון א דייטשען האנדעלס־רייזענדען. כדי אויס־צוזעהן ווי דער אמת'ער אייגענטימער פון פאס האָב איך גע־קויפט א גרויסען בונטען קראוואט, וועלכער האָט געלויכטען מיט אַלע זיבען קאָלירען פון דעם רעגענבויגען; בין אוועק צו א פאריקמאכער, וועלכער האָט מיר פערדרעהט און פער־שפיצט די וואָנצעס אזוי, אז ווילהעלם אַליין וואָלט מיר מקנא געווען. ער האָט מיר פערקעמט די האָאר מיט א שייטעל אין מיטען און האָט זיי פעט אָנגעפּאָמאדעוועט. איך האָב געקויפט א פלעשעל ביליגע פערפיום, האָב זיך בעשפּריצט, אז עס האָט געהאקט פון מיר אויף א מייל, און האָב זיך אוועק־געלאָזען צום גרעניץ.

די גאנצע צייט בין איך געווען רוהיג און ביי מיר איז ניט געווען קיין צווייפעל אז אַלץ וועט אראָבגעהן גלאַט. אָבער ווען דער צוג איז צוגעפאָהרען צום גרעניץ, האָט מיר דאָס הארץ אָנ־געהויבען שטארק צו קלאַפּען. פערשידענע אונרוהיגע געדאנקען האָבען זיך שנעל געטראָגען אין קאָפּ. אמת, איך בין געווען זיכער, אז מיינע פערדרעהטע וואָנצעס, די פּאָמאדע און פערפיום וועלען אוועקנעהמען יעדען פערדאכט, אז איך בין א רעוואָלו־ציאָנער, אָבער די טשינאָווניקעס זוכען דאָך ניט נאָר טריפה ביכער. קען עס דען ניט זיין, אז זיי וועט אריינפאַלען א חשד, אז איך האָב בעהאַלטען אין מיינע טשעמאָדאנעס זיידענס אָדער דימענטען. וואָס וועלען מיר דאן העלפען מיינע פערשפּיצטע וואָנצעס און מיין רעגענבויגענדיגער קראוואט?

עס האָט זיך מיר דעמאָלט בעזונדערס ניט געוואָלט ארעס־טירט ווערען. איך האָב געוואוסט, אז איך האָב אייגענטליך קיין רעכט ניט געהאט אונטערצונעהמען א צווייטע נסיעה אין רוסלאנד, ניט בעראטענדיג זיך מיט מיינע חברים. עס איז ביי מיר קיין ספק ניט געווען אז ווען איך וואָלט זיי אָנגעפרעגט

וועגען דעם, וואָלטען זיי געווען ענטשידען דאגעגען. א חוץ מיר האָבען מיר נאָך דעמאָלט אין אונזער אָרגאַניזאַציע ניט גע־האַט קיינעם, וואָס זאָל זיין פאַסענד פאַר קאָנספּיראַטיווע נסיעות אין רוסלאַנד, און מיט מיין ארעסט וואָלט זיך אויף א צייט אָבגעריסען די מעגליכקייט צו מאַכען פערבינדונגען מיט רוסלאַנד, און צוצושטעלען אהין אונזערע אויסגאַבען. דעריבער וואָלטען מיינע חברים פון „סאָיוז“ בשום אופן ניט איינגעווי־ליגט, אז איך זאָל שטעלען אין ריזיקע די וויטערדיגע ארבייט פון אונזער אָרגאַניזאַציע, כדי אריבערצופיהרען ליטעראַטור פאַר די סאָציאַל־דעמאָקראַטען. עס איז מיר מיט אמאָל געוואָרען זעהר שווער און קאַלאַמוטנע אויפ׳ן הארצען.

א "נאָסילשטשיק„ (באַהן־טרעגער) איז אריין אין וואַגאָן און צוגעגאַנגען צו מיר. איך האָב אָבגעטרייסעלט פון זיך די אומעטיגע געדאַנקען, געלאָזט זיך וויסען, אז אמת איז א רע־לאַטיווער בעגריף און, אז אין די אומשטענדען בין איך אן אמת׳ער דייטש און האנדעלס־רייזענדער, און מיינע טשעמאָדאַנעס זיינען געוועהנליכע כשר׳ע טשעמאָדאַנעס אָהן אירגענד וועלכע „געפּיהלעכצען“. איך האָב געהייסען דעם טרעגער נעהמען מיינע זאַכען און מיר זיינען אריין אין „טאַמאָזשנע“. ביי דער טהיר האָט א זשאַנדאַר ביי מיר גענומען דעם פּאַס. די צאָל־בעאַמטע זיינען ארומגעגאַנגען מיעדע און פערשלאָפענע. מען האָט גלייך געזעהן, אז זיי פוילען זיך צו ארבייטען. וואהרשיינליך האָבען זיי געמאַכט א קערטיל די פאָריגע נאַכט, און אפשר אריינגע־גאָסען א ביסעל מעהר ווי געוועהנליך. איך האָב ארויסגענומען א בינטעל שליסלען פון קעשענע און אויפגעעפענט מיינע טשע־מאָדאַנעס. איינער פון די בעאַמטע איז צוגעגאַנגען צו מיר. איך האָב גערעדט מיט איהם אין דייטש, אריינבראָקענדיג א פּאָר ווערטער אין געבראָכענעם רוסיש. ער האָט א הויב גע־טאָן מיינע זאַכען אין איין טשעמאָדאַן, אין צווייטען, אין דריי־טען, האָט א ברייטען געניץ געטהאָן און אָנגעקלעפּט אויף זיי צעטלעך מיט דעם רוסישען אָדלער. וואָס דאָס האָט בעדייט, אז ער האָט ערפילט זיין פליכט, און אז מיינע זאַכען זיינען כשר.

דער זשאנדאר האָט מיר דערלאַנגט דעם פּאַספּאָרט און איך בין אַוועק אין בופעט, בעגלייט פון מיין „נאָסילשטשיק", וואָס האָט געטראָגען מיינע זאַכען. איך האָב אויסגעטרונקען אַ גלעזעל דייטשען קימעל, אַלס אַן אמת'ער פּאַטריאָט פון מיין פאָטערלאַנד, און, אום ניט צו פערשעהמען אונזער, דעמאָלט נאָך פריינדליכען, נאַכבאַר, האָב איך פערביסען מיט אַ רוסישען פּיראָזשאָק. איך האָב אַ קוק געטהאָן אויף דעם רוסישען אָדלער, וואָס איז געווען אָנגעקלעפּט אויף מיינע טשעמאָדאַנעס, און מיר האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דאָס איז דער שעהנסטער פויגעל, וואָס איך האָב ווען אין מיין לעבען געזעהן.

„ווטאָראָי זוואָנאָק!" האָט אויסגערופען אַ טעמפּע, באַסאָווע שטימע. איך בין אריין אין וואַגאָן. דער נאָסילשטשיק, וועלכער האָט געקראָגען פון מיר מיט פינף קאָפּיקעס מעהר, איידער איהם האָט געקומט, האָט מיר געמאַכט „פּאָד־קאָזיראָק" און מיר געוואונשען אַ גליקליכע רייזע.

„טרעטי זוואָנאָק!" און איך פאָהר מיט מיינע דריי בעאָרלערטע טשעמאָדאַנעס ווידער אַמאָל אין ווילנא.

זיבעטער קאַפּיטעל

אין ווילנא און צוריק דורך בערלין קיין בערן.

שנעל האָט זיך געטראָגען דער צוג צווישען גרינע פעלדער און לאָנקעס, צווישען סאָסנאָווע און בעריאָזאָווע וועלדלאך. איך בין געזעסען ביים אָפענעם פענסטער פון וואַגאָן און האָב געקוקט אויף די ליעבע, בעקאַנטע לאַנדשאַפטען, וועלכע האָבען זיך גע־באָדען אין די ווארימע שטראַהלען פון דער זומערדיגער זון. מיט פערגעניגען האָב איך איינגעאָטהעמט די ווארימע שמעקעדיגע לופט. אַן אנגענעהמער געפיהל פון נצחון האָט אָנגעפיהלט דאָס הארץ. מיט ליעבע האָב איך געקוקט אויף מיינע טשעמאָדאַנעס, וואָס האָבען זיך אַזוי רוהיג און קלוג אויפגעפיהרט אויפ׳ן גרע־ניץ און האָבען ניט ארויסגעגעבען אונזער סוד צו די בעאַמטע פון דער טאַמאָזשנע. דער רוסישער אָדלער האָט מיט זיינע פליגלען בעשיצט די סאָציאַליסטישע ליטעראַטור פון אַלע וויטערע גע־פאהרען. עס פלעגט אָפט טרעפען, אַז די רוסישע בעאַמטע פלעגען אָפּשטעלען פּאַסאַזשירען אין קאָוונע, און אפילו אין ווילנא, און דורכקוקען זייער באַגאַזש, כדי צו זעהן, אויב זיי פיהרען דייטשע סחורה וואָס איז אריבערגעשמוגעלט געוואָרען איבער׳ן גרעניץ. אָבער די אָדלערס, וואָס זיינען געווען אָנגעקלעפּט אויף מיינע טשעמאָדאַנעס, האָבען עדות געזאָגט, אַז מיינע זאכען זיינען דורכגעקוקט געוואָרען און דעריבער בין איך געווען פערזיכערט פון אַלע וויטערע אונאַנגענעהמליכקייטען.

דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ סטאַנציע נעבען אַ קליין דערפעל. עטליכע פּויערטעס זיינען צוגעגאַנגען צו די אָפענע פענסטער פון וואַגאָן און האָבען אָנגעבאָטען די פּאַסאַזשירען מילך, קוילעטשען, עפּעל און בלומען. איך האָב געקויפט אַ גרויסען בוקעט לאַנדישען („לילים אָוו דהי וואלי״), וועלכע וואקסען ווילד אין די דאָרטיגע וועלדער. און ווערען דעריבער פערקויפט שפּאָט־

בילינ. די לאַנדישען האָבען אָנגעפילט דעם וואַגאָן מיט זייער צאַרטען ריח און האָבען א ביסעל פערטריבען דעם אונאַנגענעהמען גערוך פון מיין בילינען פערפיום.

א רוסישער יונגערמאַן, וואהרשיינליך א קופעץ, וועלכער איז געזעסען נעבען מיר, האָט געמאַכט א פערזוך צו פערפיהרען מיט מיר א געשפּרעך, און גענומען מיך פערנאַנדערפרעגען, מיט וואָס איך האַנדעל. איך האָב איהם געענטפערט קורץ, און ער האָט זיך באַלד פון מיר אָפּגעטשעפּעט. איינגעוויעגט פון דעם שאָקעל פון וואַגאָן בין איך אין גיכען איינגעשלאָפען זיצענדיג. ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפּט איז שוין געווען פאַרנאַכט. די זון האָט זיך אַראָפּגעלאָזט נידריג אויף'ן הימעל, האָט זיך בעהאַלטען הינטער א וועלדעל און איז באַלד אונטערגעגאַנגען. פון ערגעץ האָט זיך אָנגעטראָגען א טומאַן און איינגעוויקעלט די געגענד אין א גראָהען נעבעל. מיין פרעהליכע שטימונג איז מיט אמאָל פערשוואונדען; א געפיהל פון איינזאַמקייט און בענקשאַפט האָט אָנגעפילט דאָס האַרץ: עס האָט זיך געוואָלט וואָס גיכער קומען צוריק אין בערן און זעהען זיך מיט מיינע פריינד.

אין ווילנא בין איך געקומען שפּעט אין אָווענד. איך האָב ניט געוואָלט געהן אַזוי שפּעט צו מיינע חברים און איך בין פערפאָהרען אין א האָטעל. איך האָב געהאַט א כשר'ען דייטשען פּאַספּאָרט, און האָב ניט געהאַט וואָס מורא צו האָבען צו מעלדען איהם אין דער פּאָליציי.

אין דער פריה האָב איך געבראַכט מיינע טשעמאָדאַנעס צו פּאַטי סרעדניצקאַיא'ן, וואו איך האָב אויסגעפּאַקט די רוסישע בראָשורען, וואָס אייזענשטאַדט האָט געשיקט. לעניו'ס דייטשע ביכער האָב איך ניט אַרויסגענומען פון זייער בעהעלטעניש, ווייל ער האָט מיך געבעטען, אַז איך זאָל זיי לאָזען איינגעפּאַקט אין טשעמאָדאַן, כדי ער זאָל זיי קענען פיהרען ווייטער אָהן געפאַהר.

דעם זעלביגען טאָג בין איך אָפּגעפאָהרען צוריק קיין אויסלאַנד. אָהן שוועריגקייטען בין איך אַריבער צוריק דעם גרענייץ און בין אין אָווענד געקומען אין קעניגסבערג. דער דייטשער גענאָסע, וועלכער האָט געקראָגען פאַר מיר דעם פּאַספּאָרט, האָט

זיך זעהר דערפרעהט, װען איך בין צו איהם געקומען. ער האָט געקוקט אויף מיר, אזו װי איך װאָלט ארויס א לעבעדיגער פון א לײבען־גרוב. ער האָט בעטראכט די שטעמפּלען פון דער רוסישער טאמאָזשנע אויף׳ן פּאס און די יאװוקע פון דער װילנער פּאָליציי, װי עפּעס זעלטענע קוריאָזיטען. ער האָט מיך אײנגעלאדען איבער־צונעכטיגען בײ איהם. איך האָב זיך אָבער געאײלט צו פאָהרען צוריק קײן בערן. איך בין אװעק צום װאָקזאל און באלד האָב איך גערדעמעלט אויף דער הארטער באנק אין װאגאָן פערטער קלאַס אויף׳ן װעג קײן בערלין.

דער צוג איז אָנגעקומען אין בערלין א זײגער זעקס אין דער פריה. עס איז געװען א גראָהער רעגענדיגער פריהמאָרגען. די גאַ־סען זײנען געװען פול מיט ארבײטער, װאָס האָבען זיך געאײלט אין די פאבריקען. איך בין גלײך אװעק צו די אײזענשטאדטס, װעלכע האָבען זיך זעהר דערפרעהט צו זעהען מיך אזוי גיך צוריק. אין א פּאָאר שטונדען ארום איז געקומען לענין. װען איך האָב איהם איבערגעגעבען, אז זײנע ביכער זײנען אין א זיכערען פּלאַץ אין װילנא, האָט זיך א צופרידענער שמײכעל צוגאָסען איבער זײן געזיכט, און איך גלויב, אז אין דעם מאָמענט האָט ער אויף א װײלע פערגעסען, אז איך בין א געגנער און אן אפּיקורס, װאָס לײקענט אין דער הײליגער תורה פון קארל מארקס. אָבער װען ער האָט מיר גענומען בעצאָהלען פאר׳ן אריבערפיהרען זײנע ביכער, האָט זיך זײן געזיכט בעדעקט מיט א װאָלקען פון אונצופרידענ־הײט. איך האָב געװואוסט אז לענין נויטיגט זיך ניט אין קײן געלד און איך האָב ניט פערשטאנען די אורזאכע פון זײן געפיהל. ער האָט מיר אָבער באלד אלײן ערקלערט דעם סוד.

— איך מוז אײך זאָגען דעם אמת, — האָט ער געזאָגט צו מיר — אז איך גיב אײך דאָס געלד מיט א שװערען הארצען. איך װײס, אז דאָס געלד װעט געהן אויף דער פּראָפּאגאנדע פון אײע־רע אידעען, און איך בעטראכט די אָנזיכטען פון די סאָציאַליס־טען־רעװאָלוציאָנערען פאר שעדליך; אײער פּראָפּאגאנדע װעט ארײנברײנגען א „סומבור" אין די קעפּ פון די ארבײטער און װעט אראָפּפיהרען פילײכט אײניגע פון זײ פון דעם װעג פון רײנעם פּראָלעטארישען סאָציאַליזם; איך פיהל דעריבער, אז איך האנדעל

געגען מיינע פּרינציפּען, העלפענדיג אייך אינדירעקט צו פער־שפּרייטען אייערע קליין־בירגערליכע אידעען.

די סומע, וואָס לענין האָט מיר בעצאָהלט, איז געווען ניט גרויס; דאכט זיך, אין גאנצען פינף און זיבעציג מארק; אָבער פאר אונזער דעמאָלדיגען ביודזשעט איז דאָס געווען א בעדייטענ־דע סכום. איך גלויב אז לענין׳ס געוויסען פּלאָגט איהם נאָך יעצט, ווען ער דערמאָהנט זיך וועגען דער מאטעריעלער שטיצע, וואָס ער האָט אונז געגעבען מיט עטליכע און צוואנציג יאָהר צוריק. פיליכט טראכט ער, אז ער איז אליין שולדיג. אין דעם, וואָס די סאָציאליסטען־דעוואָלוציאָנערען האָבען ערוועהלט א סך מעהר דעלעגאטען צו דער קאָנסטיטואירענדער פערזאמלונג, איידער די באָלשעוויקעס. דער מאטעריעלער פאקטאָר שפּיעלט דאָך אזא וויכטיגע ראָלע אין דער געשיכטע!

אין אָווענד האָב איך פערלאָזען בערלין. ענדליך בין איך גע־פאָהרען צוריק אין דער שטילער רוהיגער שווייץ. פאר די צוויי יאָהר וואָס איך האָב דאָרט געלעבט, האָב איך זיך צוגעבונדען צו דער שעהנער קליינער מדינה, און איך האָב זיך געפיהלט אזוי ווי איך וואָלט געפאָהרען צוריק אהיים. איך בין געקומען אין באזעל און אריין מיט מיינע זאכען אין דער שווייצארישער טאמאָזשנע. אָהן שרעק און הארצקלאפּעניש האָב איך אויפגעעפענט מיינע טשעמאָדאנעס. די אטמאָספערע פון דער פרייער רעפּובליק איז געווען זעהר אנגענעהם. נאָך דעם רוסישען גרעניץ האָט זיך מיר געדאכט אז דער שווייצארישער גרעניץ איז גאָר קיין גרעניץ ניט, נאָר א געאָגראפישע אבסטראקציע.

מיט עטליכע שטונדען שפּעטער בין איך געזעסען ביי די זשיטלאָווסקי׳ס צווישען מיינע חברים און זיי דערצעהלט די איינ־צעלהייטען פון מיין נסיעה. מיר זיינען אלע געווען אין א יום־טוב׳דיגער שטימונג. אלע מיינע פריינד זיינען שוין א לאנגע צייט ניט געווען אין רוסלאנד, און זיי האָבען מיך פונאנדערגעפרעגט וועגען אלע קלייניגקייטען אין אונזער אלטער היים. איך האָב זיך געפיהלט, אזוי ווי איך וואָלט געקומען צוריק פון א לאנגער נסיעה צום נאָרד־פּאָל. די זיסע ווארימקייט פון פריינדשאפט, וואָס האָט מיך ארומגערינגעלט, איז געווען אזוי ליעב און אנגענעהם נאָך די אלע וואנדערונגען.

ווען איך האָב דערצעהלט מיינע חברים וועגען מיין צווייטער נסיעה אין רוסלאַנד מיט לעניג'ס און אייזענשטאַדט'ס ביכער, האָבען זיי מיר שטאַרק אויסגערעדט דערפאַר. אַלע זיינען געווען מיט דער מיינונג, אַז איך בין בעגאַנגען אַ פערברעכען געגען דער דיסציפּלין פון אונזער אָרגאַניזאַציע, און אַז איך האָב ניט גע־טאָרט אונטערנעהמען די ריזיקע אָהן דער איינווילליגונג פון די איבעריגע מיטגליעדער פון אונזער „סאָיוז". חנן ראַפּאַפּאָרט האָט זיך באַמיהט צו מאַכען אַ שטרענגע געזיכט און האָט בעמערקט, אַז אייגענטליך האָט מען מיך געדאַרפט אויסשליסען פון דער אָר־גאַניזאַציע פאַר אַזאַ „נאַרושעניע דיסציפּליני". איך האָב זיך ער־קלערט שולדיג, און מיינע פריינד האָבען מיר מוחל געווען דעם חטא, נעהמענדיג אין אָנבעטראַכט מיינע „זאַסלוגעס" פאַר אונ־זער אָרגאַניזאַציע. מיר האָבען געפיהלט, אַז הגם די פערבינדונגען, וואָס איך האָב געמאַכט אין רוסלאַנד, זיינען געווען נאָך זעהר אונבעדייטענד, האָט דאָך דער „סאָיוז רוסקיך סאָציאַליס־טאָוו רעוואָלוציאָנעראָוו" בעקומען אַ פעסטען באָדען אונטער די פיס, און מיר זיינען געווען זעהר אָפּטימיסטיש וועגען דער צו־קונפט. ביז שפּעט אין דער נאַכט האָבען מיר פערבראַכט צוזאַמען און געמאַכט פּלענער ווי צו פערברייטערען אונזער אַרבייט.

מיט אַ געמיש פון פרייד און אומעט דערמאָן איך זיך איצ־טער וועגען די גוטע אַלטע יונגע צייטען, ווען דער נוקלעאוס פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען איז בעשאַפען גע־וואָרען. וועלכע וואונדערבאַרע קרעפטען זיינען שפּעטער צוגעצוי־גען געוואָרען צו אונזער פּאַרטיי, וועלכע גלענצענדע העלדען־טהאַ־טען זיינען געטהאָן געוואָרען! און וויפיעל פון די העלדען זיינען געפאַלען אין דעם קאַמף און ניט דערלעבט צו זעהן דעם גרויסען זיעג און די נייע רוסלאַנד! און וואָס וועט אייגענטליך זיין די נייע רוסלאַנד? ווער וויים? ווער וויים?...

בערן און די דריטע נסיעה

ערשטער קאַפּיטעל

בערנער אוניווערזיטעט. — די רוסישע סטודענטען־קאָלאָניע. — דעבאַטען. — זשיטלאָווסקי און פּלעכאַנאָוו. — אין טעריטע. — אויפ׳ן „ראַן־דע־זשאַמאָו“ און „ראַשע־די־ינע“.

דאָס לעבען אין בערן איז די ערשטע צייט, נאָך מיין קומען צוריק געווען זעהר אַנגענעהם. בעת איך בין געווען אין רוסלאַנד, פלעג איך דאָס רוב פערגעסען, אַז איך בין אין געפאַהר. עו־שט דאַן, ווען די געפאַהר איז אַריבער, האָב איך גענומען פיהלען, אַז מיינע נערווען זיינען געווען שטאַרק אָנגעשטרענגט די גאַנצע צייט. וואָס איך האָב דאָרטען פערבראַכט. יעדען פריהמאָרגען פלעג איך זיך אויפכאַפּען אין בערן מיט אַ בעזונדער אַנגענעהמען געפיהל פון פרייהייט און זיכערקייט. דער ערשטער געדאַנק, וואָס פלעגט מיר קומען, ווען איך פלעג עפענען די אויגען, איז געווען, אַז די לאַפּע פון דעם רוסישען זשאַנדאַר האָט דאָ קיין מאַכט ניט איבער מיר און אַז קיינער קען מיך דאָ ניט אָנכאַפּען ביים קאָלנער און שלעפּען אין געפענגענים אַריין.

צו גוטס ווערט מען אָבער שנעל געוועהנט. איך בין אין גיכען צוריק צוגעוועהנט געוואָרען צו דער אַטמאָספערע פון דער פרייער רעפּובליק און מיר האָט זיך גענומען דאַכטען, אַז איך לעב אונטער געוועהנליכע נאָרמאַל־מענשליכע צושטענדען. איך האָב ווידער גענומען בעזוכען די פאָרלעזונגען אין אוניווערזיטעט. מיט אַ בעזונדער פערגעניגען האָב איך געהערט די גלעצענדע, הגם אַביסעל אויבערפלעכליכע, פאָרטרעגע איבער פילאָזאָפיע, פון פּראָפעסאָר שטיין, און פּראָפעסאָר וואָקער׳ס פייערדיגע פאָרלעזונגען איבער געשיכטע. פּראָפעסאָר וואָקער פלעגט רעדען וועגען היסטאָרישע געשעהענישען, וואָס האָבען פּאַסירט מיט דריי טויזענד יאָהר צוריק, מיט אַזאַ היץ, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס האַנדעלט זיך וועגען אַ ברענענדער טאָג־פראַגע. ער האָט גע־

האט א זעלטענעם טאלאנט צו מאָהלען פאָרטרעטען פון היסטאָ־רישע פערזענליכקייטען. מיט עטליכע קורצע שטריכען פלעגט ער בעשרייבען א מענשען אזוי, אז ער פלעגט שטעהן א לעבעדיגער פאר די אויגען.

אין בערן זיינען צו יענער צייט געווען א פינף־זעקס הונ־דערט סטודענטען און סטודענטקעס פון רוסלאנד. דאָס גרעסטע טייל פון זיי זיינען געווען מעהר אָדער ווייניגער בעוואוסטזיניגע סאָציאליסטען. עטליכע מאָל אין וואָך פלעגען פאָרקומען אין דער רוסישער קאָלאָניע פערזאמלונגען, אויף וועלכע עס פלעגען הויפטזעכליך דיסקוטירט ווערען פראגען פון סאָציאליזם און פון דער טאקטיק פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. די סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען האָבען אָנגעפיהרט א טעטיגע פראָפאגאנדא אין דער קאָלאָניע. חיים זשיטלאָווסקי און חנן ראפאָפּאָרט פלעגען לייענען רעפעראטען פאר דעם ברייטען פוב־ליקום, וועלכע פלעגען אימער פיהרען צו הייסע דעבאטעס מיט די סאָציאל־דעמאָקראטען. איך און די אנדערע אונזערע חברים, וועלכע זיינען ניט געווען קיין עפענטליכע רעדנער, האָבען אָר־גאניזירט קליינע „קרוזשקי“, וואו מען פלעגט לעזען צוזאמען און דיסקוטירען דיזעלבע ברענענדע פראגען. אייניגע פון די מיטגלידער פון די דאָזיגע „קרוזשקי“ האָבען באלד אָנגעהויבען צו סימפאטיזירען מיט אונזער פראָגראם און העלפען אונז אין אונער ארבייט. זיי האָבען פערשפרייט אונזער צייטונג „רוסקי ראבאָטשי“, געזאמעלט געלד, געהאָלפען ארגאנזשירען „וועטשע־רינקעס“, און אזוי ווייטער. דורך אייניגע פון זיי האָבען מיר שפּעטער אריבערגעשיקט אין רוסלאנד טשעמאָדאנעס מיט לי־טעראטור.

מיר זיינען נאָך אלץ געווען די מינאָריטעט אין דער קאָ־לאָניע, אָבער די צאָהל פון אונזערע אָנהענגער איז שוין געווען א גאנץ בעדייטענדע. פערגעסענדיג, אז די ריכטיגקייט פון א נייער אידעע הענגט ניט אָפּ פון דער צאָהל פון איהרע אָנהענ־גער, פלעגען די סאָציאל־דעמאָקראטען אין אָנהויב אונז אָפּט פאָרווארפען, אז מיר, סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען, האָבען אין גאנצען אָנדערטהאלב מיטגליעדער. איך געדענק, ווי איינמאָל

האָט פּלעכאַנאָוו, דיסקוטירענדיג אויף אַ פערזאַמלונג מיט זשיט־לאָווסקי׳ן, געזאָגט:

— ווען הערר זשיטלאָווסקי זאָגט: „מיר סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען“, דערמאָנט ער מיך אָן אַן אַנעקדאָט, וואָס איינער פון די פערשיקטע אין סיביר האָט מיר דערצעהלט: איינמאָל אין אַ קאַלטער ווינטער־נאַכט האָט דער „פּאָליטישער“ דערהערט אַ שטאַרקע קלאַפּעריי אין טהיר.

— ווער איז דאָרט? — האָט ער געפרעגט.

— מיר — האָט אַ שטימע געענטפערט פון דרויסען.

— ווער מיר? — האָט ער ווידער געפרעגט.

— מאַרדווא — האָט דיזעלבע שטימע געענטפערט.

— וויפיעל זייט איהר? — האָט געוואָלט וויסען דער פערשיקטער.

— אָדנאַ (איינע) — האָט מען איהם געענטפערט.

מיט דעם אַנעקדאָט האָט פּלעכאַנאָוו געוואָלט זאָגען, אַז דער „סאָיוז רוסקיך סאָציאַליסטאָוו רעוואָלוציאָנעראָוו“ בעשטעהט איינענטליך פון איין איינציגען מיטגליעד. דערצו האָט פּלע־כאַנאָוו מיט דעם „מאַרדווא“ נאָך געוואָלט אָנדייטען, אַז דער איינציגער מיטגליעד, וועלכער האָט זיך „פעראייניגט“ אין דעם „סאָיוז רוסקיך“, איז אייגענטליך ניט קיין „רוסקי“. עס קאָן זיין, אַז טאַקע פאַר אָט דעם חטא, וואָס פּליעכאַנאָוו איז אמאָל בעגאַנגען מיט זיין אָפּלאַכען פון דער קליינער צאָהל מיטגלידער פון אונזער אָרגאַניזאַציע, האָט איהם גאָט בעשטראָפט און ער איז אליין געבליבען אין דער מינדערהייט און איז געוואָרען, נעבעך, אַ „מענשעוויק“.

ווי געזאָגט, איז די צאָהל פון אונזערע אָנהענגער שנעל געוואַקסען, און עטליכע מאָנאַטען נאָך מיין קומען צוריק פון רוסלאַנד זיינען מיר שוין געווען אַ מאַכט אין דער בערנ׳ער קאָלאָניע, מיט וועלכער די סאָציאַל־דעמאָקראַטען האָבען זיך געמוזט רעכענען. עס איז געקומען אזוי ווייט, אַז זיי האָבען זיך געמוזט אָבזאָגען פון זייער חזקה, וואָס זיי האָבען געהאַט משנים קדמוניות אויף דעם ניי־יאָהרס־באַל אין בערן, און זיי זיינען געווען געצוואונגען אריינצונעהמען די סאָציאַליסטען־

רעוואָלוציאָנערען אין שותפות און צו טיילען זיך מיט אונז מיט דעם גרויסען פּראָפיט, וואָס דער באַל האָט אריינגעבראכט. איך געדענק ווי היינט דעם וואונדערבארען ווינטערדיגען פריהמאָרגען, ווען וויערא סעווערינאָווגא זשיטלאָווסקאיא און איך זיינען גע־גאנגען אהיים פון דעם ערשטען ניי־יאָהרס־באַל, וואָס מיר האָ־בען געגעבען בשותפות מיט די סאָציאַל־דעמאָקראטען. דער פראָסט האָט געברענט גאָר אויפ'ן רוסישען שטייגער, און דער שנעע האָט געקנאקט אונטער די פיס. די שפּיצען פון די אַלפּען־בערג האָבען זיך איינער נאָך דעם אנדערען אָנגעצונדען און געגליהט מיט די זעלטענסטע אונבעשרייבליכע קאָלירען. מיר זיינען ביידע געווען זעהר מיעד נאָך דער לאנגער שלאָפלאָזער נאכט. מיר האָבען זיך גוט אָנגעהאָרעוועט, צוגרייטענדיג אַלעס פאר דער וועטשע־רינקא. איך אַליין האָב ניט ווייניגער ווי דרייסיג מאָל אָנגע־שטעלט דעם גרויסען סאמאָוואר, אויפבלאָזענדיג דעם פייער מיט דער כאָליאווע פון א שטיוועל. אָבער מיט וואָס פאר א טריאומף האָב איך געטראָגען דאָס בלעכענע קעסטעל, אין וועלכער עס איז געלעגען אונזער חלק פון דעם רויב, וואָס מיר האָבען אָנגע־רויבט פון די רוסלענדער סטודענטען און סטודענטקעס! א גאנ־צער אוצר איז געווען אין דער קעסטעל: פינף און נײַנציג פראנק, נאָך מיט עטליכע סענטימס! דאָס האָט געמיינט א גאנצער נומער „רוסקי ראבאָטשי". היינט דער מאָראַלער ערפאָלג! גרויס איז געווען דער זיעג פון די סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנע־רען! ווער וואָלט עס דעמאָלט געקאָנט גלויבען, אז צוואנציג יאָהר שפּעטער וועט קומען א לענין און א טראָצקי און האָבען די ניט געהערטע חוצפה פונאנדערצוטרייבען מיט באיאָנעטען 250 פון אונזערע חברים, וועלכע דאָס רוסישע פאָלק וועט אויס־קלייבען אַלס זיינע פערטרעטער אין דער קאָנסטיטואירענדער פערזאמלונג? ווען עמיץ וואָלט אונז דאַן נביאות געזאָגט, אז צוואנציג יאָהר שפּעטער וועט ניקאָלאי ראָמאנאָוו זיצען א גע־פאנגענער אין סיביר, און זיין מאכט וועט איבערגעהן בירושה צו ניקאָלאי לענין, וואָלטען מיר איהם געהאַלטען פאר משוגע.

פון רולאנד האָבען מיר געהערט גוטע ידיעות. אונזערע חברים זיינען דאָרט געווען טהעטיג, האָבען פערשפּרייט אונזערע

אידעען און ערוואַרבען נייע אָנהענגער. פון פּאָלטאַווע האָט מען געבעטען נאָך ליטעראַטור. פון קיעוו און כאַרקאָוו האָט מען אונז געלאָזט וויסען, אַז דאָרטען זיינען דאָ עטליכע טיכטיגע טהוערס, וואָס סימפּאַטיזירען מיט אונזער פּראָגראַם, און אַז זיי וואָלטען זיך וועלען זעהן מיט אַ פאָרשטעהער פון אונער „סאָיוז" און פערבינדען מיט אונז ענגע בעציהונגען. אַלע האָבען זיך בעקלאָגט אויף דעם מאַנגעל אין סאָציאַליסטישע ליטעראַטור. פון די נייע נומערען „רוסקי ראַבאָטשי", וואָס מיר האָבען פאַר די לעצטע צייט ארויסגעגעבען, האָבען מיר אריבערגעשיקט אין רוסלאַנד נאָר אַן אונבעדייטענדע צאָהל עקזעמפּלאַרען.

איך האָב פאָרגעשלאָגען מיינע פריינד, אַז איך זאָל ווידער פאָהרען אין רוסלאַנד, כדי צו ברענגען אהין אונזער ליטעראַטור און צו מאַכען נייע פערבינדונגען. פון אָנהויב זיינען זיי געווען דאַגעגען און האָבען געוואָלט, אַז איך זאָל אָבלעגען די נסיעה. זיי האָבען אָבער באַלד איינגעזעהן, אַז אָהן ברייטערע פערבינדונגען מיט רוסלאַנד האָט אונזער ארבייט אין אויסלאַנד אַ גאַנץ קליינע בעדייטונג און אַז מיר מוזען נעהמען די ריזיקע, אויב מיר ווילען אויפבויען עטוואָס וויכטיגעס. זיי האָבען אָנגענומען מיין פאָרשלאַג.

דער ווינטער־סעמעסטער אין בערנ'ער אוניווערזיטעט האָט זיך געענדיגט און די סטודענטען האָבען געהאַט זייער זעקס־וואָכיגען בין־הזמנים, וועלכען זיי קריגען יעדען פריהלינג.

חנן און פאַני ראַפּאָפּאָרט האָבען זיך בעזעצט אויף דער פעריען־צייט אין דער מאַלערישער שטעדטעל טעריטע, אויפ'ן גענפער זעע. זיי האָבען מיך איינגעלאַדען צו קומען אויף אַ פּאָר וואָכען, איידער איך פאָהר אָב נאָך רוסלאַנד. טעריטע איז אינגאַנצען אַ פינף שטונדען רייזע פון בערן, אָבער דער קלימאַט איז דאָרטען אַ סך ווארימער. ווען איך בין געקומען צו דער זשענעווער אָזיערע, איז שוין דאָרטען געווען אמת'ער פריהלינג. די גאַנצע געגענד איז געווען בעגאָסען מיט זונענ־שיין און ווארימקייט. די זעלטענע טיעפע בלויקייט פון הימעל האָט זיך צוזאַמענגעגאָסען מיט די בלויע וואַסערען פון אָזיערע, וועלכע איז געלעגען רוהיג, ווי אין אַ פאַר'כשופ'טען שלאָף,

ארומגערינגעלט מיט דער יונגער פרישער גרינקייט פון די בוימער און גראָזען. אין דער ווייט האָבען זיך געהויבען צום הימעל די ריעזען־שפּיצען פון די שנעע־בערג.

צוויי וואָכען האָב איך פערבראַכט ביי די ראַפּאָפּאָרטס. גאַנצענע טעג האָב איך ארומגעוואַנדערט אין דער אומגעגענד, ארויפגעקלעטערט אויפ׳ן סאַמע שפּיץ פון ראָשע־די־נע, פון וואַנען עס עפענט זיך אַ ברייטע פּאַנאָראַמע אויף צעהנדליגער מיילען ארום. איך האָב בעשטיגען דעם דאַן־דע־זשאַמאַן, וואָס שטעהט אָבגעזונדערט פון די איבעריגע בערג און זעהט אויס ווי אַ פינגער פון אַן אונגעהייערען גיגאַנט. אָפט פלעג איך דינגען אַ שיפעל און זיך ארומשיפען אויף די שטילע וואַסערען פון דער אָזיערע. איין מאָל בין איך אריבערגעפאָהרען די גאַנצע ברייט פון דער אָזיערע און בין אריבער אויף דער אַנדער זייט, אין פראַנקרייך. קיינער האָט מיר אפילו ניט אָבגעשטעלט אויף דער שווייץ־פראַנצויזישער גרענעץ. „אין וואָס פאַר אַ פּאַרקעהרטער וועלט מיר לעבען!“ — האָב איך געטראַכט. — „די פראַנצויזען, וועלכע האָבען אין דער היים פולע פּרעס־פרייהייט און נויטיגען זיך ניט אין אויסלענדישער ליטעראַטור, האָבען אַזאַ גרינגען גרעניץ. און רוסלאַנד, וואו יעדעס פרייע וואָרט איז שטרענג פערבאָטען, און וועלכע דאַרף דעריבער בעקומען איהר סאָציאַליסטישע ליטעראַטור פון דער שווייץ, האָט אַ גרעניץ, וואָס איז אַזוי שווער אריבערצוגעהן!“

איך האָב זיך אָבגעזעגענט מיט מיינע בעליעבטע ערטער אין דער אומגעגענד פון טעריטע און בין אוועק צוריק אין בערן, צוגרייטען זיך צו מיין נסיעה קיין רוסלאַנד.

צווייטער קאפּיטעל

גרייט זיך ווידער אין וועג. — פּאַק אייז ליטעראַטור אין 7 טשעמאַדאַנעס. — ווידער אין פּאָלטאַווע.

אין בערן האָב איך שוין געפונען די ליטעראַטור, וואָס מיר האָבען אויסגעשריבען פון זשענעווא פון בוכאַנאָווסקי'ן, וועלכער האָט פערוואַלטעט די דרוקעריי און דעם פערלאַג פון דער „גרופּע אַלטע נאַראָדאָוואָלצעס". אַ פּאָר טעג שפּעטער האָבען מיר ער־האַלטען די ביכער און בראָשיורען, וואָס מיר האָבען בעשטעלט ביי דעם „פאָנד וואָלנאָי רוסקאָי פּרעסי" אין לאָנדאָן, און אַלע פערבאָטענע שריפטען פון גראַף לעוו טאָלסטאָי, וועלכע דאָקטאָר וואַלקענשטיין פון פּאָלטאַווע האָט מיך געבעטען איך זאָל איהם ברענגען. די „אַלטע נאַראָדאָוואָלצעס" און דער לאָנדאָנ'ער „פאָנד" האָבען צו יענער צייט ניט געהאַט קיין אייגענעם טראַנספּאָרט, און דעריבער פלעגען נאָר איניגע עקזעמפּליאַרען פון זייערע אויסגאַבען אריינגעבראַכט ווערען אין רוסלאַנד דורך צופעליגע רייזענדע, וועלכע האָבען געהאַט דעם מוטה מיטצו־נעהמען אהיים פון אויסלאַנד אַ פּאָר ביכלעך אין בוזים־קעשענע. אַ בעדייטענדע צאָהל ביכער פלעגען פערקויפט ווערען צו דער רוסישער שטודירענדער יוגענד אין אויסלאַנד און צו טוריסטען ראַדיקאַלען אָדער צו געוועהנליכע רוסישע „אָביוואַטעלעס", וואָס זיינען געווען נייגעריג צו זעהן, וואָס די „ניהיליסטען" דרוקען אין אויסלאַנד. דער גרעסטער טייל פון די אויסגאַבען פון „פאָנד" און פון די „אַלטע נאַראָדאָוואָלצעס" איז געבליבען ליגען אין זייערע סקלאַדען אויף די פּאָליצעס. דעריבער זיינען די ביידע אָרגאַניזאַציעס געווען זעהר צופרידען אונז צו געבען זייער ליטעראַטור.

אונזערע אָנהענגער אין רוסלאַנד האָבען נאָך דאַמאָלט ניט געפיהרט קיין אַגיטאַציע צווישען די ברייטע מאַסען. זייער

הויפט ארבייט איז בעשטאנען אין פּראָפּאגאנדא צווישען דער שטודירענדער יוגענד און צווישען די אינטעליגענטערע ארביי־טער און פויערים. דעריבער האָבען זיי פערלאנגט הויפטזעכליך ערנסטע סאָציאליסטישע ביכער. דער גרעסטער טייל פון דער ליטעראטור, וואָס איך האָב געדארפט ברענגען אין רוסלאנד איז בעשטאנען פון לאווראָוו'ס צוויי דיקע בענד „אָפּיט איסטאָ־ריאי מיסלי", זיינע „היסטאָרישע בריעף", פינף בענד „וועסטניק נאראָדנאָי וואָלי", „מאטעריאלען פאר דער געשיכטע פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג", וועלכע די „גרופּע אלטע נאראָדאָוואָלצעס" האָט דאמאָלט ארויסגעגעבען, „די ערינערונגען פון דעבאגאָרי־מאָקריעוויטש", אַ שווערען באנד „אויסגעקליבענע ארטיקלען פון „קאָלאָקאָל" (די בעריהמטע צייטונג, וואָס אלעק־סאנדער הערצען האָט ארויסגעגעבען אין לאָנדאָן, אין די זעכ־ציגער יאָהרען), סטעפּניאק'ס „אונטערערדישע רוסלאנד", און אנדערע. הגם דאָס רוב פון די ביכער זיינען ספּעציעל פאר רוסלאנד געווען געדרוקט אויף אַ זעהר דינעם פּאפּיר, האָבען זיי דאָך געהאט גענוג וואָג, און צוזאמען מיט די קלענערע ארביי־טער בראָשורען, אונזער צייטונג „רוסקי ראבאָטשי" און אונזערע פּראָקלאמאציעס, האָט זיך אָנגעקליבען איבער דריי פּוד ליטע־ראטור. חוץ די פיער פּראָקלאמאציעס וועגען וועלכע איך האָב דערמאָנט אויבען, האָבען מיר אָבגעדרוקט אין צעהן טויזענד עקזעמפּליארען אַ קליינעם פלוג־בלאט, וועלכער האָט ענטהאלטען אינגאנצען פיער שורות אין גרויסע בוכשטאבען: פאָדערט רעדע־פרייהייט! פאָדערט פּרעס־פרייהייט! פאָדערט פערזאמ־לונגס־פרייהייט! פאָדערט אַ זעמסקי סאָבאָר! דער דאָזיגער פלוג־בלאט האָט געדארפט פערשפּרייט ווערען צו דער קאָראָנא־ציע פון ניקאָלאי דעם לעצטען, וועלכע מען האָט ערווארטעט אינגיכען.

פאר אזוי פיעל ליטעראטור האָט מען געמוזט האָבען ניט ווענינער פון זיבען טשעמאָדאנעס. איך האָב זעלבסטפערשטענד־ליך ניט געקענט פאָהרען דורך דער טאמאָזשנע מיט אזוי פיעל זאכען. דאָס וואָלט גלייך ארויסגערופען חשד. חוץ דעם האָב איך זיך געוואָלט ווידער זעהן מיט קאָנטראבאנדיסטען און מא־

כען א פערזוך צו געפינען צווישען זיי א צופערלעסיגען מאן, דורך וועלכען מיר זאָלען קענען אריבערשמוגלען ליטעראטור אין פעק. עס איז געווען קלאָר, אז ווען די סאָציאל־רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג וועט זיך פערנאנדערוואקסען און זיך נעהמען פער־שפרייטען צווישען די מאסען, וועלען מיר זיי מיט „סענדוויי־טשעס" ניט קענען אָנקאָרמענען. איך האָב דעריבער בעשלאָסען דאָס מאָל ווידער צו גנב'ענען דעם גרעניץ מיט דער הילף פון א קאָנטראבאנדיסט.

פאר איהם האָב איך שוין געהאט פארטיג א מעשה מיט מיינעם א שוואָגער, וועלכער האָט געמוזט אריבערגעהן דעם גרע־ניץ אין איילעניש און האָט איבערגעלאָזט זיינע זאכען.

איך האָב ניט געוואָלט שלעפען זיך מיט די ביכער אין ציוריך צו דעם גענאָסע, וועלכער האָט געמאכט פאר מיר די טשעמאָדאנעס דאָס ערשטע מאָל, און איך האָב אויסגעזוכט א צופערלעסיגען טשעמאָדאנשטשיק אין בערן. אין עטליכע טעג זיינען די זיבען טשעמאָדאנעס געווען פארטיג, און זיי האָבען איינגעשלונגען די פעטע ביכער און די מאָגערע בראָשורען, און עס איז אויף זיי גאָרנישט געווען קענטיג. צוזאמען מיט איינעם פון מיינע חברים בין איך אָבגעפאָהרען אין באזעל, וואו מיר זיינען בשלום אריבער דעם שווייץ־דייטשען גרעניץ. מיין חבר האָט פון דאָרטען אָבגעשיקט פיער טשעמאָדאנעס אין קעניגס־בערג און זיך אומגעקעהרט צוריק אין בערן. איך בין מיט די איבריגע דריי געפאָהרען ווייטער.

פיעלע איינצעלהייטען פון דיזער נסיעה אין רוסלאנד זיינען ניט קלאָר אין מיין זכרון. איך געדענק אפילו ניט דעם נאָמען פון דער שטעדטעל, וואו איך האָב געפונען דעם קאָנטראָבאנדיסט. אויסגעפונען וועגען איהם האָב איך אין א אידישער אכסניה אין קעניגסבערג. ער האָט געמאכט אויף מיר זעהר א גוטען איינדרוק. איך האָב געפיהלט, אז אויף איהם וואָלט מען זיך געקענט פערלאָזען, און אז אויב ער וועט זיך אונטערנעהמען אריבערצושמוגלען ליטעראטור וועט ער ניט פערראטען. איך האָב מיט איהם פערפיהרט א געשפרעך וועגען קאָנטראבאנדע, דערצעהלט איהם, אז איך קלייב זיך צו עפענען א קראָם אין קאָוונא און אז איך וואָלט וועלען איינקויפען סחורה אין דייטש־

לאַנד, אויב ער וועט זיך אונטערנעהמען איבערצופיהרען עס פאַר מיר ביליג. ער איז געוועזן בערייט עס צו טהאָן פאַר 25 רובעל א פוד. איך האָב איהם געזאָגט, אז איך רעכען, אז דאָס וועט זיך פאַר מיר לוינען. דאַן האָב איך איהם פערטרויט, אז איך האָב זיך אין צוג בעגעגענט מיט א רוסיישען סטודענט פון ציריך, וועלכער האָט מיר דערצעהלט, אז ער וואָלט געצאָהלט 60—70 רובעל פאַר אריבערשמוגלען ביכער אין רוסלאַנד.

— אויף ביכער מוז הפנים זיין א גרויסע פּאָשלינע — האָב איך בעמערקט. — דער סטודענט האָט מיר געגעבען זיין אַדרעס און מיך געבעטען איהם אָנצושרייבען, אויב איך וועל געפינען א קאָנטראַבאַנדיסט, אויף וועלכען מען קען זיך פערלאָזען. אפשר וואָלטען מיר געקענט מאַכען מיט איהם א געשעפט און ביידע עפּעס פערדיענען? — האָב איך געפרעגט.

— איהר זייט א יאָלד — האָט דער קאָנטראַבאַנדיסט מיר געמאַכט א קאָמפּלימענט. — וואָס רעדט איהר וועגען פּאָשלינע? איך ווייס וואָס פאַר א ביכער זיי דרוקען אין דער שווייץ. אייער סטודענט מוז זיין פון די ריכטיגע חברה־לייט, פון די „סיציליסטען", וואָס שרייבען אנטקעגען דעם קיסר. ווען מען זאָל מיך אָבשיטען מיט גאָלד, וואָלט איך זיך ניט צוריהרען צו די ביכער. פאַר א יאָהרען האָט א פּאָליאַק געמאַכט א פערזוך אריבערצושמוגלען א פּאַק שווייצאַרישע ביכלעך. מען האָט איהם געכאַפּט און גלייך אוועקגעפיהרט אין פּעטערבורג. ער איז ווי אין וואַסער אריין. מען האָט איהם מסתמא געהאַנגען אָדער פערמויערט אויף אייביג אין „קאַמעני מעשאָק". איך וועל בעסער אריבערפיהרען 10 פוד זיידענס איידער איין פוד טריפה ביכלעך.

דעמזעלבען אָוועגד האָט מיך דער קאָנטראַבאַנדיסט פאַר עטליכע און צוואַנציג רובעל אריבערגעפיהרט איבער'ן גרענייץ מיט מיינע און מיט מיין אויסגעטראַכטען שוואָגער'ס טשעמאָדאַנעס, ניט ווייסענדיג, אז דער נאַאיוועד „יאָלד" האָט געפיהרט מיט זיך איבער דריי פוד טריפה ביכלעך. מיר זיינען אריבער דעם גרענייץ מיט דעם וויסען פון די סאָלדאַטען, וועלכע דער קאָנטראַבאַנדיסט האָט געהאַט אונטערגעקויפט. איינער

פון די פיהרער איז געפאָהרען מיט מיר ביז קאָוונע, כדי צו העלפען מיר פיהרען די זאכען. פון קאָוונא האָב איך פינף טיש־מאַראַנעס אָבגעשיקט אין כארקאָוו „נא אימיא פרעדיאַוויטעליא קוויטאַנציאי", די איבעריגע האָב איך גענומען מיט זיך אין וואגאָן און בין אוועק אין פּאָלטאַווא.

די פּאָלטאַוואער חברים האָבען זיך זעהר געפרעהט מיט מיין קומען און מיט דער ליטעראַטור וואָס איך האָב געבראַכט. דר. וואָלקענשטיין איז געווען גליקלאַך ווי א קינד, ווען מיר האָבען אויסגעפּאַקט די ביכער, וואָס איך האָב געבראַכט ספּעציעל פאַר איהם. ער האָט דורכגעבלעטערט איין בוך נאָך דעם צווייטען און זיי צושטעלט אין זיין ביכער־שראַנק. ווי איך האָב שוין פריהער דערצעהלט, איז דר. וואָלקענשטיין געווען אַן איבער־צייגטער טאָלסטאָיסט און ער איז דעריבער געווען א פּרינצי־פּיעלער געגנער פון טעראָר. ער האָט אָבער צוגעגעבען, אַז אין אַלגמיין איז איהם די ריכטונג פון די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָ־נערען געווען נעהנטער און סימפּאַטישער איידער די מאַטעריא־ליסטישע וועלט־אַנשויאונג פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטען. ער איז געווען פּערזענליך בעפריינדעט מיט אונזערע פּאָלטאַוואער חברים און איז אימער געווען בערייט צו העלפען זיי מיט וואָס ער האָט געקאָנט. ער האָט זיך אָבער ניט געקאָנט אָנשליסען אַן אונזער אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט בעטראַכט דעם טעראָריסטישען קאַמף געגען דעם אבסאָלוטיזם אַלס איינעם פון די וויכטיגסטע פּונקטען פון איהר פּראָגראַם.

אין אָוונעד זיינען זיך צוזאַמענגעקומען אַלע מיטגליעדער פון אונזער פּאָלטאַוואער גרופּע. מיר האָבען דיסקוטירט פער־שידענע טעאָרעטישע פראַגען, אויסגעאַרבייט פערשידענע פּראַק־טישע פּלענער, וועלכע האָבען זיך דאָס רוב שפּעטער אַרויס־געצייגט צו זיין זעהר ניט פּראַקטיש. איינינגע פון די פּאָלטאַ־וועער חברים האָבען גענומען אויף זיך צו פאָהרען צום גרע־ניץ און צו אָרגאַניזירען דעם טראַנספּאָרט פון ליטעראַטור אויף א גרעסערען מאַסשטאַב. אָבער דערפון האָט זיך גאָר ניט אויס־געלאָזען.

אויף מאָרגען בין איך אָבגעפאָהרען אין כארקאָוו.

דריטער קאַפּיטעל

אין כארקאוו. — אנטאנינא וויקטאראוונא משאנינא. — דער אמאליגער נאראדאוואלעץ.

ווען איך בין ארויסגעפאָהרען פון פּאָלטאווע, האָט גענאָסען א שטארקער רעגען. די גאנצע וועג האָט געדונערט און גע־בליצט און דער ווינד האָט געשמיסען די שווערע רעגען־טראָפּענס אין די שויבען פון וואגאָן. ערשט ווען דער צוג איז צוגעפאָה־רען צו כארקאָוו, האָט אויפגעהערט צו רעגענען. דער הימעל האָט זיך אויסגעלייטערט און די רונדע, גאָלדענע קופּאָלען פון די קלויסטערס האָבען געשיינט אין דער זון מיט א בעזונדערער יום־טוב'דיגער ליכטיגקייט. די שטאָדט, אויסגעוואשען פון שטארקען רעגען, האָט אויסגעזעהן פריש און יונג און פול מיט לעבען.

אנטאָנינא וויקטאָראָוונא משאנינא, צו וועלכער איך האָב געהאט א רעקאָמענדאציע און א פּאראָל, האָט דאמאָלט גע־וואוינט אויף א דאטשע ניט ווייט פון כארקאָוו, און איך האָב געדארפט פאָהרען צו איהר צוויי סטאנציעס מיט דער באהן. דער צוג האָט ערשט געדארפט אָבגעהן אין א שטונדע און א האלב ארום. איך בין אוועק בעקוקען די שטאָדט. איך האָב שפּאצירט איבער די אויסגעוואשענע, מיט זונען־ליכט בעגאָסענע, גאסען פון כארקאָוו, האָב זיך צוגעקוקט צו די קרעפטיגע ענער־גישע טיפּען פון די גרויס־רוסען און צו די געמיטליך־פוילע קליין־רוסען, און האָב ניט בעמערקט ווי די צייט איז אריבער. דער שטאָדט־זייגער האָט געשלאָגען דריי, און איך האָב זיך דערמאָהנט, אז אין א פערטעל שטונדע געהט אָפּ מיין צוג. איך בין געוועזן אויף דער אנדערער עק שטאָדט. איך האָב צוגערופען א „וואנקאָ", ווי זיי רופען אין כארקאָוו א איזוואָש־ציק, און בין געקומען אויפ'ן וואָקזאל צום צווייטען „זוואָנאָק."

איך בין אריין אין וואגאָן. אנטקעגנען מיר איז געזעסען א יונגע פרוי מיט קורץ־געשאָרענע האָאר און מיט א פּאָר שווארצע, פינקעלדיגע אויגען. איך ווייס ניט וואָרום, נאָר איך בין גלייך געווען זיכער, אז די קליינע סמוגלע ברונעטקע איז משאנינא. זי האָט באלד בעמערקט, אז זי האָט געצויגען מיין אויפמערקזאמקייט. זי האָט ברוגז׳דיג צונויפגענומען די ברעמען, זיך אָבגעקעהרט צום פענסטער און פערדעקט איהר געזיכט מיט דער האנד.

ווען דער צוג איז צוגעפאָהרען צו דער סטאנציע, וואו איך האָב געדארפט אראָבגעהן, איז די יונגע דאמע אויף גיך צוגעגאנגען צו דער טהיר און ווארפענדיג אויף מיר א פערדעכטיגען בליק, איז זי ארויס פון וואגאָן. איך בין ארויס נאָך איהר, און האָב זי געזעהן געהענדיג מיט דראָבנע, אָבער זעהר שנעלע טריט אויף דעם שמאָלען דאָרפישען וועג. זי איז באלד פארשוואונדען אין וועלדעל, וואוהין דער וועג האָט זיך פערבויגען. איך האָב זיך געלאָזט שפּרייזען אין דערזעלביגער ריכטונג און האָב זי באלד אָנגעיאָגט. ווען זי האָט מיר דערזעהן, איז זי געוואָרען בלאס און האָט אינסטינקטיוו אריינגעלעגט איהר האנד אין קעשענע פון איהר מאנטעל.

— קענט איהר מיר פיעלייכט זאָגען, וואו דאָ וואוינט אנטאָנינא וויקטאָראָוונא משאנינא? — האָב איך זי געפרעגט.

זי האָט זיך צומישט, א ווײַלע א טראכט געטהאָן, און בייז געענטפערט:

— איך בין משאנינא. מיט וועמען האָב איך די עהרע צו רעדען?

— „אָראנג־אוטאנג“ — האָב איך זיך פאָרגעשטעלט. דאָס איז געווען דער פּאראָל, וואָס איך האָב געהאט פאר איהר.

משאנינא האָט זיך צולאכט מיט א הילכיגען געלעכטער. אויסשטרעקענדיג מיר די האנד, האָט זי געזאָגט שוין מיט א פריינדליכען טאָן:

— עס פרעהט מיר זעהר איך צו זעהן, הערר אָראנג־אוטאנג. ווייסט איהר, אז איהר האָט מיך גוט אָנגעשראָקען? איך קום גראָד איצט פון א קליינער סטודענטען־פערזאמלונג און איך האָב

ביי זיך אין קעשענע א העקטאָגראַפישע בראָשורע. ארויסגעהענ־
דיג פון דער פערזאמלונג, האָב איך בעמערקט ארום הויז עטליכע
פערדעכטיגע פערזאָנען, טיפּישע „ארבעסנע מאנטלען" *). בע־
מערקענדיג אין וואגאָן אז איהר קוקט זיך צו צו מיר, האָב איך
געמיינט אז איהר זייט איינער פון די דאָזיגע חברה־לייט. עס איז
מיר באמת איינגעפאלען דאָס הארץ, ווען איך האָב דערהערט
אייערע טריט הינטער מיר. ביי מיר איז געווען זיכער, אז איך
וועל שוין היינט נעכטיגען אין געפענגניס. איך בין אפילו ניט
פון די שרעקעדיגע. איך האָב קיין מורא ניט צו בעגעגענען אין
וואלד ניט נאָר אַן אָראנג־אוטאנג, נאָר אפילו א גאָרילאָ. אָבער
עס ווילט זיך זעהר ניט ארעסטירט ווערען גראָד איצט, ווען עס
הויבט זיך, דאכט זיך, אָן אינטערעסאנטע ארבייט. האָט איהר
אונז עפּעס געבראכט גוטע זאכען פון דער שווייץ? אָהן ליטע־
ראטור איז אונמעגליך עפּעס צו טהאָן.

איך האָב אויסגערעכענט די גוטע זאכען וואָס איך האָב
פאַר איהר אין די טשעמאָדאנעס, און זי איז געווען העכסט
צופרידען.

— אויב אזוי, זייט איהר א גוטער גאַסט. — זי האָט א קוק
געטהאָן אויף מיר און צוגעגעבען מיט א שולדיג שמייכעל: איהר
זייט דאָך ניט בייז אויף מיר, וואָס איך האָב אייך גערעכענט
פאַר א שפּיאָן. ווען איך קוק אויף אייך איצט, זעה איך ווי דום
דאָס איז געווען פון מיין זייט. איהר ווייסט דאָך דאָס רוסישע
שפּריכוואָרט: „דער שרעק האָט גרויסע אויגען".

מיר זיינען צוגעגאנגען צו א קליין הילצערן הויז, משאנינא'ס
דאטשע. א מיידעלע פון א יאָהר דריי, א פערקלענערטע קאָפּיע
פון משאנינא, איז ארויסגעלאָפען און איז ארויפגעפאלען דער
מוטער אויפ'ן האלז. מיר זיינען אריין אין הויז. באלד האָט אויפ'ן
טיש געזונגען דער סאמאָוואר און מיר האָבען געטרונקען טהעע
און געשמועסט ווי גוטע אלטע בעקאנטע. די הויפּט טעמא פון
אונזער געשפּרעך איז געווען, זעלבסטפערשטענדליך, די רעוואָ־

*) "גאראכאוואיע פאלטא" איז געווען אין רוסלאנד א צונאמען
פאר א שפּיאָן.

לוציאָנערע בעוועגונג. אנטאָנינא וויקטאָראָוונא האָט מיר דער־צעהלט וועגען די קרעפטען אין כארקאָוו, וועלכע סימפּאַטיזירען מיט אונזער פּראָגראַם, און האָט מיך פאַנאַנדערגעפרעגט וועגען אונזער „סאָיוז" אין דער שווייץ און וועגען אונזערע אָנהענגער אין רוסלאַנד. די צאָהל פון אונזערע אויסגעשפּראָכענע אָנהענגער אין כארקאָוו איז נאָך דעמאָלט געווען זעהר קליין. אָבער די אַלגעמיינע שטימונג ביי דער כארקאָווער ראַדיקאַלער יוגענד איז, נאָך משאַנינאַ'ס מיינונג, געווען זעהר אַ גינסטיגע פאַר אונזער ריכטונג.

אנטאָנינא וויקטאָראָוונא האָט מיר פאָרגעשלאָגען דורכצוגעהן זיך און צו מאַכען אַ בעזוך צו איהרען אַ פריינד, וועלכער האָט געוואוינט מיט זיין פאַמיליע אַ צוויי וויאָרסט פון איהר. ליידער קען איך זיך ניט דערמאָנען זיין נאָמען. משאַנינאַ האָט מיר דער־צעהלט וועגען איהם, אַז ער האָט אַמאָל געהערט צו דער פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ", און אַז ער איז געווען אויף לאַנג פער־שיקט אין איינעם פון די פערוואָרפענע געגענדען אין סיביר, פון וואַנען ער איז געקומען ניט לאַנג צוריק זעהר אַן אויסגעמאַ־טערטער און פּעסימיסטיש געשטימט. ער האָט זיך דערווייל געהאַלטען פון ווייטען פון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. משאַנינאַ האָט אָבער געהאָפט, אַז ווען די סאָציאַל־רעוואָלוציאָ־נערע בעוועגונג וועט זיך פאַנאַנדערוואַקסען, און עס וועט זיך אָנהויבען אַן ערנסטער קאַמף, וועט ער צושטעהן צו אונז.

עס איז געווען אַ זעלטען שעהנער אָוונד, און דער שפּאַציער־גאַנג דורך דעם שטילען וואַלד איז געווען זעהר אַנגענעהם. ביי משאַנינאַ'ס פריינד זיינען מיר פערבליבען ניט לאַנג. ער האָט גע־רעדט זעהר ווייניג. די יאָהרען, וואָס ער האָט פערבראַכט אין ווייטען צפון, האָבען אויף איהם איבערגעלאָזען טיעפע שפּורען. זיין געזיכט איז געווען אונבעוועגליך, איינגעפראָרען. אַ פערגלי־ווערטער קומער איז געלעגען אין זיינע אויגען. עס האָט זיך גע־דאַכט, אַז ער האָט מיטגעבראַכט פון סיביר די קאַלטע איינ־זאַמקייט און אַז זי האָט איהם ארומגערינגעלט ווי אַ וואַנד און איהם געהאַלטען פערשלאָסען פון די מענשען ארום איהם. מיין פאָרשלאַג ער זאָל זיך אָנשליסען אָן אונזער אָרגאַניזאַציע, האָט

ער ניט אָנגענומען, הגם ער האָט צוגעגעבען, אַז ער איז פּרינצי־פּיעל איינפערשטאַנען מיט אונזער ריכטונג.

אויף מאָרגען איז משאַנינאַ גאַנץ פריה אַוועקגעפאָהרען קיין כּארקאָוו. זי האָט זיך געוואָלט זעהן מיט אייניגע פון אונזערע חברים און אָפּרעדען מיט זיי, וואו מיר זאָלען זיך בעגעגענען. איך בין פערבליבען אויף איהר דאַטשע און האָב פערבראַכט דעם פריהמאָרגען אַרומשפּאַצירענדיג אין וואַלד מיט איהר מיידעלע און דער ניאַניאַ.

נאָך מיטאָג בין איך געקומען אין כּארקאָוו. משאַנינאַ האָט מיך בעגעגענט אויפ'ן וואָקזאַל און האָט מיר איבערגעגעבען, אַז די חברים וואַרטען שוין אויף מיר אין „שווייצאַריע". אַזוי האָבען זיי גערופען אַ פערוואָרפענעם מאַהלערישען ווינקעל אין שטאָדטישען גאָרטען, וואו זיי פלעגען זיך אָפט צוזאַמענקומען.

מיר האָבען דורכגעשניטען דעם שטאָדטישען גאָרטען, אַרי־בערגעגאַנגען אַ טיעפען גראָבען און זיינען אַרויף אויף אַ קליין זאַמדיג בערגעל, בעוואַקסען מיט אַלטע סאָסנעס. פינף יונגע לייט, דאָס רוב פון זיי סטודענטען, זיינען געזעסען אונטער אַ בוים און געפיהרט אַ הייסען ויכוח. די ווערטער: „רעוואָלוציע", „טעראָר", „פּראָפּאַגאַנדע", האָבען זיך געטראָגען אין דער לופטען.

— מיר דאַכט, אַז איהר פערגעסט, אַז איהר זייט ניט אין דער אמת'ער שווייצאַריע — האָב איך צו זיי געזאָגט.

זיי האָבען מיר ערקלערט, אַז פון בערגעל קענען זיי לייכט זעהן, אַז קיין פרעמדע מענשען זיינען ניטאָ אַרום און אַז דאָ געניסען זיי פולע רעדע־פרייהייט.

מיר האָבען פערבראַכט צוזאַמען אַ צוויי שטונדען. די יונגע חברים האָבען אויף מיר געמאַכט אַן אַנגענעהמען איינדרוק, הגם זיי זיינען געווען אַביסעל צו יונג, צו היציג און צו „ניהי־ליסטיש" אין זייער אויסזעהן. מיר האָבען זיך וואַרם צוזעגענט אין אַ געהויבענער שטימונג. איינער פון די סטודענטען האָט גענומען די קוויטאַנציע פון די טשעמאָדאַנעס וואָס איך האָב געשיקט פון קאָוונאַ, און איז אַוועקגעפאָהרען נאָך זיי. משאַנינאַ און איך האָבען געדאַרפט וואַרטען אויף איהם אין זיין וואוינונג

ניט ווייט פון דעם שטאָדטישען גאָרטען. עס זיינען פאָראיבער צוויי שטונדען און ער איז נאָך אלײן ניט געקומען. מיר זיינען געוואָרען אונרוהיג, און איך האָב חרטה געהאַט, וואָס איך בין בעסער אליין ניט געפאָהרען נאָך די זאכען. ענדליך איז דער סטודענט געקומען און מיט טריאומף אריינגעטראָגען די טשעמאָדאנעס. מיר האָבען אויסגעפאַקט די אינגעוועניגסטע טאָוו־לען. דער סטודענט איז געווען אויפ׳ן זיבעטען הימעל. ער איז געווען באמת גליקליך, וואָס איהם איז אויסגעקומען צו ברענגען די ביכער. איך האָב צוטיילט די ליטעראַטור אין צוויי גלייכע חלקים. ווען משאנינא און דער סטודענט האָבען דערהערט, אז איך קאָן זיי לאָזען נאָר איין העלפט, וויילע איך דאַרף האָבען די צווייטע העלפט פאַר אן אנדער שטאָדט, זיינען זיי געוואָרען ענ־טוישט און האָבען גענומען בעטען, אז איך זאָל זיי לאָזען א ביסעל מעהר. זיי האָבען געקוקט אויף די ביכער מיט אזעלכע הונגעריגע אויגען, אז איך האָב זיי געמוזט צוּוואַרפען נאָך עטליכע ביכלעך.

מיט די איבעריגע ביכער בין איך אוועק קיין קיעוו.

פערטער קאפיטעל

קיעוו. — די ראָלע, וואס קיעוו האט געשפיעלט אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. — סערגעי דיזשור. — דיאקאוו.

אין אַלע עפּאָכען פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בע־וועגונג האָט קיעוו געשפּיעלט אַ זעהר בעדייטענדע ראָלע. ווען אין די זיבעציגער יאָהרען האָט די רוסישע ראדיקאַלע יוגענד גענומען „געהן אין פאָלק", און יונגע מענער און פרויען פון אַלע קלאַסען פון דער געזעלשאַפט האָבען פערלאָזען זייערע װאַרימע, אָפט זייער רייכע היימען, זיך איבערגעטהאָן אין פּויערשע קליי־דער און זיינען אַוועק אַרבייטען אין די דערפער און אין די פאַבריקען און זאַוואָדען, איז קיעוו געוועזען איינער פון זייערע וויכטיגסטע צענטערען. אין קיעוו האָט זיך בעזעצט יאַקאָוו סטעפּאַנאָוויטש מיט זיינע חברים, לעוו דייטש און באָכאַנאָווסקי'ן, און זיי האָבען פון דאָרטען פאָרבערייטעט דעם בעריהמטען טשי־גירינער אויפשטאַנד. אין אַ פערוואָרפענעם טייל פון שטאָדט, וועלכען מען האָט גערופען „קיעווער שווייצאריע", האָבען זיי אין זייער געהיימער דרוקעריי געדרוקט די פאַלשע צארסקע מאַניפעסטען וועלכע האָבען גערופען די פּויערים צום אויפשטאַנד אַנטקעגען די גוטסבעזיצער, און זיי אויפגעפאָדערט אָבצונעהמען ביי די פּאָמיעשציקעס די לאַנד, וואָס זיי האָבען פערכאַפּט להיפּוך צו דעם ווילען פון דעם „צאַר־באַטיושקאַ". ווען נאָך פיעלע אַרעסטען און דורכפאַלען האָבען די „נאַראָדניקעס" גענומען צווייפלען אין דער מעגליכקייט אָנצופיהרען אַ סאָציאַליסטישע פּראָפּאָגאַנדע און צו אָרגאַניזירען בונטען אונטער דעם אַבסאָ־לוטיסטישען רעזשים, און האָבען אָנגעהויבען צו גלויבען, אַז פּאָליטישע פריהייט, וועלכע זיי האָבען פריהער בעטראַכט פאַר אַ „בורזשואזנע" פאָדערונג, איז אַן אַבסאָלוטע נויטווענדיגקייט פאַר אַ ברייטער אַרבייט צווישען די מאסען, איז קיעוו געוועזען די

ערשטע שטאָדט, וואו עס האָט זיך גענומען שטארק פערשפּרייטען דיעזע נייע אידעע, אויף וועלכער די פּעטערבורגער חברים האָבען נאָך אַלץ געקוקט, ווי אויף אַן אַנטי־סאָציאַליסטישע אפּיקורסות. אין קיעוו האָבען זיך געבילדעט די ערשטע קרוזשקי פון די „פּאָ־ליטיקער" און פון די „סאָציאַליסטען־קאָנסטיטוציאָנאַליסטען". וואַליעריאַן אָסינסקי, איינער פון די שפּעטערדיגע גלענצענדסטע העלדען פון דער „נאַראָדנאיאַ וואָליאַ", איז איבערגעגאַנגען צו דער נייער ריכטונג, אונטער דעם איינפלוס פון זיינע חברים אין קיעוו. וואוהין ער איז געקומען פון פּעטערבורג אין סוף פון דעם יאָהר 1877, כדי צו אָרגאַניזירען דעם בעריהמטען פּאָביעג פון סטעפּאַנאָוויטשען, דייטש'ען און באָכאַנאָווסקי'ן פון קיעווער געפענגניס. ווי בעוואוסט איז דער פּאָביעג גלענצענד דורכגעפיהרט געוואָרען מיט דער הילף פון דעם רעוואָלוציאָנער מיכאַילאָ פראָ־לענקאָ, וועלכער איז צוליעב דעם צוועק אָנגעקומען אַלס אויפ־זעהער אין קיעווער טורמע מיט אַ פאַלשען פּאַספּאָרט. וואַליעריאַן אָסינסקי, וועלכער איז באַלד געוואָרען אַ שטאַרקער אָנהענגער פון טעראָר, האָט צו דערזעלבער צייט אָרגאַניזירט אין קיעוו די ערמאָרדונג פון דעם זשאַנדאַרמסקין אָפיציער געיקינג, וועלכער האָט געהאַט אַרעסטירט סטעפּאַנאָוויטש'ען און זיינע חברים, און דעם אַטענטאַט אויף דעם פּראָקוראָר קאָטליאַרעווסקי'ן. באַלד נאָך דיעזע אַטענטאַטען האָט אָסינסקי אין קיעוו אָרגאַניזירט ספּעציעל פאַר דער טעראָריסטישער טהעטיגקייט דעם „איספּאָלניטעלנעם קאָמיטעט", וועלכער האָט שפּעטער אונטער דער „נאַראָדנאיאַ וואָליאַ" אויפגערודערט רוסלאַנד און אַרויסגערופען די בעוואונ־דערונג פון דער גאַנצער וועלט. די חתימה פון דעם קאָמיטעט האָט אין אָנפאַנג געהאַט די אויפשריפט: „איספּאָלניטעלנער קאָ־מיטעט פון דער רוסישער סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי". די קיעווער אַטענטאַטען האָבען, צוזאַמען מיט וויערא זאַסו־ליטש'עס שאָס אויף טרעפּאָוו'ען, אַוועקגעלייגט דעם אָנהויב פון דעם לאַנגען טעראָריסטישען קאַמף, וואָס די „נאַראָדנאיאַ וואָליאַ" האָט אָנגעפיהרט מיט אַזאַ זעלטענעם מוטה, און וועלכער איז שפּעטער איבערגענומען געוואָרען ביי די סאָציאַליסטען רעוואָלו־ציאָנערען.

אין דער געשיכטע פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָ־לוציאָנערען, וועט קיעוו אויך פערנעהמען א זעהר בכבוד'ען פּלאַץ. אונזער קיעווער קאָמיטעט איז געווען פון די ערשטע און פון די טהעטיגסטע. פון אָנפאַנג זיינען אָבער די קיעווער סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען ניט געווען אינגאַנצען איינפערשטאַנען מיט דער פּראָגראַם פון אונזער „סאָיוז". זיי האָבען פאָלשטענדיג איינגעשטימט מיט אונזערע אנזיכטען בנוגע צום רוסישען פּוי־ערטום, אָבער זיי זיינען זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען מיט אונז אין דער פראַגע פון דער נויטווענדיגקייט פון טעראָריסטישען קאמף, צו וועלכען זיי האָבען זיך אין אָנפאַנג פערהאַלטען, כמעט אַזוי נעגאַטיוו, ווי די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען. עס זיינען אַוועק יאָהרען איידער אונזערע קיעווער חברים האָבען געביטען זייער מיינונג וועגען דער פראַגע און האָבען איינגעוויליגט אריינצונעה־מען דעם פּונקט וועגען טעראָר אין זייער פּראָגראַם. צוליעב דיעזער פראַגע, זיינען פּאָרגעקומען הייסע ויכוחים צווישען די קיעווער סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען און אונזערע מאָסקאָווער חברים, וועלכע האָבען אַוועקגעשטעלט טעראָר אין דעם מיטעל־פּונקט פון זייער פּראָגראַם. דאָס איז אָבער געווען שפּעטער. צו דער צייט פון מיין ערשטען בעזוך אין קיעוו האָבען מיר נאָך אין מאָסקווע קיין גרופּע ניט געהאַט.

אונזער ערשטער אָנהענגער אין קיעוו, מיט וועמען מיר זיינען געשטאַנען אין פאַרבינדונגען איז געווען, סערגעי דיזשור, איך קען זיך יעצט ניט דערמאָהנען, ווער עס האָט איהם מיר רעק־קאָמענדירט. עס איז מעגליך, אַז איך האָב אויסגעפונען וועגען איהם פון אונזערע פּאָלטאַווער חברים.

סערגעי דיזשור, דער זוהן פון א רייכען אידישען סוחר, האָט זייענדיג אין אוניווערזיטעט, געהערט צו די סאָציאַל־דעמאָקראַ־טען. נאָר שפּעטער איז ער זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען מיט זיי צו־ליעב פּראָגראַם פראַגען, הויפּזעכליך צוליעב דער פראַגע וועגען דער שטעלונג צום פּויערטום. ווען איך האָב זיך מיט איהם בעק־קענט, האָט ער שוין געהאַט געענדיגט אוניווערזיטעט און האָט פּראַקטיצירט אין קיעוו אַלס אדוואָקאַט. ער איז געווען שטאַרק בעלעזען וועגען אַלע פראַגען, וואָס האָבען א שייכות צום

סאָציאַליזם, געהאַט אַ געזונדען לאָגישען קאָפּ און אַ גוטען אָראַ־טאָרישען טאַלאַנט. ער האָט דעריבער געהאַט אַ גרויסען איינפלוס אויף דער קיעווער סטודענטשעסטוואָ און אויך אויף די אַנ־דערע ראַדיקאַלע עלעמענטען פון דער געזעלשאַפט. וואו ער האָט געהאַט אַ גרויסע בעקאַנטשאַפט.

ווען איך בין געקומען פון כאַרקאָוו אין קיעוו, בין איך גלייך אַוועק צו דיזשור׳ען. ער האָט געוואוינט מיט זיינע עלטערן אין אַ גרויסער, רייך מעבעלירטער הויז. פון אָנפאַנג האָט ער אויף מיר געמאַכט ניט קיין אַנגענעהמען איינדרוק. עס קען זיין, אַז אין דעם איז געווען אַביסעל שולדיג די בורזשואַזנע אָבסטאַנאָוו־קע, זיין עלעגאַנטער אָנצוג און די גאָלדענע ברילען. זיין גאַנצער אויסזעהן האָט געמאַכט אויף מיר דעם איינדרוק, אַז ער געהערט צו די מענשען, פאַר וועלכע זייער פערזאָן און זייער קאָמפאָרט איז וויכטיגער פאַר אַלץ. זיין געזיכט איז געווען זעהר ריין ראַ־זירט, זיין ליסינע האָט געשיינט, ווי אַ העלפאַנד־ביינענער ביליאַרד קוגעל, און פון זיין גאַנצער ניט הויכער, פעטליכע פיגור און פון זיינע קלוגע, אָבער אַ ביסעל צו קאַלטע אויגען, האָט גע־שטראָמט אַ צופריעדענהייט מיט זיך. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַזוי ווי ער וואָלט געזאָגט: „איהר זעהט, איך בין אַ זוהן פון רייכע עלטערן, קען מאַכען אַ גלענצענדע קאַריערע אַלס אַדוואָ־קאַט, און דאָך בין איך אַ סאָציאַליסט און נעהם אַן אַנטייל אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג“.

נאָך דעם ווי איך האָב מיט איהם פערבראַכט אַ פּאָר שטונ־דען, האָב איך בעקומען וועגען איהם אַ סך אַ בעסערע מיינונג. איך האָב געפיהלט, אַז דער סאָציאַליזם איז פאַר איהם ניט אַ מאָדע זאַך, נאָר אַ טיעפע, ערנסטע איבערצייגונג, און אַז ער איז בערייט צו טהאָן זיין פליכט און צו אָפּפערען פּיעלעס פאַר זיין אידעאַל.

ווי געוועהנליך, אין מיינע ערשטע בעגעגענישען מיט חברים אין רוסלאַנד, האָט זיך אונזער געשפּרעך געדרעהט הויפּטזעכליך אַרום פּראָגראַם פראַגען. דיזשור איז געווען איינפערשטאַנען מיט אַלע אַנזיכטען פון אונזער סאָיוז, אויסער אין דער פראַגע

פון טעראָר, אָבער דאָס האָט איהם ניט געשטערט צוצושטעהן צו אונז.

אין אָווענד, האָט דיזשור צוזאמענגערופען עטליכע פון זיינע פריינד, וועלכע האָבען אויך אויסגעדריקט דעם וואונש זיך אָנצו־שליסען אָן אונזער אָרגאניזאציע, און די קיעווער גרופע סאָצי־אַליסטען־רעוואָלוציאָנערען איז געגרינדעט געוואָרען. איך בין געווען זעהר צופרידען מיט דער גרופע, ווייל דאָס רוב פון די מיטגליעדער האָבען געמאכט דעם איינדרוק פון ערנסטע, פעהיגע מענשען. א זעלטען גוטען איינדרוק האָט געמאכט אויף מיר דיאקאָוו, וועלכער האָט שפּעטער געשפּיעלט א בעדייטענדע ראָלע אין אונזער בעוועגונג. דיזשור האָט צוגעזאָגט צו העלפען אונזער סאָיוז מיט געלד, און ער האָט געהאלטען וואָרט.

איך האָב איבערגענעכטיגט ביי דיזשור׳ען. אויף מאָרגען האָב איך געבראכט פון וואָקזאל מיינע זאכען מיט דער ליטע־ראטור, וועלכע איך האָב איבערגעלאָזען פאר דער נייער גרופּע. מיר האָבען אָבגערעדט וועגען א שיפר און אנדערע קאָנספּירא־טיווע קלייניגקייטען, וועלכע זיינען אזוי וויכטיג פאר א געהיימער רעוואָלוציאָנערער ארבייט, און איך בין אוועק אין ראָסטאָוו.

ווי איך האָב ערווארט, האָב איך פון ראָסטאָוו קיין נחת ניט געהאט. קאָזין איז אָבגעשטאנען פון דער בעוועגונג. דער ארביי־טער, ביי וועלכען איך האָב גענעכטיגט, ווען איך האָב בעזוכט ראָסטאָוו דעם ערשטען מאָל, און וועלכער האָט אזוי פלייסיג שטו־דירט מארקס׳ „קאפּיטאל״, איז געוואָרען א הייסער סאָציאל־דע־מאָקראט. קיין נייע מענשען, וואָס זאָלען סימפּאטיזירען מיט אונז האָב איך אין ראָסטאָוו ניט געקאָנט געפינען.

מיט מיין נסיעה קיין רוסלאנד אין אלגעמיין בין איך פון דעסטוועגען געווען צופרידען. איך האָב אריינגעפיהרט אין רוס־לאנד א היבש ביסעל ליטעראטור, פערשטארקט אונזערע בעצי־הונגען מיט פּאָלטאווע און האָב „איינגענומען״ אזעלכע צוויי וויכטיגע שטעדט, ווי כארקאָוו און קיעוו.

איך האָב בעשלאָסען צו פאָהרען צוריק אין אויסלאנד איבער א נייעם גרעניץ, האָפענדיג אז מיר וועט זיך איינגעבען צו גע־

פינען א צופערלעסיגען קאָנטראַבאַנדיסט, וואָס זאָל איינוויליגען אריבערפיהרען ליטעראַטור אין פּעק. צוליעב דעם צוועק בין איך אוועק אין קאָוונע, וואו איך האָב גערעכענט אויסצוגעפינען מעהר וועגען דער קאָנטראַבאַנדע־אינדוסטריע אין פערשידענע גרעניץ־שטעדלעך.

פינפטער קאַפּיטעל

איז קאָוונאָ. — ארקינאַ. — באַניעוואור. — די קאַראאימלע. — אין טאווריג. — געבאַפּט אויפ'ן גרעניץ.

אין קאָוונע האָב איך אויפגעזוכט מיינע אַ בעקאַנטע רעג־טיסטען, ארקינאַ. זי האָט ניט גענומען קיין אַנטייל אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. זי האָט אָבער סימפּאַטיזירט מיט אונז, און איך בין געווען זיכער, אַז זי וועט זיך ניט אָבזאָגען מיר צו העלפען מיט וואָס זי וועט קענען. ווען איך בין געקומען צו פריילין ארקינאַ, האָב איך ביי איהר צופעליג געטראָפען מיינע אַן אמאָליגע שילערין פון ווילנאַ, באַניעוואור, וועלכע האָט זיך געלערענט אין קאָוונער גימנאַזיע. זי איז געווען אַ שוועסטער פון מיינעם אַ ווילנער חבר, וועלכער איז געווען בעוואוסט צווישען אונז אונטער דעם נאָמען: „דער גרויסער". ער האָט געקראָגען דעם צונעמעניש ניט ווייל ער האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער בעוועגונג, נאָר פּשוט ווייל ער איז געווען אַ הויכער און אַ דיקער. זיין פאָטער האָט געהאַט אַ קליידער־געשעפט. און, ווען אין ווילנאַ האָט זיך אָנגעהויבען צווישען די שניידער אַ קאמף פאַר אַ קירצערען אַרבייטס־טאָג און פאַר העכערע שכירות, האָט באַניעוואור בּשתיקה אָרגאַניזירט אַ סטרייק צווישען די בעלי מלאכות, וואָס האָבען געאַרבייט אין זיין פאָטער'ס געשעפט. דורך איהם האָב איך געקראָגען אַן „אוראָק" ביי זיי אין הויז און האָב פאַרבעררייט זיין קליינע שוועסטער צום עקזאַמען אין גימנאַזיע. ווען איך האָב זי בעגעגענט אין קאָוונאָ, איז זי שוין געווען אין לעצטען קלאַס. צוזאַמען מיט עטליכע חבר'טעס איהרע האָט זי שוין געלייענט מירטאָוו'ס „היסטאָרישע בריעף" און אַנדערע פערבאָטענע ביכער, און האָט געטרוימט פון רעוואָלוציאָנערער אַרבייט. זי האָט מיך בעקאַנט געמאַכט מיט איהרע חבר'־טעס. זיי זיינען נאָך געווען זעהר יונג, כמעט קינדער, אָבער איי־ניגע פון זיי זיינען שוין געווען הייסע סאָציאַליסטקעס, און האָבען

זיך ערנסט געריסען צו ארבייטען פאר זייער אידעאל. זיי האבען מיך געבעטען צו פערשאפען זיי סאציאליסטישע ליטעראטור און צו ראטען זיי וואס צו טהאן. איך בין אימער געווען געגען דער צוציהונג פון צו יונגע קרעפטען צו דער בעוועגונג, און דעריבער האב איך זיי צוערשט געראטען, אז זיי זאלען זיך דערוויייל בע־שעפטיגען אויסשליסליך מיט זעלבסטבילדונג, און אבווארטען אביסעל מיט אקטיווער ארבייט. זיי האבען אבער ניט געוואלט הערען דערפון. ספעציעל איינע פון זיי, א קאראאימקע, מיט שווארצע, ברענענדיגע אויגען, איז אויף מיר שטארק אנגעפאלען פאר מיין עצה און גע'טענה'ט, אז איך האב קיין רעכט ניט זיי צוריקצוהאלטען פון דער ארבייט. איך האב געמוזט זיי צוזאגען צו ברענגען ליטעראטור. זיי האבען געבילדעט א „קרוזשאק" מיט דעם ציעל צו פערשפרייטען סאציאליסטישע אידעען צווישען די מעהר ענטוויקעלטע שילערינס פון גימנאזיע, און אויך צו פערבינדען בעקאנטשאפט מיט די ארבייטערינס און ארבייטער און אנצופאנגען צווישען זיי א פארזיכטיגע פראפאגאנדע.

ארקינא האט מיר אנגעוויזען אויף אן אכסניה, וואס איז גע־שטאנען אין פערבינדונג מיט קאנטראבאנדיסטען אין עטליכע גרעניץ־שטעדלעך. נאך עטליכע געשפרעכען מיט דעם בעל־הבית פון דער אכסניה, האב איך זיך אבגעשטעלט אויף טאווריג (טאוו־ראגען), וואו טויזענדער עמיגראנטען פלעגען אריבערגעפיהרט ווערען איבער'ן גרעניץ, און וואוהין הונדערטער פורען סחורה פלעגען אריינגעשמוגעלט ווערען פון דייטשלאנד.

איך בין געקומען אין טאווריג און בין פערפאהרען אין א אידישער אכסניה. מיין טערקישען פאספארט האב איך דאס מאל ניט געהאט ביי זיך. איך האב אבער געהאט אן אינלענדישען פאס פון א קליין שטעדטעל ערגעץ ניט ווייט פון קאוונא, וועלכען איך האב געקראגען, איך געדענק שוין ניט דורך וועמען.

איך האב געזאגט דעם בעל־אכסניה, אז איך פאהר קיין אמעריקא און אז איך דארף אריבער דעם גרעניץ. באלד איז צו מיר געקומען א קאנטראבאנדיסט, א דארער אידעל, מיט א צו־שויבערטער רויטער בארד און זעהר ניט אנגענעהמע אויגען, וואס זיינען ביי איהם שטענדיג ארומגעלאפען פון נאז צו די

שלייפען און צוריק, ווי צוויי קליינע שווארצע מייזלעך, וועלכע זיינען געכאפּט אין אַ פּאַסטקע. ער האָט פערלאַנגט פופצעהן רובעל פאַר אריבערפיהרען מיך. אזוי ווי איך בין געפאָהרען לעדיג (מיינע זאַכען האָב איך פון קאָוונא אָבגעשיקט קיין בערלין), איז דאָס געווען אַ הויכער פּרייז. איך האָב זיך געפּרואווט דינגען און האָב געזאָגט, אַז איך וועל זוכען אַ ביליגערען קאָנטראַבאַנדיסט. אָבער דער רויטער אידעל האָט בייז בעמערקט, אַז ער פיהרט דאָס געשעפט מיט פעסטע פּרייזען, און אַז קיין אַנדער קאָנט־ראַבאַנדיסט וועל איך אין שטעדטעל ניט געפינען, ווייל דער טאָווריגער גרעניץ איז אין זיינע הענד. איך האָב טאַקע באַלד אויסגעפונען, אַז דאָס איז אמת. איך בין געווען צו מיעד צו פאָה־רען אין אַן אַנדער שטעדטעל און האָב איינגעוויליגט אויף זיין פּרייז. דער קאָנטראַבאַנדיסט האָט געמאַכט אויף מיר אַזאַ שלעכ־טען איינדרוק, אַז פון רעדען מיט איהם וועגען אריבערשמוגלען ביכער האָט גאָר קיין פראַגע ניט געקאָנט זיין. איך האָב אָבער גערעכענט אַז עס איז ניט געווען קיין בעזונדער גרויסע ריזיקע צו גנב'ענען מיט זיין הילף דעם גרעניץ אין ליידיגען. איך האָב געהערט, אַז ער פיהרט אריבער גרויסע פּאַרטיעס עמיגראַנטען און אַז עס טרעפט זעהר זעלטען מען זאָל וועמען פון זיי כאַפּען.

דער קאָנטראַבאַנדיסט האָט צוגעזאָגט מיך צו שיקען נאָך אין דעם זעלביגען אָוונד. צוזאַמען מיט מיר האָבען געדאַרפט געהן נאָך פיער פּאַרשוינען: אַ איד אין די מיטעלע יאָהרען מיט זיין אַלטער מוטער: אַ בלייכער ישיבה־בחור'ל און אַ פּאַפּיראָסען־מאַכערין. אַלע פיער זיינען געפאָהרען קיין אַמעריקא און זיי האָבען אויסגעזעהן זעהר אָרים און פערטרויערט. יעדערער פון אונז האָט איינגעלייגט צו 15 רובעל ביי דעם בעל־אכסניה און מיר האָבען אָבגערעדט, אַז ער זאָל ניט אָוועקגעבען די געלד צום קאָנטראַבאַנדיסט, ביז ער וועט ניט בעקומען פון אונז קיין צע־טעלע, אַז מיר זיינען בשלום אריבער קיין דייטשלאַנד. דער בעל־אכסניה איז געווען אַ פרומער איד מיט אַ לאַנגער גראָהער באָרד און האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַן עהרליכען מאַן.

אַ זייגער ניין אין אָוונד איז געקומען דער פיהרער, אַ יונגער פּאָליאַק, און געהייסען אונז נעהמען די זאַכען און געהן

מיט איהם. דער בחור איז מיר זעהר ניט געפעלען געוואָרען. מיר איז געוואָרען שווער אויפ'ן הארצען, אזוי ווי איך וואָלט געפיהלט, אז עס וועט ניט אראָבגעהן גלאַט. איך האָב שוין חרטה געהאט, וואָס איך האָב זיך פערבונדען מיט דעם רויטען אידעל. קיין קאָנקרעטע אורזאכע צו בייטען מיין בעשלוס האָב איך אָבער ניט געהאט. דער קאָנטראבאנדיסט האָט מיך פערזיכערט, אז ער האָט אָבגעמאכט מיט די סאָלדאטען און אז איך וועל האָבען א „גרינגען גרעניץ".

מיר האָבען זיך געלאָזען אין וועג. איך האָב קיין זאכען מיט זיך ניט געהאט. דער ישיבה־בחור און די מיידעל האָבען געהאט קליינע קלומקעס. אָבער דער איד מיט זיין מוטער האָבען געטראָגען אויף די פּלייצעס גרויסע זעק מיט סוכארעס און אנדערע עסענוואַרג. צוליעב זיי האָבען מיר אַלע געמוזט געהן לאנגזאם. עס איז געווען א וואָלקענדיגע שטאָק־פינסטערע נאכט. מיר זיינען געגאַנגען און געגאנגען איבער גערטנער און פעלדער, געקראָכען איבער פּארקאנעס, און ווידער געגאנגען, ביז מיר זיינען ענדליך ארויס אויף א שמאָלען שטויביגען וועג. דער פיהרער האָט די גאנצע צייט געשוויגען, און ווען איך האָב ביי איהם א פרעג געטהאָן, צו איז נאָך ווייט צו געהן, האָט ער בייז געהייסען זיין שטיל. מיט'ן וועג איז געווען אביסעל גרינגער צו געהן. באַלד אָבער האָט זיך דער פיהרער אָבגעקערט פון וועג און מיר האָבען זיך גענומען שלעפּען איבער א זומפּ, בעוואקסען מיט לאנגע, בלאָטנע גראָז. די פיס האָבען געזונקען אין דער ווייכער, נאסער ערד און זיך געפּלאָנטערט אין די לאנגע פייכטע גראָז. איך האָב זיך געפיהלט ווי אין א שווערען חלום, ווען מען מוז אנטלויפען פון עפּעס א שרעקליכער געפאהר און די פיס זיינען ווי אָנגעגאָסען מיט בליי און ריהרען זיך ניט פון אָרט. די אַלטע אידענע האָט שווער געאָטעמט און איז עטליכע מאָל געפאַלען פון מיעדקייט.

מיר זיינען ווי עס איז דערגאנגען צום צווייטען ברעג פון זומפּ און זיינען אריין אין א דונקעלען וואַלד.

דער פיהרער האָט אונז געהייסען זיך אָבשטעלען און וואַרטען אויף איהם. אַליין איז ער אוועק טיעפער אין וואַלד אריין. מיר זיינען געבליבען שטעהן ווי א סטאַדע פערבלאָנדזעטע

שעפּסען. איך ווייס ניט ווי לאַנג מיר האָבען געוואַרט אויף איהם, אָבער עס האָט אויסגעזעהן ווי אַן אייביגקייט. אַלע זיינען מיר געווען אַזוי אומגערולדיג און אויפגערעגט, אַז קיינעם איז ניט איינגעפאַהלען זיך צוצוזעצען. מיר זיינען געשטאַנען און גע־וואַרט, זיך צוגעהערט צו יעדען שאָרך אין וואַלד און זיך אָנגע־שטרענגט דורכצודרינגען די דריקענדע פינסטערניש פון דער נאַכט. ענדליך האָבען מיר דערהערט פאָרזיכטיגע טריט און אַ שטילען פייף. דער פיהרער איז צוגעגאַנגען צו אונז און געהייסען אונז לויפען נאָך איהם. מיר האָבען זיך געלאָזט לויפען איבער אַ שמאָלער, האַרטער סטעזשקעלע וואָס האָט זיך געדרעהט צווישען די ביימער און קוסטעס פון וואַלד. באַלד האָבען מיר אָבער בע־מערקט אַז די אַלטע אידענע איז געבליבען פון הינטען.

מיר האָבען געמוזט וואַרטען אויף איהר. זי איז געקומען אַ פערסאָפּעטע און געזאָגט אַז זי קען בשום אופן ניט לויפען ווייטער. דער פיהרער איז געוואָרען בייז און געשאָלטען מיט מיאוסע ווערטער. מיר האָבען גענומען די אַלטע אונטער די הענט און ווייטער געלאָפען.

מיט אַמאָל האָב איך בעמערקט, אַז אונזער פיהרער איז פערשוואונדען געוואָרען, אַזוי ווי די ערד וואָלט איהם איינ־געשלונגען. באַלד האָט זיך דערהערט אַ בעפעהלענדער געשריי: „סטאָי!“ און אַ שאָס פון ביקס. פיער סאָלדאַטען זיינען אויס־געוואַקסען ווי פון דער ערד און האָבען אונז פערצאַמט דעם וועג. איך האָב זיך אַ קעהר געטהאָן אָן אַ זייט, האָפענדיג זיך צו בעהאַלטען צווישען די געדיכטע קוסטעס, אָבער אַ שטאַרקע האַנד האָט מיך אָנגעכאַפּט ביים אַרבעל און איך בין געבליבען שטעהען. די אַלטע אידענע און דאָס מיידעל האָבען אויפגעהויבען אַ ביטערען געוויין, וועלכער האָט אָנגעפילט דעם וואַלד מיט טרויעריגע קלאַנגען.

איך האָב גענומען בעטען די סאָלדאַטען זיי זאָלען אונז אָפּ־לאָזען און זיי געגעבען אָנצוהערעניש, אַז מיר וועלען זיי גוט בעצאָהלען. זיי האָבען אָבער ניט געוואָלט הערען דערפון. זיי האָבען אָנגעצונדען אַ לאַנטערנע, בעקוקט די זאַכען, מיט וועלכע זיי זיינען געבליבען זעהר אונצופרידען, און אונז אַוועקגעפיהרט אין קאָרדאָן.

זעקסטער קאפיטעל

אין קארדאן. — אין ארעסט־שטיבעל. — מיט'ן עטאפ קיין ראסיין.

ווען מיר זיינען געקומען אין קאָרדאָן, איז שוין געווען א זייגער צוויי פארטאָג, מען האָט אונז אריינגעפיהרט אין א לאַנגען צימער, וואו עס זיינען געשטאַנען א צעהן שמאָלע בעטלאך, איבערגעדעקט מיט גראָהע געוואַנטענע קאָלדרעס. עטליכע סאָלדאטען זיינען געזעסען אין א ווינקעל אויף א בעט און האָבען געררויכערט און געשמועסט. די לופט איז געווען אָנגעפילט מיט דעם ריח פון זשעגעכץ און מאַכאָרקע, צונויפגעמישט מיט דעם ספּעציפישען גערוך פון א רוסישער קאזארמע. מען האָט אונז געזאָגט, אז מיר וועלען מוזען ווארטען ביז אין דער פריה, ווען דער אָפיציער וועט קומען.

איך בין געווען זייער מיעד און שלעפעריג. מיינע געדאנקען האָבען זיך געפּלאָנטערט. איך האָב אפילו ניט געפיהלט קיין פּערדרוס איבער דעם אומגליק, וואָס האָט פּאסירט, און ניט געטראַכט ווי אזוי ארויסצודרעהען זיך פון דער אונאַנגענעהמער לאַגע. איין וואונש האָט מיך בעהערשט: אויסצוציהען זיך אויף א בעט און שלאָפען. איינער פון די סאָלדאטען, וועלכער האָט געדארפט געהן אויף דער וואך, האָט מיר פאַרגעשלאָגען זיין בעטעל. איך האָב זיך געלייגט ניט אויסגעטאָנענערהייט און בין באלד אנשלאָפען געוואָרען.

ווען איך האָב זיך אויפגעכאפּט, איז שוין געווען גרויסער טאָג. באלד איז געקומען דער אָפיציער. ער האָט געמאַכט א פּראָטאָקאָל און געהייסען אונז אָבפיהרען אין טאווריג אין ארעסט־שטיבעל. אונטער דער בעגלייטונג פון צוויי גרעניץ־סאָלדאטען זיינען מיר אוועק אין שטעדטעל. צוליעב די פרויען וואָס זיינען געווען מיט אונז, האָבען מיר געמוזט געהן לאַנגזאם, און די פיער וויאָרסט צום שטעדטעל, האָבען אונז גענומען נאָ־

הענט פון צוויי שטונדען. די טאוריגער אידען האָבען געקוקט אויף אונזער פּראָצעסיע גלייכגילטיג, אָהן נייגער. זיי זיינען שוין הפּנים געוואוינט געוועזען צו אזעלכע פּראָצעסיעס. נאָר איין פרוי וועלכע איז געשטאַנען ביי דער טיר פון איהר קלייטעל און גע־שמועסט מיט א שכנה, האָט אַ קוק געטהאָן אויף מיר מיט רחמנות, ווען איך בין פערביי געגאַנגען. זי האָט א שאָקעל געטהאָן מיט'ן קאָפּ און געזאָגט צו דער צווייטער:

„ער זעהט זיך אָן צו זיין א בעל־הבתי'שער בחור".

פון ארעסט שטיבעל האָב איך אָנגעשריבען א צעטעלע צו דעם בעל אכסניה און איהם געבעטען, ער זאָל גלייך קומען. דער וועכטער האָט פאר א קליינע בעלוינונג אוועקגעטראָגען מיין בריוועל און געבראַכט אַן ענטפער, אז ער וועט קומען. עס איז אוועק דער גאַנצער טאָג און קיינער האָט זיך ניט בעוויזען. ערשט אין אָוועגד איז געקומען דער בעל־אכסניה און מיר געזאָגט, אז דער קאָנטראַבאַנדיסט וויים שוין פון אונזער ארעסט, און אז ער ארבייט שוין מיט'ן פּריסטאַוו מען זאָל אונז בעפרייען. ער האָט מיך פערזיכערט, אז אין דערפריה וועט מען אונז געוויס ארויסלאָזען.

איך האָב פערבראַכט אַן אומרוהיגע נאַכט. מיט אונז זיינען געזעסען עטליכע גנבים פון די אחינו בני ישראל, געזונטע יונגען אין לאַנגע גלאַנציגע שטיוועל. זיי האָבען די גאַנצע נאַכט גע־שפּיעלט אין קאָרטען, געטרונקען בראַנפען און זיך גוטמוטיג געזידעלט מיט פּאַסקודנע ווערטער. עס האָט אויסגעזעהן, אז זיי האָבען זיך געפיהלט ווי אין דער היים. איך בין געלעגען אויף דער הארטער נארע, ניט געקענט איינשלאָפען, און האָב זיך קוים דערוואַרט ביז עס איז געוואָרען טאָג. א זייגער אכט אין דער פריה, האָט דער וועכטער מיר געבראַכט נייען קאָפּיקעס, מיין מענליכע „זשאַלאָוואַניע". דאָס איז מיר גלייך ניט געפעלען גע־וואָרען. איך האָב פערשטאַנען, אז אויב מען וואָלט דענקען מיר באלד צו בעפרייען, וואָלט דער וועכטער מיר ניט ארויסגעגעבען מיין „פּאָרציאָנע" געלד. ער וואָלט אראָבגעלאָזט די נייען קאָפּי־קעס זיך אין קעשענע אריין. איך האָב געפרעגט דעם וועכטער ווען מען וועט מיך ארויסלאָזען.

„איך רעכען, אז מען וועט אייך שיקען א היים מיט'ן עטאפ" — האט ער קאלט געענטפערט.

עס איז מיר געוואָרען קאלאמוטנע אויפ'ן הארצען. אמת, איך האָב געהאט א פאספּאָרט, מיין פּאס איז אָבער געווען פון עפּעס א קליין שטעדטעל אין קאָוונער גובערניע, וואו איך בין קיינמאָל ניט געווען, און איך האָב דאָרט קיינעם ניט געקענט. איך האָב געוואוסט, אז אויב מען וועט מיך שיקען מיט'ן עטאפּ, וועט מען מיך צושטעלען אין דער מעשצאנסקע אופּראווע, פון וואנען מיין פּאס איז ארויסגעגעבען געוואָרען. אזוי ווי קיינער וועט מיך דאָרט ניט „פריזנאיען", וועל איך מוזען אָדער מודה זיין ווער איך בין, אָדער בעהאנדעלט ווערען אלס א „בראָדיאגע".

איך האָב ווידער אָנגעשריבען א צעטעלע צו דעם בעל־אכסניה און געפאָדערט, אז דער קאָנטראבאנדיסט זאָל קומען. לויט דעם אָבמאך מיט איהם, איז ער געווען מחויב מיך אויסצולייזען פון די הענד פון דער פּאָליציי און מיך אריבערפיהרען איבער'ן גרע־ניץ. ערשט פארנאכט איז געקומען דער רויטער אידעל. זיינע אונאנגענעהמע אויגען זיינען ארומגעלאָפען פון זיין נאָז צו די שלייפען און צוריק מיט א בעזונדערער שנעלקייט. ער האָט זיך פערענטפערט און געזאָגט, אז ער האָט אליין אראנזשירט מיט די סאָלדאטען כרבעי, נאָר אזוי ווי מיר זיינען געקומען צום גרע־ניץ צו שפּעט, האָט זיך דערוויילע אומגעביטען די וואך, און די נייע סאָלדאטען האָבען אונז ארעסטירט. ער האָט מיר פער־זיכערט, אז ער פערהאנדעלט מיט'ן פּריסטאוו, און, אז מען וועט מיך ארויסלאָזען בלי שום ספק.

„העכסטענס וועט איהר דאָ דארפען פערבלייבען נאָך איין נאכט", האָט ער מיך געטרייסט, „פערלאָזט זיך אויף מיר און געהט ניט אליין צום פּריסטאוו, ווייל איהר וועט נאָך קאליע מא־כען דעם גאנצען עסק. איך בין מיט'ן פּריסטאוו א גוטער ברוי־דער. איהר זייט אָבער א פרעמדער, און ביי אייך וועט ער מורא האָבען צו נעהמען געלד. זייט רוהיג, מאָרגען אין דער פריה ווערט איהר פריי און ביינאכט וועט איהר זיין אין דייטשלאנד".

הגם איך האָב געהאט זעהר וועניג צוטרויען צום קאָנטרא־באנדיסט, האָב איך דאָך בעשלאָסען צו ווארטען ביז אין דער

פריה. איך האָב ווי עס איז אריבערגעשטופּט די נאכט. ערשט ווען עס האָט שוין גענומען טאָגען, בין איך אנשלאָפען געוואָרען מיט א שווערען בלייענעם שלאָף.

ווען איך האָב געעפענט די אויגען, איז דער וועכטער געשטאנען נעבען מיר און מיך געשאָקעלט מיט זיין שווערער לאפּע.

„שטעה אויף. עס איז שוין צייט צו געהן, דער קאָנוואָי ווארט" — האָט ער גראָב געזאָגט צו מיר.

עס האָט מיר א שטאָך געטהאָן אין הארצען, איך בין אויפגעשפּרונגען און האָב זיך אָנגעטהאָן. דער וועכטער האָט אונז אַלעמען אוועקגעפיהרט צום פּריסטאוו'ס הויז. אָן אָקאָלאָראָטשניק האָט אונז בעגעגענט. איך האָב איהם געזאָגט אז איך וויל זעהן דעם פּריסטאוו.

„דער פּריסטאוו איז ערשט אוועקגעפאָהרען און וועט ניט קומען צוריק ביז איבערמאָרגען" — האָט דער אָקאָלאָראָטשניק געענטפערט.

איך האָב איהם געגעבען א רובעל און געבעטען, ער זאָל מיך אָבהאַלטען אין טאָוריג ביז דער פּריסטאוו וועט קומען צוריק. ער איז געוואָרען ווייכער, מיך אָבגערופען אָן א זייט און מיר ערקלערט:

„וואָלט איהר געקומען נעכטען, וואָלט אייך דער פּריסטאוו געווים ארויסגעלאָזט פאר איין רויטשינקער". דער מאָשעניק קאָנטראבאנדיסט האָט איהם אָבער אָנגעבאָטען אזא קליינע סומע, אז אפילו איך וואָלט זיך געשעהמט עס צו נעהמען. דער פּריסטאוו איז געוואָרען אין כעס און געהייסען אייך אָבשיקען אין אויעזד מיט'ן עטאפּ. איך מוז פאָלגען זיין בעפעהל. איך קען אייך אָבער געבען אָן עצה, וואָס צו טהאָן. איך פערשטעה זעהר גוט אז פאר אזא יונגען מאן, ווי איהר, איז זעהר ניט אנגענעהם צו קומען א היים מיט'ן עטאפּ. אויב איהר זייט צופרידען עס זאָל אייך קאָסטען א 15-20 רובעל, קאָנט איהר גרינג בעפרייט ווערען אין ראָסיעני. דאָ איז פאראן אין טאָוריג א וואוילער אידעל, א קלעזמער, וועלכער איז ביים איספּראַווניק ווי אָן אייגענער מענש, ער קען ביי איהם אַלץ פּועל'ן. אויב איהר ווילט, וועל איך אריבערשיקען נאָך איהם".

ניסן דער קלעזמער, א פרעהליכער, דארער יונגערמאן, איז באלד געקומען. עס איז געגוג געווען א קוק צו טהאָן אויף זיין אָפּענעם עהרליכען פּנים, צו זעהן, אז מען קען זיך אויף איהם פערלאָזען. ער האָט מיר געזאָגט אז ער דארף געבען דעם איס־פּראָוואָניק 15 רובעל, 5 רובעל וויל ער אויף הוצאות הדרך און 5 רובעל פאר זיין טרחה. איך האָב געגעבען ניסן'ען א פינף און צוואנציגער, און ער איז גלייך אוועק דינגען א פוהר קיין ראָסיענייִ.

דער „קאָנוואָי" איז איינגאנצען בעשטאנען פון צוויי פויערים. פאר דער עלטער אידענע האָט מען געגעבען א פוהר. מיט איהר איז אויך געפאָהרען איהר זוהן און די מיידעל. איינער פון די פויערים האָט זיי אוועקגעפיהרט גלייך אין ראָסיענייִ. דער אָרימער בחור'על און איך, האָבען געדארפט געהן צופוס. מיר האָבען גע־האָט דאָס רעכט צו דינגען א פוהר אויף אייגענע הוצאות. איך האָב אָבער געוואָלט געבען מיין שתדלן צייט צו זעהן זיך מיט'ן איספּראַוואָניק, איידער איך קום אין ראָסיענייִ, און איך האָב דע־ריבער פאָרגעצויגען צו געהן צו פוס. דער פויער, וואָס האָט אונז געדארפט פיהרען, איז געווען אונצופרידען, וואָס מיר דינגען ניט קיין פוהר, און פאר כעס האָט ער אונז צונויפגעשמידט צו־זאמען, אזוי ווי מיר וואָלטען געווען געפעהרליכע פארברעכער. די הענד קאנדאלען זיינען בעשטאנען פון א קורצער אייזערנער קייט מיט בראסלעטען אויף ביידע עקען. אין איין בראסלעט האָט דער פויער איינגעשלאָסען מיין רעכטע האנד, און דעם צווייטען בראסלעט האָט ער אָנגעטהאָן אויף דער לינקער האנד פון מיין חבר.

מיר האָבען זיך געלאָזען אין וועג. איך בין געוואוינט געווען צו געהן מיט לאנגע, פעסטע טריט, און עס איז מיר געווען שווער צוצופאסען זיך צו דעם לאנגזאמען גאנג פון מיין קאָמפּאַניאָן. דער בראסלעט האָט געריבען די האנד. מיר זיינען אָבגעגאנגען א פּאָר וויאָרסט פון שטעדטעל און זיינען געקומען צו א קרעטשמע. אונזער פיהרער האָט זיך אָבגעשטעלט. מען האָט געקאָנט זעהן, אז איהם ציהט שטארק אין שיינק אריין. איך האָב פאָר־געשלאָגען אונזער פיהרער צו קויפען איהם א פלעשעל שנאפּס,

אויב ער וועט אראָבנעהמען די קאנדאלען פון אונזערע הענד. ער האָט זיך ניט געלאָזט לאנג בעטען. ווען ער האָט אויסגע־טרונקען א פּאָר גלעזלעך איז ער געוואָרען פיעל פריינדליכער. זיין הארטע, טרוקענע געזיכט איז געוואָרען ווייכער, און ער האָט זיך גענומען פערענטפערען:

„ווער ווייס אייך, ווער איהר זייט. איך בין איינער און איהר זייט צוויי. אז איהר זאָלט אנטלויפען וועל איך דאָך זיין פער־אנטוואָרטליך דערפאר. מיט א מאָנאט צוריק האָבען צוויי ארעס־טאנטען, געהרג'עט דעם פויער, וואָס האָט זיי געפיהרט אין ראָסיעניי“.

איך האָב איהם פערזיכערט, אז מיר קלייבען זיך ניט צו אנטלויפען, און אז זיין לעבען איז אויסער געפאהר. ער האָט אריינגעלעגט די פלעשעל בראנפען אין קעשענע און מיר זיינען אוועק ווייטער. אָהן די קאנדאלען איז זיך געגאנגען גאָר אנ־דערש. עס איז געווען א שעהנער טאָג, דער לאנגער שפּאציער האָט מיר פערשאפט אַן אמת'ען פערגניגען. ביז צום עטאפּ איז געווען א וויאָרסט פינף און צוואנציג. די זון האָט שוין געהאל־טען ביים אונטערגעהן, ווען מיר זיינען געקומען צו אונזער סטאנציע.

דער עטאפּ איז בעשטאנען פון א קליין הילצערנע שטיבעל, ארומגערינגעלט מיט א צוים פון הויכע, אויבען פערשפּיצטע סלופּעס. געגענאיבער איז געווען א אידישע קרעטשמע. די שיינ־קערקע האָט אונז געבראכט עסען, און האָט בשום אופן ניט גע־וואָלט נעהמען קיין געצאָהלט דערפאר.

איך האָב אָבגעגעסען מיט גרויס אפּעטיט, זיך געלעגט אויף דעם שטרויענעם סעניק אויף דער נארע און בין גלייך אנשלאָפען געוואָרען.

זיבעטער קאפיטעל

אין עטאפ־שטיבעל. — א שמועס מיט׳ן אונטערפיהרער. — ניסן דער קלעזמער. — אין ראסיינער געפענגניש. — די דריטע מכה. — באפרייט.

עס האט נאר וואס אנגעהויבען צו טאגען, ווען איך האב זיך אויפגעכאפט. נאך די צוויי שלאפלאזע נעכט אין טאוריג און נאך דעם לאנגען שפאציער, האב איך געשלאפען זעהר גוט און האב זיך געפיהלט אויסגערוהט. אחוץ דעם בחור׳ל און מיר איז אין ארעסט־שטיבעל קיינער ניט געוועז. עס איז געווען רוהיג און שטיל. מען האט געקאנט הערען דעם זאנפטען גערויש פון די בלעטער אין נאהענטען וואלד און דעם מונטערען געזאנג פון אלערליי פויגלעך. איך בין צוגעגאנגען צום פענסטער. דער הימעל איז געווען קלאהר, די לופט דורכזיכטיג. עס האט זיך געוואלט וואס גיכער ארויסגעהן פון דער ענגער שטוב און שפרייזען איבער דעם אפענעם וועג. מיט אונגעדולד האב איך געווארט אויפ׳ן עטאפ, אזוי ווי איך וואלט זיך געקליבען צו מאכען א לאנגען שפאציר אין די בערג פון בערנ׳ער אבערלאנד. די טהיר איז אבער געווען פערשלאסען און איך האב געמוזטווארטען א פאר שטונדען, ביז דער וועכטער איז געקומען און האט מיך ארויסגעלאזען אין הויף. איך האב בעקומען מיינע פארציאנע ניין קאפיקעס און האב זיי גלייך פערשוועגדעט אויף פריהשטיק. דער וועכטער האט מיר געבראכט פון קרעטשמע ברויט, אייער און טהעע. באלד איז געקומען אונזער נייער אונטערפיהרער, א קליין דאר פויער׳ל, מיט א גוטמוטיגען פנים און מיט א בלישטשעדיגען בלעכעל אויף דער ברוסט. דער וועכטער האט איהם איבערגעגעבען דעם קאזיאנעם פאקעט, א פיער־קאנטיגען קאנווערט מיט פינף חתימות, אין וועלכען עס איז געלעגען מיין פאספארט און א רעפארט וועגען אונזער ארעסט. דער פויער האט גענומען

דעם קאָנווערט פאַרזיכטיג, מיט צוויי פינגער, אזוי ווי דאָס וואָלט געווען עפּעס א הייליגע זאַך, צו וועלכער ער איז ניט ווערטה צוצוריהרען זיך מיט זיינע פערגרעבטע מוזשיצקע הענט. ער האָט איהם אריינגעלעגט אין היטעל און די היטעל אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ. ער האָט זיך איבערגע'צלמ'ט און געזאָגט צו אונז:

— „קומט, קינדער. מיר האָבען א לאַנגען וועג. לאָמיר געהן איידער עס ווערט הייס".

מיר האָבען זיך געלאָזען אין וועג. די שענקערקע איז ארויס־געלאָפען פון קרעטשמע, מיטגעגעבען אונז עטליכע בייגעל און אונז בעגלייט מיט א זיפץ.

אונזער וועג איז פון אָנפאַנג געגאַנגען דורך א וואַלד. די זון איז נאָך געשטאַנען נידעריג אויפ'ן הימעל און עס איז געווען קיהל און אַנגענעהם צו געהן. אונזער פיהרער האָט זיך ניט געהאַל־טען גרויס מיט זיין מעשענעם בלעכעל, וואָס ער האָט געטראָגען אויף דער ברוסט, און ער האָט זיך אריינגעלאָזען מיט מיר אין א לאַנגען שמועס. ער האָט זיך בעקלאָגט, אז ער האָט ניט גענוג ערד און מיר פערטרויט דעם סוד, אז זיין עלטערער זוהן קלייבט זיך אויך צו פאָהרען אין אמעריקא. ער האָט ביי מיר געפרעגט, צו איז דאָס טאקע אמת, וואָס לייט זאָגען, אז אין אמעריקא קאָן מען פערדינען פינף רובעל א טאָג, און אז דאָס פאָלק קלייבט דאָרטען אויס אלע פינף יאָהר א נייעם קיסר. דערנאָך איז אונ־זער געשפרעך איבערגעגאַנגען אויף דער אינערליכער פּאָליטיק. ער האָט געוואָלט וויסען צו קענען די פּויערים עפּעס ערוואַרטען פון מאַניפעסט, וואָס דער צאַר וועט ארויסגעבען צו זיין קאָראָנאַציע. הגם ער איז געווען פעסימיסטיש געשטימט וועגען דעם ענין און האָט געזאָגט, אז ער גלויבט ניט, דער צאַר זאָל געבען די פּויערים מעהר ערד, אָדער ער זאָל פערקלענערען די פּאַראַטקעס, האָט מען דאָך געקאָנט זעהן, אז איהם האָט זיך געוואָלט, איך זאָל מיט איהם זיין ניט איינפערשטאַנען. ליידער האָב איך איהם ניט גע־קאָנט געבען קיין האָפנונגען אויף דעם צאַר'ס מאַניפעסט. „אז דאָס קינד וויינט ניט, קימערט זיך ניט די ניאַנקע וועגען איהם"— האָב איך איהם געזאָגט.

— מען האָט געדאַרפט שיקען צום קיסר שתדלנים פון אלע

דערפער, וואָלטען זיי אפשר עפּעס געפּועל'ט — האָט דער פויער בעמערקט; — עס איז אָבער ניטאָ ווער עס זאָל זיך נעהמען דערפאַר.

ווען מיר זיינען ארויס פון וואלד, איז די זון שוין געשטאַנען הויך אין הימעל. די לופט איז געווען שטיל, אזוי ווי עס וואָלט זיך געפוילט צו בעוועגען אין אזא היץ. דער וועג איז געווען בע־דעקט מיט א טיעפען דינעם שטויב. ווען א פוהר איז אונז פער־ביינגעפאָהרען, האָט זיך דער שטויב אויפגעהויבען ווי א געדיכטער וואָלקען און איז געקראָכען אין האלז און אין די אויגען. א זייגער צוועלף זיינען מיר געקומען צו א טייכעל, בעוואקסען מיט ווער־בעס, וועלכע האָבען אראָבגעלאָזען זייערע דינע בויגזאמע צווייי־גען ביז צום קלאָרען שפּיגעל פון וואסער. מיר האָבען זיך אראָב־גענומען פון וועג אויף דעם גרינעם גראָז, אָבגעוואשען דעם שטויב פון אונזערע פּנימ'ער און זיך געזעצט א ווײלע אָברוהען, א שטונדע שפּעטער זיינען מיר געקומען אין ראָסיין.

אין דער פּאָליציי האָט מען אונז ניט לאַנג פערהאַלטען און אונז אָבגעשיקט אין געפענגנים. דאָס איז שוין געווען ניט קיין ארעסט־שטיבעל, נאָר א ריכטיגע טורמע, וואו עס זיינען גע־זעסען אלערליי קליינע און גרויסע פערברעכער.

פּארנאכט איז געקומען ניסן דער קלעזמער. ער האָט מיר איבערגעגעבען אז דער איספּראַווניק איז אוועקגעפאָהרען און וועט ערשט קומען מאָרגען. ניסן האָט זיך אָבער וועניג געקימערט וועגען דעם. איהם האָט זיך דערווייל געמאכט א חתונה אין ראָסיין, און ער וועט שוין אויסשלאָגען זיינע הוצאות. ער האָט מיך פערזיכערט, אז דער איספּראַווניק וועט מיך געוויס ארויס־לאָזען, און איך קאָן שלאָפען רוהיג.

עס איז מיר אָבער ניט בעשערט געווען צו שלאָפען רוהיג אין ראָסיינער געפענגנים. מיעד פון וועג האָב איך זיך געלעגט גלייך נאָך וועטשערע. דאָס בעטעל, בעדעקט מיט א פרישען ליילעך פון גראָבען לייווענט, האָט אויסגעזעהן גאַנץ ריין. דער סעניק איז געווען דיק און ווייך. ווי נאָר איך האָב אָבער צוגע־מאכט די אויגען און גענומען איינדרעמלען, האָב איך דערפיהלט א זעהר אונאַנגענעהמע בייסעניש איבער'ן גאַנצען לייב. נאָך א

קורצער אונטערזוכונג האָב איך אויסגעפונען, אז ביי מיר אין בעט איז געווען זעהר „לעבעריג״. איך האָב דאָרטען דערזעהן א גאנצע מחנה פון חיה׳לעך, וועלכע האָבען געהאט א שטארקע עהנליכקייט צו א בילד, וואָס איך האָב אמאָל געזעהן אין אונזער אַלטער הגדה.. דאָס בילד איז געווען געדרוקט אונטער דער דריטער פון די עשרה מכות, וואָס הקדוש־ברוך־הוא האָט אָנגעשיקט אויף די מצריים אין מצרים. קיין מיקראָסקאָפּ האָב איך ניט געדארפט געברויכען צו דערקענען זיי, ווייל, נאָך דער גרויס נאָך, זיינען זיי געווען מעהר עהנליך צו דער צווייטער מכה פון דער הגדה. און געביסען האָבען זיי, אזוי ווי זיי וואָלטען גאָר געהערט צו דער פערטער פון די עשרה מכות.

איך האָב זיך דערמאָנט, א דער סעניק איז מיר עפּעס געווען צו ווייך; און איך האָב בעשלאָסען, אז די אָנשיקעניש מוז טאקע קומען פון סעניק. איך האָב אראָבגעוואָרפען דעם שמוציגען שטרויזאק אויף דער פּאָדלאָגע און האָב זיך געלייגט אויף דער הוילער בעטעל. עס האָט אָבער ווניג געהאָלפען, און איך האָב געמוזט אויפגעבען די האָפנונג אנשלאָפען צו ווערען. איך האָב געקוקט אויף די איבעריגע ארעסטאנטען, וועלכע זיינען זיך געשלאָפען רוהיג, אזוי ווי ניט זיי מיינט מען, און האָב זיך געוואונדערט. ניט אנדערש, אז די פּאראזיטען האָבען געהערט צו די שווארצע מאה׳ניקעס און דערשמעקענדיג אז איך בין א רעוואָלוציאָנער, האָבען זיי מיך געביסען מיט א בעזונדערען האַס.

איך האָב זיך קוים דערווארט ביז עס איז געוואָרען טאָג. א מיעדער האָב איך ארומגעבלאָנדזשעט איבער דער גרויסער קאַמער, ביז דער וועכטער איז געקומען און האָט אונז ארויסגעלאָזען אין הויף. אזוי ווי איך האָב ניט ערווארט צו בלייבען לאנג אין דער ראָסיינער טורמע, האָב איך זיך ווניג צוגעקוקט צו די דאָרטיגע פּאריאדקעס. אין אַלגעמיין זיינען דאָרטען די בעציהונגען צווישען די בעאמטע און די ארעסטאנטען געווען גוטמוטיגע. דער שווארצער ברויט איז געווען גוט אויסגעבאקען, און אפילו דאָס געקעכץ איז געווען ניט שלעכט. מיר איז אָבער ניט איינגעגאנגען דאָס עסען. איך האָב געווארט מיט אונגעדולד אויף מיין מוזיקאנט, וועלכער האָט צוגעזאָגט צו קומען אין דער

פריה. עס איז אריבער מיטאָג־צייט און ער איז ניט געקומען. איך האָב שוין איהם גענומען חושד זיין, אז ער האָט ביי מיר פראַסט אויסגענאַרט אַ פינף־און־צוואַנציגער און האָב שוין גע־וואָלט אליין געהן צום איספּראַווניק, ווען ניסן דער קלעזמער איז אריין מיט אַ פרעהליכער מינע און מיר ערקלערט, אז ער קומט פון איספּראַווניק, און אז מען וועט מיך אַרויסלאָזען. ער האָט זיך ענטשולדיגט, וואָס ער איז געקומען אזוי שפּעט; ער האָט געשפּיעלט אויף אַ חתונה די גאַנצע נאַכט און איז דעריבער ערשט ניט לאַנג אויפגעשטאַנען פון שלאָף. ער האָט זיך דאַן גע־ווענדעט צום אָרים־בחור'ל, וועלכער איז נעבען די גאַנצע צייט געזעסען אַ נידערשלאָגענער:

— צוליעב זיין זכות וועט מען אייך ניט שיקען מיט'ן עטאַפּ. מאָרגען פריה וועט מען אייך ביידען בעפרייען.

דער בחור'ל איז געווען אזוי איבערראַשט פון דער פרעה־ליכער נייעס, אז ער האָט אפילו פערגעסען צו בעדאַנקען אונזער שתדלן. ניסן האָט מיר איבערגעלאָזען אַן אדרעס פון אַן אכסניה אין ראָסיין, וואוהין עס פלעגען פערפאָהרען די טאַווריגער בעלי־עגלה'ס.

איך האָב געבעטען דעם וועכטער, ער זאָל מיר געבען אַ ריינעם סעניק. ער האָט ערפילט מיין בקשה. איך ווייס ניט, צו דאָס האָט טאַקע געהאָלפען, אָדער איך בין איינפאַך געווען צו מיעד, אָבער מיין לעצטע נאַכט אין ראָסיינער געפענגניס בין איך געשלאָפען גאַנץ געשמאַק.

אין דער פריה האָט מען מיך און דעם אָרים־בחור'ל אוועק־געפיהרט אין איספּראַווניק'ס קאַנצעלאַריע, און אונז ביידען בעפרייט מיט „פּראָכאָדנאָיע סווידעטעלסטוועס", דאָס הייסט, מען האָט אונז אַרויסגעגעבען סווידעטעלסטוועס, אז מיר מעגען פאָהרען פריי אהיים און זיך דאָרט מעלדען אין מיעשטשאַנסקע אופּראַווע, וואוהין אונזערע פּאַספּאָרטען זיינען אָבגעשיקט גע־וואָרען דורך פּאָטשט.

אַנשטאַט צו פאָהרען „אהיים" אין קאָוונער גובערניע, האָב איך בעשלאָסען וואָס גיכער אריבערצוכאַפּען זיך אין אויס־לאַנד. איך בין אוועק אויף דער אכסניה, וואָס ניסן דער קלעז־מער האָט מיר רעקאָמענדירט, זוכען אַ פוהר צוריק אין טאַווריג.

אכטער קאַפּיטעל

אַ רייזע אין אַ בויד. — ווידוקלער ציגנען. — דער טאַווריקער פעלדשער. — אין קרעטשמע. — מיין געפינס.

אָהן שוועריגקייטען האָב איך אויפגעזוכט אין ראָסיין די טאַווריגער אכסניה. די הויז האָט מיר דערמאָנט אָן ר׳ גרשון אברהם׳ס אכסניה אין מינסק, וואוהין איך פלעג אַמאָל פּערפּאָהרען אויפ׳ן וועג פון פלעשצעניץ אין ווילנא. די שטוב איז געווען פול מיט אידען: קרעמער, וואָס זיינען געקומען אין מקום נאָך סחורה; קליינע ראָסיינער הענדלער, וואָס האָבען זיך בעמיהט איינצורעדען די אורחים צו קויפען ביי זיי מציאות; פּאַסאַזשירען, וואָס האָבען געוואַרט אויף די בעלי־העגלות, און גלאַט אַזוי אידען וועלכע האָבען זיך אַרומגעדרעהט אָן אַ בעשטימטען צוועק. מען האָט געטומעלט, געפּילדערט, געדרונגען זיך. טרעגער האָבען געבראַכט פּעק מיט סחורה אין ראָגאָזשעס, קאַסטענס מיט פּאַפּיאַנס, מיט באַקאַליי און גאַלאַנטעריי. פוהרלייט האָבען צוגעפיהרט פעסער מיט הערינג און קעראָסין. דער גרויסער שמוציגער הויף איז געווען פערשטעלט מיט פוהרען. צווישען די פוהרען האָב איך געפונען מיין טאַווריגער בעל־עגלה, וועלכער האָט גענגעבען זיינע פערד האָבער. זיין וואָגען איז געווען בעדעקט מיט אַ גרויסער שוואַרצער בויד, פון וועלכער עס זיינען פון אַלע זייטען אַראָבגעהאַנגען שטיקער צוריסענע צאַראַט. ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער האָט איינגאַנצען דריי פּאַרשוין, אַז זיינע פערד זיינען לייבען און אַז איך וועל פאָהרען אין טאַווריג ווי אַ פּרינץ. די „לייבען" האָבען לאַנגזאַם געקייט דעם האָבער, אומעדיג געקוקט אויף מיר מיט זייערע פערטראַכטע אויגען און געטריבען פון זיך די דאָקוטשליווע פליגען מיט זייערע עקען. זיי זיינען געבליבען גאַנץ גלייכגילטיג צו דעם קאָמפּלימענט, וואָס זייער בעל־הבית האָט זיי געמאַכט. זיי האָבען שוין הפנים דורכ־

געמאכט א וועלטעל און זיינען געקומען צו דער פעסימיסטיש־מאטעריאליסטישער וועלט־אנשויאונג, אז אלץ איז הבל אחוץ קייען. און קייען האבען זיי שוין נעבעך ניט געהאט מיט וואס.

מיר זיינען מושוה געווארען וועגען מקח און דער פוהרמאן האט מיר געהייסען קומען ניט שפעטער ווי אין דריי שטונדען ארום. איך האב איהם געגעבען אן אויפגאב און בין אוועק אין גאס.

נאך די צוויי נעכט אין דער ראסיינער געפענגנים האט זיך שטארק געגעלוסט צו געהן אין א שוויין־באד, אבער ווען איך האב געפרעגט א אידען וועגען א באד, האט ער מיך אנגע־קוקט ווי א משוגע'נעם.

— וואס וועט איהר טהאן מיטוואך אין באד? — האט ער מיך געפרעגט. — וואס מיינט איהר, דאס איז ווארשע? ביי אונז הייצט מען די באד נאר פרייטאג, און אפילו דאמאלט איז אויך דאס רוב פוסט.

איך האב געפרעגט צי האבען זיי ניט וועניגסטענס א קופאלניע.

— וואס נאך ווילט איהר געפינען אין ראסיין? אפשר וואלט איהר וועלען געהן אין טעאטער? — האט דער איד אי־ראניזירט. — און צו וואס דארפט איהר א קופאלניע? איהר ווילט זיך באדען? געהט ארויס הינטער שטערטעל און באדט זיך געזונטערהייט.

און ער האט מיר אנגעוויזען דעם וועג צום טייכעל.

איך בין ארויס פון דער שטוביגער גאס אין פעלד אריין און בין געקומען צו א שמאל טייכעל, וואס איז געלאפען צווי־שען די קוסטעס. עס רעדט זיך נאר אזוי „געלאפען". אין אמת'ען איז דאס טייכעל גאר ניט געלאפען, נאר איז זיך געלעגען גאנץ רו־היג און געדרעמעלט און זיך געווארעמט אין די שטראהלען פון דער זון. די וואסער האט אויסגעזעהן ניט שמוציג. אבער ווען איך האב זיך אויסגעטהאן און ארייננעשפרונגען אין טייך, זיינען מיינע פיס ארייננעזונקען ביז די קניה אין א קלעפיגען זומפ און איך האב זיי קוים ארויסגעשלעפט. איך האב זיך דאך ווי־עס־איז אויסגעבאדען און ארומגעוואשען, שווימענדיג פון אויבען אויפ'ן וואסער.

ווען איך בין געקומען צוריק אויף דער אכסניה צו דער בעשטימטער צייט, האָב איך דעם פוהרמאַן דאָרט ניט געפונען. ערשט אין אַ פּאָר שטונדען אַרום איז ער געקומען. זיינע „ליבען" האָבען קוים געשלעפּט די בויד, וואָס איז געווען אָנגעפּאַקט מיט פּאַסאַזשירען. פון די דריי פאַרשוין איז געוואָרען אַ גאַנצער מנין, און אַלע האָבען געהאַט פּעקלעך און קלומקעס, וועלכע האָבען אָנגעפילט יעדען ווינקעלע פון וואָגען. איך האָב זיך ווי־עס־איז איינגעמאָשטשעט און די בויד האָט זיך גענומען ריהרען.

פאַרנאַכט זיינען מיר געקומען אין אַ קליין שטעדטעל, ווידוקלע, וואָס האָט געהאַט אַ שם פאַר איהרע ציגען.

— אָט זיינען די ווידוקלער ציגען! — האָט אויסגערופען מיין שכן, אַ איד אין בלאָהע ברילען, וועלכער האָט זיך מיר שוין פריהער פאָרגעשטעלט אַלס דער טאָוורינער פעלדשער.

אַ גאַנצע מחנה ציגען פון ביידע געשלעכטער זיינען געלאָפען אונז פאָראויס און האָבען אָנגעפילט די לופט מיט אַ מעקעריי און אַ וואָלקען פון שטויב.

שמייסענדיג די ציגען מיט זיין בייטש האָט אונז דער פוהרמאַן ווי־עס־איז דורכגעפיהרט בשלום צווישען דער מחנה און מיר האָבען פערלאָזען כרך ווידוקלע און אַרויס אויפ'ן ברייטען וועג. די זון איז אונטערגעגאַנגען און די נאַכט האָט איינגעוויקעלט די געגענד אין איהר דונקעלען שלייער. דער עולם, וואָס האָט זיך אַ ווייַלע לוסטיג געמאַכט איבער די ווידוקלער ציגען, איז געוואָרען שטיל און ביסלעכווייז האָבען אַלע פּאַסאַזשירען גענומען דרעמלען. דער פעלדשער האָט אַוועקגעלייגט די קאָפּ צו מיר אויפ'ן פּלייצע און געכראָפּעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. דער פוהרמאַן איז באַלד אויך אַנטשלאָפען געוואָרען. די פערד האָבען עס גלייך דערפיהלט און נאָך יעדען טראָט האָבען זיי זיך לאַנג מישב געווען צי מאַכען נאָך אַ טראָט צי ניט.

איך האָב געטראַכט וואָס צו טהאָן. צו געהן ווידער איבער'ן גרעניץ מיט דער הילף פון דעם טאָוורינער קאָנטראַבאַנדיסט האָב איך ניט געהאַט קיין חשק. געלט האָב איך געהאַט מיט זיך ווייניג. די געלט וואָס איך האָב געקראָגען פון די חברים אין רוסלאַנד, האָב איך אָבגעשיקט אין בערלין, ווייל איך האָב עס

ניט געוואָלט פיהרען מיט זיך איבער'ן גרעניץ. א פערט'חלק פון דעם געלט, וואָס איך האָב געהאַט ביי זיך, האָט אראָבגע־נומען די טאַמאָזשנע אלס שטראָף פאר מיין פערזוך עס אריבער־צופיהרען בשתיקה אין דייטשלאַנד. צו קריגען די פופצעהן רובעל פון דעם רויטען אידעל איז געווען א קליינע האָפנונג. די איינציגע עצה וואָס איך האָב געהאַט איז געווען צו טעלעג־ראפירען אין בערלין. אָבער בלייבען עטליכע טעג ניט ווייט פון גרעניץ אָהן א פאַספּאָרט איז געווען א ריזיקע. לאַנג האָב איך געטראַכט וועגען מיין אונאַנגענעהמער לאַגע, ביז איך בין ענד־ליך אנטשלאָפען געוואָרען.

נאָך האַלבע נאַכט זיינען מיר צוגעפאָהרען צו א קרעטשמע. דער פוהרמאַן האָט אָנגעקלאַפּט אין פענסטער. אימיצער האָט אויפגעריגעלט די טיר און איז גלייך צוריק פערשוואונדען גע־וואָרען. אלע פּאַסאַזשירען זיינען אראָבגעשפּרונגען פון וואָגען און האָבען זיך געלאָזט לויפען אין הויז אריין. צוערשט האָב איך ניט פערשטאַנען וואָס זיי איילען זיך אזוי, אָבער, ווען איך בין אריין אין הויז, האָב איך פערשטאַנען, אז דאָס איז מען גע־לאָפען פערכאַפּען א פּלאַץ צום שלאָפען. אלע, א חוץ מיר, האָבען געפונען א מקום מנוחה: ווער א בעטעל, אין וועלכער ער האָט זיך אריינגעוואָרפען אין די זאַכען, ווער א האַרטע באַנק; איינער האָט זיך אויסגעצויגען אופ'ן לאַנגען טיש אונטער'ן שמוציגען הענג־לאָמפּ, וואָס האָט געברענט מיט א קליין פייערעל און גע־טשאַדעט; אַן אַנדערער האָט צוזאַמענגעשטעלט די שטולען און זיך איינגעמאָשטשעט אויף זיי מיט זיין פּעקעל צוקאָפּענס. איך בין געווען אזוי מיעד, אז איך וואָלט זיך געלעגט אויף דער פּאָדלאָגע, אָבער עס איז געווען צו שמוציג. ווי איינער פון די פּאַסאַזשירען האָט מיר ערקלערט, זיינען מיר געקומען גראָד נאָך א מאַרק־טאָג, און דעריבער איז די הויז געווען שמו־ציגער ווי געוועהנליך. איך האָב ארומגעבלאָנדזשעט א פערשלאָ־פענער איבער דער גרויסער שטוב, וואו אין אלע ווינקעלעך זיינען געווען אָנגעשטעלט ליידיגע פלעשלעך און גלעזלעך. דורך א שמאָלער אָפענער טיר בין איך אריינגעגאַנגען אין א קליין קאַמערעל. אויף אַן אַלטער סאָפע איז געלעגען בהרחבה דער

פּעלדשער מיט די בלאָהע ברילען. מיט א זעלבסטצופרידענעם אירא‍ָנישען שמייכעל האָט ער געזאָגט צו מיר:

— איהר זייט הפּנים געבליבען אָהן א נאכטלעגער. היינטיגע צייטען, אז מען כאַפּט ניט האָט מען ניט.

איך האָב בעשלאָסען צו געהן צולייגען זיך אין בויד. ארויס־געהענדיג פון קאמערעל, האָב איך ארויפגעטראָטען אויף עפּעס ווייכעס. איך האָב זיך איינגעבויגען און אויפגעהויבען א פּעקעל אסיגנאַציעס. דער פעלדשער האָט עס בעמערקט. ער איז אויפ־געשטאנען פון סאָפע.

— איך האָב עס דערזעהן איידער איהר האָט עס אויפ־געהויבען און דאָס געהערט על פּי דין צו מיר — האָט ער געזאָגט.

— איך האָב אויך אמאָל געלערענט גמרא און איך געדענק נאָך גוט בבא מציעה — האָב איך געענטפערט — נאָכ'ן דין נאָך קומט אייך גאָרנישט.

איך האָב איבערגעצעהלט דאָס געלט. דריי און צוואנציג רובעל איז אינ'ם פּעקעל געווען. וואָלט איך געווען א פרומער איד, וואָלט איך געגלויבט, אז גאָט האָט עס מיר אראָבגעוואָרפען פון הימעל. דאָס איז געווען אומגעפעהר די סומע, וואָס עס האָט מיר אויסגעפעהלט אום אריבערצוגעהן רעם גרעניץ און צו קומען אין בערלין.

דער פעלדשער האָט זיך גענומען האמפּערען. כדי אָבצור־טשעפּען זיך פון איהם, האָב איך איהם אָנגעבאָטען א פינפערעל. ער האָט געוואָלט ניט ווייניגער ווי א העלפט.

— איך וועל זיך מיט אייך ניט קריגען — האָב איך איהם געזאָגט. — מיר וועלען קומען אין טאַוורינ, וועלען מיר אריינ־געהן צום רב. ווי ער וועט פּסק'ענען, אזוי וועל איך טהאָן. קומט אייך איינגאַנצען, גיב איך עס אייך אוועק. קומט אייך ניט, וועט איהר גאָרנישט קריגען.

איך בין ארויס אין הויף און זיך געלייגט אין בויד, וואו דער בעל־עגלה האָט געשמאַק געכראָפּעט. גאַנץ בעגינען האָט ער איינגעשפּאַנט די פערד. די פּאַסאַזשירען זיינען אריינגעקראָכען אין וואָגען און מיר האָבען זיך ווידער געלאָזען אין וועג.

ערשט פארנאכט האָבען מיר זיך דערשלעפּט קיין טאוריג. איך בין גלייך אוועק מיט'ן פעלדשער צום רב אויף א דין תורה וועגען די דריי און צוואנציג רובעל, וואָס א שיבור'ער פויער האָט וואהרשיינליך פערלאָרען אין קרעטשמע צוליעב מיינע זכות אָבות.

ניײַנטער קאַפּיטעל

א דין תורה מיט'ן פעלדשער. — די עצה טובה פון טאַווריגער רב. — ווער
א ניישטאַרטיש קרעמער. — שווים פון רוסלאַנד קיין דייטשלאַנד און צוריק. —
משה דער בעקער. — אויף שבת אין פּרייסען.

דער טאַווריגער רב מיט זיין נאַאיווען גוטמוטיגען, און צו דערזעלבער צייט, קלוגען פּנים, האָט געמאַכט א זעהר גוטען איינדרוק. ער האָט אויסגעהערט די געשיכטע וועגען די דריי און צוואַנציג רובעל, וואָס איך האָב געפונען, און דעם פעלדשער'ס טענה, אז ער האָט עס דערזעהן, איידער איך האָב עס אויפגעהויבען. דער רב האָט דאַן ארויסגענומען פון ספרים־אַלמער א חושן משפּט און בעוויזען דעם פעלדשער דעם דין, אז מיט'ן קוק איז מען ניט קונה. דאָס געלד, האָט ער גע'פּסקנ'ט, געהערט דעריבער אין גאַנצען צו מיר. איך האָב זיך בענוצט מיט דער געלעגענהייט ארויסצואווייזען דעם רב מיין לומדות. כ'האָב נאָך דעמאָלט ניט פערגעסען אין גאַנצען דעם סדר נזיקין, וואָס איך האָב אזוי פלייסיג געלערענט אין מיין קינדהייט. הגם דעם פעלדשער האָט גאָרניט געקומט, האָב איך איהם פונדעסט־וועגען געגעבען דריי רובעל, און ער איז אוועק. מיך האָט דער רב איינגעלאַדען צו בלייבען און צו טרינקען מיט איהם א גלאָז טהעע. איך האָב טאַקע געוואָלט זיך מיט איהם מישב זיין וואָס צו טהאָן, און איך האָב מיט פערגניגען אַנגענומען די איינלאַדונג.

אויסהערענדיג מיין געשיכטע וועגען דעם קאָנטראַבאַנדיסט, איז דער רב געוואָרען זעהר ערנסט. ער איז צו געגאַנגען צו דער טהיר, און א קוק געטהאָן אין פאָר־הויז, כדי צו זעהן, אויב עמיצער קאָן אונז הערען. דערנאָך האָט ער פערמאַכט און פער־ריגעלט די טהיר און געזאָגט צו מיר:

— איך זעה אז איהר זייט א מענש, ווען מען קען פער־

טרויען א סוד. איך מוז אייך זאָגען, אז דער קאָנטראבאנדיסט, וואָס האָט יעצט דעם טאוורינער גרעניץ אין זיינע הענד, איז איינער פון די נידערטרעכטיגסטע מענשען וואָס איך האָב ווען בענעגענט. איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, וואָס עס טהוט זיך דאָ אָפּ. מיר האָבען דאָ אין טאמאָזשנע געהאט זעהר א גוטען נאטשאלניק. ער פלעגט אריבערלאָזען טויזענדער עמיגראנטען פאר א קלייניגקייט, האָט איהם דער דויטער רמאי גע־מסר׳ט, און יעצט זיצט דער בעאמטער אין אָסטראָג. דער קאָנטראבאנדיסט האָט אבגעמאכט מיט די סאָלדאטען, און ער פערדיענט טויזענדער פון די עמיגראנטען, וואָס ער שיקט אריבער אין דייטשלאנד. כדי אויף די סאָלדאטען זאָל ניט פאלען קיין חשד, הייסט ער זיי פון צייט צו צייט ארעסטירען עטליכע פון זיינע קליענטען. דאָס טהוט ער געוועהנליך מיט אזעלכע עמיג־ראנטען, וואָס האָבען ניט קיין קרוב און קיין גואל, וועלכער זאָל זיך פאר זיי אָננעהמען.

דער רב האָט זיך פערטראכט און צוגעגעבען מיט א שווערען זיפץ:

— ער טהוט אָפּ נאָך א סך ערגערע מעשים תעתועים. ניט איין אידישע טאָכטער האָט ער איבערגעגעבען אין די הענד פון די גרעניץ־אָפיצירען. איך מוז אָבער שווייגען, ווייל ער איז דאָ דער גאנצער בעל הבית אין שטעדטעל און פיהרט די גאנצע רעדעל אין שוהל.

איך האָב געפרעגט דעם רב, וואָס ער ראטה מיר צו טהאָן.

— מיין עצה איז, אז איהר זאָלט זיך גאָר ניט פרואווען צו קריגען פון איהם צוריק די 15 רובעל, ער וועט אייך נאָך מסר׳ען און מען וועט אייך ווידער ארעסטירען. פאָהרט בעסער אריבער אין ניישטאָדט. דאָס איז א קליין־שטעדטעל, אויפ׳ן סאמע גרעניץ, א מייל זיעבען פון טאווריג. דאָרטען פאָהרט אריין צו משה דעם בעקער, און ער וועט אייך אריבערפיהרען גאָר אָהן שוועריגקייטען. היינט איז דאָ גראָד דאָ דער ניישטאָדטער קאָמיסיאָנער, וואָס קומט אהער נאָך סחורה, און איהר קאָנט מיט איהם מיטפאָהרען.

דער רב האָט מיר פערנאנדערגעזאָגט, וואו איך קען געפינען

דעם ניישטאָדטער קאָמיסיאָנער. איך האָב איהם שטארק בע־דאנקט און האָב זיך מיט איהם אָבגעזעגענט.

ווען איך בין געקומען אויף דער אכסניה, וואָס דער רב האָט מיר אָנגעצייגט, האָב איך געפונען דעם ניישטאָדטער קאָ־מיסיאָנער, שוין שפּאנענדיג די פערד. ער האָט געהאט צוויי גרויסע וואָגענס אָנגעלאָדען מיט קאסטענס און מיט פּעק פון אַלערליי סחורות. ער האָט איינגעוויליגט מיך מיטצונעמען אין ניישטאָדט. אזוי ווי דער וועג איז געגאנגען הארט ביים גרעניץ, האָט ער מיר געראטען אז אויב א סאָלדאט וועט אונז אָבשטעלען און פרעגען, ווער איך בין, זאָל איך זאָגען, אז איך בין א ניי־שטאָדטער קרעמער, און אז איך פאָהר א היים מיט סחורה. כדי צו האָבען א בעוויז, אז דאָס איז אמת, האָב איך ביי איהם גענומען אַלע רשימות פון די קראָמען, וואו ער האָט איינגע־קויפט די סחורה, און האָב זיי אריינגעלייגט אין מיין בוזים־קעשענע.

באַלד זיינען די פערד געווען איינגעשפּאנט. איך האָב ארויפגעקלעטערט אויפ'ן וואָגען, און מיר האָבען זיך געלאָזען אין וועג.

לאנגזאם האָבען די פערד געשלעפּט די שווערע משא איבער דעם זאמדיגען, בערגיגען וועג. עטליכע מאָל האָבען מיר זיך געדארפט אָבשטעלען, אויסשפּאנען די פערד פון איין וואָגען, און זיי צושפּאנען צום צווייטען, ווייל צוויי פערד האָבען ניט געקענט ארויפשלעפּען דעם שווערען וואָגען אויפ'ן שטאָציגען בארג. דערנאָך האָבען מיר געדארפט אויסשפּאנען אַלע פיער פערד און פיהרען זיי צוריק צום וואָגען, וואָס איז געבליבען אונטער'ן בארג.

ווען די זון איז אויפגעגאנגען און זיך אויפגעהויבען העכער אויפ'ן הימעל, איז געוואָרען זעהר היים. דער זאמד איז גע־וואָרען נאָך טיעפער, ווי אין אָנהויב פון אונזער וועג, און די פערד זיינען קוים געגאנגען. דער וועג האָט זיך געצויגען ביים ברעג פון א קלאָהר טייכעל. די וואסער איז געווען אזוי דורכ־זיכטיג, אז מען האָט געקענט זעהן די בלישצעדיגע פישעלעך, וואָס זיינען ארומגעשוואומען אויפ'ן זאמדיגען גרונד. דאָס ראָזיגע

טייכעל איז טאקע געווען די רוסיש־דייטשע גרעניץ. די סאָל־ראטען זיינען געווען אויסגעשטעלט דעם גאנצען וועג אין בע־שטימטע שטרעקען איינער פון דעם צווייטען. זיי זיינען גע־שטאנען אָנגעשפּארט אויף זייערע ביקסען, און מען האָט גע־קאָנט זעהן, אז זיי איז געווען זייער לאנגווייליג. ווען די פערד פלעגען זיך צושטעלען אָברוהען, פלעג איך צוגעהן צו א סאָלדאט און פערפיהרען מיט איהם א שמועס. אלע האָבען זיי זיך בע־קלאָגט אז די „סלוזשבא" איז זעהר שווער. פיעלע פון זיי האָבען מיך פאנאנדערגעפרעגט וועגען דעם מאניפעסט, וואָס מען האָט ערווארט אין גיכען פון ניקאָליי דעם צווייטען צו זיין קרוינונג. זיי האָבען געוואָלט וויסען, צי קענען זיי האָפען אז דער סראָק פון מיליטער־דינסט וועט פערקירצט ווערען. דאָס רוב פון די סאָלדאטען זיינען געווען דאָרפישע פויערים, און זיי האָבען געפרעגט ביי מיר, צי איז דאָ פאר זיי א האָפנונג צו קריגען מעהר ערד. זעלבסט־פערשטענדליך, האָב איך אין מיינע אנט־וואָרטען צו זייערע שאלות, ארייגעשמוגעלט אביסעל בעהאל־טענע פּראָפּאגאנדע.

ארום האלבען טאָג האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט צו געבען די פערד עסען. עס איז געווען זעהר היים, און דאָס קלאָרע וואסער האָט געצויגען צו זיך. איך האָב זיך אויסגעטהאָן הינטער א סאָסנע און בין אריין אין טייך. דער סאָלדאט, וואָס איז גע־שטאנען אויפ'ן ברעג האָט געקוקט אויף מיר מיט קנאה.

— דאָ איז אויסגעצייכענט צו באָדען זיך האָט ער גע־זאָגט. — די וואסער מוז היינט זיין ווארעם.

אויף מיין איינלאדונג, נאָכצוטהאָן מיין ביישפּיעל, האָט ער געענטפערט מיט א רוסישען שפּריכוואָרט:

עס ווילט זיך אין גן־עדן, אָבער די עברות לאָזען ניט. די סלוזשבא — די פערפלוכטע סלוזשבא — האָט ער צוגעגעבען מיט א זיפץ.

איך האָב זיך געלאָזען שווימען. אין א מינוט האָב איך איבערגעשניטען דאָס שמאָלע טייכעל און בין געווען ביים אנ־דער ברעג. איך בין געווען אין דייטשלאנד. איך האָב זיך גע־וואָלט א רייץ טהאָן מיט'ן סאָלדאט און האָב א געשריי געטהאָן צו איהם:

— אָט שפּרינג איך אַרויס אויפ'ן ברעג און פאָהר אַוועק אין בערלין.

דער סאָלדאַט האָט פערשטאַנען אַז איך טרייב שפּאַס און האָט גוטמוטיג געענטפערט:

— פאָהר זיך דיר געזונדערהייט, מיינע דאגות.

נאָך די אַלע אָבקומענישען אויפ'ן גרעניץ, און אין ראָסיינער געפעננגניש, האָט זיך זעהר געוואָלט ארויסכאַפּען זיך פון רוס־לאַנד. מיין הייסעסטער וואונש איז געווען צו זיין אין דייטשלאַנד. דייטשלאַנד, איז דאַמאָלט פאַר מיר געווען אַ גן־עדן פון פרייהייט און זיכערקייט. און אָט בין איך אריין שוין אין דעם דאָזיגען גן־עדן. איך קען אָבער דאָרט ניט בלייבען, ווייל אַרומגעהן דאָרט אין אַן אָנצוג פון אָדם הראשון'ען קדם החטא, האָט מען דאָך ניט געקאָנט. דערצו האָט דער סאָלדאַט געהאַלטען אין האַנד זיין ביקס, און, הגם על פי דין האָט ער ניט געטאָרט שי־סען אויף דער אַנדער זייט גרעניץ, נאָר וואָס טהוט מען, אַז דעם קאָזאַק פערוויילט זיך צו טהאָן לפנים משורת הדין, און ער לאָזט מיר אריין אַ קויל? געה מאָהן ביי איהם דערנאָך! בין איך עטליכע מאָל אריבערגעשוואומען די טייכעל הין און צוריק, דאָס הייסט אומזיסט אריבער עטליכע מאָל דעם רוסיש־דייטשען גרעניץ, און בין ענדליך אַרויס צוריק אויפ'ן רוסישען ברעג. איך האָב זיך אָבגעטריקענט אין זון, אריין אין מיינע קליידער, און ווייטער געלאָזען זיך אין וועג.

אין ניישטאָדט, בין איך נעקומען שפּעט פאַר ליכט־בענשען. משה דער בעקער, איז שוין געווען אָנגעטהאָן שבת'דיג. איך האָב איהם געפונען קאַמענדיג זיין לאַנגע, שווארצע באָרד, וועלכע האָט אַזש געבלישצעט אויף זיין קלאָרער, ווייסער העמד. איך האָב איהם געזאָגט, אַז דער טאָווריגער רב האָט מיך צו איהם געשיקט, און, אַז איך וויל ער זאָל מיך גלייך אריבערפיהרען.

— וואָס איז אַזוי די איילעניש? — האָט ער מיך גע־פרעגט. — עס איז אין גאַנצען אַ שעה צו ליכט־בענשען. אמת, צום גרעניץ, איז ניט מעהר ווי אַ האַלב מייל, איך בין אָבער אַ איד, וואָס האָט זיך פיינט צו איילען, בפרט ערב שבת. בעסער

בלייבט ביי מיר איבער שבת. איהר וועט ביי אונז זיין א גוטער גאסט. זונטאָג גאַנץ פריה, וועלען מיר אריבערפאָהרען בשלום.

איך בין אָבער געווען אומגעדולדיג, און האָב ניט געוואָלט ווארטען. איך האָב איהם דערצעהלט, וואָס איך האָב די לעצטע טעג דורכגעמאכט, און איהם ערקלערט, אז כל זמן איך בין נאָך אויף דער זייט, קאָן איך ניט זיין רוהיג. אויב ער וויל, איך זאָל ניט האָבען קיין פערשטערטען שבת, מוז ער מיר טהאָן די טובה און פאָהרען מיט מיר גלייך.

ער האָט זיך געלאָזט איבעררײדען, און איז אװעק שפּאַנען דעם פערד. באלד האָבען מיר זיך געטרייסעלט אין א קליין, גרינג וועגעל איבער א שמאָלען שליאך, דורך א וועלדעל. ער האָט מיר געגעבען עפּעס א שטיקעל געדרוקט פּאַפּירעל, וואָס האָט געראַפּט זיין, כלומר'שט, מיין פּאַס. אין עטליכע מינוט ארום האָט אונז דאָס לעבעדיגע פערדעל צוגעפיהרט צו א שלאַג-בוים. דער נאטשאלניק איז ארויס, האָט בעגריסט מיין בעקער, ווי אַן אַלטען בעקאַנטען און האָט געפרעגט ביי מיר דעם פּאַס-פּאָרט. איך האָב איהם דערלאַנגט דאָס צעטעל. מיט אַן ערענס-טער מינע האָט דער נאַטשאַלניק דורכגעלייענט דאָס פּאַפּירעל, א רוף געטהאָן א סאָלדאט, און איהם פון יוצא וועגען געהייסען א קוק טהאָן אין וועגעל. דער שלאַג-בוים האָט זיך אויפגעהויבען, און מיר זיינען אריינגעפאָהרען אין דייטשלאַנד. מיין פרייד איז געווען אונבעשרייבליך.

משה דער בעקער האָט מיך צוגעפיהרט צו זיינעם א פריינד, וואָס האָט געהאַט אַן אכסניה אויף דער אַנדער זייט. איך האָב איהם שטאַרק בעדאַנקט, בעצאָהלט איהם עטליכע רובעל פאַר זיין טרחה, און ווארים צוזעגענט זיך מיט איהם. ער האָט א שמיץ געטהאָן דאָס פערדעל, און זיך געלאָזען שנעל א היים. איך בין פערבליבען איבער שבת אין אכסניה.

צעהנטער קאפיטעל

אין דער אכסניה. — א שבת'דיגער שפּאַציער צום גרעניץ. — א שמועס מיט א סאָלדאַט. — ווידער אין בערן צווישען חברים און פריינד. — איך דער־צעהל זיי מיין גאַנצע אַדיסעיע.

דער שבת, וואָס איך האָב פערבראַכט ביי משה דעם בעק־קער'ס פריינד נעבען רוסישען גרעניץ, איז געווען פאַר מיר אַן אמת'ר טאָג פון רוה. ערשט ווען איך בין געווען אין דייטשלאַנד, און בין געווען אַרויס פון געפאַהר, האָב איך דערפיהלט ווי מיער איך בין געווען. עס איז געווען זעהר אַ שעהנער און אַ ווארימער טאָג. אַז איך האָב זיך גוט אויסגעשלאָפען, בין איך אַרויס שפּאַצירען און בין צוגעגאַנגען צום גרעניץ. דער גרעניץ, איז אין דעם אָרט שוין געווען ווייט פון טייכעל און איך האָב געקאָנט צוגעהן גאָר נאָהנט צו דעם שמאָלען גראָבען, וואָס האָט מיך אָבגעטיילט פון דעם רשות פון דער רוסישער זעלבסטהער־שאַפט. דאָס געפיהל פון זיכערקייט איז געווען בעזונדערס אַנ־גענעהם, ווען איך בין געשטאַנען אינגאַנצען אַ דריי טריט פון רוסישען באָדען. אַזוי וואָלט זיך געפיהלט איינער, נאָך וועמען אַ חיה רעה האָט זיך נאָכגעיאָגט אַ לאַנגע צייט און מיט אַמאָל איז געקומען אַ גוטער צויבערער און געמאַכט אַרום איהם אַ כשוף־רינג, דורך וועלכען די בייזע חיה האָט קיין שליטה ניט דורכצו־געהן.

אויף דער אַנדער זייט איז געשטאַנען אַ יונגער רוסישער סאָלדאַט, אָנגעשפּאַרט אויף זיין ביקס, וואָס האָט געבלישטשעט אין דער זון. ער האָט אויסגעזעהן זעהר אומעטיג און פערטראַכט. זיין געזיכט איז געווען קינדיש־נאַאיוו און זיינע בלויע אויגען האָבען געקוקט טרוימעריש אין דער ווייט. מיר האָט זיך פער־וואָלט פערפיהרען מיט איהם אַ געשפּרעך.

פון זײן שפּראַך האָב איך פאַרשטאַנען אַז דער סאָלדאַט האָט געהערט צום אינטעליגענטערען קלאַס. איך האָב זיך צוגעזעצט אויף אַ מאָכיגען בערגעל און האָב אַ לאַנגע צײט געשמועסט מיט איהם. ער האָט מיר אויסדערצעהלט אַלין װעגען זיך. ער איז געװען פון טיעף ראַסיע, איך געדענק שוין ניט פון װעלכער גובערניע. ער האָט געענדיגט די שטאָדט־שולע און האָט אַ היבש ביסעל געלעזען. איך האָב איהם דערצעהלט אַז איך שטודיר אין דער שװײץ און געזאָגט, אַז איך בין דאָ צוגאַסט בײ מײנע קרובים. ער האָט זיך זעהר פּעראינטערעסירט װען איך האָב איהם ערקלערט די פּאָליטישע אָרדנונג פון דער קלײנער רעפּובליק. דערנאָך בין איך איבערגעגאַנגען צו די גרונד־פּרינציפּען פון סאָציאַליזם. זײענדיג אין דײטשלאַנד, האָב איך געקאָנט רעדען אָפען, און איך האָב געמאָלען פאַר איהם דאָס גליקליכע לעבען אין אַ סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט, אין װעלכער עס װעט הערשען ברידערליכקײט און פרײהײט אַנשטאָט דעם שטענדיגען קאַמף, װאָס די מענשען פיהרען איצט אײנע מיט די אַנדערע.

איבער אַ שטונדע האָב איך אָנגעפיהרט מײן סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדע אין דער רוסישער אַרמעע. דאָס איז װאַהרשײנליך געװען די ערשטע פּראָפּאַגאַנדע, װאָס די סאָציאַליסטען־רעװאָלוציאָנערען האָבען געפיהרט צװישען רוסישע סאָלדאַטען. מיט גרויס אויפמערקזאַמקײט האָט זיך דער סאָלדאַט צוגעהערט צו מײנע װערטער, מאַכענדיג פון צײט צו צײט קורצע און גאַנץ קלוגע בעמערקונגען.

— עס װאָלט געװען גוט צו לעבען אויף דער װעלט, װען מענשען װאָלטען געקומען צום שכל און אײנגעפיהרט אַזעלכע פּאַריאַדקעס — האָט ער ענדליך געזאָגט; — אָבער דאָס פאָלק איז פינסטער, און גאָט װײס צי װעלען מיר װען דערלעבען צו זעהן די פערװירקליכונג פון אײער שעהנעם חלום.

עס האָט זיך דערהערט אַ טאָפּערײ פון אַ רײטער. דער סאָלדאַט איז געװאָרען אונרוהיג און געזאָגט צו מיר אין פערלעגענהײט:

— דאָס מוז זײן אונזער פעלדפעבעל. איהר װײסט, עס איז אונז פערבאָטען צו שמועסען, װען מיר שטעהען אויף דער װאַך.

געהט בעסער איצטער אוועק און קומט שפּעטער, וועלען מיר ווידער רעדען.

איך בין אוועק אויף דער אכסניה. ווען איך בין מיט צוויי שטונדען שפּעטער געקומען צוריק, האָט זיך די וואך שוין אומגעביטען, און אנשטאָט דעם יונגען סאָלדאט האָב איך געפונען א הויכען קאַצאַפּ מיט א ברייטען געשטופּעלטען פּנים און א פּאָר טעמפּע אָקסען־אויגען. זיין געזיכט האָט אויסגעזעהן „אזוי ווי ער וואָלט איינער אליין געקאָנט אויסמיסטיגען א גאַנצען דעסיאַטין", ווי שצעדרין דריקט זיך ערגעץ אויס. מיין פּערזוך איהם אריינצוציהען אין א געשפּרעך, האָט זיך ניט איינגעגעבען.

שבת אין אָוועגד בין איך אָבגעפאָהרען קיין בערלין. דאָרט בין איך פערבליבען נאָר איין טאָג און בין ווידער אוועק דורך פראַנקפורט און באזעל נאָך בערן. ווי געוועהנליך נאָך מיין צוריקקומען פון רוסלאַנד, האָבען זיך אלע אונזערע חברים צונויפגעקליבען אין אָוועגד ביי די זשיטלאָווסקיס, און איך האָב זיי דערצעהלט באריכות מיין לאַנגע „אָדיסעיע". דיזע שטונדען צווישען מיינע נאָהענטע פריינד, נאָך א לאַנגען ארומוואָגלען צווישען פרעמדע אין שטענדיגער געפאהר ארעסטירט צו ווערען, זיינען געווען די פרעהליכסטע און פיליכט די גליקליכסטע שטונדען אין מיין לעבען. איך געדענק ווי היינט די פריינדליכע ליעבע געזיכטער פון די חברים, וועלכע האָבען מיט נייגעריגקייט זיך צוגעהערט צו מיין ערצעהלונג. ווען איך בין געקומען צו מיין געשפרעך מיט דעם יונגען סאָלדאט אויף'ן גרעניץ נעבען ניישטאָדט, האָט חנן ראפּאָפּאָרט בעמערקט:

— האָבען מיר שוין געפיהרט א סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאנדע צווישען א סאָלדאט אויך.

ווען איך בין געקומען אין בערן האָב איך שוין דאָרטען געפונען צוויי שיפרירטע בריעף פון קיעוו און פון כארקאָוו. דיזשור האָט אונז אויך צוגעשיקט אין א דאָפּעלטען טאָוועל פון א בוך א לענגערע קאָרעספּאָנדענץ פאר אונזער צייטונג וועגען די נייעסטע געשעהעניסען אין דער רוסישער סאָציאליסטישער בעוועגונג. אין יענע צייטען האָט די לעגאלע פּרעסע זיך קיינמאָל ניט דערוועגט צו דרוקען וועלכע עס איז נייעס פון דער סאָצי־

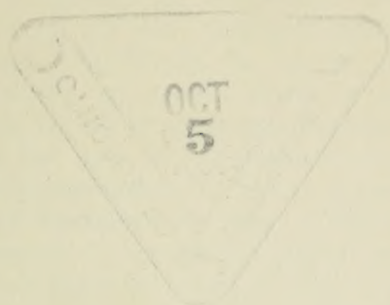
אליסטישער אָדער פון דער ארבייטער בעוועגונג. דעריבער איז געוועזן זעהר וויכטיג פאר אן אויסלענדישער רעוואָלוציאָנערער ציימונג צו בעקומען די נייעס פון פריוואטע קוועלען. אויב איך מאך ניט קיין טעות, איז דאָס געוועזן די ערשטע קאָרעספּאָנדענץ פון רוסלאנד, וואָס מיר האָבען געדרוקט אין אונזער ציימונג „רוסקי ראבאָטשי". אייגענטליך איז דער „רוסקי ראבאָטשי" גע־וועזן זעהר ווענינ עהנליך צו א ציימונג. ער איז בעשטאנען כמעט אויסשליסליך פון קורצע ארטיקלען וועגען סאָציאליזם און וועגען דער נויטווענדיגקייט פון פּאָליטישער פרייהייט. מען קען זאָגען, אז ער איז אינגאנצען בעשטאנען פון דער „עדיטאָריעל פּיידזש". ער האָט געדארפט ארויסגעהן יעדען מאָנאט, אָבער אין אָנהויב איז ער ערשינען זעהר אונרעגעלמעסיג. פון די סאָציאל־דעמאָק־ראטישע ציימונגען האָט ער זיך אונטערשיידט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונטערגעשטראָכען די נויטווענדיגקייט פון פּאָ־ליטישען קאמף און האָט אפּעלירט ניט נאָר צום שטאָדטישען פּראָלעטאריאט, נאָר אויך צו דער דאָרפישער בעפעלקערונג. די פראגע וועגען טעראָר איז, ווי ווייט איך געדיינק, אין דעם „רוסקי ראבאָטשי" דירעקט ניט בעריהרט געוואָרען, ווייל מיר האָבען ניט געגלויבט, אז דער ארבייטער אָדער דער פּויער קאָן אָנ־הויבען דעם טעראָריסטישען קאמף.

אין גיכען נאָך מיין קומען צוריק קיין בערן האָבען מיר אָנ־געהויבען צו בעקומען פון רוסלאנד מעהר געלד. דער פּרעסטיזש פון אונזער „סאָיוז" צווישען דער רוסישער יוגענד אין אויסלאנד איז געוואקסען, ווייל דער עולם האָט געפיהלט, אז אונזערע פערבינדונגען מיט רוסלאנד ווערען שטארקער. אונזער בודזשעט איז געוואָרען אביסעל גרעסער און מיר האָבען בעקומען די מעגליכקייט ארויסצוגעבען דעם „רוסקי ראבאָטשי" מעהר רע־געלמעסיג. קיין שטענדיגען טראנספּאָרט האָבען מיר נאָך אָבער אלץ ניט געהאט. איך האָב זעלבסטפערשטענדליך ניט געקאָנט פּאָהרען אלע מאָנאט אין רוסלאנד. א קליינע צאָהל עקזעמפּ־לארען פון אונזער ציימונג, געדרוקט ספּעציעל אויף זעהר דינעם פּאפּיר, פלעגען מיר אריבערשיקען אין רוסלאנד אין פערמאכטע בריעף. צוליעב דעם צוועק האָב איך געגומען ביי אונזערע חברים

אין רוסלאַנד אדרעסען פון זייערע פריינד, אויף וועלכע די פּאָ־ליציי האָט ניט געהאַט קיין חשד, אַז זיי האָבען וואָס צו טהאָן מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. פון צייט צו צייט פלעגען אייניגע פון די אויסלענדישע סטודענטען מיטנעהמען מיט זיך אין די קעשענעס עטליכע עקזעמפּלארען, ווען זיי פלעגען פאָהרען אהיים בין־הזמנים. אָבער דאָס איז אַלץ געווען ווייניג. פיעלע פון די סטודענטען וואָלטען זיך ניט אָבגעזאָגט מיטצונעהמען אַ פּאָר „סענדרוויטש־טשעמאָדאַנעס" מיט זיך, מיר האָבען אָבער ניט געוואָלט, אַז דער סוד פון „מענדעלעיעוו'ס ספּאָסאָב" זאָל ווערען בעוואוסט צו צופיעל מענשען. נאָר זעלטען האָב איך געמאכט אַן אויסנאַהם און האָב פערטרויט דעם סוד צו דעם אָדער יענעם פון אונזערע סימפּאַטיזירער. אין דעם פאַל האָבען מיר אָבגערעדט מיט איהם, אַז אויב ער וועט אַרעסטירט ווערען אויף דער טאַמאָזשנע, זאָל ער זאָגען, אַז זשיטלאָווסקי אָדער ראַפּאָ־פּאָרט האָט איהם געבעטען מיטצונעהמען די טשעמאָדאַנעס אין רוסלאַנד, און אַז ער האָט ניט געהאַט קיין אהנונג אַז אין זיי איז בעהאַלטען ליטעראַטור.

עטליכע חדשים נאָך מיין צוריקקומען אין בערן האָב איך געוואָלט ווידער מאַכען אַ רייזע קיין רוסלאַנד. אָבער מיינע חברים האָבען מיך ניט געוואָלט לאָזען פאָהרען אַזוי גיך, און איך בין פערבליבען אין דער שווייץ ביז אין פריהלינג פון יאָהר 1896.

ענדע פון ערשטען באַנד.


OCT
5


3 1761 07746594 6